

ХАРКІВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ ЕКОНОМІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ІМЕНІ СЕМЕНА КУЗНЕЦЯ МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ

ХАРКІВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ ЕКОНОМІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ІМЕНІ СЕМЕНА КУЗНЕЦЯ МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ

Кваліфікаційна наукова
праця на правах рукопису

ДУДКА МАЙЯ ОЛЕКСАНДРІВНА

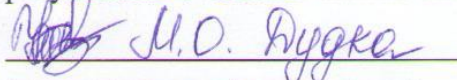
УДК 336: 338.436 (043.5)

ДИСЕРТАЦІЯ
ФІНАНСОВЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ СТІЙКОГО РОЗВИТКУ СУБ'ЄКТІВ
АГРОПРОМИСЛОВОГО СЕКТОРУ ЕКОНОМІКИ

Спеціальність 08.00.08 – гроші, фінанси і кредит
Економічні науки

Подається на здобуття наукового ступеня кандидата економічних наук

Дисертація містить результати власних досліджень. Використання ідей,
результатів і текстів інших авторів мають посилання на відповідне джерело

(підпис, ініціали та прізвище здобувача)

Дисертація є ідентичною іншим
примірникам дисертації

Науковий керівник

Берест Марина Миколаївна,
кандидат економічних наук, доцент

Вчений секретар спеціалізованої
вченої ради Д 64.055.02

 І. М. Геращенко

Харків – 2019

АНОТАЦІЯ

Дудка М. О. Фінансове забезпечення стійкого розвитку суб'єктів агропромислового сектору економіки. – Кваліфікаційна наукова праця на правах рукопису.

Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата економічних наук (доктора філософії) за спеціальністю 08.00.08 «Гроші, фінанси і кредит» (08 – Економічні науки). – Харківський національний економічний університет імені Семена Кузнеця, Харків, 2019.

Виділено ключові ознаки поняття «фінансове забезпечення», які доповнені узагальненням та виділенням трьох складових аспектів – змістовний, організаційний та цільовий. У зв'язку з цим, фінансове забезпечення – це процес формування, накопичення та використання фінансових ресурсів суб'єкта господарювання з метою сприяння його стійкому розвитку та реалізації окремих завдань фінансової політики. У дослідженні узагальнено класифікацію джерел фінансування суб'єктів АПК та визначено форми фінансування суб'єктів АПК (самофінансування, боргове та змішане).

В роботі уточнено зміст поняття «розвиток» на основі узагальнення сучасних підходів та виділення ключових ознак (процес, рух зміни, процес зміни та система). На основі аналізу та узагальнення сучасних підходів до класифікації видів розвитку, виділено тринадцять класифікаційних ознак. У роботі розглянуто сучасні підходи до розуміння поняття «стійкість», еволюцію концепції стійкого розвитку, виділено особливості тлумачення мовами різних країн терміну «sustainable development». Узагальнено сучасні підходи до змісту поняття «стійкий розвиток», уточнено дане поняття на основі проведеного морфологічного аналізу та виділено ключові ознаки. Здійснено контент-аналіз поняття «стійкий розвиток». У зв'язку з цим наведено визначення фінансового забезпечення стійкого розвитку суб'єкта господарювання як ефективного формування, накопичення та використання фінансових ресурсів суб'єкта господарювання, що сприяє зміні показників складових стійкого розвитку в умовах несприятливого впливу зовнішнього середовища.

Методом порівняльного аналізу наукових джерел доведено пріоритетність фінансової складової в процесі оцінки стійкого розвитку суб'єктів господарювання серед інших його складових. Підтвердження пріоритетності фінансової складової ґрунтується на теоретичному узагальненні, практичному значенні та їх співставленні, що відповідає концепції Державної цільової програми розвитку аграрного сектору економіки на період до 2020 р., де саме фінансова складова є основою вирішення проблем формування фінансового забезпечення стійкого розвитку АПК, як через прямий вплив – збільшення фінансування галузі, так як і методом підтримки заходів оптимізації розвитку галузі.

У дисертаційному дослідженні сформовано методичний підхід до оцінки рівня стійкого розвитку АПК за фінансовою складовою на мезорівні за галузевим спрямуванням. Основою методичного підходу є сформована система фінансових показників оцінки рівня стійкого розвитку АПК, які враховують особливості функціонування галузі.

У результаті дослідження побудовано інтегральний показник оцінки рівня стійкого розвитку АПК за фінансовою складовою з використанням методу таксономічного аналізу та вербально-числової шкали Харрінгтона для якісної інтерпретації кількісних значень рівня стійкого розвитку: високий, середній та низький.

У дослідженні виділено фактори впливу зовнішнього середовища, що істотно впливають на формування ФЗСР АПК. У результаті аналізу отриманих кумулятивної дисперсії (82,76 %) та факторних навантажень виділено три найбільш значущих фактори: монетарно-інфляційний фактор, фактор прямої бюджетної підтримки та фактор державної підтримки пільгового кредитування АПК. Побудовано інтегральний показник впливу зовнішнього середовища за методом адитивної згортки на основі нормування виділених показників та використано закон Фібоначчі для фінансової інтерпретації напряду впливу зовнішнього середовища на формування ФЗСР суб'єктів АПК: деструктивний, нейтральний, стимулюючий.

Всі виявлені фактори впливу на формування ФЗСР суб'єктів АПК об'єднано і враховано в розробленому методичному підході до оцінки впливу факторів зовнішнього середовища на формування ФЗСР суб'єктів АПК.

У дослідженні проаналізовано фінансову діяльність банків України, спрямованих на кредитування суб'єктів АПК. Досліджуючи кредитні програми банків, спрямовані на поповнення обігових коштів суб'єктів АПК, визначено, що в цілому умови для користування ними може виконати обмежена кількість суб'єктів господарювання.

У дослідженні удосконалено методичний підхід до оцінки стійкого розвитку АПК за фінансовою складовою, підґрунтям якого є сформована система показників оцінки рівня розвитку суб'єктів АПК методом аналізу наукових джерел та логічного узагальнення. На основі запропонованої системи показників за період 2011-2017 рр. побудовано інтегральний показник оцінки рівня стійкого розвитку суб'єктів АПК за фінансовою складовою з використанням методу таксономічного аналізу та вербально-числової шкали Харрінгтона для якісної інтерпретації рівня стійкого розвитку: високий, середній та низький.

Методом кластерного аналізу k-середніх за такими показниками як частка власного капіталу в структурі фінансових ресурсів суб'єкта господарювання; частка довгострокових зобов'язань та забезпечень; частка поточних зобов'язань та забезпечень виділено групи суб'єктів АПК, які віддають перевагу певним джерелам фінансових ресурсів за період 2011-2017 рр.

Для виявлення зв'язку між формою фінансування та рівнем ефективності діяльності суб'єктів АПК методом кластерного аналізу на основі самоорганізаційних карт Кохонена виділено групи суб'єктів АПК відповідно до рівня рентабельності їх діяльності з метою визначення усереднених значень рівня рентабельності, що притаманні суб'єктам АПК.

Вихідними даними для проведення кластерного аналізу виступили показники: рентабельність активів, діяльності, власного капіталу, основного капіталу. Аналіз середніх значень показників рентабельності за кластерами

показав, що на початок 2018 року середній рівень рентабельності знизився в 2,5 рази. На основі сформованих кластерів за формами фінансування та за ефективністю діяльності суб'єктів АПК сформовано матрицю зв'язку ефективності діяльності та форми фінансування суб'єктів АПК. У результаті виділено тенденцію, відповідно до якої суб'єкти АПК, що практично повністю знаходяться на самофінансуванні, мають в середньому більш високий рівень рентабельності своєї діяльності. У той же час суб'єкти АПК, які використовують змішану або боргову форми фінансування, навпаки, відзначаються більш низьким рівнем ефективності своєї діяльності.

Результати проведених досліджень доводять, що досягнення цілей стійкого розвитку можливе лише за умов достатньої фінансової підтримки у стратегічному періоді. Тому у дисертації запропоновано методичний підхід до вибору стратегій формування ФЗСР суб'єктів АПК, який включає 5 етапів.

Для вибору суб'єктом АПК адекватної стратегії ФЗСР залежно від рівня його розвитку, форми фінансового забезпечення та з урахуванням впливу зовнішнього середовища, пропонується використання куба стратегій формування ФЗСР. У роботі сформовано правила вибору стратегій формування ФЗСР в залежності від результатів позиціонування суб'єкта АПК в кубі.

Використання розроблених у роботі теоретичних положень і методичних підходів до формування фінансового забезпечення стійкого розвитку дозволило визначити рівень стійкого розвитку суб'єктів АПК, форму фінансування та напрям впливу зовнішнього середовища на можливості залучення фінансових ресурсів, а також підвищити якість управлінських та фінансових рішень щодо забезпечення стійкого розвитку суб'єктів АПК та галузі в цілому.

Практичне значення одержаних результатів підтверджується довідками про впровадження у діяльність ПрАТ «Полтавське ХПП» (довідка № 1348 від 14.12.2017), ТОВ «Гутянський елеватор» (довідка № 98/1 від 21.05.2018), відділ агропромислового розвитку Богодухівської районної державної адміністрації Харківської області (довідка № 03-23/285 від 17.09.2018) та в навчальний

процес у Харківському національному економічному університеті імені Семена Кузнеця (довідка № 18/86-39-162 від 01.06.2018).

Пропозиції та рекомендації, що стосуються виділення системи факторів зовнішнього середовища, які здійснюють суттєвий вплив на формування фінансового забезпечення стійкого розвитку підприємств АПК, враховані при формуванні стратегії розвитку ПрАТ «Полтавське ХПП» на 2018 р. для обґрунтування вибору джерел фінансування з урахуванням факторів зовнішнього середовища функціонування (довідка № 1348 від 14.12.2017).

Підхід до вибору стратегії фінансового забезпечення стійкого розвитку (ФЗСР) на основі позиціонування суб'єкта АПК в кубі стратегій прийнято для впровадження у практичну діяльність ТОВ «Гутянський елеватор» (довідка № 98/01 від 21.05.2018).

Методичний підхід до оцінки рівня стійкого розвитку АПК за фінансовою складовою, що складається з трьох комплексних етапів та передбачає формування обґрунтованого переліку показників оцінювання, побудову інтегрального показника та розпізнавання рівня стійкого розвитку галузі за фінансовою складовою використано у діяльності відділу агропромислового розвитку Богодухівської районної державної адміністрації Харківської області (довідка № 03-23/285 від 17.09.2018).

Результати дослідження застосовуються у навчальному процесі кафедри фінансів Харківського національного економічного університету імені Семена Кузнеця при підготовці студентів першого (бакалаврського) рівня вищої освіти, освітній ступінь бакалавр спеціальності 072 «Фінанси, банківська справа та страхування» спеціалізації «Фінанси і кредит» при викладанні навчальної дисципліни «Фінансова діяльність суб'єктів господарювання» (довідка № 18/86-39-162 від 01.06.2018).

Ключові слова: фінансове забезпечення, стійкий розвиток, агропромисловий сектор економіки, рівень стійкого розвитку, форма фінансування, фактори впливу зовнішнього середовища, стратегія формування фінансового забезпечення стійкого розвитку.

ANNOTATION

Dudka M. O. Financial provision of the sustainable development of the agribusiness entities. – The manuscript.

The thesis for a Candidate Degree in Economic Sciences (PhD) in specialty 08.00.08 – Money, Finance and Credit (08 – Economics). – Simon Kuznets Kharkiv National University of Economics, Kharkiv, 2019.

Key features of the concept of «financial provision» are highlighted, which are supplemented by generalization and allocation of three components – content, organizational and target. In this regard, financial provision is the process of formation, accumulation and use of financial resources of the business entity in order to promote its sustainable development and the implementation of individual financial policy objectives. The study summarizes the classification of funding sources for agribusiness entities and determines the forms of financing for agribusiness entities (self-financing, debt and mixed).

The work clarifies the content of the notion «development» on the basis of generalization of modern approaches and the allocation of key features (process, movement of change, process of change and system). Based on the analysis and generalization of modern approaches to the classification of types of development, thirteen classification criteria were identified. The paper considers modern approaches to the understanding of the concept of «sustainability», the evolution of the concept of sustainable development, highlighted the features of interpretation of the term «sustainable development» in different languages. The modern approaches to the content of the notion «sustainable development» are summarized, this concept is clarified on the basis of the conducted morphological analysis and key features are highlighted. The content analysis of the concept of «sustainable development». In this regard, the definition of financial support for the sustainable development of the business entity as an effective formation, accumulation and use of financial resources of the business entity is given, which contributes to the change in the indicators of the components of sustainable development in conditions of adverse environmental impact.

The method of comparative analysis of scientific sources proved the priority of the financial component in the process of assessing the sustainable development of agribusiness entities among its other components. Confirmation of financial priority is based on theoretical generalization, practical significance and their comparison, which corresponds to the concept of the State Target Program for the Development of the Agrarian Sector of the Economy for the Period up to 2020, where the financial component is the basis for solving the problems of forming financial support for the sustainable development of the agribusiness of the economy as a direct influence – an increase in the financing of the industry, as well as a method of supporting measures to optimize the development of the industry.

In the dissertation research, a methodological approach to assessing the level of sustainable development of the agribusiness of the economy was formed with the financial component at the meso-level by industry. The basis of the methodical approach is the situation, the system of financial indicators for assessing the level of sustainable development of the agribusiness of the economy, which take into account the peculiarities of the industry.

As a result of the study, an integral indicator was developed for assessing the level of sustainable development of the agribusiness of the economy behind the financial component using the method of taxonomic analysis and the Harrington verbal-numerical scale for qualitative interpretation of quantitative values of the level of sustainable development: high, medium and low.

The study highlighted environmental factors influencing the formation of FPSD of the agribusiness of the economy. Because of the analysis of the obtained cumulative dispersion (82.76%) and factor loadings, three most significant factors were identified: the monetary-inflationary factor, the factor of direct budget support and the factor of state support for preferential loans to the agribusiness of the economy. An integral indicator of the influence of the external environment was constructed, using the method of additive convolution based on the valuation of the selected indicators and the Fibonacci law was used to financially interpret the direction of the influence of the external environment on the formation of the FPSD

of agribusiness entities: destructive, neutral, stimulating. All identified factors influencing the formation of the FPSD of the agribusiness entities are combined and taken into account in the developed methodological approach to assessing the influence of environmental factors on the formation of the FPSD of the agribusiness entities.

The study analyzed the financial activities of banks in Ukraine, aimed at lending to agribusiness entities. Investigating the credit programs of banks aimed at replenishing the working capital of agribusiness entities, it was determined that, in general, a limited number of business entities can fulfill the conditions for their use.

The study improved the methodological approach to assessing the sustainable development of the agribusiness of the economy with a financial component, which is based on the existing system of indicators for assessing the level of development of the agribusiness entities by analyzing scientific sources and logical generalization. Based on the proposed system of indicators for the period 2011-2017 built an integral indicator of assessing the level of sustainable development of agribusiness entities for the financial component using the method of taxonomic analysis and the Harrington verbal-numerical scale for qualitative interpretation of the level of sustainable development: high, medium and low.

The method of cluster analysis of k-average for such indicators as the share of equity in the structure of financial resources of the agribusiness entity; long-term liabilities and collateral; the share of current liabilities and collateral is allocated to groups of agribusiness entities who prefer certain sources of financial resources for the period 2011-2017.

To identify the relationship between the form of financing and the level of efficiency of the activities of agribusiness entities using cluster analysis based on Kohonen's self-organizing cards, groups of agribusiness entities were selected in accordance with the level of profitability of their activities in order to determine the average values of the level of profitability inherent in the agribusiness entities.

The baseline data for cluster analysis were indicators: return on assets, activities, equity, and fixed capital. Analysis of the average values of profitability

indicators behind the clusters showed that at the beginning of 2018 the average level of profitability decreased 2.5 times.

On the basis of the formed clusters according to the forms of financing and on the effectiveness of the activities of the agribusiness entities, a matrix of communication between the effectiveness of the activities and the forms of financing the agribusiness entities was formed. As a result, a tendency has been singled out, according to which the agribusiness entities are almost entirely self-financing, have on average a higher level of profitability of their activities. At the same time, the agribusiness entities, which use mixed or debt financing, on the contrary, are marked by lower levels of efficiency of their activities. The results of the research show that the achievement of sustainable development goals is possible only with sufficient financial support in the strategic period. Therefore, the thesis proposed a methodical approach to the choice of strategies for the formation of FPSD of the agribusiness entities, which includes 5 stages.

To choose an agribusiness entities to an adequate FSSR strategy depending on its level of development, form of financial support and taking into account the influence of the external environment, it is proposed to use a cube of FPSD formation strategies. In this paper, rules for the selection of strategies for the formation of the FPSD are formed depending on the results of positioning the agribusiness entities in a cube. Using the theoretical concepts and methodological approaches on the formation of the financial provision for sustainable development developed in the work, it was possible to determine the level of sustainable development of the agribusiness entities, the form of financing and the direction of the external environment impact on attracting financial resources, as well as improve the quality of management and financial decisions to ensure the sustainable development of the agribusiness entities and the industry generally.

The practical significance of the obtained results is confirmed by certificates of implementation into activity of PJSC «Poltava HPP» (certificate № 1348 from 14.12.2017), LTD «Gutyansky elevator» (certificate № 98/1 from 21.05.2018), Department of Agrarian and Industrial Development of the Bogodukhovsky District

State Administration of the Kharkiv Region (certificate № 03-23/285 of 09/17/2018) and the educational process of Simon Kuznets Kharkiv National University of Economics (certificate № 18/86-39-162 from 01.06.2018).

Suggestions and recommendations relating to the allocation of a system of environmental factors that have a significant impact on the formation of financial provision for the sustainable development of agribusiness entities are taken into account when shaping the development strategy of PJSC «Poltava HPP» for 2018 to substantiate the choice of funding sources taking into account environmental factors of functioning (certificate № 1348 from 14.12.2017).

The approach to the choice of the strategy of financial provision for sustainable development (FPSD) based on the positioning of the agribusiness entities in a cube of strategies has been adopted for implementation in the practical activities of LTD «Gutyansky elevator» (certificate № 98/1 from 21.05.2018).

The methodical approach to assessing the level of sustainable development of the agroindustrial complex behind the financial component consists of three complex stages and provides for the formation of a reasonable list of assessment indicators, building an integral indicator and recognizing the level of sustainable development of the industry behind the financial component used in the activities of the Department of Agrarian and Industrial Development of the Bogodukhovsky District State Administration of the Kharkiv Region (certificate № 03-23/285 of 09/17/2018).

The results of the study are used in the educational process of the Department of Finance of the Simon Kuznets Kharkiv National University of Economics when preparing students of the first (bachelor) level of higher education, bachelor's degree in specialty 072 «Finance, Banking and Insurance» in the specialization «Finance and Credit» in teaching the academic discipline «financial activities of business entities» (certificate № 18/86-39-162 of 06/01/2018).

Key words: financial provision, sustainable development, the agribusiness, the level of sustainable development, the form of financing, the factors influencing the external environment, the strategy for formation of financial provision for sustainable development.

Список публікацій здобувача

1. Берест М. М. Теоретичні засади та класифікаційні аспекти категорії «розвиток» / М. М. Берест, М. О. Дудка // Вісник економіки транспорту і промисловості: збірник наук.-практ. статей. – 2014. – Вип. 47. – Харків : УкрДАЗТ. – С. 173-179.

2. Берест М. М. Сутність та економічний зміст категорії «фінансове забезпечення» / М. М. Берест, М. О. Дудка // Економіка і фінанси: науковий журнал. – 2015. – № 1. – С. 36-41.

3. Берест М. М. Формування структури джерел фінансування підприємств АПК [Електронний ресурс] / М. М. Берест, М. О. Дудка // Економіка та суспільство. – 2017. – № 10. – С. 159-165. – Режим доступу: http://economyandsociety.in.ua/journal/10_ukr/30.pdf.

4. Берест М. М. Оцінка впливу факторів зовнішнього середовища на діяльність та розвиток суб'єктів АПК [Електронний ресурс] / М. М. Берест, М. О. Дудка // Глобальні та національні проблеми економіки: електронне наукове фахове видання. – 2017. – Вип. 18. – Миколаїв : МНУ ім. О. В. Сухомлинського. – С. 171-178. – Режим доступу : <http://global-national.in.ua/issue-18-2017/25-vipusk-18-serpen-2017-r/3282-berest-m-m-dudka-m-o-otsinka-vplivu-faktoriv-zovnishnogo-seredovishcha-na-diyalnist-ta-rozvitok-sub-ektiv-ark>.

5. Берест М. М. Оцінка рівня стійкого розвитку агропромислового сектору економіки України / М. М. Берест, М. О. Дудка // Економіка розвитку: науковий журнал. – 2017. – № 4 (84). – С. 27-37.

6. Берест М. М. Визначення факторів впливу зовнішнього середовища на фінансове забезпечення розвитку суб'єктів АПК / М. М. Берест, М. О. Дудка // Наукові записки Національного університету «Острозька академія»: науковий журнал. – 2017. – №7 (35). – С. 13-16. (Серія «Економіка»)

7. Дудка М. О. Морфологічний аналіз сутності поняття «стійкий розвиток» [Електронний ресурс] / М. О. Дудка // Глобальні та національні проблеми економіки: електронне наукове фахове видання. – 2018. – Вип. 22. – С. 357-362. – Режим доступу: <http://global-national.in.ua/archive/22-2018/70.pdf>.

8. Дудка М. О. Оцінка впливу структури джерел фінансування підприємств АПК на ефективність їхньої діяльності / М. О. Дудка // Науковий вісник Ужгородського національного університету. – 2018. – Вип. 19. – Ч1. – Ужгород : УНУ. – С. 133-137. (Серія: Міжнародні економічні відносини та світове господарство)

9. Дудка М. О. Оцінка рівня стійкого розвитку агропромислових підприємств / М. О. Дудка // Причорноморські економічні студії: науковий журнал. – 2018. – Вип. 30. – С. 94-98.

10. Дудка М. О. Методичний підхід до побудови куба стратегій фінансового забезпечення стійкого розвитку суб'єктів АПК / М. О. Дудка // Управління розвитком. – 2018. – № 3. – С. 23-29.

11. Дудка М. О. Financial stability monitoring / М. О. Дудка // Матеріали II Міжнародної інтернет-конференції «Формування стратегії науково-технічного, екологічного і соціально-економічного розвитку суспільства» (м. Тернопіль 5-6 грудня 2013 р.). – Тернопіль : Крок, 2013. – С. 163-165.

12. Dudka M. O. Financial regulatory mechanism at the enterprise / M. O. Dudka, L. O. Ignatenko // Integration processes and innovative technologies. Achievement and prospects of engineering sciences (in foreign languages): collection of scientific works. – 2014. – Issue 4. – Kharkiv : FOP Kramarenko Yu. M. – P. 195-197.

13. Берест М. М. Оцінка кризових явищ у діяльності підприємств агропромислового комплексу на основі комплексу діагностичних показників / М. М. Берест, М. О. Дудка // Матеріали Міжнародної науково-практичної конференції «Соціально-економічний розвиток України та її регіонів: проблеми науки та практики»: тези доповідей учасників конференції (м. Харків, 22-23 травня 2014 р.). – Харків : ВД «ІНЖЕК», 2014. – С. 431-437. – 1 електрон.

опт. диск (CD-ROM): кольор., 12 см. – Систем. вимоги: Pentium; 32 Mb RAM; CD. – ROM Windows 98/2000/NT/XP; Adobe Acrobat Reader. – Назва з контейнера.

14. Дудка М. О. Аналіз сучасних тенденцій розвитку агропромислового сектору України в контексті забезпечення економічної безпеки держави / М. О. Дудка // Збірник матеріалів IV Всеукраїнської науково-практичної конференції «Сучасні проблеми фінансового моніторингу» (м. Харків, 10 квітня 2015 р.). – Харків : ХНЕУ ім. С. Кузнеця, ТО Ексклюзив, 2015. – С. 61-63.

15. Берест М. М. Оцінка кризових явищ в діяльності підприємств агропромислового комплексу / М. М. Берест, М. О. Дудка // Збірник матеріалів I Міжнародної науково-практичної конференції «Фінансово-кредитна система: вектор розвитку для України» (м. Ужгород, 23-25 квітня 2015 р.). – Ужгород : ПРАТ «Видавництво «Закарпаття», 2015. – С. 436-440.

16. Дудка М. О. Зарубіжний досвід фінансового забезпечення розвитку агропромислового сектору / М. О. Дудка // Збірник матеріалів II Міжнародної науково-практичної конференції «Фінансово-кредитна система: вектор розвитку» (м. Ужгород, 26 квітня 2017 р.). – Ужгород : Видавництво УжНУ «Говерла», 2017. – С. 146-147.

17. Дудка М. О. Фактори впливу на стійкий розвиток підприємств АПК / М. О. Дудка // Матеріали Міжнародної наукової конференції «Економічний розвиток і спадщина Семена Кузнеця»: тези доповідей (м. Харків, 1-2 червня 2017 р.). – Харків : ХНЕУ імені Семена Кузнеця, 2017. – С. 233-235.

18. Берест М. М. Дефініційна основа сталого розвитку суб'єктів АПК / М. М. Берест, М. О. Дудка // Збірник матеріалів Міжнародної науково-практичної конференції «Фінансова спроможність об'єднаних територіальних громад: очікування та реалії» (м. Рівне-Луцьк, 29-30 листопада 2017 р.). – Рівне : Волин. береги, 2017. – С. 13-16.

19. Дудка М. О. Фінансове забезпечення стійкого розвитку суб'єктів АПК [Електронний ресурс] / М. О. Дудка // Збірник матеріалів I Всеукраїнської науково-практичної інтернет-конференції студентів, аспірантів та молодих

вчених «Сучасні інструменти управління корпоративними фінансами» (м. Київ, 22 листопада 2017 р.). – Київ : КНЕУ, 2017. – С. 36-39. – Режим доступу: https://kneu.edu.ua/userfiles/Financial_economical_department/news/vseukr_kafedra_konf.pdf.

20. Берест М. М. Сучасні підходи до оцінки стійкого розвитку підприємств / М. М. Берест, М. О. Дудка // Матеріали Міжнародної наукової конференції «Економічний розвиток і спадщина Семена Кузнеця»: тези доповідей (м. Харків, 31 травня-1 червня 2018 р.). – Харків : ХНЕУ імені Семена Кузнеця, 2018. – С. 204-205.

21. Берест М. М. Фінансове забезпечення стійкого розвитку агропромислового сектору економіки як складова підтримки фінансової безпеки держави / М. М. Берест, М. О. Дудка // Збірник матеріалів VI Всеукраїнської науково-практичної конференції «Сучасні проблеми фінансового моніторингу» (23 листопада 2018 р.). – Харків : ХНЕУ ім. С. Кузнеця, ТОВ «ТО Ексклюзив», 2018. – С. 38-39.

22. Дудка М. О. Аграрні розписки: ефективний інструмент фінансування суб'єктів АПК [Електронний ресурс] / М. О. Дудка // Збірник матеріалів II Всеукраїнської науково-практичної інтернет-конференції студентів, аспірантів та молодих вчених «Сучасні інструменти управління корпоративними фінансами» (7 грудня 2018 р.). – Київ : КНЕУ, 2018. – С. 108-111. – Режим доступу: http://ir.kneu.edu.ua/bitstream/2010/26920/1/siukf_18_28.pdf.

ЗМІСТ

ПЕРЕЛІК УМОВНИХ ПОЗНАЧЕНЬ	18
ВСТУП	19
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИКО-МЕТОДИЧНІ ЗАСАДИ ФІНАНСОВОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ СТІЙКОГО РОЗВИТКУ СУБ'ЄКТІВ АПК	28
1.1. Фінансове забезпечення суб'єктів АПК: теоретичні засади та джерела фінансування	28
1.2. Теоретичні аспекти визначення змісту поняття «стійкий розвиток» в контексті фінансового забезпечення	43
1.3. Обґрунтування пріоритету фінансової складової в процесі оцінки стійкого розвитку суб'єктів господарювання	59
Висновки до розділу 1	70
РОЗДІЛ 2. ДІАГНОСТИКА РІВНЯ СТІЙКОГО РОЗВИТКУ ТА СТРУКТУРИ ДЖЕРЕЛ ФІНАНСУВАННЯ СУБ'ЄКТІВ АПК	72
2.1. Формування методичного підходу до оцінки рівня стійкого розвитку агропромислового сектору економіки	72
2.2. Виявлення факторів впливу зовнішнього середовища на фінансове забезпечення стійкого розвитку суб'єктів АПК	81
2.3. Діагностика та аналіз структури джерел фінансування суб'єктів АПК	101
Висновки до розділу 2	111
РОЗДІЛ 3. УДОСКОНАЛЕННЯ МЕТОДИЧНИХ ПІДХОДІВ ДО ФІНАНСОВОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ СТІЙКОГО РОЗВИТКУ СУБ'ЄКТІВ АПК	113
3.1. Оцінювання рівня стійкого розвитку суб'єктів агропромислового сектору економіки	113
3.2. Оцінка структури джерел фінансування суб'єктів АПК та її впливу на ефективність їх діяльності	123

3.3. Формування стратегії формування фінансового забезпечення стійкого розвитку суб'єктів АПК	138
Висновки до розділу 3	159
ВИСНОВКИ	162
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	166
ДОДАТКИ	192

ПЕРЕЛІК УМОВНИХ ПОЗНАЧЕНЬ

АПК	Агропромисловий комплекс
ФЗ	Фінансове забезпечення
СР	Стійкий розвиток
ФЗСР	Фінансове забезпечення стійкого розвитку
СОТ	Світова організація торгівлі
КМУ	Кабінет Міністрів України
США	Сполучені Штати Америки
ЄС	Європейський Союз
САП	Спільна аграрна політика
ВК	Власний капітал
ДЗ	Довгострокові зобов'язання
ПЗ	Поточні зобов'язання
НРСР	Низький рівень стійкого розвитку
СРСР	Середній рівень стійкого розвитку
ВРСР	Високий рівень стійкого розвитку
ЗУ	Закон України
НБУ	Національний банк України
ЕФВ	Ефект фінансового важеля

ВСТУП

Актуальність теми. Агропромисловий сектор економіки є однією з найважливіших ланок економічної системи України. Частка валового внутрішнього продукту сільського, лісового та рибного господарства у ВВП України станом на 01.01.2018 р. становила 10,23 %; частка продукції агропромислового сектору економіки в експорті товарів України станом на 01.01.2018 р. була максимальною серед усіх галузей та склала 41 %, що на 4,7 млрд. дол. США або на 16,3 % більше у порівнянні з 01.01.2017 р., що підкреслює посилення ролі галузі у формуванні доходів бюджету та високий рівень її експортного потенціалу.

Відповідно до Концепції Державної цільової програми розвитку аграрного сектору економіки на період до 2021 р. причинами невдалої адаптації суб'єктів АПК до роботи у зоні вільної торгівлі з державами-членами ЄС є недостатній обсяг державної фінансової підтримки розвитку сільськогосподарського виробництва, недосконала система страхування ризиків та нестабільність податкового законодавства. Зокрема, залишаються невирішеними питання фінансової підтримки АПК шляхом здешевлення кредитів. Недостатній рівень фінансування є перешкодою виходу його суб'єктів господарювання на світовий аграрний ринок та причиною виникнення галузевих ризиків. Підтримка стабільного функціонування АПК уможлиблює забезпечення населення продовольчими товарами, промисловості – сировиною, зовнішньої торгівлі – експортними товарами, а держави – зростанням валютних доходів. При цьому суб'єкти господарювання галузі функціонують у середовищі з високим рівнем стохастичності та непередбачуваності, що спричиняє суттєвий негативний вплив на ефективність їх діяльності.

У даному зв'язку доцільним є удосконалення сучасних інструментів формування та ефективного використання джерел фінансування суб'єктів АПК для забезпечення та підтримки їх стійкого розвитку.

Глибокий аналіз теоретичних та практичних проблем стійкого розвитку аграрного сектору відображено у працях таких вчених як О. І. Аверіна, Є. М. Борщук, Т. М. Важеніна, З. В. Герасимчук, О. М. Гончаренко, Б. М. Данилишин, І. А. Демидова, К. О. Іванчук, У. В. Лаврик, Ю. М. Лопатинський, О. Л. Попова, Ю. В. Сидоренко, Н. В. Фоміна, Н. О. Хомяченко, Н. В. Шандова, Д. В. Шиян, А. Alawode, D. Munroe, A. Samuil. Зокрема, Є. М. Борщук аналізував основні теорії стійкого розвитку еколого-економічних систем; З. В. Герасимчук розглядала методологію та практику регіональної політики сталого розвитку; Б. М. Данилишин акцентував увагу саме на природно-ресурсному потенціалі сталого розвитку України; О. Л. Попова вивчала політику та механізм сталого розвитку агросфери України; Ю. М. Лопатинський виділив детермінанти сталого розвитку аграрних підприємств. Проте на даний час невирішеними залишаються питання формування фінансового забезпечення стійкого розвитку (ФЗСР) агропромислового сектору економіки з урахуванням обґрунтованої сукупності таких параметрів як форма фінансування, напрям впливу зовнішнього середовища на процес формування фінансового забезпечення та рівень стійкого розвитку, що дозволить обрати стратегію формування ФЗСР суб'єктів агропромислового сектору економіки. Необхідність розв'язання цих питань зумовило вибір теми, мети та завдань дисертації.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Дисертаційна робота відповідає плану наукових досліджень Харківського національного економічного університету імені Семена Кузнеця, за темами: «Моніторинг кризових явищ в діяльності підприємства» (номер державної реєстрації 0113U008071), яка була виконана на базі дослідження суб'єктів АПК, де здобувач розробив підрозділи «Змістовні аспекти моніторингу кризових явищ на підприємстві», «Формування сукупності діагностичних показників моніторингу кризових явищ на підприємстві», «Діагностика наявності та глибини кризових явищ на основі обґрунтованого переліку показників моніторингу»; «Фінансове забезпечення розвитку регіону та підприємництва» (номер державної реєстрації 0117U007512), де здобувач розробив підрозділ «Класифікація джерел фінансування суб'єктів агропромислового сектору

економіки», в якому узагальнив та уточнив класифікацію джерел фінансування суб'єктів АПК з урахуванням особливостей їх функціонування, розкрив зміст складових фінансових ресурсів суб'єктів агропромислового сектору економіки. Напрямок дослідження відповідає темі «Формування механізму ефективного регулювання та управління економічною діяльністю підприємств» (номер державної реєстрації 0113U007514), де автором розроблено підрозділ «Сутність та економічний зміст категорії «фінансове забезпечення», в якому здобувач узагальнив сучасні підходи до розуміння поняття «фінансове забезпечення», виділив та обґрунтував його змістовні аспекти.

Мета і завдання дослідження. Метою дослідження є обґрунтування та розроблення теоретичних положень, методичних підходів і практичних рекомендацій щодо формування фінансового забезпечення стійкого розвитку суб'єктів агропромислового сектору економіки.

Згідно мети дослідження поставлено такі завдання:

уточнити зміст поняття «фінансове забезпечення» на основі розкриття його теоретичних засад та дослідження вітчизняного і зарубіжного досвіду фінансування суб'єктів агропромислового комплексу (АПК);

уточнити поняття «стійкий розвиток» та обґрунтувати пріоритет фінансової складової для оцінки стійкого розвитку суб'єктів господарювання;

з використанням системи фінансових показників розробити методичний підхід до оцінки рівня стійкого розвитку агропромислового сектору економіки на мезорівні за фінансовою складовою;

виявити фактори впливу зовнішнього середовища на процес формування фінансового забезпечення стійкого розвитку суб'єктів агропромислового сектору економіки;

діагностувати структуру джерел фінансування суб'єктів АПК;

оцінити рівень стійкого розвитку суб'єктів АПК за фінансовою складовою на основі обґрунтованої системи фінансових показників;

розробити методичний підхід до визначення структури джерел фінансування суб'єктів АПК;

обґрунтувати сукупність основних параметрів і розробити з їх урахуванням методичний підхід до вибору стратегій формування фінансового забезпечення стійкого розвитку суб'єктів АПК.

Методи дослідження. Дисертаційна робота базується на теоретичних положеннях з проблем фінансового забезпечення стійкого розвитку суб'єктів господарювання. Для розв'язання поставлених завдань використано такі методи наукового дослідження: морфологічного аналізу (для уточнення сутності поняття «стійкий розвиток»); контент-аналізу (для виокремлення декількох сутнісних характеристик, що найбільш повно відображають поняття «стійкий розвиток»); аналізу, синтезу, аналогії, логічного узагальнення (для систематизації теоретичних і практичних аспектів стійкого розвитку та фінансового забезпечення суб'єктів господарювання, для стратегії формування ФЗСР суб'єктів АПК); порівняльного та логічного узагальнення (для виділення показників оцінки рівня стійкого розвитку АПК в цілому та зокрема його суб'єктів за фінансовою складовою; оцінки впливу зовнішнього середовища на фінансове забезпечення суб'єктів АПК; ефективності діяльності суб'єктів АПК); таксономічного аналізу (для розрахунку системи інтегральних показників оцінки рівня стійкого розвитку АПК в цілому та його суб'єктів зокрема); багатовимірною факторного аналізу (для виділення обґрунтованих груп показників оцінки зовнішнього середовища та розрахунку системи інтегральних показників впливу факторів зовнішнього середовища на формування ФЗСР суб'єктів АПК); методу адитивної згортки (для розрахунку інтегрального показника впливу факторів зовнішнього середовища на формування ФЗСР суб'єктів АПК); шкали Харрінгтона (для характеристики рівня стійкого розвитку АПК та його суб'єктів); закону Фібоначчі – золотого перетину (для характеристики напряму впливу зовнішнього середовища на формування ФЗСР суб'єктів АПК); кореляційного аналізу (для формування системи показників, які впливають на рівень стійкого розвитку); кластерного аналізу (для виділення та формування груп суб'єктів господарювання, які віддають перевагу певним джерелам фінансування; та на основі

самоорганізаційних карт Кохонена для виділення та формування груп суб'єктів АПК відповідно до рівня рентабельності їхньої діяльності); матричного методу (для виявлення зв'язку між формами фінансування та ефективністю діяльності суб'єктів АПК); графічного (для унаочнення результатів дослідження).

Поставлені завдання вирішено з використанням комп'ютерних пакетів прикладних програм Microsoft Office, Statistica та Deductor.

Інформаційну базу дослідження становлять нормативно-правові акти України з питань стійкого розвитку, фінансового забезпечення функціонування суб'єктів АПК, оцінки фінансового стану суб'єктів господарювання; статистичні дані Національного банку України, Державної служби статистики України, Міністерства аграрної політики України; фінансова звітність суб'єктів агропромислового сектору економіки; наукові публікації вітчизняних і зарубіжних дослідників з проблемних питань ФЗСР суб'єктів агропромислового сектору економіки, а також результати аналітичних розрахунків, здійснених безпосередньо автором.

Наукова новизна одержаних результатів в поглибленні теоретичних положень та розробленні методичних підходів до фінансового забезпечення стійкого розвитку суб'єктів АПК. Результати дослідження, що містять наукову новизну та виносяться на захист, полягають у такому:

вперше:

запропоновано використання обґрунтованої сукупності параметрів (форма фінансування, напрям впливу зовнішнього середовища на процес формування фінансового забезпечення, рівень стійкого розвитку) як куба стратегій, що є підґрунтям методичного підходу до формування фінансового забезпечення стійкого розвитку суб'єктів агропромислового сектору економіки;

удосконалено:

визначення поняття «фінансове забезпечення», особливістю якого є поєднання змістовного, організаційного, цільового аспектів та розуміння його як процесу формування, накопичення та використання фінансових ресурсів

суб'єктів господарювання з метою сприяння їх стійкому розвитку та реалізації окремих завдань фінансової політики;

методичний підхід до визначення впливу релевантних факторів зовнішнього середовища, в якості яких запропоновано враховувати монетарно-інфляційний фактор, державної підтримки пільгового кредитування АПК, прямої бюджетної підтримки на процес формування фінансового забезпечення стійкого розвитку суб'єктів АПК та оцінювати напрям їхнього впливу як: стимулюючий, нейтральний та деструктивний.

методичний підхід до оцінки структури джерел фінансування суб'єктів АПК, що, на відміну від існуючих, враховує особливості зв'язку між формами фінансування та ефективністю діяльності суб'єктів АПК, який полягає у визначенні залежності форми фінансування від рівня рентабельності суб'єктів господарювання;

дістали подальшого розвитку:

пріоритетність фінансової складової серед інших складових оцінки стійкого розвитку суб'єктів господарювання, особливість якої ґрунтується на теоретичному узагальненні, практичному значенні та їх співставленні, що відповідає концепції Державної цільової програми розвитку аграрного сектору економіки на період до 2020 р., де фінансова складова є основою вирішення проблем формування фінансового забезпечення стійкого розвитку АПК;

системи фінансових показників оцінки рівня стійкого розвитку агропромислового сектору економіки в цілому та його суб'єктів зокрема, що враховують специфіку діяльності галузі та її суб'єктів, та є підґрунтям розрахунку інтегральних показників рівня стійкого розвитку АПК і його суб'єктів за фінансовою складовою.

Практичне значення отриманих результатів полягає в конкретизації системи показників факторів стійкого розвитку суб'єктів АПК, факторів та напрямів впливу зовнішнього середовища на формування ФЗСР суб'єктів АПК для їх своєчасного моніторингу; розробленні методичних підходів до оцінки рівня стійкого розвитку АПК в цілому та його суб'єктів й до оцінки впливу

факторів зовнішнього середовища на рівень стійкого розвитку суб'єктів АПК, необхідних для виявлення залежності рівня стійкого розвитку суб'єктів АПК від фінансового забезпечення їх господарської діяльності для вибору стратегій формування ФЗСР.

Зокрема, пропозиції та рекомендації, що стосуються виділення системи факторів зовнішнього середовища, які здійснюють суттєвий вплив на формування фінансового забезпечення стійкого розвитку суб'єктів агропромислового сектору економіки, враховані при формуванні стратегії розвитку ПрАТ «Полтавське ХПП» на 2018 р. для обґрунтування вибору джерел фінансування з урахуванням факторів зовнішнього середовища функціонування (довідка № 1348 від 14.12.2017 р.).

Підхід до вибору стратегій формування фінансового забезпечення стійкого розвитку на основі позиціонування суб'єкта АПК в кубі стратегій прийнято для впровадження у практичну діяльність ТОВ «Гутянський елеватор» (довідка № 98/1 від 21.05.2018 р.).

Методичний підхід до оцінки рівня стійкого розвитку АПК за фінансовою складовою, що складається з трьох комплексних етапів та передбачає формування обґрунтованого переліку показників оцінювання, побудову інтегрального показника та розпізнавання рівня стійкого розвитку галузі за фінансовою складовою використано у діяльності відділу агропромислового розвитку Богодухівської районної державної адміністрації Харківської області (довідка № 03-23/285 від 17.09.2018 р.).

Результати дослідження застосовуються у навчальному процесі кафедри фінансів Харківського національного економічного університету імені Семена Кузнеця при підготовці фахівців освітнього ступеня «Бакалавр» спеціальності 072 «Фінанси, банківська справа та страхування» при викладанні навчальної дисципліни «Фінансова діяльність суб'єктів господарювання» (довідка № 18/86-39-162 від 01.06.2018 р.).

Особистий внесок здобувача. Дисертація є самостійно виконаним науковим дослідженням. Основні наукові положення, висновки та рекомендації, які містяться у

роботі, отримано особисто здобувачем та представлено у наукових публікаціях. Із наукових праць, опублікованих у співавторстві, у дисертації використано лише ті положення, які є результатом особистого дослідження. Внесок автора в праці, виконані у співавторстві, полягає у такому: досліджено та удосконалено класифікаційні аспекти поняття «розвиток» [2], досліджено та вдосконалено визначення поняття «фінансове забезпечення» [3], розроблено методичний підхід до оцінки рівня стійкого розвитку АПК з використанням методу таксономічного аналізу [4], виділено та обґрунтовано на основі економіко-математичного інструментарію фактори, що суттєво впливають на формування ФЗСР суб'єктів АПК [5], обґрунтовано перелік діагностичних показників оцінювання стану та ефективності діяльності суб'єктів АПК [10], проведено оцінку кризових явищ в діяльності суб'єктів АПК [12], узагальнено підходи та уточнено зміст поняття «стійкий розвиток» [15], обґрунтовано перелік системоутворюючих складових стійкого розвитку суб'єктів господарювання [17], визначено роль ФЗСР АПК як складової підтримки фінансової безпеки держави [18], узагальнено сучасні підходи до формування фінансового забезпечення суб'єкта господарювання [20], запропоновано підхід до оцінювання форм фінансування, що використовуються суб'єктами АПК, на основі методу кластерного аналізу [21], проведено оцінку впливу факторів зовнішнього середовища на розвиток суб'єктів АПК з використанням методу таксономічного аналізу [22].

Апробація результатів дисертації. Основні теоретичні положення, науково-методичні рекомендації та практичні результати дисертаційного дослідження оприлюднено на: II Міжнародній науково-практичній інтернет-конференції «Формування стратегії науково-технічного, екологічного і соціально-економічного розвитку суспільства» (м. Тернопіль, 2013 р.); Міжнародній науково-практичній конференції «Соціально-економічний розвиток України та її регіонів: проблеми науки та практики» (м. Харків, 2014 р.); IV Всеукраїнській науково-практичній конференції «Сучасні проблеми фінансового моніторингу» (м. Харків, 2015 р.); I Міжнародній науково-практичній конференції «Фінансово-кредитна система: вектор розвитку для України» (м. Ужгород, 2015 р.); II Міжнародній науково-

практичній конференції «Фінансово-кредитна система: вектор розвитку» (м. Ужгород, 2017 р.); Міжнародній науковій конференції «Економічний розвиток і спадщина Семена Кузнеця» (м. Харків, 2017 р.); Міжнародній науково-практичній конференції «Фінансова спроможність об'єднаних територіальних громад: очікування та реалії» (м. Рівне-Луцьк, 2017 р.); I Всеукраїнській науково-практичній конференції студентів, аспірантів та молодих вчених «Сучасні інструменти управління корпоративними фінансами» (м. Київ, 2017 р.); Міжнародній науковій конференції «Економічний розвиток і спадщина Семена Кузнеця» (м. Харків, 2018 р.), VI Всеукраїнській науково-практичній конференції «Сучасні проблеми фінансового моніторингу» (м. Харків, 2018 р.); II Всеукраїнській науково-практичній конференції студентів, аспірантів та молодих вчених «Сучасні інструменти управління корпоративними фінансами» (м. Київ, 2018 р.).

Публікації. Основні результати і висновки дисертаційної роботи опубліковано в 19 працях, серед яких 8 статей у наукових фахових виданнях України. З них 7 статей включені до міжнародних наукометричних баз, 11 тез доповідей, загальним обсягом 6,46 ум.-друк. арк., з яких особисто здобувачеві належить 4,67 ум.-друк. арк. Також результати опубліковані додатково в інших виданнях, серед яких 2 наукові статті у електронних наукових фахових виданнях та 1 стаття у збірнику наукових праць.

Структура і обсяг дисертації. Дисертація складається з анотації, вступу, трьох розділів, висновків, списку використаних джерел і додатків. Загальний обсяг дисертації – 249 сторінок (10,38 ум.-друк. арк.). Робота містить 38 таблиць (з них 3 займають 3 повні сторінки), 17 рисунків (з них 2 займають 2 повні сторінки), список використаних джерел з 231 найменувань – на 26 сторінках, 14 додатків – на 58 сторінках. Обсяг основного тексту дисертації становить 161 сторінку (6,7 ум.-друк. арк.).

РОЗДІЛ 1

ТЕОРЕТИКО-МЕТОДИЧНІ ЗАСАДИ ФІНАНСОВОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ СТІЙКОГО РОЗВИТКУ СУБ'ЄКТІВ АПК

1.1. Фінансове забезпечення суб'єктів АПК: теоретичні засади та джерела фінансування

У сучасних ринкових умовах агропромисловий сектор економіки України вирішує проблеми забезпечення фінансовими ресурсами самостійно. Через нестачу досвіду у галузі прийняття фінансових рішень, практичну відсутність механізму фінансового забезпечення, результати фінансової діяльності суб'єктів АПК відзначаються високим рівнем нестабільності та невизначеності перспектив. Це призводить до зростання ролі фінансових протиріч господарюючих суб'єктів, серед яких проблеми, пов'язані з механізмом забезпечення фінансовими ресурсами. У даному зв'язку виникає необхідність дослідження проблем формування та удосконалення фінансового забезпечення суб'єктів господарювання, що дозволить забезпечити підтримку їх стійкого функціонування. В першу чергу, особливої уваги вимагає формування теоретичного підґрунтя та категоріального апарату фінансового забезпечення суб'єктів господарювання.

Дослідженню сутності та змісту поняття «фінансове забезпечення» присвячені роботи багатьох видатних науковців, серед яких Москаль О. І. [126], Колодізев О. М. [100], Осьмірко І. В. [142], Обіходь О. В. [133], Третяк Н. М. [199], Сокиринська І. Г. [184], Олійник Д. С. [136], Єпіфанова І. Ю. [84], Дікань Л. В. [69], Дем'яненко М. Я. [64], Кірейцев Г. Г. [97]. Аналіз наукових джерел з дослідження проблем формування фінансового забезпечення на сучасному етапі економіки України показав, що єдиний підхід до змісту поняття «фінансове забезпечення» та його аспектів відсутній.

Неузгодженість думок вчених щодо трактування змісту поняття

«фінансове забезпечення» через наявність різноспрямованих підходів є вагомою перешкодою при впровадженні у практику основних принципів та механізмів управління фінансовим забезпеченням. У даному зв'язку у роботі визначено базисні характеристики поняття «фінансове забезпечення», що є вихідним моментом дослідження його змісту.

У табл. 1.1 подано результати аналізу наукових джерел щодо трактувань поняття «фінансове забезпечення», який дозволив виділити, узагальнити та охарактеризувати основні підходи до його змісту.

Таблиця 1.1

Узагальнення підходів до поняття «фінансове забезпечення»

Автор, джерело	Сутність поняття	Ключова ознака
Москаль О. І. [126, с.6] Колодізев О. М. [100, с. 15] Осьмірко І. В. [142, с. 48]	Сукупність економічних відносин, що виникають з приводу пошуку, залучення і ефективного використання фінансових ресурсів та організаційно-управлінських принципів, методів і форм їх впливу на соціально-економічну життєдіяльність (інноваційний розвиток національної економіки)	Сукупність економічних відносин
Обіходь О. В. [133]	Частина фінансового механізму, покликаною забезпечувати розподільчі та перерозподільні процеси з метою утворення доходів і фондів коштів підприємства	Елемент фінансового механізму
Третяк Н. М. [199, с. 12]	Вагомий складовий елемент фінансового механізму, цілісний процес щодо забезпечення підприємства фінансовими ресурсами, основною функцією якого є формування, нагромадження та використання фінансових ресурсів підприємства, для розв'язання окремих завдань фінансової політики	
Сокиринська І. Г. [184]	Реалізація неперервного характеру відтворювальних процесів за рахунок власних та залучених фінансових ресурсів з виокремленням механізму фінансового забезпечення, формування структури капіталу, планування, бюджетування та балансування	
Олійник Д. С. [136]	Організація через визначення обсягу фінансових ресурсів, науково обґрунтованого їх прогнозування, створення фінансових резервів і нормативно-правового забезпечення	Зв'язок з фінансовими ресурсами

Продовження таблиці 1.1

Автор, джерело	Сутність поняття	Ключова ознака
Єпіфанова І. Ю. [84, с. 66]	Реалізація заходів із залучення необхідного обсягу фінансових ресурсів для фінансування нововведень	
Дікань Л. В. [69]	Сукупність заходів та умов, що сприяють сталому розвитку підприємства шляхом покриття витрат підприємства фінансовими ресурсами залежно від розміру виробництва та фінансового становища	
Дем'яненко М. Я. [64, с. 20]	Виділення певної суми фінансових ресурсів на розв'язання окремих завдань фінансової політики	
Кірейцев Г. Г. [97, с. 20]	Виділення певної суми фінансових ресурсів на розв'язання окремих завдань фінансової політики	
Домбровський В. С. [70, с. 40]	Наявність достатньої кількості фінансових ресурсів, необхідних для забезпечення належної роботи підприємства і його керівництва	
Родионова В. М. [175, с. 35-42]	Покриття відтворювальних витрат за рахунок фінансових ресурсів, що акумулюються суб'єктами господарювання і державою	
Возняк Г. В. [40, с. 22]	Комплекс методів та важелів впливу на інноваційну діяльність, що реалізується у різних формах через відповідну систему фінансування	
Колосок В. М. [101, с. 6]	Сукупність конкретних форм та методів залучення та використання ресурсів	
Оспішев В. І. [141, с. 59]	Основний метод фінансового впливу на соціально-економічний розвиток, який регулюється на основі відповідної системи функціонування, яке може здійснюватися у трьох формах: самофінансування, кредитування та зовнішнє фінансування	
Гладій С. П. [48]	Узагальнюючий метод інвестування через фінансові форми як конкретні прояви категорій фінансової сфери, зовнішнього вияву механізму та його структурних елементів	
Опарін В. М. [139]	Реалізується на основі відповідної системи фінансування, яке може здійснюватися через форми фінансування	
Юрій С. І. [219, с. 41]	Формування цільових грошових фондів у достатньому розмірі та їх ефективно використання	Забезпечення грошовими засобами
Ковальова А. М. [141]	Функція забезпечення грошовими засобами тісно пов'язана з розподільчою функцією фінансів, яка здійснюється на основі фінансового механізму	

Результати аналізу наукової літератури [40, 48, 64, 69, 70, 84, 97, 100, 101, 126, 133, 136, 139, 141, 142, 175, 184, 199, 219] щодо визначень поняття «фінансове забезпечення» показали (табл. 1.1), що такі автори як Москаль О. І. [126], Колодізев О. М. [100] та Осьмірко І. В. [142], досліджуючи сутність поняття «фінансове забезпечення», визначають, що фінансове

забезпечення – це сукупність економічних відносин, що виникають з приводу пошуку, залучення і ефективного використання фінансових ресурсів та організаційно-управлінських принципів, методів і форм їх впливу на соціально-економічну життєдіяльність. Інший класифікаційний підхід сформовано на основі трактування поняття «фінансове забезпечення» як елементу фінансового механізму, він представлений такими авторами, як Обіходь О. В. [133], Сокиринська І. Г. [184], Третяк Н. М. [199]. У дослідженнях даних науковців фінансове забезпечення розглядається як цілісний процес щодо забезпечення підприємства фінансовими ресурсами, основною функцією якого є формування, нагромадження та використання фінансових ресурсів підприємства, для розв'язання окремих завдань фінансової політики.

Наступний підхід до змісту поняття «фінансове забезпечення» визначає зв'язок з обсягом фінансових ресурсів. Такі автори, як Олійник Д. С. [136], Єпіфанова І. Ю. [84], Дікань Л. В. [69] та ін. визначають, що фінансове забезпечення – це наявність достатньої кількості фінансових ресурсів, необхідних для забезпечення належної роботи підприємства і його керівництва.

На відміну від вище виділених трактувань, Возняк Г. В. [40], Колосок В. М. [101], Оспіщев В. Г. [141] та ін. вважають, що ключовою ознакою поняття «фінансового забезпечення» є «метод фінансування» та зазначають, що фінансове забезпечення – це основний метод фінансового впливу на соціально-економічний розвиток, який регулюється на основі відповідної системи функціонування, яке може здійснюватися у трьох формах: самофінансування, кредитування, зовнішнє фінансування. Ще один підхід сформовано Юрієм С. І. [219] та Ковальовим А. М. [141] на основі трактування поняття «фінансове забезпечення» як забезпечення грошовими засобами. Вони стверджують, що фінансове забезпечення – це формування цільових грошових фондів у достатньому розмірі та їх ефективне використання. Таким чином, аналіз основних підходів до визначення змісту поняття «фінансове забезпечення» показав, що такі підходи, як сукупність економічних відносин, елемент фінансового механізму, зв'язок з обсягом фінансових ресурсів, метод

фінансування й забезпечення грошовими засобами формують зміст даного поняття.

Виділення підходів до формування ключових характеристик поняття «фінансове забезпечення» доповнене узагальненням його аспектів (рис. 1.1).

Рис. 1.1. Складові поняття «фінансове забезпечення»

Отже, проаналізувавши погляди вчених [40, 48, 64, 69, 70, 84, 97, 100, 101, 126, 133, 136, 139, 141, 142, 175, 184, 199, 219] щодо трактування поняття «фінансове забезпечення» (рис. 1.1), у дослідженні виділено три складових аспекти фінансового забезпечення: змістовий, організаційний, цільовий.

Також потрібно враховувати, що вплив фінансового забезпечення на різні сторони діяльності суб'єктів господарювання може мати кількісне та якісне вираження, що проявляється у сумі фінансових ресурсів, що виділяються на ті або інші цілі.

У даному зв'язку його призначення – формування, нагромадження та використання фінансових ресурсів суб'єктів господарювання. Визначено, що поняття «фінансове забезпечення» повинно розглядатися з точки зору поєднання цих аспектів.

Таким чином, узагальнивши проведені дослідження щодо сучасних теоретичних підходів до змісту поняття «фінансове забезпечення», його ключових характеристик та складових аспектів [40, 48, 64, 69, 70, 84, 97, 100, 101, 126, 133, 136, 139, 141, 142, 175, 184, 199, 219] сформовано наступне визначення даного поняття: фінансове забезпечення – процес формування, накопичення та використання фінансових ресурсів суб'єкта господарювання з метою сприяння його стійкому розвитку та реалізації окремих завдань фінансової політики.

В організаційному аспекті важливим елементом виявлено, що формування фінансового забезпечення здійснюється у трьох формах: самофінансування, боргове фінансування та змішане фінансування.

Форма фінансування суб'єктів господарювання [31, 182] залежить від вибору та поєднання джерел фінансування:

самофінансування – на основі власних ресурсів, якщо їхня питома вага становить не менше 75-80 %;

боргове фінансування – за рахунок залучених та позикових ресурсів, якщо їх питома вага не перевищує 55-60 % загальної ресурсної бази;

змішане фінансування – частки власних та залучених фінансових ресурсів майже рівні.

Так, самофінансування передбачає здійснення розширеного відтворення переважно за рахунок внутрішніх джерел (прибутку і амортизаційних відрахувань) та інвестованого власниками капіталу, а інші форми передбачають активне використання кредитного та залученого фінансування.

У зв'язку з цим, з метою вибору доцільної та ефективної форми фінансування діяльності суб'єктів агропромислового сектору економіки у табл. 1.2 наведено переваги та недоліки цих форм.

Таблиця 1.2

Переваги та недоліки вибору форм фінансування для суб'єктів АПК

Форми фінансування	Переваги	Недоліки
Самофінансування	Простота залучення, рішення, пов'язані зі збільшенням частки власного капіталу, приймаються фінансовими менеджерами суб'єкта господарювання без необхідності отримання згоди інших суб'єктів господарювання	Обмеження можливості розширювати обсяги діяльності суб'єкта господарювання та нарощувати доходи за сприятливих умов кон'юнктури ринку
	Висока фінансова стійкість та незалежність суб'єкта господарювання	
Боргове фінансування	Більша можливість розширення обсягів діяльності суб'єкта господарювання	Низька фінансова стійкість та незалежність суб'єкта господарювання
Змішане фінансування	Збільшує можливість розширення діяльності суб'єкта господарювання та нарощування доходів за сприятливих умов кон'юнктури ринку	Середній рівень фінансової стійкості суб'єктів господарювання
	Фінансова стійкість суб'єкта господарювання контрольована	

Отже, за аналізом наукових джерел [31, 58, 95, 137, 182, 216] видно, що форми фінансування діяльності суб'єктів агропромислового комплексу мають як переваги, так і недоліки (табл. 1.2), які залежать від вибору джерел фінансування.

Існує чимало класифікаційних ознак джерел фінансування суб'єктів господарювання, але при формуванні класифікації джерел фінансування суб'єктів АПК необхідно враховувати особливості їх функціонування (а саме структура капіталу суб'єктів господарювання та нормативні документи).

У зв'язку з цим класифікацію джерел фінансування суб'єктів агропромислового сектору економіки узагальнено на рис. 1.2.

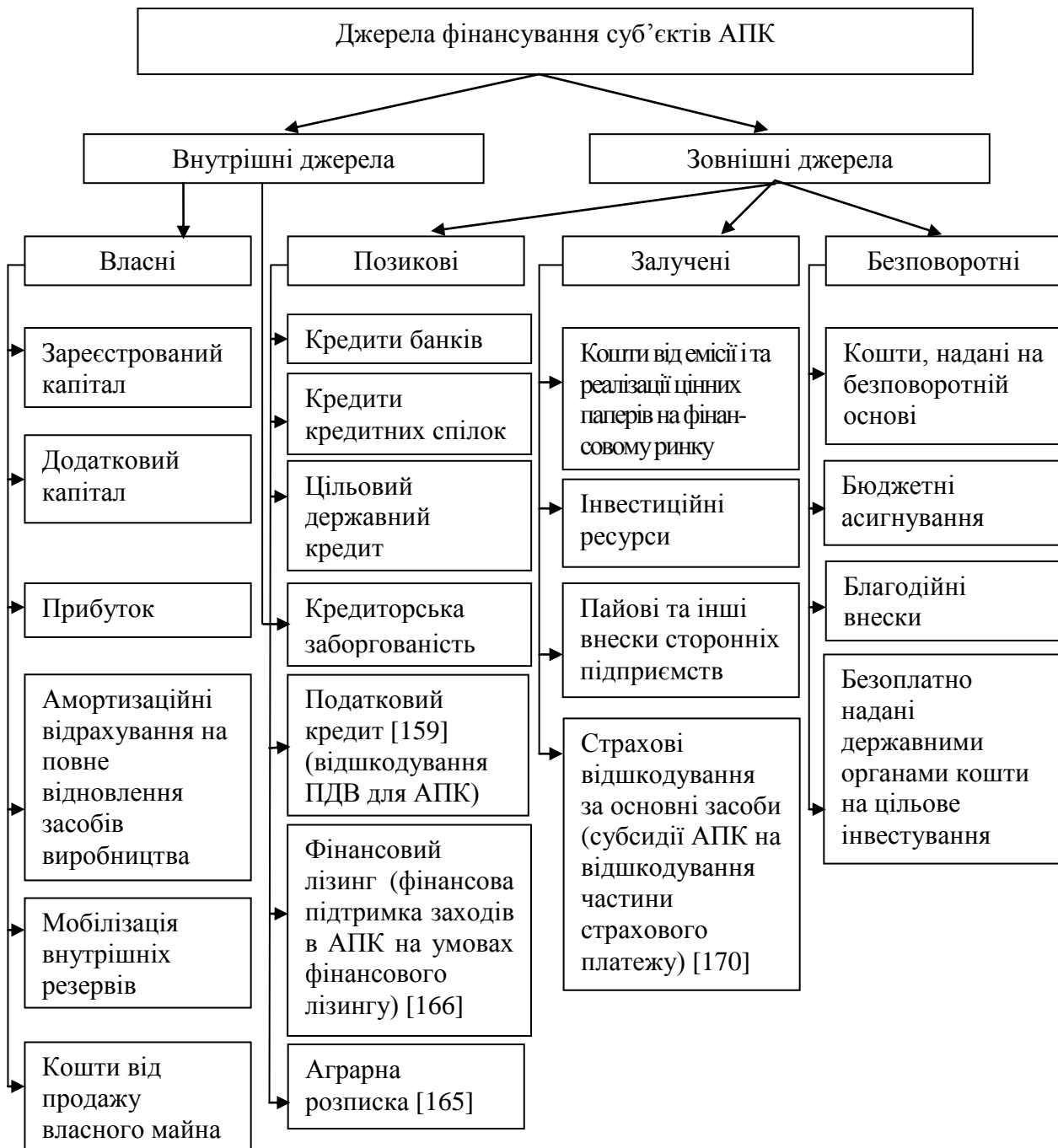

Рис. 1.2. Класифікація джерел фінансування суб'єктів АПК

Отже, аналіз наукових джерел та нормативних документів [31, 33, 37, 58, 95, 137, 159, 165, 166, 167, 168, 169, 170, 182, 216] показав, що джерела фінансування суб'єктів агропромислового сектору економіки (рис. 1.2) формуються як у внутрішньому середовищі та представлені у виді власних ресурсів, так і у зовнішньому середовищі – до них відносяться позикові, залучені джерела фінансування та джерела, надані на безповоротній основі.

Внутрішні власні джерела фінансування суб'єктів агропромислового сектору економіки включають зареєстрований капітал, додатковий капітал, прибуток, амортизаційні відрахування на повне відновлення засобів виробництва, кошти від мобілізації внутрішніх резервів та від продажу власного майна. В умовах ринку суб'єкти господарювання мають у першу чергу розраховувати на внутрішні фінансові ресурси, а зовнішні джерела – відігравати регулюючу і допоміжну роль.

Іншим важливим джерелом фінансування розвитку суб'єктів АПК є позикові ресурси, що формуються на принципах повернення, терміновості, платності, забезпеченості та цільового використання коштів. Позикові джерела фінансування включають: кредити банків та кредитних спілок, цільовий державний кредит, кредиторську заборгованість, податковий кредит, фінансовий лізинг, аграрну розписку.

В сучасних умовах господарювання поряд з кредитуванням через банківську систему почали виникати та застосовуватися інші кредитні продукти, розширився склад послуг, які надають страхові компанії, здійснюється перерозподіл фінансових ресурсів через різноманітні фінансові структури (холдинги, консорціуми тощо), формується фондовий ринок [58]. Таким чином, у результаті трансформаційних процесів в економіці України, змінюється склад як власних джерел формування фінансових ресурсів суб'єктів господарювання АПК, так і залучених ззовні.

Суб'єктам агропромислового сектору економіки також надається часткова компенсація процентних ставок на отримання банківських кредитів і здійснення лізингових платежів. Розмір кредитної ставки, що компенсується,

максимальний розмір кредитної ставки за залученими кредитами, а також порядок компенсації лізингових платежів визначаються Постановою КМУ «Про затвердження Порядку використання коштів, передбачених у державному бюджеті для здійснення фінансової підтримки суб'єктів господарювання агропромислового комплексу через механізм здешевлення кредитів та компенсації лізингових платежів» від 11.08.2010 р. [167].

Проте низький рівень обізнаності суб'єктів АПК щодо можливостей одержання ними державної допомоги, складний процедурний механізм і непрозорість її отримання привів до того, що основна маса суб'єктів агропромислового сектору економіки, які такої підтримки потребують, залишаються поза її межами. Для отримання компенсації коштів через механізм здешевлення кредитів суб'єкту АПК необхідно надати більше десяти документів, а рішення про доцільність надання кредиту приймається на закритих засіданнях конкурсних комісій Міністерства аграрної політики та продовольства і облдержадміністрацій [183]. Крім того, даний вид підтримки надається юридичним особам і залишає поза увагою особисті селянські господарства, тому реально кошти отримують великі фінансово потужні приватні суб'єкти господарювання.

Залучені джерела фінансування суб'єктів АПК у свою чергу включають кошти від емісії та реалізації цінних паперів на фінансовому ринку, інвестиційні ресурси, пайові та інші внески сторонніх підприємств й страхові відшкодування. Доцільно також зазначити, що процес приватизації державної та колективної власності, перехід на ринкові умови господарювання не міг не вплинути на процеси формування фінансових ресурсів суб'єктів агропромислового сектору економіки [58].

У результаті реформування аграрного сектору у складі джерел формування фінансових ресурсів з'явилися пайові та інші внески інших підприємств. Безповоротні джерела фінансування суб'єктів агропромислового сектору економіки включають: кошти, надані на безповоротній основі, бюджетні асигнування, благодійні внески, безоплатно надані державними

органами кошти на цільове інвестування. Та з кожним роком значно скорочується обсяг цільових бюджетних поступлень від органів державної влади.

Детальну характеристику джерел фінансування суб'єктів АПК наведено у дод. А, табл. А.1. Для доповнення структури джерел фінансування суб'єктів агропромислового сектору економіки України у роботі наведено порівняльну характеристику використання зовнішніх джерел фінансування з іншими державами (табл. 1.3).

Таблиця 1.3

Використання видів джерел фінансування суб'єктів АПК в різних країнах

Країни	Джерела фінансування			
	Сільськогосподарський кредит	Державна фінансова підтримка розвитку АПК	Кредити банків	Кредити кредитних спілок
Україна		+	+	+
США	+	+	+	+
Чехія	+	+		
Німеччина	+	+	+	+
Великобританія			+	+
Естонія		+		
Латвія		+		
Литва		+		
Угорщина		+		
Польща		+		
Словаччина		+		
Болгарія		+		
Румунія		+		
Франція			+	
Голландія			+	
Росія		+		

Отже, у результаті аналізу наукових джерел [65, 109, 194] у роботі визначено (табл. 1.3), що у структурі зовнішніх джерел фінансування суб'єктів АПК в економічно розвинених країнах особливе місце займає сільськогосподарський кредит, так як у даних країнах ефективно функціонує система його надання. Так, якщо у Франції, Голландії, Великобританії більшість операцій в АПК здійснюється на основі одного-двох надвеликих

банків, то у США та Німеччині система фінансово-кредитного забезпечення включає різноманітні фінансові інститути. У цьому аспекті корисним є досвід США, країн Західної Європи, де у результаті вироблення та втілення в життя ряду урядових програм і законів ринок сільськогосподарських позик функціонує досить ефективно та аграрні підприємства мають реальну можливість отримати необхідні їм кошти від цілого ряду фінансових інститутів [194]. У Сполучених Штатах Америки важливість і необхідність фінансової підтримки суб'єктів господарювання зумовлені соціально-економічними і природними особливостями їх функціонування та світовим досвідом розвитку АПК. Використання моделі високої дотаційності сільського господарства сприяє активному збільшенню виробництва сільськогосподарської продукції та створенню умов для нормальної конкуренції на внутрішніх і зовнішніх ринках.

У кожній країні сформована власна система формування фінансового забезпечення АПК, яка являє собою складний механізм, та при цьому має свою специфіку в організації фінансово-кредитного обслуговування суб'єктів господарювання та певних суб'єктів державної фінансової підтримки розвитку АПК.

У зв'язку з цим у табл. 1.4 виділено суб'єкти державної фінансової підтримки розвитку АПК в різних країнах світу.

Таблиця 1.4

Порівняння суб'єктів державної фінансової підтримки розвитку АПК в різних країнах світу

Країни	Суб'єкти державної фінансової підтримки розвитку АПК
Україна	Міністерство аграрної політики та продовольства України
США	Товарно-кредитна корпорація, Адміністрація у справах фермерів, федеральний земельний банк, федеральний банк кредитів, банк для кооперативів, Сільськогосподарський кредитний банк, Асоціація виробничого кредиту, Асоціація сільськогосподарського кредиту, Федеральна іпотечна асоціація
Чехія	Фонд підтримки і гарантій для фермерів і лісового господарства
Німеччина	Ощадні каси, спеціалізовані банки, Сільськогосподарський рентний банк, Європейський фонд відтворення

Продовження таблиці 1.4

Країни	Суб'єкти державної фінансової підтримки розвитку АПК
Угорщина	Фонд гарантій сільськогосподарського кредиту
Польща	Агентство реструктуризації і модернізації сільського господарства
Словаччина	Державний фонд підтримки сільського господарства і харчової промисловості
Румунія	Фонд гарантій сільського господарства

Таким чином, в результаті аналізу наукових джерел [99, 194] в роботі визначено суб'єктів державної фінансової підтримки розвитку агропромислового сектору (табл. 1.4) та зазначено, що оскільки робота аграрної галузі пов'язана з високими ризиками та низькою рентабельністю, майже в усіх країнах держава організовує активну фінансово-кредитну підтримку. Характерними формами останньої є підтримка цін і доходів, участь держави у фінансуванні різних проектів, зниження вартості кредитів, встановлення пільг товаровиробникам за рахунок субсидування державою відсоткових ставок по банківським кредитам тощо.

У цілому Світова організація торгівлі виділяє три типи державної підтримки сільського господарства в обмін на жорсткий протекціонізм і дотації, які країни-учасники використовували раніше. При цьому заходи, здійснювані урядом, діляться на три так звані «кошики»: «зелений кошик», «синій кошик», «жовтий кошик» [52].

У зв'язку з цим, в табл. 1.5 представлено категорії державного фінансування агропромислового сектору економіки в умовах СОТ.

Таблиця 1.5

Державна підтримка агропромислового сектору економіки в умовах СОТ

Категорії державного фінансування агропромислового сектору економіки		
Зелений кошик (непряма підтримка)	Синій кошик (умовно-пряма підтримка)	Жовтий кошик (пряма підтримка)
Заходи державної підтримки, які не впливають або впливають несуттєво на торгівлю й виробництво:	Зміцнення виробничого потенціалу і позицій на споживчому ринку через опосередковані форми для	Надання субсидій на сільськогосподарське виробництво і матеріально-технічні ресурси;

Продовження таблиці 1.5

Категорії державного фінансування агропромислового сектору економіки		
Зелений кошик (непряма підтримка)	Синій кошик (умовно-пряма підтримка)	Жовтий кошик (пряма підтримка)
Здійснення закупівель сільгосппродукції і продовольства для державних потреб;	забезпечення сприятливих організаційно-економічних умов функціонування аграрного сектору;	Субсидування короткострокового та інвестиційного кредитування суб'єктів АПК;
Регулювання виробничого ринку, за проведенням закупівельних і товарних інтервенцій із зерном;	Державні закупівлі через Аграрний фонд:	Надання субсидій на компенсацію частини витрат товаровиробників на страхування врожаю сільськогосподарських культур;
Захист економічних інтересів товаровиробників при здійсненні зовнішньоекономічної діяльності в сфері АПК;	Митно-тарифне регулювання, підтримка постачальників енергетичних та матеріально-технічних ресурсів;	Субсидії на витрати капітального характеру;
Підтримка аграрної науки;	Створення оптових ринків;	Лізинг;
Розвиток соціальної сфери та сільських територій;	Реалізації державних програм і загальнонаціональних проектів, на які можуть використовуватися і кошти позабюджетних фондів;	Прямі дотації і субсидії для підтримки аграрного сектору
Маркетинг;	Соціальна підтримка села;	
Перепідготовка та підвищення кваліфікації працівників;	Включають відповідні витрати на фіксовані сільськогосподарські площі або фіксоване поголів'я і не підлягають скороченню;	
Культурно-освітня діяльність у сільській місцевості;	Фінансова підтримка виробництва продукції рослинництва та тваринництва, фермерських господарств, підприємств агропромислового комплексу через механізм здешевлення кредитів	
Прикладні розробки у сфері розвитку сільськогосподарського виробництва		

Отже, в результаті аналізу наукових джерел [52, 110] в табл. 1.5 проаналізовано категорії державного фінансування агропромислового сектору економіки в умовах СОТ. Перша категорія представлена «зеленим кошиком» та включає в себе заходи державної підтримки, які не впливають або впливають несуттєво на торгівлю й виробництво. Заходи «синього кошика» включають відповідні витрати на фіксовані сільськогосподарські площі або фіксоване поголів'я і не підлягають скороченню. Таким чином, «зелений» та «синій кошики» – це дозволені субсидії. В свою чергу обмеження фінансування

«жовтого кошика» можна компенсувати за рахунок «зеленого кошика». Програми, що належать до «жовтого кошика», є об'єктивно необхідними прямими дотаціями і субсидіями для підтримки аграрного сектору.

У наукових джерелах [52, 109, 110] виділено чотири основні групи чинників обґрунтування державної підтримки аграрного сектору: забезпечення продовольчої безпеки держави; необхідність запровадження екологічно чистого виробництва; розвиток сільських територій; ціноутворення та доходи в сільському господарстві.

Так, у США відповідно до Закону «Щодо продовольства, охорони природних ресурсів та енергетики» [183] державна підтримка спрямовується на розвиток товарного виробництва та підвищення рівня доходів фермерів і включає прямі виплати і цільові ціни. Передбачено субсидії при виробництві пшениці, кукурудзи, ячменю, вівсу, рису, бавовни, горошку, чечевиці, нуту. Підтримка виробників молочної продукції здійснюється через ціни: якщо ринкові ціни на цю продукцію є нижчими зазначених рівнів, товарно-кредитна корпорація викупає молочну продукцію за цінами підтримки.

Також надається грошова компенсація виробникам молока. Посилено державну підтримку розвитку фермерських ринків через виділення грантів для фермерських придорожніх ринків та інших форм продажу сільськогосподарськими товаровиробниками продукції безпосередньо в місцях її виробництва. Вводиться в дію програма часткової компенсації витрат на сертифікацію органічної продукції. Передбачено надання державної підтримки фінансово слабшим товаровиробникам, або фермерам, які розпочинають свою діяльність.

У Європейському Союзі державна підтримка сільськогосподарського виробництва здійснюється у межах Спільної аграрної політики (Common Agricultural Policy), яка спрямовується насамперед на розвиток села [183]. До основних заходів державної підтримки сільського господарства Японії належать встановлення гарантованих закупівельних цін і державних закупівель сільськогосподарської продукції, підтримка сільськогосподарської науки та

сільськогосподарського машинобудування. Сільськогосподарське виробництво Канади отримує державну підтримку шляхом фінансування окремих галузей сільського господарства і фермерських господарств через: надбавки до ринкових цін для забезпечення дохідності виробленої продукції; надбавки до обсягів виробничих витрат у формі кредитної підтримки; виплати відсотків за кредитами; гарантії за кредитами; податкові пільги щодо підтримки дохідності сільськогосподарського виробництва.

Україні необхідно скористатися позитивним досвідом країн світу щодо здійснення державної підтримки сільськогосподарського виробництва і вжити заходів, які б сприяли забезпеченню населення країни якісними і доступними продуктами харчування, створенню нових робочих місць на селі, збільшенню надходжень від експорту продукції, забезпеченню суб'єктів агропромислового сектору економіки висококваліфікованими працівниками.

1.2. Теоретичні аспекти визначення змісту поняття «стійкий розвиток» в контексті фінансового забезпечення

Сучасний стан економіки України характеризується високим рівнем нестабільності. Непередбачувані та хаотичні зміни умов функціонування суб'єктів господарювання, викликані передусім впливом факторів та суб'єктів зовнішнього середовища, обумовлюють необхідність швидкої адаптації, своєчасного виявлення і нейтралізації загроз та усунення протиріч, що виникають в процесі діяльності суб'єктів господарювання. У даному зв'язку виникає необхідність дослідження проблем забезпечення та підтримки стійкого розвитку суб'єктів господарювання. Зокрема, особливої уваги вимагає формування теоретичного підґрунтя та категоріального апарату стійкого розвитку суб'єкта господарювання в контексті його фінансового забезпечення. У дослідженні проведено аналіз наукових джерел щодо трактувань поняття «розвиток», який представлено в додатку Б, табл. Б.1.

Результати аналізу наукової літератури [12, 25, 35, 44, 87, 93, 102, 103, 104, 106, 135, 161, 162, 173, 174, 203, 207, 215, 218, 221] щодо визначень поняття «розвиток» (дод. Б, табл. Б.1) дозволили виділити, узагальнити та охарактеризувати основні підходи до її змісту. Так, такі автори, як Шубравська О. В. [215], Тодаро М. П. [198], Василенко В. А. [35] та ін., досліджуючи сутність поняття «розвиток», схиляються до думки, що розвиток – це процес. У залежності від визначення сутності поняття процес розглядається як унікальний, багатовимірний, кількісно-якісних змін, в результаті якого відбувається зміна якості тощо. Інший класифікаційний підхід сформовано на основі трактування поняття «розвиток» як рух зміни (Єрохіна Є. А. [104], Афанасьєв М. В. [12], Фролова І. Т. [207] та ін.). У дослідженнях даних науковців рух зміни представлений як якісний, об'єктивний, закономірний, спрямований, сукупний, такий, що підвищує ступінь організованості системи та під час якого відбувається не просто зміна вже існуючих властивостей, стану якоїсь системи, а виникають нові.

Наступний підхід до змісту поняття «розвиток» об'єднує два попередніх та визначає поняття «розвиток» як процес зміни. Такі автори, як Раєвнева О. В. [174], Пономаренко В. С. [162], Білодід І. [25] та ін. схиляються до думки, що розвиток – це специфічний процес зміни; процес закономірної зміни; процес змін, перехід від одного стану до іншого; процес цілеспрямованої зміни в часі економічних, чи соціальних параметрів економічної системи. Слід зазначити, що на думку автора, дане визначення є більш повним та обґрунтованим. Ще один підхід сформовано на основі трактування поняття «розвиток» як системи (Гвішиані Д. М. [173] та Пушкар О. І. [161]).

Таким чином, в роботі виділено ключові ознаки, що формують підходи до змісту поняття «розвиток»: процес, рух зміни, процес зміни та система. Однак комплексність та багатогранність досліджуваного поняття потребують подальшої деталізації його змісту. У даному зв'язку на основі узагальнення сучасних підходів до змісту поняття «розвиток» дослідження доповнене узагальненням його класифікаційних аспектів, які наведено в дод. В, рис. В.1.

Отже, проаналізувавши погляди вчених [11, 86, 188, 204] щодо класифікації видів розвитку, виділено тринадцять класифікаційних ознак (дод. В, рис. В.1): в залежності від середовища розвитку; за видом діалектичної тенденції; за часом; за видами потенціалу; за напрямком розвитку; за характером перетворень; за унікальністю змін; за масштабом змін; за характером змін; за рівнем невизначеності; за рівнем планування; за об'єктом змін, за властивістю змін.

У даному аспекті дослідження доповнено виділенням [85, 181] таких форм поняття «розвиток», як:

еволюційна (поступові кількісні і якісні зміни) та революційна (стрибкоподібний перехід від одного стану системи до іншого);

ринкова (процес розширення кола споживачів), організаційна (розвиток систем управління, ініціатив тощо) та ділова (спрямування ресурсів туди, де вони мають забезпечити максимальну конкурентоспроможність протягом максимально великого терміну часу).

Таким чином, узагальнюючи вищевикладене, під розвитком пропонується розуміти процес трансформації суб'єктів господарювання як відкритої системи в просторі і часі на основі якісних та/або кількісних змін, який спрямований на забезпечення гнучкості та адаптивності шляхом досягнення взаємодії між ресурсами, технологіями, менеджментом суб'єкта господарювання з зовнішнім середовищем з метою забезпечення досягнення його глобальних цілей.

Для адаптації суб'єктів агропромислового сектору економіки до таких нестабільних умов функціонування, як економічна криза, швидка зміна цін на енергоносії, інфляція, політичні фактори, низький рівень підтримки держави, мінливість законодавства та взагалі складна економічна ситуація в Україні, необхідно звернути увагу на проблеми забезпечення їх стійкого функціонування.

У зв'язку з цим у дослідженні розглянуто сучасні підходи до розуміння поняття «стійкість».

Так, в 1970-х роках термін «стійкість» вперше використано для опису економіки в рівновазі з основними екологічними системами підтримки. Це пов'язано з зауваженнями екологів щодо обмеженості зростання та представленням альтернативи «стійкий стан економіки» для вирішення екологічних проблем. Поняття стійкість (firmness, stability) [223] поширене не лише в економіці, вона є об'єктом дослідження у природничих, гуманітарних та технічних науках протягом багатьох років.

У даному зв'язку в табл. 1.6 узагальнено сучасні підходи до змісту досліджуваного поняття «стійкість».

Таблиця 1.6

Узагальнення сучасних підходів до змісту поняття «стійкість»

Автор, джерело	Сутнісний зміст поняття	Ключова ознака
Великий енциклопедичний словник [27]	Спроможність відновлювати попередній (або близький до нього) стан після деякого збурення, яке виявляється у відхиленні параметрів від номінального значення	Спроможність відновлювати
Словник української мови [180, с. 710]	Здатність витримувати зовнішній вплив, протидіяти чомусь; довго зберігати і виявляти свої властивості, не піддаватися руйнуванню, псуванню і т. ін.	Здатність витримувати
В. Даль [61]	Здатність вистояти супроти чогось, встояти, успішно протистояти силі, витримати, не поступитися	Здатність вистояти
В. В. Артюхов [134, с. 97].	Властивість співпадати по ознаках до і після змін, викликаних діями факторів	Властивість співпадати
М. О. Гончаренко [55, с. 7]	Впорядкування технічних, економічних, екологічних, соціальних і наукових ресурсів для підтримки результуючої системи в стані рівноваги в часі та просторі	Впорядкованість

Таким чином, аналіз наукових джерел [27, 55, 61, 134, 180] щодо сучасних підходів до змісту поняття «стійкість» (табл. 1.6) дозволив визначити, що дане поняття є загальнодисциплінарним, його застосовують у різних галузях, воно споріднене із такими поняттями, як рівновага й постійність.

Узагальнення виділених підходів (спроможність відновлювати, здатність витримувати, здатність вистояти, властивість співпадати, впорядкованість) дозволяє розуміти поняття «стійкість» як властивість об'єкта зберігати або

відновлювати свої властивості та функціональний стан незалежно від впливу факторів зовнішнього та внутрішнього середовища.

Поєднання розглянутих таких понять як «розвиток» та «стійкість» призвело до виникнення поняття «стійкий розвиток», що його вперше було розглянуто в аспекті дослідження екологічних перетворень на конференції ООН у 1972 р. у Стокгольмі [140]. У науковій праці «Стратегія всесвітнього збереження: збереження існуючих ресурсів для «сталого розвитку» [227] стійкий розвиток визначався як покращення якості життя в межах можливостей (місткості) екосистем, які залишатимуться в стані відносної рівноваги.

На засіданні Міжнародної комісії з навколишнього середовища і розвитку (1987 р.), де було наголошено на потребах задоволення теперішніх та захисту майбутніх потреб людства, поняття «стійкий розвиток» (sustainable development) уточнено як: «це такий розвиток, який задовольняє потреби сьогодення, але не ставить під загрозу можливість майбутніх поколінь задовольняти свої потреби» [130].

Розглядаючи еволюцію концепції стійкого розвитку, в дослідженні визначено, що важливу роль в формуванні поняття «стійкий розвиток» відіграли міжнародні документи, події та заходи, які наведені в табл. 1.7.

Таблиця 1.7

Міжнародні документи, події та заходи концепції стійкого розвитку

Дата	Документи, події та заходи
1923 р.	Наукові праці В. Вернадського про ноосферу
1972 р.	Конференція Організації Об'єднаних Націй (ООН) з проблем навколишнього середовища (Стокгольм) – визначений зв'язок економічних, соціальних і екологічних проблем
1972 р.	Наукові доповіді Римського клубу
1987 р.	Звіт Всесвітньої комісії ООН з навколишнього середовища та розвитку
1992 р.	Конференція ООН з проблем навколишнього середовища та розвитку (Ріо-де-Жанейро) – концепція сталого розвитку була визнана найбільш прийнятною
1994 р.	Глобальна конференція зі сталого розвитку малих острівних держав, що розвиваються (Бриджтаун)
1997 р.	Зустріч на вищому рівні «Планета Земля» +5 (Нью-Йорк)

Продовження таблиці 1.7

Дата	Документи, події та заходи
2002 р.	Всесвітній саміт з питань сталого розвитку (Йоганнесбург)
2005 р.	Маврикійська стратегія з подальшого впровадження Програми дій щодо забезпечення сталого розвитку малих острівних країн, що розвиваються (Маврикії)
2008 р.	Рамкова конвенція про охорону та сталий розвиток Карпат
2009 р.	Спеціальна сесія Генеральної Асамблеї ООН: Майбутнє сталого розвитку (Нью-Йорк)
2009 р.	15-та щорічна Міжнародна конференція дослідження сталого розвитку в Утрехті (Нідерланди)
2011 р.	18-та сесія Комісії зі сталого розвитку (Нью-Йорк)
2012 р.	Конференція ООН з питань сталого розвитку «Ріо +20» (Ріо-де-Жанейро)
2015 р.	Резолюція A/RES/70/1, прийнята Генеральною Асамблеєю ООН, про підсумковий документ «Перетворення нашого світу: Порядок денний сталого розвитку 2030»

Таким чином, аналіз міжнародних документів, подій та заходів [112, 217] дозволив визначити (табл. 1.7), що на конференції Організації Об'єднаних Націй (ООН) з проблем навколишнього середовища (Стокгольмська Декларація, 1972 р.) був визначений зв'язок економічних, соціальних і екологічних проблем суспільства, що поклало початок концепції стійкого розвитку, а вже на конференції ООН з проблем навколишнього середовища та розвитку (Ріо-де-Жанейро, 1992 р.) концепція стійкого розвитку була визнана найбільш прийнятною та були визначені пріоритетні напрямки її подальшого розвитку.

Нормативно-правова база України щодо формування та реалізації концепції стійкого розвитку включає наступні закони, постанови, укази та розпорядження [189, 200], які представлені в дод. Д, табл. Д.1.

Для визначення особливостей тлумачення терміну «sustainable development» мовами різних країн, у дослідженні наведено прийняті переклади терміну (табл. 1.8).

Таблиця 1.8

Прийняті переклади терміну «sustainable development»

Мова перекладу	Переклад терміну	Значення терміну
Італійська	svilup-po sostenibile	розвиток, що заслуговує на підтримку
Французька	Development durable	довгостроковий розвиток

Продовження таблиці 1.8

Мова перекладу	Переклад терміну	Значення терміну
Японська	jizoki-tekina kaihatsu	тривалий розвиток
Німецька	nach-haltig Entwicklung	тривалий розвиток
Шведська	Ensta digutveckling	стійкий розвиток
Російська	устойчивое развитие	здатний протистояти, витримувати негативний вплив
Українська	сталий розвиток	постійний, незмінний

Отже, аналіз наукових доробок [6, 30] щодо прийнятих перекладів терміну «sustainable development» (табл. 1.8) показав, що тлумачення даного терміну має певні особливості. Переклад терміну «sustainable development» українською мовою звучить як «сталий розвиток», що відповідно до академічного тлумачного словника української мови [6] трактується як постійний, незмінний, та є синонімом до поняття «стійкий», тому надалі в дослідженні розглянуто загальноприйняте в науковій літературі поняття «стійкий розвиток».

Існує багато різноманітних поглядів на поняття «стійкий розвиток», але єдиний підхід до визначення змісту даної дефініції відсутній. У зв'язку з цим у роботі розглянуто сучасні підходи до змісту поняття «стійкий розвиток», які представлено в табл. 1.9.

Таблиця 1.9

Узагальнення сучасних підходів до змісту поняття «стійкий розвиток»

Автор, джерело	Сутнісний зміст поняття
Гончаренко М. О. [54, с. 243]	Властивість системи повертатися до рівноважного стану або циклічного режиму після усунення збурювання, що викликало порушення останніх
Мельник Л. Г. [140]	Гнучке реагування на всі зовнішні та внутрішні впливи для того, щоб не запобігати, а вміло використовувати нові обставини, властивості і відносини для їхнього постійного відновлення й самовдосконалення
Хенс Л. [187]	Здатність підприємства протистояти несприятливим впливам зовнішнього середовища й забезпечити рівноважний розвиток підприємства за рахунок оптимальної організації функціонування фінансових та виробничих ресурсів господарюючого суб'єкта
Гамалій В. Ф. [43, с. 14]	Комплексна характеристика підприємства на певний період часу, що відображає здатність підтримувати ключові фінансові, маркетингові, виробничі й кадрові показники на нормативно заданому з високим ступенем імовірності рівні під впливом збурювань зовнішнього й внутрішнього середовища

Продовження таблиці 1.9

Автор, джерело	Сутнісний зміст поняття
Світлична О. С. [56, с. 73]	Комплексне поняття, наділене зовнішніми формами прояву, що формується в процесі всієї фінансово-господарської діяльності та перебуває під впливом безлічі різних факторів
Попова О. Л. [163]	Системні, людиноцентристські, адаптивні за природою і якісні за сутністю цілеспрямовані зміни, що повинні забезпечувати підвищення її економічної ефективності, соціальної прогресивності, екологічної безпечності та стійкості
Данилишин Б. М. Шостак Л. В. [62]	Така система відносин суспільного виробництва, при якій досягається оптимальне співвідношення між економічним ростом, нормалізацією якісного стану природного середовища, ростом матеріальних і духовних потреб населення
Герасимчук З. В. [46]	Процес забезпечення функціонування територіальної системи із заданими параметрами в певних умовах, протягом необхідного проміжку часу, що веде до гармонізації факторів виробництва та підвищення якості життя сучасних і наступних поколінь за умови збереження та поетапного відтворення цілісності навколишнього середовища
Мочерний С. В. [82]	Незворотні та закономірні сутнісно-якісні зміни суспільства на основі оптимального поєднання та раціоналізації економічної, екологічної та соціальної сторін такого розвитку з урахуванням потреб майбутніх поколінь; важливою умовою сталого розвитку є якісне економічне зростання
Прадун В. П. [164]	Збалансований розвиток, тобто такий, що має збалансовану динамічну рівновагу між компонентами інтегрованої екосистеми
Шевчук В. О. [213, с. 6-8]	Процес гармонізації продуктивних сил, задоволення необхідних потреб усіх членів суспільства за умови збереження та поетапного відтворення цілісності навколишнього середовища, забезпечення рівноваги між потенціалом природи та вимогами людей усіх поколінь

Отже, аналіз наукових джерел [43, 46, 54, 56, 62, 82, 140, 163, 164, 187, 213] щодо сучасних підходів до змісту поняття «стійкий розвиток» (табл. 1.9), дозволив визначити, що автори по-різному трактують поняття «стійкий розвиток», приділяючи увагу певним істотним характеристикам.

Підходи до визначення сутності поняття «стійкий розвиток», його змістовні характеристики в цілому та стосовно суб'єктів агропромислового сектору економіки розглядалися в працях ряду вчених, а саме Попової О. Л. [163], Гончаренко М. О. [54], Мельник Л. Г. [140] та ін.

Так, Гончаренко М. О. [54, с. 243] стверджує, що стійкий розвиток – це властивість системи повертатися до рівноважного стану або циклічного режиму після усунення збурювання, що викликало порушення останніх.

В свою чергу Мельник Л. Г. [140] та Хенс Л. [187] акцентують увагу на вплив зовнішніх та внутрішніх факторів й здатність підприємства за цих умов забезпечувати рівноважний розвиток.

Гамалій В. Ф. [43, с. 14] та Світлична О. С. [56, с. 73] визначають його як здатність підтримувати ключові фінансові, маркетингові, виробничі й кадрові показники на нормативно заданому рівні.

Попова О. [163] характеризує стійкий розвиток як системні, адаптивні за природою цілеспрямовані зміни.

Данилишин Б., Шостак Л. [62] розглядають стійкий розвиток як таку систему відносин суспільного виробництва, при якій досягається оптимальне співвідношення між економічним ростом, нормалізацією якісного стану природного середовища, ростом матеріальних і духовних потреб населення. Герасимчук З. [46] зв'язує стійкий розвиток саме з поетапним відтворення цілісності навколишнього середовища.

Таким чином, узагальнюючи проаналізовані підходи до змісту поняття «стійкий розвиток» [43, 46, 54, 56, 62, 82, 140, 163, 164, 187, 213] та трансформуючи їх відносно діяльності суб'єктів господарювання, у дослідженні визначено, що стійкий розвиток уособлює здатність суб'єкта господарювання в процесі його трансформації у просторі і часі протидіяти негативним впливам з боку зовнішнього середовища та підтримувати ключові індикатори своєї діяльності на заданому рівні. При цьому забезпечуються параметри гнучкості та адаптивності шляхом взаємодії між фінансовими, трудовими, виробничими ресурсами, та обов'язковою умовою є збереження цілісності навколишнього середовища.

Отже, дослідження поглядів вчених [43, 46, 54, 56, 62, 82, 140, 163, 164, 187, 213] щодо визначення поняття «стійкий розвиток» показало, що є спільні риси і суттєві відмінності в інтерпретації даного терміну.

У зв'язку з необхідністю пошуку універсального тлумачення поняття «стійкий розвиток» у дослідженні проведено морфологічний аналіз сутності даного поняття, який надано у додатку Е, табл. Е.1.

Отже, виходячи з аналізу наукових джерел [43, 46, 54, 56, 62, 82, 140, 163, 164, 187, 213] (дод. Е, табл. Е.1) встановлено, що переважна більшість вчених [46, 56, 82, 140, 163, 213] ключовою характеристикою даного поняття визначають процес (6 визначень з 11). У той же час істотно меншу частоту має вживання таких ключових ознак, як здатність (3 визначення) [43, 164, 187], властивість (1 визначення) [54] та система відносин (1 визначення) [62].

Серед об'єктів, що найчастіше згадуються авторами [43, 46, 54, 56, 62, 82, 140, 163, 164, 187, 213], виділено: суспільство, територіальні системи та суб'єкти господарювання, а відносно стійкого розвитку суб'єктів господарювання – їх рівноважний стан, ключові характеристики діяльності та ресурси. Важливою умовою, що протидіє стійкому розвитку, автори [43, 46, 54, 56, 62, 82, 140, 163, 164, 187, 213] вважають наявність збурень у зовнішньому та внутрішньому середовищі, а однією з ключових умов його забезпечення – оптимальне поєднання та раціоналізацію економічної, екологічної та соціальної складових.

Таким чином, проведений морфологічний аналіз наукових джерел [43, 46, 54, 56, 62, 82, 140, 163, 164, 187, 213] щодо визначення поняття «стійкий розвиток» (дод. Е, табл. Е.1), дозволив виявити та згрупувати ключові характеристики визначення поняття «стійкий розвиток», які всебічно розкривають його зміст.

У зв'язку з цим до ключових характеристик, що визначають зміст досліджуваного поняття, віднесено наступні:

- здатність суб'єкта господарювання до змін;
- процес задоволення необхідних потреб;
- властивість системи повертатися до рівноважного стану;
- протистояння несприятливим впливам зовнішнього середовища;
- комплексна характеристика фінансово-господарської діяльності.

З метою уточнення змісту поняття «стійкий розвиток» на основі виділених ключових характеристик застосовано метод контент-аналізу [220]. Даний метод обрано, так як контент-аналіз є одним із загальнодоступних

базових аналітичних інструментів, який завдяки комп'ютерній техніці та Інтернету нині потужно прогресує. У дослідженні з його використанням здійснено переведення у кількісні показники масової текстової інформації (певних ознак, рис, властивостей) з наступним її статистичним опрацюванням. Для уточнення змісту поняття «стійкий розвиток» опрацьовано масив наукових джерел [43, 46, 54, 56, 62, 82, 140, 163, 164, 187, 213].

Таким чином, з кожного визначення, наведеного в додатку Е, табл. Е.1., у дослідженні виокремлено декілька сутнісних компонент, що найбільш змістовно відображають аспекти поняття «стійкий розвиток» та розраховано навантаження на кожному компоненту, сума яких відносно одного визначення складає одиницю, та вони, відповідно, визначені шляхом поділу одиниці на кількість виділених компонент (табл. 1.10.).

Таблиця 1.10

Сутнісні компоненти поняття «стійкий розвиток»

Автор визначення	№ компоненти, що входить до складу визначення	Зміст компоненти	Навантаження на кожному компоненту	
Гончаренко М. О. [54, с. 243] Мельник Л. Г. [140]	1	1.1	Властивість системи	0,5
		1.2	Повертання до рівноважного стану або циклічного режиму	0,5
Хенс Л. [187]	2	2.1	Гнучке реагування на всі зовнішні та внутрішні впливи	1
Гамалій В. Ф. [43, с. 14] Гончаренко М. О. [54, с. 243] Мельник Л. Г. [140]	3	3.1	Здатність	0,33
		3.2	Протистояння несприятливим впливам зовнішнього середовища	0,33
		3.3	Забезпечення рівноважного розвитку підприємства	0,33
Хенс Л. [187]	4	4.1	Комплексна характеристика	0,5
		4.2	Здатність підтримувати ключові фінансові, маркетингові, виробничі й кадрові показники	0,5
Світлична О. С. [56, с. 73] Попова О. Л. [163]	5	5.1	Комплексне поняття, що формується в процесі всієї фінансово-господарської діяльності	0,5
		5.2	Перебування під впливом	0,5

Продовження таблиці 1.10

Автор визначення	№ компоненти, що входить до складу визначення		Зміст компоненти	Навантаження на кожну компоненту
Данилишин Б. М. Шостак Л. В. [62]	6	6.1	Цілеспрямовані зміни	1
Герасимчук З. В. [46]	7	7.1	Система відносин суспільного виробництва	1
Мочерний С. В. [82] Прадун В. П. [164]	8	8.1	Процес	0,5
		8.2	Забезпечення функціонування територіальної системи	0,5
Шевчук В. О. [213, с. 6-8]	9	9.1	Незворотні та закономірні сутнісно-якісні зміни суспільства	1
Світлична О. С. [56, с. 73]	10	10.1	Збалансований розвиток	1
Попова О. Л. [163]	11	11.1	Процес	0,33
		11.2	Гармонізація продуктивних сил	0,33
		11.3	Задоволення необхідних потреб усіх членів суспільства	0,33

Таким чином, у дослідженні проведено аналіз сутнісних компонент поняття «стійкий розвиток» на основі вивчення наукових джерел [43, 46, 54, 56, 62, 82, 140, 163, 164, 187, 213] щодо визначення даного поняття (табл. 1.10).

У зв'язку з цим для того, щоб зрозуміти частотність та важливість вживання сутнісних компонент поняття «стійкий розвиток», згруповано виокремлені компоненти та розраховано загальне навантаження на них (табл. 1.11).

Таблиця 1.11

Загальне навантаження на ключові характеристики поняття «стійкий розвиток»

Ключова характеристика	Перелік сутнісних компонент	Загальне навантаження
Здатність суб'єкта господарювання до змін	3.1; 4.2; 6.1; 9.1	2,83
Протистояння несприятливим впливам зовнішнього середовища	2.1; 3.2; 5.2	1,83
Процес задоволення необхідних потреб	8.1; 8.2; 11.1; 11.2; 11.3	1,99
Властивість системи повертатися до рівноважного стану	1.1; 1.2; 3.3; 7.1; 10.1	3,33
Комплексна характеристика фінансово-господарської діяльності	4.1; 5.1	1

Отже, в табл. 1.11 згруповано виокремлені компоненти поняття «стійкий розвиток» та розраховано загальне навантаження на них на основі вивчення наукових джерел [43, 46, 54, 56, 62, 82, 140, 163, 164, 187, 213] щодо визначення даного поняття та виявлено, що найбільш часто у визначеннях поняття «стійкий розвиток» застосовується така його ключова характеристика, як «властивість системи повертатися до рівноважного стану».

Це представлено у визначеннях таких науковців, як Гончаренко М. О. [54, с. 243], Хенс Л. [187], Данилишин Б. М., Шостак Л. В. [62] та Прадун В. П. [164].

Загальне навантаження на цю характеристику склало 3,33 з 10,98 можливих, тобто 30,33 %.

Дещо меншу частоту використання визначено такої ключової характеристики як «здатність суб'єкта господарювання до змін», а саме 25,77 %.

Вона представлена у працях таких науковців, як Хенс Л. [187], Гамалій В. Ф. [43, с. 14], Попова О. Л. [163] та Мочерний С. В. [82]. 18,12 % припадає на ключову характеристику «процес задоволення необхідних потреб», загальне навантаження якої складає 1,99.

Таким чином, згідно з виділеними в результаті морфологічного аналізу ключовими характеристиками та розрахованими навантаженнями на основі вивчення наукових джерел [43, 46, 54, 56, 62, 82, 140, 163, 164, 187, 213] щодо визначення поняття «стійкий розвиток», у дослідженні узагальнено та уточнено зміст поняття «стійкий розвиток»: здатність суб'єкта господарювання (2,83), виражена через комплексну характеристику його фінансово-господарської діяльності (1), в просторі і часі протистояти несприятливим впливам зовнішнього середовища (1,83) та при цьому на основі якісних та/або кількісних змін повертатися до рівноважного стану (3,33), забезпечувати гнучкість, адаптивність й задовольняти необхідні потреби (1,99) з метою забезпечення досягнення глобальних цілей суб'єкта господарювання.

Складність реалізації прийнятої концепції стійкого розвитку полягає в

тому, що досягнення поставленої мети насправді є нескінченним в часі та супроводжує постійно відтворюваний процес вирішення протиріч.

У зв'язку з цим у дослідженні на рис. 1.3 узагальнено протиріччя стійкого розвитку суб'єктів господарювання.

Рис. 1.3. Узагальнення протиріч стійкого розвитку суб'єктів господарювання

Отже, відповідно до проведеного у дослідженні морфологічного аналізу на основі вивчення наукових джерел [43, 46, 54, 56, 62, 82, 140, 163, 164, 187, 213] щодо визначення поняття «стійкий розвиток», у дослідженні узагальнено

протиріччя стійкого розвитку суб'єктів господарювання (рис. 1.3) у фінансовій, соціальній сфері та в сфері забезпечення природними ресурсами.

У дослідженні визначено, що основою стійкого розвитку суб'єктів господарювання в фінансовій сфері є вирішення протиріч між обмеженим обсягом фінансових й технічних ресурсів та фінансовими потребами суб'єктів господарювання; між прагненням суб'єктів господарювання до високих темпів економічного зростання та негативним впливом факторів зовнішнього середовища, що його уповільнюють.

Суттєвою та важливою в даному ланцюжку протиріч є група протиріч, що виникає між різними групами суспільних суб'єктів з приводу відношення до компонентів природного середовища: між обмеженим обсягом природних ресурсів та зростаючими потребами суб'єктів господарювання в підвищенні рівня ефективності від їх використання; між збільшенням негативного впливу від діяльності суб'єктів господарювання на природні ресурси та зростанням витрат суб'єктів господарювання на нейтралізацію наслідків негативного впливу. Останньою групою протиріч стійкого розвитку суб'єктів господарювання є протиріччя в соціальній сфері, які виникають між прагненням робітників суб'єктів господарювання щодо збільшення заробітної плати та обмеженим об'ємом виручки від реалізації продукції, робіт та послуг суб'єктів господарювання для реалізації цієї потреби; між прагненням суб'єктів господарювання щодо збільшення продуктивності праці робітників та мінімізацією витрат на їх заробітну плату.

Таким чином, на основі сформованих у дослідженні визначень понять «фінансове забезпечення» (п. 1.1) та «стійкий розвиток» (п. 1.2) у дослідженні за методологією наукового пізнання, синтезу та аналізу наведено таке визначення фінансового забезпечення стійкого розвитку суб'єкта господарювання як: ефективне формування, накопичення та використання фінансових ресурсів суб'єкта господарювання, що сприяє зміні показників стійкого розвитку в умовах несприятливого впливу зовнішнього середовища.

У зв'язку з цим у дослідженні сформовано теоретичний базис фінансового

забезпечення стійкого розвитку суб'єкта господарювання (рис. 1.4).

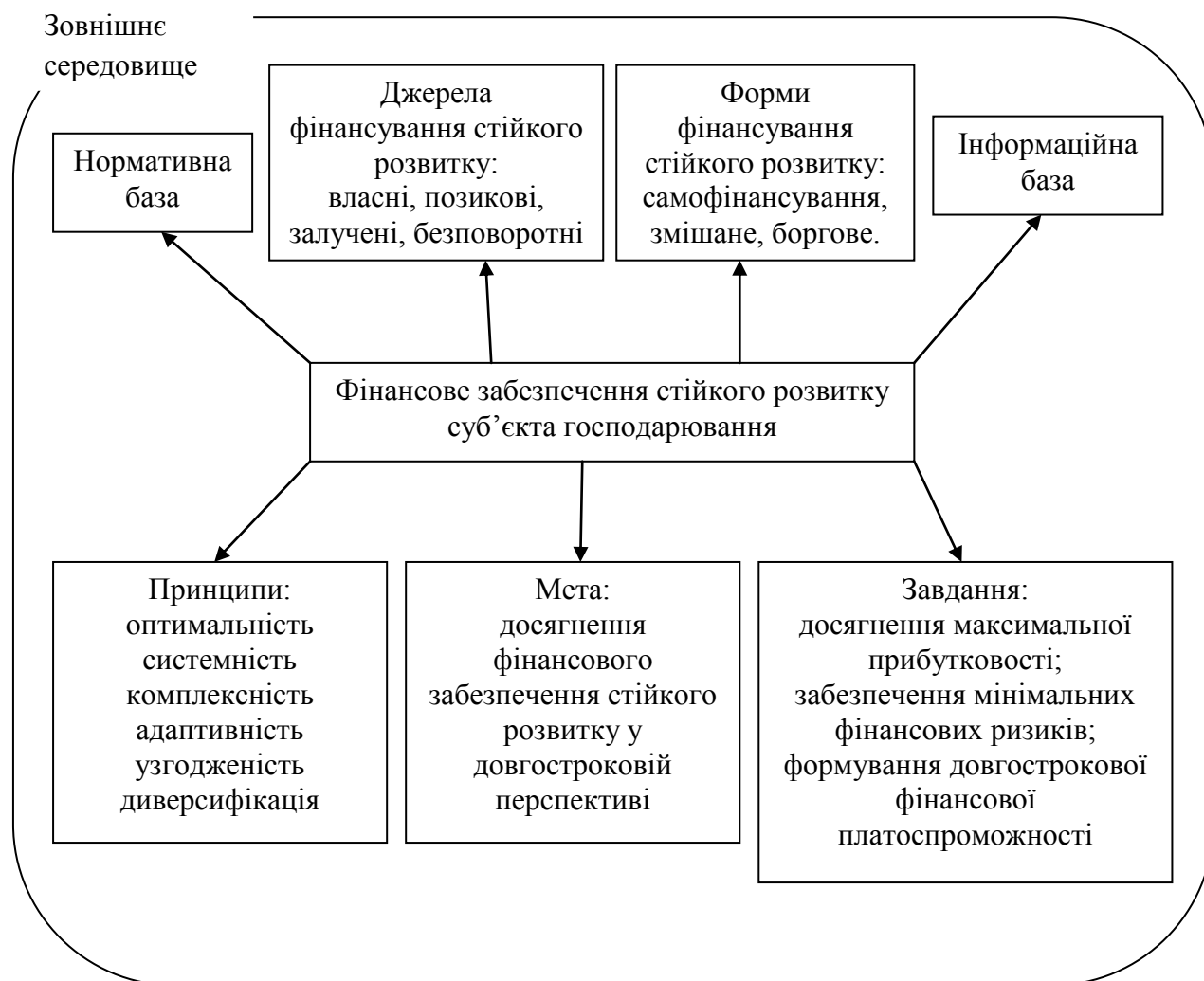

Рис. 1.4. Теоретичний базис фінансового забезпечення стійкого розвитку суб'єкта господарювання

Отже, на основі отриманих результатів проведених досліджень в п 1.1 та 1.2., на рис. 1.4 представлено теоретичний базис фінансового забезпечення стійкого розвитку суб'єкта господарювання в якому визначено його мету, завдання та принципи.

Завдання наступних розділів дослідження спрямовані на вирішення протиріч стійкого розвитку на основі формування фінансового забезпечення стійкого розвитку суб'єктів агропромислового сектору економіки.

1.3. Обґрунтування пріоритету фінансової складової в процесі оцінки стійкого розвитку суб'єктів господарювання

Питанням методологічного і методичного забезпечення стійкого розвитку суб'єктів господарювання присвячено роботи низки українських і закордонних вчених. Найвагомим етапом моніторингу діяльності суб'єктів агропромислового сектору економіки є оцінка, у даному зв'язку у дослідженні розглянуто методичні підходи до оцінки рівня їх стійкого розвитку.

Проблеми оцінки стійкого розвитку підіймались в наукових доробках таких вчених, як Шандова Н. В. [211], яка досліджувала методологічні підходи до управління стійким розвитком підприємств машинобудування; Хомяченкова Н. О. [209] – механізм інтегральної оцінки стійкого розвитку промислових підприємств; Галюк Л. [42] – інтегровану оцінку економічної стійкості розвитку газорозподільних підприємств; Гончаренко О. М. [57] приділяла увагу діагностиці та інструментарію оцінки стійкого розвитку підприємств; Іванчук К. О. [92] досліджувала динамічну діагностику потенційних можливостей стійкого економічного розвитку торговельного підприємства; Демидова І. А. [67] виділяла аспект інформаційного забезпечення стійкого економічного розвитку машинобудівних підприємств; Сидоренко Ю. В. [178] розглядала в своїх наукових роботах організаційно-економічний механізм забезпечення стійкого розвитку підприємств та Фоміна Н. В. [206] – проблеми сталого економічного розвитку в умовах глобалізації.

Проте оцінка рівня стійкого розвитку суб'єктів агропромислового сектору економіки не знайшла належного відображення в працях науковців. Проблема вибору методів оцінки стійкого розвитку суб'єктів господарювання є дискусійною. Серед економістів [42, 57, 67, 92, 178, 206, 209, 211], які досліджують означену проблематику, відсутня єдність у виборі критеріїв

оцінки стійкого розвитку суб'єктів, переліку показників, що її здійснюють, та у виборі методичних підходів до визначення рівня стійкого розвитку.

Так, відповідно до авторського підходу в динамічній моделі Шандової Н. В. [211] система показників оцінки стійкого розвитку підприємств побудована на основі принципу співпідпорядкованості й порівнянності та, при цьому, особливе місце відведено урахуванню інтересів зацікавлених груп, що склалися на підприємстві. Це є характеристикою того, якою мірою підприємство здатне створювати цінності для всіх зацікавлених груп, а також дозволяє встановити, чи виконуються умови стійкого розвитку підприємства, що, на думку автора, являється результатом вибору пріоритетів в контексті розуміння та оцінювання стійкого розвитку.

Для інтерпретації оцінок стійкості Шандовою Н. В. [211] розроблено шкалу класифікації рівня стійкого розвитку (дод. Ж, табл. Ж.1), в якій представлений розподіл від мінімального (0 %) до максимального (100 %) значення і враховано всі сфери діяльності (фінансова, організаційно-управлінська, виробнича, соціальна, екологічна, інноваційна, наукоємності продукції, ринкова, ділової активності).

У роботі Хомяченкової Н. О. [209] розроблена методика оцінки стійкості розвитку промислового підприємства за узагальненим показником з урахуванням інтегральних показників, яка дає можливість використання як кількісних, так і якісних індикаторів. Узагальнений показник стійкості розвитку промислових підприємств розраховано на основі визначення середньої геометричної з комплексних показників економічної, екологічної, соціальної і ризикової стійкості.

Відповідно до даного підходу, можна зазначити, що використання методу середньої геометричної при розрахунку інтегрального показника може призвести до того, що отримані дані будуть розраховані зі значною похибкою та не відобразатимуть дійсну динаміку показника стійкого розвитку.

Хомяченковою Н. О. [209] для інтерпретації узагальненого показника оцінки стійкості стану використано опис стійкості розвитку промислового

підприємства (дод. Ж, табл. Ж.2), який розділений на вісім класів стійкості відповідно до компонентів стійкості.

Автором Галюк Л. [42], побудовано карти стійкості підприємства у вигляді матриці, де показники виражені в абсолютних і відносних величинах та мають різні одиниці виміру, різну спрямованість, у зв'язку з цим їх поділено на стимулятори і дестимулятори та здійснено процедуру стандартизації, що, на думку автора, є доцільним при методичному підході розрахунку рівня стійкого розвитку суб'єкта агропромислового сектора економіки. Розрахунок стандартного діапазону варіації та Евклідової відстані дали змогу обчислити власне інтегровану оцінку складових стійкості – техніко-економічної та фінансової. Для визначення інтегрованої комплексної оцінки стійкого розвитку виробничої системи обчислено середньозважену величину цих складових із однаковою мірою вагомості (1/2), що, на думку автора, потребує додаткового обґрунтування.

Для формування діапазонів зміни інтегрованої оцінки запропоновано використовувати шкалу карт стійкості підприємства (дод. Ж, табл. Ж.3), згідно з якою виділено чотири рівні стійкого розвитку виробничої системи – високий, середній, низький та критичний. Кожному з цих рівнів відповідає свій діапазон зміни інтегрованої оцінки.

У роботі Гончаренко О. М. [57] представлена більш складна діагностика та інструментарій оцінки стійкого розвитку підприємства, проведення якої ґрунтується на часткових показниках, які мають різну статистичну вагу, а для визначення структурних складових економічної стійкості використовується підхід, побудований на експертній оцінці. Однак, на думку автора, в зазначеній методиці використовуються лише показники економічної складової, які не відображають всі аспекти стійкого функціонування промислового підприємства, а саме доцільно було б приділити окрему увагу фінансовим та іншим індикаторам.

Результати розпізнавання оцінки функціонального стану підприємства за критерієм стійкості розвитку підприємства представлено в додатку Ж, табл. Ж.4.

За методикою Іванчук К. О. [92] для оцінки стійкості підприємства необхідно співвідносити між собою фактичні і нормативні швидкості зміни складових економічної діагностичної моделі, що характеризує рівень динамічної стійкості підприємства, на основі використання коефіцієнтів рангової кореляції Кенделла і Спірмена. Автор [92] виділяє шість локальних складових потенційних станів виживання та стійкості торговельного підприємства: темп зміни інтегрального показника за складовою товарного забезпечення; за організаційно-управлінською складовою; за інтелектуально-кадровою складовою; за матеріальною складовою; за фінансовою складовою; за економічною складовою. Іванчук К. О. [92] вважає, що на основі аналізу цих показників можна трактувати значення коефіцієнта динамічної стійкості.

Зіставлення результатів оцінки рівня динамічної стійкості та синхронізації рівнів якості потенціалу виживання та потенціалу стійкості дозволяють побудувати матрицю імпульсних характеристик вихідного базису розвитку. На основі трактування значення коефіцієнта динамічної стійкості підприємство можна віднести до однієї із трьох зон:

1. Зона від'ємної динамічної стійкості ($K_{ds} < -0,01$), що свідчить про зниження можливостей підприємства до забезпечення стійкого розвитку на основі набутих рівнів якості потенціалів виживання та стійкості.

2. Флет-зона динамічної стійкості ($K_{ds} \in (-0,01; 0,01)$), що свідчить про інертні можливості підприємства, які самі по собі не є активним фактором ініціації та реалізації процесів розвитку, а виникають або зникають під впливом сукупності інших факторів.

3. Зона додатної динамічної стійкості ($K_{ds} > 0,01$), що свідчить про підвищення можливостей підприємства до зміни свого якісного стану на основі використання наявних резервів.

Сидоренко Ю. В. [178] запропоновано систему показників оцінки рівня стійкого розвитку підприємств, яка об'єднує сукупність кількісних та якісних характеристик процесу розвитку за окремими напрямками оцінки – технічним, фінансовим, соціальним та екологічним. Комплексну систему показників покладено в основу аналітичної моделі оцінки розвитку підприємств, яка базується на багатовимірному аналізі показників із використанням таксономічного методу та їх узагальненні для розрахунку інтегрального показника розвитку.

З метою визначення стійкості як характеристики процесу розвитку розроблено методичний інструментарій оцінювання стійкості розвитку підприємств, в межах якого обґрунтовано критерії, індикатори, межі та зони допустимих значень параметрів розвитку за виділеними напрямками, в яких він може вважатися стійким. На думку автора, даний підхід є найбільш прийнятний з усіх проаналізованих та буде взятий за основу у дослідженні для розробки методичного підходу до оцінки стійкого розвитку суб'єктів агропромислового сектору економіки України.

Також Сидоренко Ю. В. [178] запропоновано градацію зон стійкого економічного розвитку підприємства залежно від значення показника машинобудівного підприємства за кожним із напрямів. Шкала стійкого розвитку підприємств відповідає «зонам стійкості», де значення відносного показника коливається у межах від 0 до 1 (наднестійкий, нестійкий, умовно-стійкий, стійкий, надстійкий розвиток) (дод. Ж, табл. Ж.5).

Фоміною В. М. [206] при розробці методики визначення рівня сталості соціально-економічної системи взято за основу індекс оцінки рівня сталості економічної системи, який запропоновано Економічною радою ООН, при цьому за основу розрахунків взято вагову оцінку окремих факторів сталого розвитку в підсумовуючому інтегральному показнику. Але, на думку автора, практична реалізація даної методики є досить складною із-за недостатньої кількості доступних даних для розрахунку вхідних показників.

Крім того, Фоміною Н. В. [206] розроблена шкала рівня сталості соціально-економічних систем (стало нестійка, стійка, стабільна, стала), яка дозволяє визначати напрямки їх розвитку (дод. Ж, табл. Ж.6).

Демидовою І. А. [67] розроблена методика розрахунку інтегрального показника стійкого економічного розвитку машинобудівного підприємства, яка враховує зведені показники інноваційного (CP_{IH}), фінансово-ресурсного ($CP_{ФР}$), маркетингового (CP_M), техніко-технологічного (CP_T) і кадрового (CP_K) напрямів інформаційного забезпечення стійкого економічного розвитку машинобудівного підприємства.

Проте Демидовою І. А. [67] до системи показників не включено індикатори екологічної складової стійкого розвитку, внаслідок чого на основі даних методичних підходів до оцінки стійкого розвитку суб'єктів господарювання можливо буде розрахувати тільки рівень розвитку, а не стійкого розвитку суб'єктів господарювання. Однак автором [67] розроблено збалансовану систему показників за кожним напрямом інформаційного забезпечення стійкого економічного розвитку машинобудівного підприємства, визначено формули розрахунку кожного з показників.

Демидовою І. А. [67] запропоновано градацію зон стійкого економічного розвитку підприємства залежно від значення показника стійкого економічного розвитку машинобудівного підприємства за кожним із напрямів і в цілому на підприємстві.

Шкала стійкого економічного розвитку підприємств відповідає «зонам стійкості», де значення відносного показника коливається у межах:

- I – наднестійкий розвиток – від 0 до 0,2;
- II – нестійкий розвиток – від 0,2 до 0,4;
- III – умовно-стійкий розвиток – від 0,4 до 0,6;
- IV – стійкий розвиток – від 0,6 до 0,8;
- V – надстійкий розвиток – від 0,8 до 1.

Таким чином, існує багато різноманітних методичних підходів до оцінки рівня стійкого розвитку суб'єктів господарювання, але єдиний методичний підхід до оцінки рівня стійкого розвитку суб'єктів агропромислового сектору економіки відсутній. У зв'язку з цим у дослідженні узагальнено сучасні методичні підходи до оцінки рівня стійкого розвитку суб'єктів господарювання, що представлено в дод. 3, табл. 3.1 та на рис. 1.5.

Рис. 1.5. Узагальнення методичних підходів до оцінки рівня стійкого розвитку суб'єктів господарювання

Отже, проведені дослідження наукових робіт [42, 57, 67, 92, 178, 206, 209, 211] щодо методичних підходів до оцінки рівня стійкого розвитку суб'єктів господарювання (рис. 1.5) дозволили встановити різноспрямованість підходів, що пропонуються авторами та використання ними різноманітних економіко-

математичних і статистичних методів. З метою узагальнення розглянутих методичних підходів в роботі проведено порівняльний аналіз наукових джерел [3, 34, 42, 57, 67, 92, 107, 178, 206, 209, 211] щодо виділення складових стійкого розвитку суб'єктів господарювання (табл. 1.12).

Таблиця 1.12

Порівняльний аналіз наукових джерел щодо виділення складових стійкого розвитку суб'єктів господарювання

Складові стійкого розвитку	Автори											Частота згадування	Ранг складової
	Шандова Н. В. [211]	Хомяченкова Н. О. [209]	Галюк Л. [42]	Гончаренко О. М. [57]	Іванчук К. О. [92]	Демидова І. А. [67]	Сидоренко Ю. В. [178]	Фоміна М. В. [206]	Аверіна О. І. [3]	Важеніна Т. М. [34]	Лаврик У. В. [107]		
Фінансова	+	+	+	+	+	+	+	-	+	+	+	10	1
Соціальна	+	+	-	-	+	+	+	+	+	+	+	9	2
Екологічна	+	+	-	-	-	-	+	+	+	+	+	7	3
Технічна	-	+	+	-	-	+	+	+	-	-	-	5	4
Економічна	-	-	+	-	+	-	-	+	+	+	-	5	4
Інноваційна	+	-	-	+	-	+	-	-	-	-	+	4	5
Виробнича	+	+	-	+	-	-	-	-	-	-	+	4	5
Організаційна	+	+	-	-	+	-	-	-	-	-	-	3	6
Управлінська	+	-	-	-	+	-	-	-	-	-	-	2	7
Наукова	+	-	-	-	-	-	-	+	-	-	-	2	7
Ресурсна	-	-	-	-	-	+	-	+	-	-	-	2	7
Ринкова	+	+	-	-	-	-	-	-	-	-	-	2	7
Технологічна	-	+	-	-	-	+	-	-	-	-	-	2	7
Інвестиційна	-	+	-	-	-	-	-	-	-	-	+	2	7
Ризикова	-	+	-	-	-	-	-	-	-	-	-	1	8
Ділової активності	+	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	1	8
Товарна	-	-	-	-	+	-	-	-	-	-	-	1	8
Інтелектуальна	-	-	-	-	+	-	-	-	-	-	-	1	8
Матеріальна	-	-	-	-	+	-	-	-	-	-	-	1	8
Маркетингова	-	-	-	-	-	+	-	-	-	-	-	1	8
Комерційна	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	+	1	8

Отже, в табл. 1.12 проведено порівняльний аналіз наукових джерел [3, 34, 42, 57, 67, 92, 107, 178, 206, 209, 211] щодо виділення складових стійкого

розвитку суб'єктів господарювання за частотою їх використання та виконано їх ранжування.

Таким чином, за результатами проведеного аналізу зроблено висновок, що найбільшу увагу автори [3, 34, 42, 57, 67, 92, 107, 178, 209, 211] приділяють фінансовій складовій, вона виділена 10 авторами [3, 34, 42, 57, 67, 92, 107, 178, 209, 211] з 11, та має ранг 1. Це обумовлюється важливістю фінансової сфери в забезпеченні стійкого розвитку, адже в процесі фінансового забезпечення відбувається формування фінансових ресурсів та ефективно їх використання для досягнення цілей стійкого розвитку суб'єктів господарювання. Крім того, через фінансові показники проводиться оцінювання ефективності діяльності суб'єкта господарювання та здійснюється прогнозування перспектив щодо досягнення цілей його стійкого розвитку.

Соціальна складова має ранг 2, та виділяється 9 авторами [3, 34, 67, 92, 107, 178, 206, 209, 211] з 11, що підкреслює важливість ефективного управління кадровими ресурсами та соціальними процесами суб'єктів господарювання.

Ранг 3 отримала екологічна складова, яка відображає суттєвий вплив процесів діяльності суб'єктів господарювання на зовнішнє середовище. Її завдання полягає у поєднанні максимальної ефективності використання природних ресурсів та мінімізації негативного впливу на довкілля.

Інші виділені авторами [3, 34, 42, 57, 67, 92, 107, 178, 206, 209, 211] складові є менш часто вживаними (згадуються у роботах одного-пяти авторів [3, 34, 42, 57, 67, 92, 107, 178, 206, 209, 211]) та мають ранг 4-8.

Вони мають переважно частковий характер та за своїм змістом або можуть бути віднесені до однієї з виділених вище трьох основних складових, або, навпаки, носять узагальнюючий характер. Так, наприклад, ресурсна складова за своїм змістом може бути віднесена до фінансової складової, оскільки відображає забезпеченість процесу діяльності суб'єктів господарювання матеріальними та виробничими ресурсами, вираженими в грошовому еквіваленті. В той же час, зміст економічної складової не уточнюється авторами [3, 34, 42, 92, 206] та є досить узагальнюючим.

У даному зв'язку, в результаті аналізу наукових джерел [3, 34, 42, 57, 67, 92, 107, 178, 206, 209, 211] у дослідженні надано характеристику складових стійкого розвитку суб'єктів господарювання:

фінансова – реалізація цієї складової з метою стійкого розвитку повинна забезпечувати ефективне формування фінансових ресурсів, максимізацію фінансових результатів та рентабельності суб'єктів господарювання, а також його стійкий фінансовий стан;

соціальна – в межах якої суб'єктами господарювання реалізується дотримання вимог до умов та охорони праці, досягається оптимізація структури та підвищення продуктивності праці персоналу;

екологічна – суттєва складова, що відображає рівень екологізації діяльності суб'єктів господарювання, її реалізація покликана мінімізувати негативний вплив суб'єктів господарювання на навколишнє середовище.

У зв'язку з цим у роботі методом порівняльного аналізу наукових джерел [3, 34, 42, 57, 67, 92, 107, 178, 206, 209, 211] щодо виділення складових стійкого розвитку суб'єктів господарювання визначено пріоритетність фінансової складової в процесі оцінки стійкого розвитку суб'єктів господарювання.

На практиці фінансова складова стійкого розвитку агропромислового сектору економіки також є пріоритетною, так як в Україні розроблено та реалізується велика кількість державних програм підтримки фінансування розвитку АПК. Це обумовлено тим, що агропромисловий комплекс здатний забезпечити довготривалий позитивний ефект для економіки та соціальної сфери.

На підтверження даного факту, зокрема, проектом Закону України про Державний бюджет на 2018 рік передбачено [125]:

1 млрд. грн. – фінансова підтримка розвитку фермерських господарств та сільської кооперації;

1 млрд. грн. – фінансування часткової компенсації вартості придбаної с/г техніки та обладнання українського виробництва;

2 млрд. грн. – бюджетна дотація для розвитку сільськогосподарських товаровиробників та стимулювання виробництва сільськогосподарської продукції;

2,3 млрд. грн. – підтримка галузі тваринництва, зокрема, на напрями будівництва та реконструкції тваринницьких комплексів.

На рис. 1.6 відображено мету та варіанти розв'язання проблем відповідно до концепції Державної цільової програми розвитку аграрного сектору економіки на період до 2020 року [200].

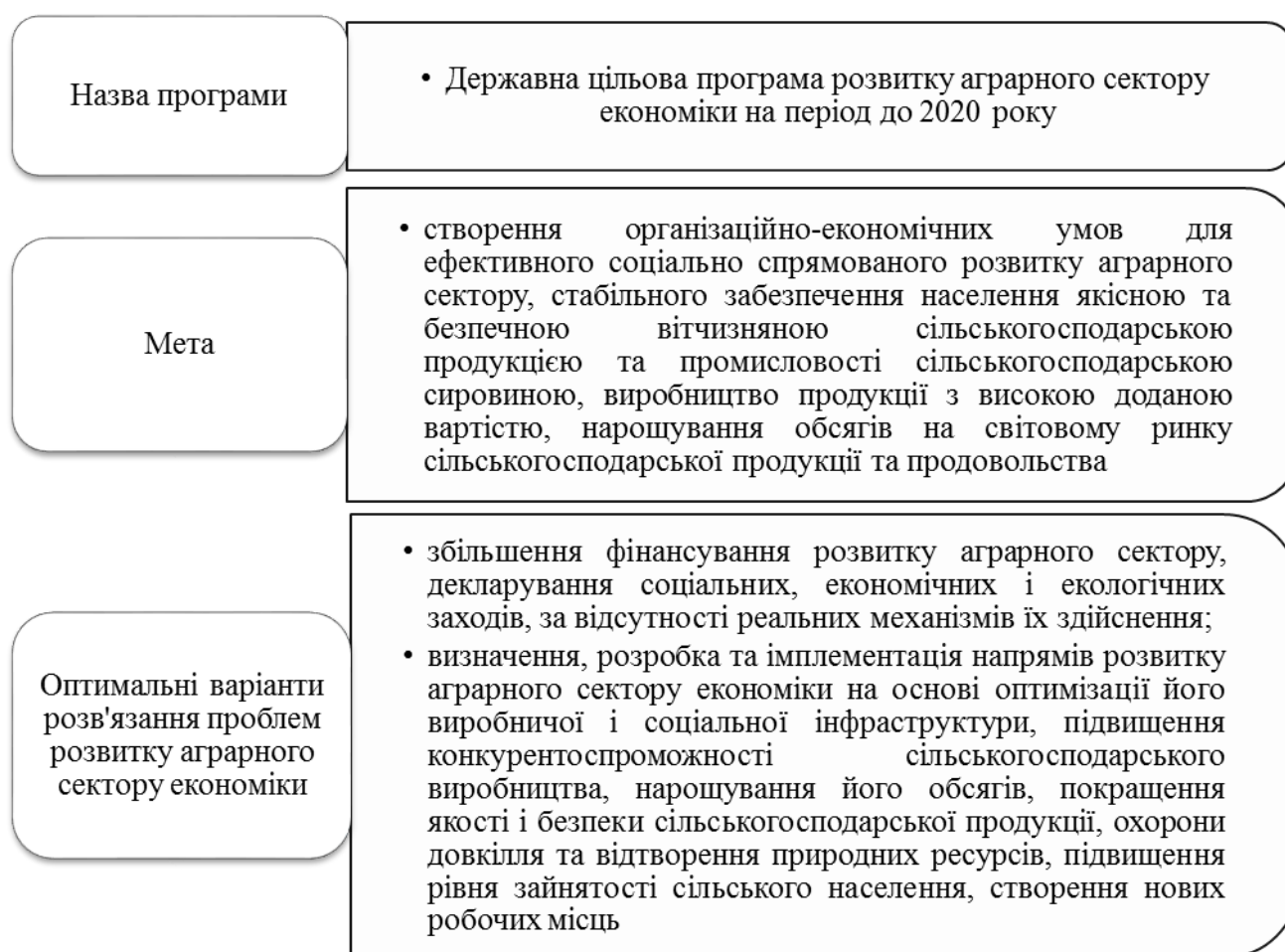

Рис. 1.6. Мета та варіанти розв'язання проблем відповідно до концепції Державної цільової програми розвитку аграрного сектору економіки на період до 2020 року

Так, відповідно до концепції Державної цільової програми розвитку аграрного сектору економіки на період до 2020 року (рис. 1.6) безпосередньо фінансова складова є основою вирішення проблем розвитку АПК, як через прямий вплив (варіант 1) – збільшення фінансування галузі, так як і методом підтримки заходів оптимізації розвитку галузі (варіант 2).

Таким чином, оцінка стійкого розвитку в наступних розділах виконана за фінансовою складовою через використання системи показників, що уособлюють та розкривають її зміст та сутність, оскільки за результатами проведених досліджень доведена пріоритетність фінансової складової в процесі оцінювання стійкого розвитку суб'єктів господарювання.

Висновки до розділу 1

У процесі дослідження теоретико-методологічних засад фінансового забезпечення стійкого розвитку суб'єктів АПК отримано такі результати:

1. Виділено такі ключові ознаки поняття «фінансове забезпечення», як сукупність економічних відносин, елемент фінансового механізму, зв'язок з фінансовими ресурсами, метод фінансування та забезпечення грошовими засобами. Виділення підходів до формування ключових характеристик поняття «фінансове забезпечення» доповнене узагальненням та виділенням трьох складових аспектів (змістовний, організаційний та цільовий), термін «фінансове забезпечення» розглянуто з точки зору поєднання цих аспектів. Отже, фінансове забезпечення – це процес формування, накопичення та використання фінансових ресурсів суб'єкта господарювання з метою сприяння його стійкому розвитку та реалізації окремих завдань фінансової політики. Узагальнено класифікацію джерел фінансування суб'єктів АПК та виділено, що джерела фінансування поділяються на внутрішні та зовнішні. Внутрішні джерела формуються переважно за рахунок власних ресурсів, а зовнішні включають три основні групи: позикові, залучені і безповоротні. Визначено та

охарактеризовано форми фінансування суб'єктів АПК (самофінансування, боргове та змішане).

2. Уточнено зміст поняття «розвиток» на основі узагальнення сучасних підходів та виділення ключових ознак. Проаналізувавши погляди вчених щодо класифікації видів розвитку, виділено тринадцять класифікаційних ознак. Розглянуто сучасні підходи до розуміння поняття «стійкість», еволюцію концепції стійкого розвитку. Вивчено особливості тлумачення мовами різних країн терміну «sustainable development». Узагальнено сучасні підходи до змісту поняття «стійкий розвиток», уточнено дане поняття на основі проведеного морфологічного аналізу та виділено ключові ознаки. Проведено контент-аналіз поняття «стійкий розвиток» та визначено його сутність. У дослідженні визначено фінансове забезпечення стійкого розвитку суб'єкта господарювання як ефективне формування, накопичення та використання фінансових ресурсів суб'єкта господарювання, що сприяє зміні показників складових стійкого розвитку в умовах несприятливого впливу зовнішнього середовища.

3. Систематизовано методичні підходи до оцінки рівня стійкого розвитку суб'єктів господарювання, розглянуто їх склад та сутність, а також шкали розпізнання рівнів розвитку. Обґрунтовано пріоритет фінансової складової в процесі оцінки стійкого розвитку суб'єктів господарювання.

Отримані результати дослідження теоретико-методологічних засад фінансового забезпечення стійкого розвитку суб'єктів АПК опубліковано в [15, 19, 20, 21, 22, 73, 75, 79, 224].

Список використаних джерел [3, 6, 11, 12, 25, 27, 30, 31, 33, 34, 35, 37, 40, 42, 43, 44, 46, 48, 52, 54, 55, 56, 57, 58, 61, 62, 64, 65, 67, 69, 70, 82, 84, 85, 86, 87, 92, 93, 94, 95, 97, 99, 100, 101, 102, 103, 104, 106, 107, 109, 110, 112, 125, 126, 130, 133, 134, 135, 136, 137, 139, 140, 141, 142, 159, 161, 162, 163, 164, 165, 166, 167, 168, 169, 170, 173, 174, 175, 178, 180, 181, 182, 183, 184, 187, 188, 189, 194, 196, 198, 199, 200, 203, 204, 206, 207, 209, 210, 211, 213, 215, 216, 217, 218, 219, 220, 221, 223, 227].

РОЗДІЛ 2

ДІАГНОСТИКА РІВНЯ СТІЙКОГО РОЗВИТКУ ТА СТРУКТУРИ ДЖЕРЕЛ ФІНАНСУВАННЯ СУБ'ЄКТІВ АПК

2.1. Формування методичного підходу до оцінки рівня стійкого розвитку агропромислового сектору економіки

Агропромисловий сектор економіки України є стратегічною галуззю економіки, що визначає обсяги, пропозиції та вартість основних видів продовольства для населення країни, зокрема, продуктів переробки зерна і продукції тваринництва, складає істотну частку доходів сільськогосподарських виробників, визначає стан і тенденції розвитку сільських територій, формує валютні доходи держави за рахунок експорту.

Становлення та розвиток агропромислового комплексу (АПК) відображає природно-історичний процес розвитку продуктивних сил, економічних, технологічних та організаційно-технічних відносин у сільському господарстві та взаємозв'язаних з ним галузях і сферах господарської діяльності. Формування агропромислового сектору економіки є закономірним результатом агропромислової інтеграції – зміцнення взаємозв'язків і органічного поєднання сільського господарства та суміжних галузей, які його обслуговують, постачають йому ресурси і доводять його продукцію до споживача.

У результаті проведеного дослідження наукових робіт [42, 57, 67, 92, 178, 206, 209, 211] щодо методичних підходів до оцінки рівня стійкого розвитку суб'єктів господарювання (п. 1.3) та порівняльного аналізу наукових джерел [3, 34, 42, 57, 67, 92, 107, 178, 206, 209, 211] щодо виділення складових стійкого розвитку суб'єктів господарювання за частотою їх використання (п. 1.3) у дослідженні для проведення оцінки рівня стійкого розвитку агропромислового сектору економіки за фінансовою складовою розроблено методичний підхід, що складається з трьох комплексних етапів (рис. 2.1.).

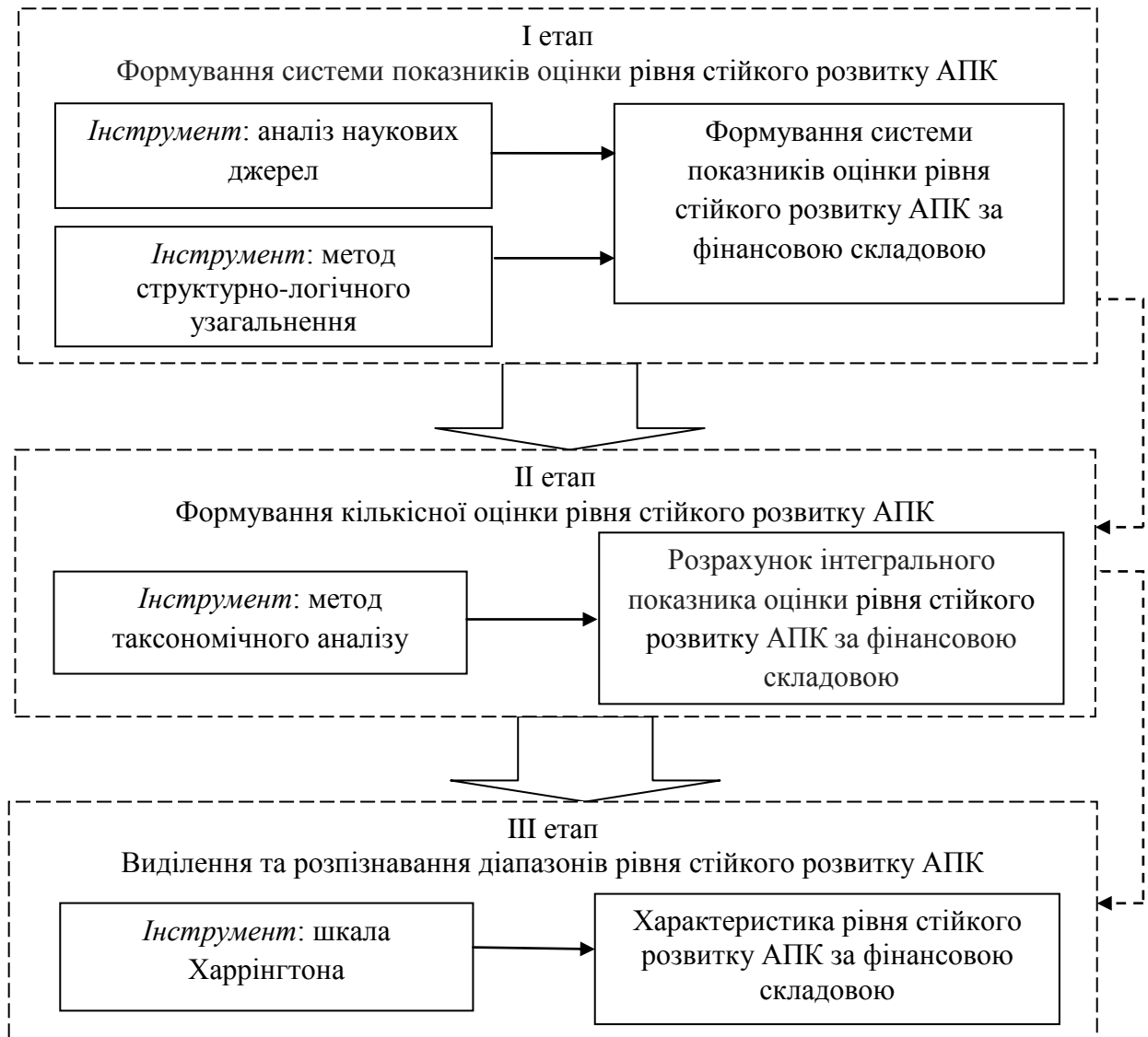

Рис. 2.1. Етапи методичного підходу до оцінки рівня стійкого розвитку АПК на мезорівні за фінансовою складовою

Отже, в результаті аналізу наукових робіт [42, 57, 67, 92, 178, 206, 209, 211] щодо методичних підходів до оцінки рівня стійкого розвитку суб'єктів господарювання у дослідженні сформовано методичний підхід до оцінки рівня стійкого розвитку агропромислового сектору економіки за фінансовою складовою (рис. 2.1).

Так, метою першого етапу визначено формування системи показників оцінки рівня стійкого розвитку АПК за фінансовою складовою. В якості

основних вимог до використаних показників та їх практичної застосовності обрано такі характеристики:

а) подання їх у кількісній формі;

б) доступність інформації, необхідної для визначення значень показників (можливі джерела інформації – відкритий друк (наукові літературні джерела, аналітичні статті), статистична інформація);

в) інформативність, тобто здатність точно і достовірно відображати необхідну для цілей дослідження релевантну інформацію.

Під час реалізації даного етапу застосовано такі інструменти, як аналіз наукових джерел та метод логічного узагальнення.

У зв'язку з цим в табл. 2.1 представлено порівняльний аналіз наукових джерел [2, 4, 28, 176, 186, 192] щодо виділення показників оцінки рівня стійкого розвитку агропромислового сектора економіки за фінансовою складовою.

Таблиця 2.1

Порівняльний аналіз наукових джерел щодо виділення показників оцінки рівня стійкого розвитку агропромислового сектора економіки за фінансовою складовою

Показник	Автор						Частота згадування	Ранг показника
	Срмолаєв А. Клименко І. Ємець В. Таран С. [4]	Бондаревська К. В. [28]	Росола У. В. [176]	Соловій С. Б. Пустовар В. В. Миленський В. М. [186]	Абрамова І. В. Віленчук О. М. Дема Д. І. [2]	Руснак А. В. [192]		
Валовий збір зернових та зернобобових культур, (тис. т.)	+	+	+	-	+	+	5	1
Обсяг інвестицій в сільське, лісове та рибне господарства, (млрд. грн.)	+	-	-	+	+	+	4	2
Обсяг експорту продукції АПК України, (млрд. дол. США)	+	-	+	-	+	+	4	2
Валовий внутрішній продукт сільського, лісового та рибного господарства, скоригована на індекс інфляції в Україні, (млрд. грн.)	+	-	+	-	+	+	4	2

Продовження таблиці 2.1

Показник	Автор						Частота згадування	Ранг показника
	Срмолаєв А. Клименко І. Ємець В. Таран С. [4]	Бондаревська К. В. [28]	Росола У. В. [176]	Соловій С. Б. Пустовар В. В. Миленький В. М. [186]	Абрамова І. В. Віленчук О. М. Дема Д. І. [2]	Руснак А. В. [192]		
Чистий прибуток, (млн. грн.)	-	+	-	+	+	+	4	2
Частка валового внутрішнього продукту сільського, лісового та рибного господарства в ВВП України, (%)	+	-	+	-	+	+	4	2
Частка продукції АПК в експорті товарів України, (%)	+	-	+	-	+	+	4	2
Індекс цін реалізації продукції сільського господарства сільськогосподарськими підприємствами, (%)	-	-	+	-	+	+	3	3
Необоротні активи сільського, лісового та рибного господарства (млн. грн.)	+	-	-	-	+	+	3	3
Рентабельність сільськогосподарського виробництва, (%)	-	+	-	+	-	-	2	4
Кількість діючих суб'єктів господарювання, (шт.)	-	-	-	+	-	-	1	5
Загальний обсяг наданих кредитів в економіку країни, (млрд. грн.)	-	-	-	-	+	-	1	5

У результаті проведеного дослідження наукових робіт [2, 4, 28, 176, 186, 192] щодо виділення показників оцінки рівня стійкого розвитку АПК за фінансовою складовою (табл. 2.1) у дослідженні сформовано початкову систему показників оцінки рівня розвитку АПК за фінансовою складовою. Використання методів порівняльного аналізу та логічного узагальнення дозволило з 12-ти показників оцінки рівня стійкого розвитку АПК за фінансовою складовою виокремити 9, що мають максимальну частоту повторення (3 рази та більше), та, відповідно, ранг від 1 до 3-х:

валовий збір зернових та зернобобових культур, (тис. т.);

обсяг інвестицій в сільське, лісове та рибне господарства, (млрд. грн.);

обсяг експорту продукції АПК України, (млрд. дол. США);

валовий внутрішній продукт сільського, лісового та рибного господарства, скоригована на індекс інфляції в Україні, (млрд. грн.);

чистий прибуток, (млн. грн.);

частка валового внутрішнього продукту сільського, лісового та рибного господарства в ВВП України, (%);

частка продукції АПК в експорті товарів України, (%);

індекс цін реалізації продукції сільського господарства сільськогосподарськими підприємствами, (%);

необоротні активи сільського, лісового та рибного господарства, (млн. грн.).

Специфіка набору показників оцінки рівня стійкого розвитку агропромислового сектора економіки за фінансовою складовою проявляється включенням до даного переліку такого індикатора, як валовий збір зернових та зернобобових культур (одиниці вимірювання – тис. тон). Обґрунтованість цього доводиться тим, що з-за недостатньої кількості наявних необоротних активів у суб'єктів АПК безпосередньо майбутній урожай виступає заставою під час взяття кредиту за спеціальними банківськими програмами кредитування АПК, та, зокрема, за аграрними розписками.

Таким чином, результатом реалізації першого етапу методичного підходу є обґрунтований перелік показників оцінки рівня стійкого розвитку агропромислового сектора економіки за фінансовою складовою.

Метою другого етапу визначено формування кількісної оцінки рівня стійкого розвитку АПК за фінансовою складовою, що здійснено через побудову інтегрального показника з використанням методу таксономічного аналізу [158]. Вибір даного економіко-математичного інструментарію обумовлений тим, що він застосовується для оцінки поведінки багатомірних об'єктів, функціонування яких описується досить великим переліком показників, та для оцінки безпосередньо рівня розвитку, а також дає можливість одержати однозначну кількісну оцінку стану досліджуваного об'єкта у вигляді інтегрального

таксономічного показника. Крім того, отриманий показник є нормованим, тобто змінюється в межах від 0 до 1, що дозволяє отримувати однозначну економічну інтерпретацію отриманих результатів.

Алгоритм побудови інтегрального показника на основі таксономічного методу [158] наведено на рис. 2.2.

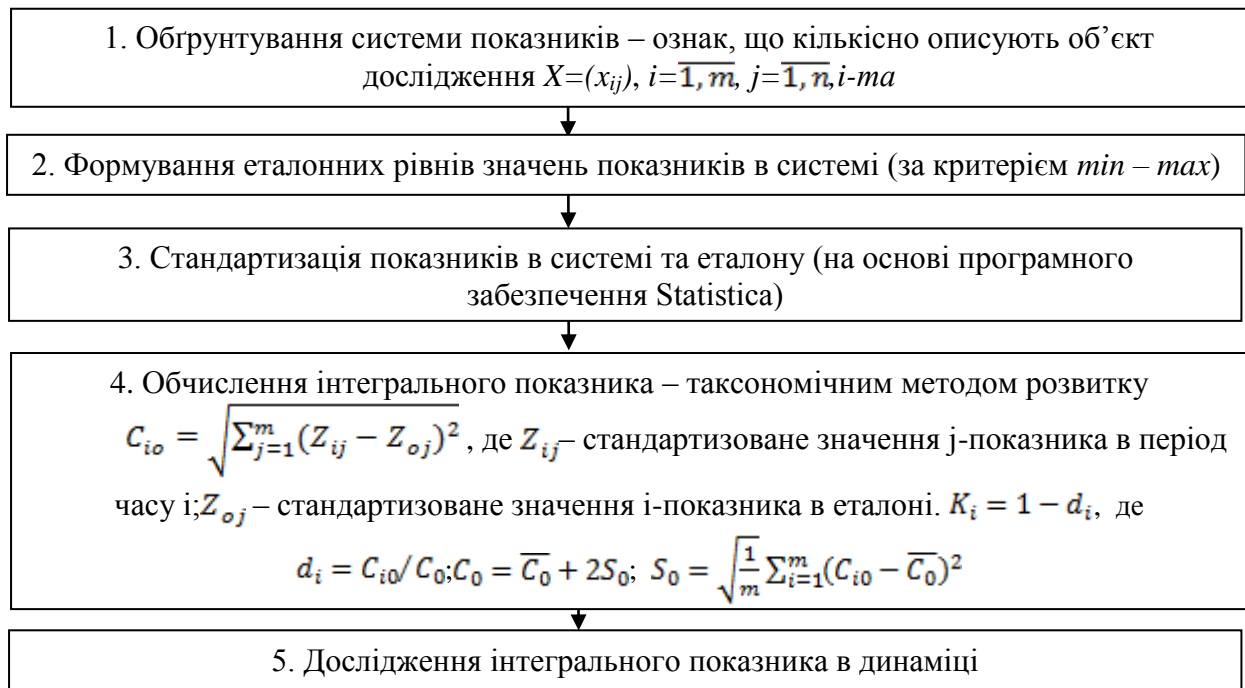

Рис. 2.2. Етапи аналізу інтегрального показника на основі метода таксономії

Отже, при побудові інтегрального показника оцінки рівня стійкого розвитку агропромислового сектору економіки за фінансовою складовою на основі таксономічного методу використано даний алгоритм (рис. 2.2).

Вихідні дані для побудови інтегрального показника оцінки рівня стійкого розвитку агропромислового сектору за фінансовою складовою за період 2007-2017 рр. сформовано за джерелами статистичної інформації [146] та наведено в додатку К, табл. К.1. У зв’язку з тим, що обрані показники оцінки рівня розвитку АПК за фінансовою складовою мали різні одиниці виміру (тис. т., млрд. грн., млн. грн., млрд. дол. США, %) виникла необхідність інтегрування показників до єдиного нормативного значення методом стандартизації даних, в

результаті чого досягнуто порівнянність отриманих результатів. Результати побудови інтегрального показника оцінки рівня стійкого розвитку агропромислового сектору за фінансовою складовою за період 2007-2017 рр. наведено в табл. 2.2.

Таблиця 2.2

Результати розрахунку інтегрального показника оцінки рівня стійкого розвитку АПК за фінансовою складовою у динаміці

Значення інтегрального показника по роках	Інтегральний показник рівня стійкого розвитку АПК за фінансовою складовою
01.01.2008	0,11
01.01.2009	0,20
01.01.2010	0,22
01.01.2011	0,27
01.01.2012	0,35
01.01.2013	0,36
01.01.2014	0,36
01.01.2015	0,46
01.01.2016	0,70
01.01.2017	0,68
01.01.2018	0,70

Аналіз динаміки побудованого показника оцінки рівня стійкого розвитку агропромислового сектору за фінансовою складовою за період 2007 - 2017 рр. (табл. 2.2) дозволив відзначити таке: інтегральний показник рівня стійкого розвитку АПК за фінансовою складовою протягом аналізованого періоду зростає, що свідчить про наявну тенденцію щодо підвищення рівня стійкості розвитку даної галузі.

Таким чином, результатом реалізації другого етапу методичного підходу є побудований інтегральний показник оцінки рівня стійкого розвитку агропромислового сектору за фінансовою складовою.

Метою третього етапу визначено виділення та розпізнавання діапазонів рівня стійкого розвитку АПК за фінансовою складовою. У результаті проведеного дослідження наукових робіт [42, 57, 67, 92, 178, 206, 209, 211] щодо інтерпретації оцінювання рівня стійкого розвитку суб'єктів

господарювання (п. 1.3 та дод. Ж, табл. Ж1-Ж6) в робот здійснено наступну інтерпретацію рівня стійкого розвитку агропромислового сектору економіки за фінансовою складовою:

високий – стан агропромислового сектору характеризується динамікою покращення показників стійкого розвитку за фінансовою складовою;

середній – стан агропромислового сектору залишається без змін;

низький – стан агропромислового сектору характеризується наявністю кризових явищ різного ступеню та складності.

У зв'язку з тим, що значення інтегрального показника, на основі якого оцінено рівень стійкого розвитку АПК за фінансовою складовою, змінюються від нуля до одиниці, у дослідженні використано вербально-числову шкалу Харрінгтона [113], яка дозволила ефективно виміряти ступінь інтенсивності критеріальної властивості процесу, що досліджувався в роботі. Використання даної шкали обумовлюється, по-перше, тим, що вона має універсальний характер та широко застосовується для якісної градації кількісних критеріїв при оцінці економічних процесів, по-друге, дає можливість адекватно економічно інтерпретувати отримані результати.

У табл. 2.3 представлено наступну шкалу діапазонів рівня стійкого розвитку агропромислового сектору економіки за фінансовою складовою, яка сформована в результаті використання граничних значень вербально-числової шкали Харрінгтона [113], отриманих на основі аналізу і обробки великого масиву статистичних даних.

Таблиця 2.3

Шкала діапазонів рівня стійкого розвитку АПК за фінансовою складовою

Характеристика рівня стійкого розвитку АПК за фінансовою складовою	Діапазон зміни інтегрального показника рівня стійкого розвитку АПК I_{APK} за фінансовою складовою
Низький (НРСР)	$0,00 \leq I_{APK} \leq 0,36$
Середній (СРСР)	$0,36 < I_{APK} \leq 0,64$
Високий (ВРСР)	$0,64 < I_{APK} \leq 1$

Таким чином, в табл. 2.3 представлено розроблену шкалу діапазонів рівня стійкого розвитку АПК за фінансовою складовою відповідно до визначеної характеристики рівня стійкого розвитку.

У зв'язку з цим в табл. 2.4 наведено результати оцінки рівня стійкого розвитку АПК за фінансовою складовою відповідно до побудованого інтегрального показника, що є результатом третього етапу розробленого методичного підходу.

Таблиця 2.4

Оцінка рівня стійкого розвитку АПК за фінансовою складовою в динаміці

Рівень стійкого розвитку АПК за фінансовою складовою по роках	Рівень стійкого розвитку АПК за фінансовою складовою
01.01.2008	НРСР
01.01.2009	НРСР
01.01.2010	НРСР
01.01.2011	НРСР
01.01.2012	НРСР
01.01.2013	НРСР
01.01.2014	НРСР
01.01.2015	СРСР
01.01.2016	ВРСР
01.01.2017	ВРСР
01.01.2018	ВРСР

Отже, в результаті аналізу даних табл. 2.4 визначено, що рівень стійкого розвитку АПК за фінансовою складовою з 2007 по 2013 рр. визначається як низький, однак починаючи з 2014 р. – підвищується до середнього, а з 2015 р. – до високого. Це пов'язано, переважно, зі зростанням ВВП у галузі, збільшенням частки продукції АПК в експорті товарів України, необоротних активів та обсягом інвестицій в агропромисловий комплекс, що відіграють роль важливого джерела забезпечення стійкого розвитку АПК.

Таким чином, у дослідженні проведено оцінку рівня стійкого розвитку АПК за фінансовою складовою з використанням методу таксономічного аналізу. Виявлено, що спостерігається динаміка зростання побудованого інтегрального показника, а отже, і рівня стійкого розвитку АПК за фінансовою

складовою. У зв'язку з цим в ході подальших досліджень у даному напрямку виявлено фактори впливу зовнішнього середовища, які впливають на фінансове забезпечення стійкого розвитку агропромислового сектору.

Отже, запропонований методичний підхід до оцінки рівня стійкого розвитку АПК за фінансовою складовою дає змогу враховувати кількісні та якісні показники оцінки рівня стійкого розвитку діяльності АПК за фінансовою складовою та представляти отримані результати за розробленою шкалою рівня стійкого розвитку.

2.2. Виявлення факторів впливу зовнішнього середовища на фінансове забезпечення стійкого розвитку суб'єктів АПК

У п. 1.3 визначено, що фінансова складова стійкого розвитку покликана забезпечити ефективне використання наявних у суб'єктів господарювання ресурсів, максимізацію фінансових результатів та рентабельності суб'єктів господарювання, а також його стійкий фінансовий стан.

Слід зазначити, що вирішення вказаних завдань потребує формування ефективного фінансового забезпечення (рис. 2.3).

Рис. 2.3. Вплив фінансового забезпечення на реалізацію функцій фінансової складової стійкого розвитку суб'єктів АПК

Ефективне формування та реалізація фінансового забезпечення (рис. 2.3) покликані сформувати достатній обсяг фінансових ресурсів для виконання своїх функцій фінансовою складовою стійкого розвитку суб'єктів АПК.

У зв'язку з цим, розробка та удосконалення підходів до формування ефективного фінансового забезпечення діяльності суб'єктів агропромислового сектору економіки дозволить забезпечити стійкий розвиток у контексті його системоутворюючої складової на рівні галузі та економіки країни в цілому.

Сучасний агропромисловий сектор економіки України безпосередньо залежить від навколишнього середовища, яке, в свою чергу, спричиняє певний вплив на нього, однак, переважно, негативний. Цей негативний ефект характеризується зниженням можливостей забезпечити виробництво сировиною, деградацією природних ресурсів, а також загальним погіршенням стану навколишнього середовища.

Така ситуація обумовлює необхідність переходу до моделі стійкого розвитку, яка буде забезпечувати екологічно стійкий розвиток і використання аграрного ресурсного потенціалу. Природне середовище має значний вплив на розвиток АПК. Людина в процесі залучення ресурсів сільського господарства змінює їх, і це, в свою чергу, впливає на ефективність аграрного сектора та якість продукції. Оскільки АПК є однією з основних складових економічної системи, його стійкий розвиток багато в чому визначає рівень функціонування економіки України в цілому.

Кожний суб'єкт АПК функціонує не ізольовано, а в певному контакті із зовнішнім середовищем. Враховуючи нерівномірність характеру дії зовнішніх сил, суб'єкт господарювання не може ігнорувати їх у ході звичайної діяльності, бо це може призвести до негативних наслідків. Тому одним із головних завдань суб'єктів агропромислового сектору економіки є вибір оптимального способу реакції на зміни в зовнішньому середовищі.

Складність зовнішнього середовища визначається такими факторами [7]:
кількістю зовнішніх сил, що впливають на суб'єкт господарювання і на які він повинен реагувати;

ступенем впливу відповідних зовнішніх сил на діяльність суб'єкта господарювання та їх взаємозв'язком: посилюючим, коли зміна ступеня впливу однієї з ланок зовнішнього середовища посилює вплив іншої ланки, нейтральний; послаблюючий, за якого посилення/послаблення впливу однієї ланки зменшує вплив іншої ланки зовнішнього середовища;

варіативністю зовнішніх сил та швидкістю, з якою можуть проходити зміни в ступені їх впливу на діяльність суб'єкта господарювання;

ступенем невизначеності зовнішнього середовища для суб'єкта господарювання: вона зменшується із збільшенням кількості достовірної інформації, якою володіє суб'єкт господарювання, і навпаки.

Велику роль тут відіграє і кваліфікація персоналу суб'єкта господарювання, який аналізує й оцінює дану інформацію. Для прийняття обґрунтованих рішень важливо здійснювати прогнозування зовнішнього середовища, тобто передбачувати можливі його зміни і виникнення вірогідних подій під впливом таких змін.

АПК є однією з провідних та бюджетоутворюючих галузей економіки України. При цьому суб'єкти галузі функціонують в середовищі з високим рівнем стохастичності та непередбачуваності, що потребує виділення системи факторів зовнішнього середовища, які здійснюють суттєвий вплив на формування фінансового забезпечення стійкого розвитку суб'єктів агропромислового сектору економіки.

Агропромисловий сектор є однією з основних складових економічної системи України. Важливим та дієвим елементом фінансового механізму, що надає можливість суб'єктам АПК акумулювати та ефективно використовувати фінансові ресурси з метою забезпечення їх стійкого розвитку, є фінансове забезпечення. При цьому значний вплив на структуру та склад джерел фінансування суб'єктів галузі спричиняють фактори зовнішнього середовища.

У сучасній економічній літературі [49, 83, 91, 115] представлені різні підходи науковців щодо виділення та характеристик факторів, які впливають на діяльність та розвиток суб'єктів агропромислового комплексу. Вчені [49, 83, 91,

115] вважають, що необхідно враховувати особливості використання природно-ресурсного потенціалу, вплив діяльності суб'єктів АПК на екологічний стан навколишнього середовища, характер і структуру партнерських відносин, фінансову підтримку, законодавче забезпечення розвитку галузі тощо. Однак особливої уваги потребує комплексне дослідження впливу зовнішнього середовища функціонування, який може мати як стимулюючий, так і, навпаки, гальмівний характер щодо підтримки розвитку галузі.

Проблеми оцінки впливу дестабілізуючих та стимулюючих факторів зовнішнього середовища на розвиток суб'єктів агропромислового комплексу України широко відображені в працях українських вчених. Зокрема, В. О. Мандибурою, І. Б. Жилиєвим, І. І. Дахном [115] виконана структуризація факторів, що впливають на розвиток АПК, Л. А. Євчук [83] виділяє економічні та політико-правові фактори як основні та найбільш дієві, Я. О. Зубрицька [91] досліджувала взаємозв'язок зовнішніх та внутрішніх факторів, які впливають на рівень та результативність трудового потенціалу агропромислового підприємства, І. І. Глотова [49] вивчала фактори, які впливають на фінансове забезпечення виробничих ресурсів в АПК.

Оскільки кожний суб'єкт АПК функціонує не ізольовано, а в тісному контакті з зовнішнім середовищем, не можна ігнорувати його вплив, бо він є досить значним та різноспрямованим. Тому одним із головних завдань суб'єктів агропромислового сектору економіки є вибір оптимального способу реакції на зміни в зовнішньому середовищі.

У зв'язку з цим, виникає необхідність вивчення тенденцій і оцінки впливу факторів зовнішнього середовища на фінансове забезпечення стійкого розвитку суб'єктів агропромислового сектору економіки, так як з боку суб'єктів АПК можливість управління ними відсутня.

У результаті проведених досліджень наукових робіт [49, 83, 91, 115] щодо виділення та характеристик факторів, які впливають на діяльність та розвиток суб'єктів агропромислового комплексу, у роботі сформовано обґрунтований

методичний підхід до оцінювання зовнішнього середовища (рис. 2.4), який складається з шести етапів.

Рис. 2.4. Методичний підхід до оцінки впливу факторів зовнішнього середовища на фінансове забезпечення стійкого розвитку суб'єктів АПК

Отже, сформований у дослідженні методичний підхід до оцінювання зовнішнього середовища (рис. 2.4) ґрунтується на аналізі наукових робіт [49, 83, 91, 115] та застосуванні економіко-математичних методів (кореляційного, факторного аналізу, методу адитивної згортки, закону Фібоначчі), що дозволяє адекватно оцінити напрям та ступінь його впливу на фінансове забезпечення стійкого розвитку суб'єктів АПК.

В межах реалізації першого етапу в табл. 2.5 представлено порівняльний аналіз наукових джерел [7, 10, 32, 45, 59, 83, 91, 115, 117, 131, 222, 228] щодо виділення початкового переліку показників оцінки впливу зовнішнього середовища на фінансове забезпечення суб'єктів АПК.

Таблиця 2.5

Порівняльний аналіз наукових джерел щодо виділення показників оцінки впливу зовнішнього середовища на фінансове забезпечення стійкого розвитку суб'єктів АПК

Показник	Автор												Частота згадування	Ранг показника
	Мандибура В. О. Жилиєв І. Б. Дахном І. І. [115]	Євчук Л. А. [83]	Зубрицька Я. О. [91]	Андрійчук В. Г. [7]	Бурлака О. М. [32]	Гуменюк М. М. [59]	Нестеренко О. Ю. [131]	Янків М. Д. [222]	Месель-Веселяк В. Я. [117]	Munroe D. [228]	Артеменко В. О. [10]	Гаркавенко С. С. [45]		
Видатки державного бюджету Міністерству аграрної політики та продовольства, (млн. грн.)	+	-	-	+	-	+	-	+	+	-	-	+	6	1
Обсяг пільгового кредитування АПК, (млрд. грн.)	+	-	+	-	-	+	-	+	-	-	+	+	6	1
Видатки державного бюджету для сільського господарства, (млн. грн.)	+	-	-	+	-	+	-	+	+	-	-	+	6	1
Кількість державно-цільових програм розвитку АПК, (шт.)	+	-	-	-	-	+	-	+	+	+	-	+	6	1
Індекс інфляції в Україні, (%)	+	+	-	+	-	-	+	-	-	-	-	+	5	2
Обсяг бюджетних коштів на пільгове кредитування АПК, (млрд. грн.)	+	-	-	-	-	+	-	+	-	-	+	+	5	2

Продовження таблиці 2.5

Показник	Автор												Частота згадування	Ранг показника
	Мандибура В. О. Жиляєв І. Б. Дахном І. І. [115]	Євчук Л. А. [83]	Зубрицька Я. О. [91]	Андрійчук В. Г. [7]	Бурлака О. М. [32]	Гуменюк М. М. [59]	Нестеренко О. Ю. [131]	Янків М. Д. [222]	Месель-Веселяк В. Я. [117]	Митрог D. [228]	Артеменко В. О. [10]	Гаркавенко С. С. [45]		
Обсяг непільгового кредитування АПК, (млрд. грн.)	+	-	-	-	-	+		+	-	-	+	-	4	3
Офіційний курс гривні до долара США, (грн.)	+	+	-	+	-	-	-	-	-	-	-	+	4	3
Рівень безробіття, (%)	-	+	-	+	-	-	+	-	-	-	-	+	4	3
Короткострокові кредити банків в сільському, лісовому та рибному господарстві, (млн. грн.)	+	-	-	-	-	+	-	+	-	-	+	-	4	3
Облікова ставка НБУ, (%)	+	-	-	+	-	+	-	+	-	-	-	-	4	3
Податкове навантаження, (%)	+	-	-	-	-	+	+	-	-	-	-	-	3	4
Рівень страхування, (%)	-	-	-	-	-	+	-	+	-	-	+	-	3	4
Обсяг субсидій для АПК, (млрд. грн.)	-	-	+	-	-	-	+	-	-	-	-	-	2	5
Рівень заробітної плати АПК, (грн.)	-	-	-	-	+	-	-	-	-	-	+	-	2	5
Обсяг інвестицій в АПК, (млн. грн.)	-	-	-	+	-	-	-	-	-	-	-	-	1	6
Видатки державного бюджету апарату Міністерству аграрної політики та продовольства, (млн. грн.)	+	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	1	6
Видатки державного бюджету Державному агентству земельних ресурсів України, (млн. грн.)	+	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	1	6
Видатки державного бюджету Державній інспекції сільського господарства України, (млн. грн.)	+	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	1	6

Таким чином, на основі порівняльного аналізу наукових джерел [7, 10, 32, 45, 59, 83, 91, 115, 117, 131, 222, 228] щодо виділення початкового переліку показників оцінки впливу зовнішнього середовища на фінансове забезпечення суб'єктів АПК (табл. 2.5) та дотримання основних вимог до використовуваних

показників та їх практичної застосовності (подання їх у кількісній формі; доступність інформації, необхідної для визначення значень показників (можливі джерела інформації – відкритий друк (наукові літературні джерела, аналітичні статті), статистична інформація); здатність показників характеризувати можливість залучення суб'єктами АПК фінансових ресурсів), у дослідженні сформовано початкову систему показників оцінки впливу зовнішнього середовища на фінансове забезпечення суб'єктів АПК таким чином: з дев'ятнадцяти представлених показників оцінки впливу зовнішнього середовища на фінансове забезпечення суб'єктів АПК обрано одинадцять, які мають максимальну частоту використання науковцями (чотири рази та більше), та відповідно найвищий ранг (від одного до трьох), а саме:

видатки державного бюджету Міністерству аграрної політики та продовольства (млн. грн.);

обсяг пільгового кредитування АПК (млрд. грн.);

видатки державного бюджету для сільського господарства (млн. грн.);

кількість державно-цільових програм розвитку АПК (шт.);

індекс інфляції в Україні (%);

обсяг бюджетних коштів на пільгове кредитування АПК (млрд. грн.);

обсяг непільгового кредитування АПК (млрд. грн.);

офіційний курс гривні до долара США (грн. / дол. США);

рівень безробіття (%);

короткострокові кредити банків в сільському, лісовому та рибному господарстві (млн. грн.);

облікова ставка НБУ (%).

Таким чином, результатом першого етапу є початковий перелік показників оцінки впливу зовнішнього середовища на фінансове забезпечення стійкого розвитку суб'єктів АПК.

В межах наступного етапу у дослідженні з метою усунення ефекту мультиколінеарності та виявлення можливого зв'язку між показниками оцінки впливу зовнішнього середовища на фінансове забезпечення стійкого розвитку

суб'єктів АПК (вихідні дані представлені в дод. Л, табл. Л.1) проаналізовано залежність між ними методом кореляційного аналізу. Результати кореляційного аналізу у вигляді матриці парних кореляцій, побудованої з використанням програмного продукту Statistica 8, представлені в табл. 2.6 та дод. Л, рис. Л.1.

Таблиця 2.6

Результати кореляційного аналізу

Показник	ВДБМ	ВДББ	КД	ОБ	ОП	ОН	ОС	І	ОК	Р	КК
Видатки державного бюджету Міністерству аграрної політики та продовольства, (млн. грн.) (ВДБМ)	1,0	0,9	0,6	0,6	0,1	0,3	-0,3	-0,2	-0,4	-0,7	-0,1
Видатки державного бюджету для сільського господарства, (млн. грн.) (ВДББ)	0,9	1,0	0,6	0,5	0,2	0,4	-0,1	0,1	-0,1	-0,7	0,1
Кількість державно-цільових програм розвитку АПК, (шт.) (КД)	0,6	0,6	1,0	0,2	-0,4	0,3	-0,1	-0,1	-0,2	-0,3	0,0
Обсяг бюджетних коштів на пільгове кредитування АПК, (млрд. грн.) (ОБ)	0,6	0,5	0,2	1,0	0,3	-0,1	-0,1	0,0	-0,2	-0,4	-0,2
Обсяг пільгового кредитування АПК, (млрд. грн.) (ОП)	0,1	0,2	-0,4	0,3	1,0	-0,1	0,4	0,4	0,3	-0,3	0,2
Обсяг непільгового кредитування АПК, (млрд. грн.) (ОН)	0,3	0,4	0,2	-0,1	-0,1	1,0	0,2	-0,1	0,5	-0,1	0,8
Облікова ставка НБУ, (%) (ОС)	-0,3	-0,1	-0,1	-0,1	0,4	0,2	1,0	0,9	0,8	0,3	0,7
Індекс інфляції в Україні, (%) (І)	-0,2	0,1	-0,1	0,0	0,4	-0,1	0,9	1,0	0,4	0,1	0,3
Офіційний курс гривні до долара США, (грн. / дол. США) (ОК)	-0,4	-0,1	-0,2	-0,2	0,3	0,5	0,8	0,4	1,0	0,5	0,9
Рівень безробіття, (%) (Р)	-0,7	-0,7	-0,3	-0,4	-0,3	-0,1	0,3	0,1	0,5	1,0	0,3
Короткострокові кредити банків в сільському, лісовому та рибному господарстві, (млн. грн.) (КК)	-0,1	0,1	-0,1	-0,2	0,2	0,8	0,7	0,3	0,9	0,3	1,0

Парні коефіцієнти кореляції (табл. 2.6) визначають міру тісноти лінійного зв'язку між показниками впливу зовнішнього середовища на фінансове забезпечення стійкого розвитку суб'єктів агропромислового сектору економіки.

Для перетворення кількісної характеристики тісноти лінійного зв'язку у якісну використана шкала англійського статистика Чеддока [208], відповідно до якої визначені такі характеристики зв'язку між показниками впливу зовнішнього середовища:

між видатками державного бюджету Міністерству аграрної політики та продовольства та видатками державного бюджету для сільського господарства визначено дуже сильний зв'язок (коефіцієнт парної кореляції 0,93);

між рівнем безробіття та видатками державного бюджету Міністерству аграрної політики та продовольства визначено сильний зв'язок (-0,75);

між рівнем безробіття та видатками державного бюджету для сільського господарства встановлено сильний зв'язок (-0,73);

між короткостроковими кредитами банків в сільському, лісовому та рибному господарстві та обсягом непільгового кредитування АПК - сильний зв'язок (коефіцієнт парної кореляції 0,79);

між короткостроковими кредитами банків в сільському, лісовому та рибному господарстві та офіційним курсом гривні до долара США встановлено сильний зв'язок (коефіцієнт парної кореляції 0,89).

У даному зв'язку в роботі запропоновано видалити з початкового переліку показники, між якими встановлено тісний зв'язок, тобто має місце сукупний взаємовплив між ними, та побудовано нову кореляційну матрицю для уточненої системи показників (табл. 2.7).

Таблиця 2.7

Уточнена система показників оцінки впливу зовнішнього середовища на фінансове забезпечення стійкого розвитку суб'єктів АПК

Показник	ВДББ	КД	ОБ	ОП	ОН	ОС	І	ОК
Видатки державного бюджету для сільського господарства, (млн. грн.) (ВДББ)	1,0	0,6	0,5	0,2	0,4	-0,1	0,1	-0,1
Кількість державно-цільових програм розвитку АПК, (шт.) (КД)	0,6	1,0	0,2	-0,4	0,3	-0,1	-0,1	-0,2
Обсяг бюджетних коштів на пільгове кредитування АПК, (млрд. грн.) (ОБ)	0,5	0,2	1,0	0,3	-0,1	-0,1	0,0	-0,2

Продовження таблиці 2.7

Показник	ВДББ	КД	ОБ	ОП	ОН	ОС	I	ОК
Обсяг пільгового кредитування АПК, (млрд. грн.) (ОП)	0,2	-0,4	0,3	1,0	-0,1	0,4	0,4	0,3
Обсяг непільгового кредитування АПК, (млрд. грн.) (ОН)	0,4	0,2	-0,1	-0,1	1,0	0,2	-0,1	0,5
Облікова ставка НБУ, (%) (ОС)	-0,1	-0,1	-0,1	0,4	0,2	1,0	0,9	0,8
Індекс інфляції в Україні, (%) (I)	0,1	-0,1	0,0	0,4	-0,1	0,9	1,0	0,4
Офіційний курс гривні до долара США, (грн. / дол. США) (ОК)	-0,1	-0,2	-0,2	0,3	0,5	0,8	0,4	1,0

Таким чином, проведені дослідження дозволили сформувавши уточнений перелік показників оцінки впливу зовнішнього середовища на фінансове забезпечення стійкого розвитку суб'єктів АПК (табл. 2.7).

В межах реалізації наступного етапу методичного підходу у дослідженні визначено, що частина з виділеної сукупності показників ілюструє підходи до реалізації заходів щодо державної підтримки агропромислового сектору. Так, до індикаторів, що відображають вплив держави та державних видатків на залучення джерел фінансування суб'єктами АПК віднесено видатки державного бюджету для сільського господарства та кількість державно-цільових програм розвитку АПК, в межах яких здійснюється цільове фінансування діяльності суб'єктів АПК.

Іншим важливим джерелом фінансового забезпечення діяльності та розвитку суб'єктів АПК визначено кредитні ресурси, що формуються на принципах повернення, терміновості, платності, забезпеченості та цільового використання коштів. Можливість їх залучення суб'єктами АПК у зовнішньому середовищі оцінюють показники обсягу бюджетних коштів, що спрямовуються на пільгове кредитування АПК, а також безпосередньо обсяг пільгового та непільгового кредитування АПК банківськими установами.

Крім того, відзначено групу показників, що характеризують стан грошово-кредитної сфери держави в цілому. Так, показник індексу інфляції в Україні відображає інфляційні процеси в економіці та є важливим індикатором оцінки зовнішнього середовища, так як він впливає на ціну товарів та послуг в

агропромислового комплексу, від чого в майбутньому залежить обсяг реалізації продукції галузі.

На формування фінансових ресурсів суб'єктів АПК суттєво впливають валютний ринок та банківський сектор: офіційний курс гривні до долара США відображає зміну курсу національної валюти щодо долара та її купівельну спроможність, рівень облікової ставки НБУ є головним інструментом грошово-кредитної політики НБУ, на основі якого здійснюється регулювання ділової активності суб'єктів господарювання через управління вартістю кредитних ресурсів в економіці.

Однак дане групування показників є досить узагальненим, та не дозволяє конкретизувати, які саме з виділених індикаторів спричиняють найбільш суттєвий вплив на формування фінансового забезпечення суб'єктів АПК з метою підтримки їх стійкого розвитку.

У даному зв'язку використано метод факторного аналізу, який надає можливість визначити структуру взаємодії між змінними – показниками зовнішнього середовища та здійснити їх редукцію, звести їх множину до меншої кількості нових найбільш суттєвих характеристик (факторів), що надали можливість пояснити значну частину варіації у значеннях даних, що аналізувалися.

Використання показників для виділення факторів відбувалося через використання факторних навантажень. Фактор сформували показники, для яких факторне навантаження (коефіцієнт кореляції) з відповідним фактором був значимим, тобто більшим за $|0,65|$ за модулем [208].

Факторні навантаження показників зовнішнього середовища отримані за результатами обертання методом біквартімакс початкових даних із використанням програмного продукту Statistica 8 на основі значень восьми показників, що впливають на фінансове забезпечення стійкого розвитку суб'єктів АПК, за 16 років: 2002-2017 рр. (вихідні дані для проведення факторного аналізу подано в дод. Л, табл. Л.1).

Результати факторного аналізу представлені в додатку Л, рис. Л.2. Кількість факторів впливу на фінансове забезпечення стійкого розвитку суб'єктів АПК визначено за критерієм Кайзера, відповідно до якого значимими для аналізу визначено ті фактори, власні значення яких перевищували 1,0 [208] (дод. Л, рис. Л.3).

У результаті аналізу отриманих факторних навантажень у дослідженні виділено три найбільш значимих фактори. На рис. 2.5 наведено результати оцінки впливу виділених зовнішніх факторів на фінансове забезпечення стійкого розвитку суб'єктів АПК.

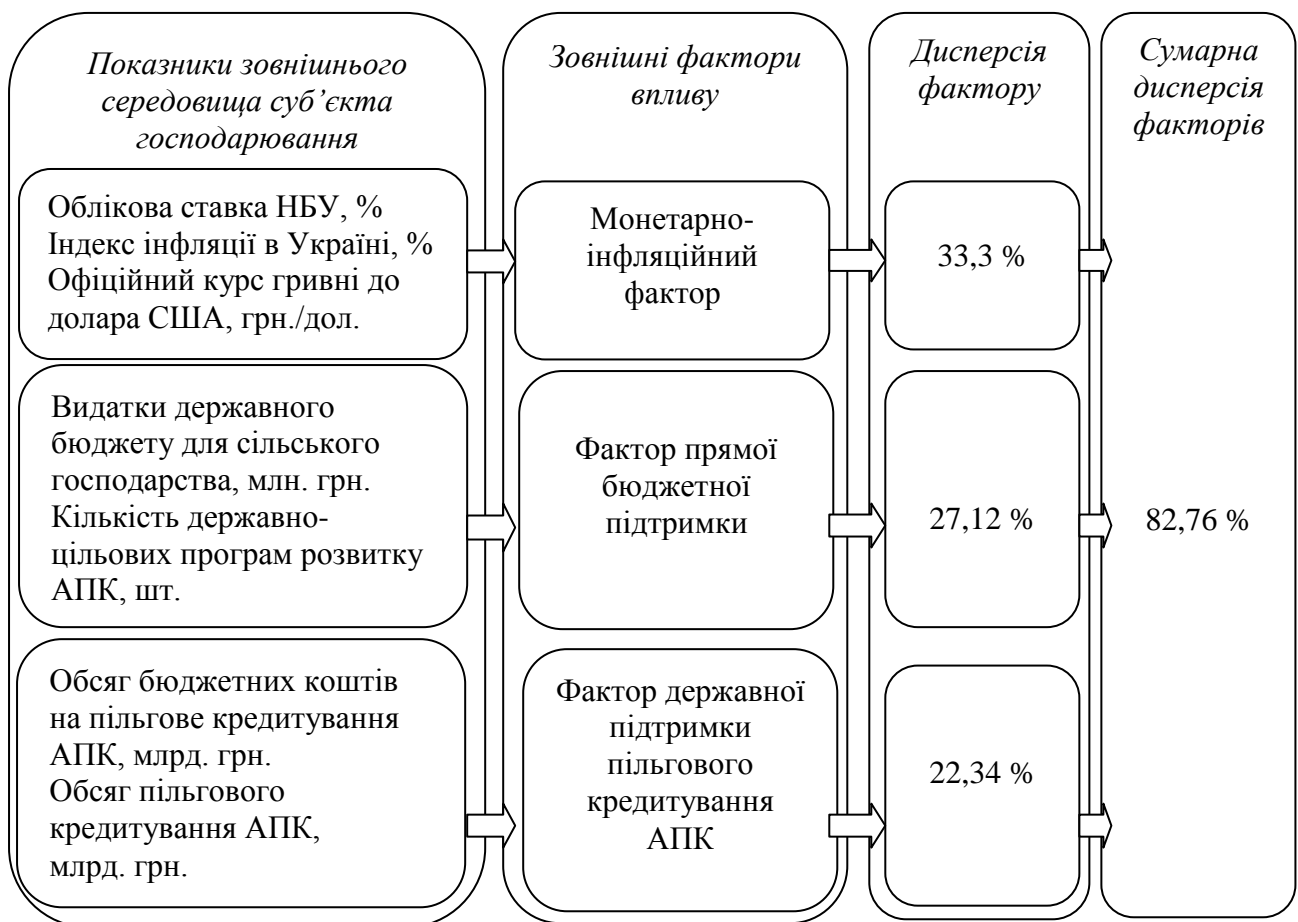

Рис. 2.5. Результати оцінки впливу зовнішніх факторів на фінансове забезпечення стійкого розвитку суб'єктів АПК

Отже, на рис. 2.5 наведено результати оцінки впливу виділених зовнішніх факторів на фінансове забезпечення стійкого розвитку суб'єктів АПК із

зазначенням відсотків дисперсії кожного фактора, отриманого при проведенні факторного аналізу в ПП Statistica 8.

У результаті визначено фактор, який найбільшим чином впливає на формування фінансового забезпечення стійкого розвитку суб'єктів АПК, на 33,3 % визначаючи мінливість стану зовнішнього середовища, та включає в себе такі індикатори: індекс інфляції, облікова ставка НБУ, офіційний курс гривні до долара США.

Перелік та економічний зміст показників, що сформували даний фактор, обумовив його визначення як монетарно-інфляційного та підтверджує його важливе значення в процесі формування фінансової стратегії та вибору джерел фінансування суб'єктами АПК, оскільки він відображає стан грошово-кредитної політики через зміну облікової ставки та валютні інтервенції, які проявляються через девальвацію національної валюти.

Зростання показників монетарно-інфляційного фактора стримують можливості суб'єктів галузі щодо залучення доступних фінансових ресурсів у зовнішньому середовищі та негативно впливають на фінансове забезпечення стійкого розвитку АПК.

Другий виділений фактор, що на 27,12 % пояснює мінливість зовнішнього середовища щодо формування фінансового забезпечення суб'єктів агропромислового комплексу, охоплює такі показники: видатки державного бюджету для сільського господарства та кількість державно-цільових програм розвитку АПК. Даний фактор визначено як фактор прямої бюджетної підтримки.

Наступний фактор, показник дисперсії для якого складає 22,34 %, формується через індикатори, що характеризують обсяг бюджетних коштів на пільгове кредитування АПК та безпосередньо обсяг пільгового кредитування АПК.

У даному зв'язку його позначено як фактор державної підтримки пільгового кредитування АПК, так як він демонструє вплив держави на фінансове забезпечення суб'єктів галузі не через прямі вливання грошових

коштів, а через стимулювання їх розвитку на основі часткової компенсації вартості кредитних ресурсів.

У сукупності окреслені фактори на 82,76 % пояснюють зміну стану зовнішнього середовища функціонування суб'єктів АПК, що підтверджується показником накопиченої дисперсії та свідчить про високу якість проведеного факторного аналізу.

З метою визначення сукупного впливу компліментарних і деструктивних факторів зовнішнього середовища на фінансове забезпечення стійкого розвитку суб'єктів АПК побудовано інтегральний показник впливу зовнішнього середовища на рівень фінансового забезпечення стійкого розвитку суб'єктів АПК. Його розраховано методом адитивної згортки: здійснено через додавання добутків значення відповідного фактора за період, отриманого в результаті факторного аналізу на його ваговий коефіцієнт, який відповідає значенню процента дисперсії кожного з факторів [208]. Результати розрахунків наведені в табл. 2.8.

Таблиця 2.8

Динаміка інтегрального показника впливу зовнішніх факторів на фінансове забезпечення стійкого розвитку суб'єктів АПК

Значення інтегрального показника по роках	Фактор 1 (Монетарно-інфляційний)	Фактор 2 (Прямі бюджетної підтримки)	Фактор 3 (Державної підтримки пільгового кредитування АПК)	Інтегральний показник впливу зовнішніх факторів
01.01.2003	0,59	2,28	0,02	0,82
01.01.2004	0,39	1,57	-0,25	0,50
01.01.2005	0,16	1,04	0,28	0,40
01.01.2006	0,12	0,53	-0,63	0,04
01.01.2007	0,24	0,07	-0,37	0,02
01.01.2008	0,04	-0,02	-0,97	-0,21
01.01.2009	-0,70	-0,89	-2,48	-1,03
01.01.2010	0,28	-0,44	-0,73	-0,19
01.01.2011	0,75	-1,13	0,28	0,01
01.01.2012	0,72	-0,73	0,34	0,12
01.01.2013	1,02	-1,18	0,13	0,05
01.01.2014	1,07	-0,75	1,49	0,49
01.01.2015	-0,62	-0,29	1,40	0,03

Продовження таблиці 2.8

Значення інтегрального показника по роках	Фактор 1 (Монетарно-інфляційний)	Фактор 2 (Прямої бюджетної підтримки)	Фактор 3 (Державної підтримки пільгового кредитування АПК)	Інтегральний показник впливу зовнішніх факторів
01.01.2016	-2,72	-0,29	0,44	-0,89
01.01.2017	-1,34	0,23	1,05	-0,15
01.01.2018	-1,69	-0,13	0,79	-0,42
Відсоток дисперсії факторів, %	33,3	27,12	22,34	82,76

Інтегральний показник побудовано на базі отриманих у результаті факторного аналізу значень факторів, в основі розрахунку яких нормування показників (табл. 2.8), яке проведено діленням абсолютного відхилення фактичних значень показників від середніх на середньоквадратичне відхилення [208]. Аналіз динаміки показників (табл. 2.8) дозволив відзначити наступне:

інтегральний показник впливу зовнішнього середовища мав спадну тенденцію до 2008 р., однак з 2009 р. по 2013 р. продемонстрував значне збільшення, але з 2014 р. знов почав знижуватись, що негативно характеризує сучасний вплив зовнішнього середовища на фінансове забезпечення стійкого розвитку суб'єктів АПК;

показники, що характеризують вплив окремих факторів зовнішнього середовища, мали різноспрямовані тенденції, що підтверджує неоднозначність їх впливу на діяльність та розвиток суб'єктів АПК;

стійку тенденцію до падіння відображав інтегральний показник фактора прямої бюджетної підтримки;

інші побудовані показники продемонстрували нестійкі тенденції як висхідного, так і низхідного характеру протягом досліджуваного періоду.

Таким чином, результатом реалізації даного етапу методичного підходу є побудована система показників оцінки впливу зовнішнього середовища на фінансове забезпечення стійкого розвитку суб'єктів АПК за виділеними факторами та в цілому.

У результаті проведених досліджень наукових робіт [7, 10, 32, 45, 59, 83, 91, 115, 117, 131, 222, 228] щодо інтерпретації оцінювання впливу зовнішнього середовища на фінансове забезпечення стійкого розвитку суб'єктів господарювання в роботі здійснено наступну фінансову інтерпретацію впливу зовнішнього середовища в залежності від напрямку та характеристики його впливу на фінансове забезпечення стійкого розвитку суб'єктів АПК:

стимулюючий – зовнішнє середовище сприяє розвитку фінансового забезпечення суб'єктів АПК шляхом надання економічних, правових та інших стимулів та можливостей (наприклад, розширення обсягів надання фінансових ресурсів АПК з боку держави та фінансових установ, підвищення заробітної плат працівників галузі, сприяння реалізації продукції галузі, формування особливих умов для суб'єктів АПК щодо оподаткування або пільг тощо);

нейтральний – в зовнішньому середовищі відсутні як яскраво виражені можливості, так і обмеження для залучення суб'єктами АПК фінансових ресурсів для їх стійкого розвитку (наприклад, відсутні рестрикційні заходи щодо підтримки АПК, відсутні загальні негативні макроекономічні тенденції тощо);

деструктивний – зовнішнє середовище характеризується наявністю кризових явищ різного ступеню та складності, що проявляються як на загальноєкономічному, так і на галузевому рівні та перешкоджають ефективній діяльності та забезпеченню стійкого розвитку суб'єктів АПК (наприклад, скорочується або взагалі відсутня державна підтримка галузі, спостерігається падіння основних макроекономічних показників, погіршується стан фінансово-банківської сфери тощо).

У зв'язку з тим, що значення інтегральних показників, на основі яких оцінено вплив зовнішнього середовища на фінансове забезпечення стійкого розвитку суб'єктів АПК, не має фіксованих границь, у дослідженні використано закон Фібоначчі (золотого перетину) [229].

Золотий перетин (золота пропорція) – це закон пропорційного зв'язку цілого і складових його частин. Класичний приклад золотого перерізу –

завдання про розподіл відрізка в крайньому і середньому відношенні, коли ціле так відноситься до більшої своєї частини, як більша частина до меншої. Основа золоті пропорції володіє одночасно властивостями адитивності і мультиплікативності. Зважаючи на те, що значення інтегральних показників, на основі яких оцінено вплив зовнішнього середовища в цілому та у розрізі виділених факторів, змінюються від 2,28 до -2,72, та відповідно до золоті пропорції (1:1,618) [229]:

$$1 / 1,618 = 0,618$$

$$1 - 0,618 = 0,382$$

$$\max + |\min| = 2,28 + |-2,72| = 5$$

$$\max = 5 * 0,382 = 1,91$$

$$2,28 - 1,91 = 0,37$$

$$\min = 5 * 0,618 = 3,09$$

$$2,28 - 3,09 = -0,81$$

$$0,37 < I \leq 2,28$$

$$-0,81 < I \leq 0,37$$

$$-2,72 < I \leq -0,81$$

Таким чином, розроблено наступну шкалу діапазонів впливу зовнішнього середовища на фінансове забезпечення стійкого розвитку суб'єктів АПК як для загального інтегрального показника, так і для показників за факторами (табл. 2.9).

Таблиця 2.9

Шкала діапазонів впливу зовнішнього середовища

Діапазон зміни інтегрального показника впливу зовнішнього середовища I_{zovn_ser}	Характеристика впливу зовнішнього середовища
$0,37 < I_{zovn_ser} \leq 2,28$	Стимулюючий
$-0,81 < I_{zovn_ser} \leq 0,37$	Нейтральний
$-2,72 < I_{zovn_ser} \leq -0,81$	Деструктивний

Таким чином, в табл. 2.9 представлено шкалу діапазонів впливу зовнішнього середовища на фінансове забезпечення стійкого розвитку суб'єктів АПК.

У зв'язку з цим в табл. 2.10 наведено результати оцінки впливу факторів зовнішнього середовища на фінансове забезпечення стійкого розвитку суб'єктів агропромислового сектору економіки України відповідно до розрахованих значень часткових показників та інтегрального показника, і на основі побудованої шкали діапазонів (табл. 2.9).

Таблиця 2.10

Динаміка впливу зовнішнього середовища на фінансове забезпечення стійкого розвитку суб'єктів АПК

Напрямок впливу по роках	Зовнішнього середовища в цілому (I_{zovn_ser})	Монетарно-Інфляційний ($I_{mon-inf}$)	Прямої бюджетної підтримки ($I_{pr_der_pitr}$)	Державної підтримки пільгового кредитування АПК (I_{pil_kred})
01.01.2003	↑	↑	↑	→
01.01.2004	↑	↑	↑	→
01.01.2005	↑	→	↑	→
01.01.2006	→	→	↑	→
01.01.2007	→	→	→	→
01.01.2008	→	→	→	↓
01.01.2009	↓	→	↓	↓
01.01.2010	→	→	→	→
01.01.2011	→	↑	↓	→
01.01.2012	→	↑	→	→
01.01.2013	→	↑	↓	→
01.01.2014	↑	↑	→	↑
01.01.2015	→	→	→	→
01.01.2016	↓	↓	→	↓
01.01.2017	→	↓	→	→
01.01.2018	→	↓	→	↑

Примітка:

↑ – стимулюючий вплив зовнішнього середовища

→ – нейтральний

↓ – деструктивний

Таким чином, в результаті аналізу табл. 2.10 визначено, що зовнішнє середовище переважно спричиняє нейтральний вплив на фінансове забезпечення стійкого розвитку суб'єктів АПК, але за останні роки з 2015 по 2017 рр. просліджується тенденція до деструктивного впливу. Щодо впливу окремих факторів, то визначено таке:

монетарно-інфляційний – з 2002 по 2003 рр. та 2010 по 2013 рр. продемонстрував стимулюючий вплив, однак починаючи з 2004 по 2009 рр. – нейтральний, а з 2015-2017 рр. взагалі деструктивний. Це пов'язано, переважно, зі зростанням облікової ставки НБУ та індексу інфляції в Україні, що відіграють важливу роль у формуванні цін на продукцію агропромислового сектору економіки та у вартості капіталу для підприємств галузі;

прямої державної підтримки – з 2002 по 2012 рр. продемонстрував мінливий вплив на фінансове забезпечення стійкого розвитку суб'єктів АПК, а за останні 5 років – нейтральний, що обумовлено зменшенням обсягів видатків державного бюджету для сільського господарства та кількості державно-цільових програм розвитку АПК;

державної підтримки пільгового кредитування АПК здійснив переважно нейтральний вплив на фінансове забезпечення стійкого розвитку суб'єктів АПК, що потребує, по-перше, від суб'єктів господарювання галузі – високого рівня адаптивності до негативних умов, що склалися у зовнішньому середовищі, по-друге, від держави – розробки та реалізації системи протекціоністських заходів щодо зниження рівня негативного впливу на важливу для економіки України галузь.

Таким чином, у дослідженні проведено оцінку впливу факторів зовнішнього середовища на фінансове забезпечення стійкого розвитку суб'єктів АПК з використанням методу факторного аналізу. Виявлено, що за останні роки спостерігається переважно деструктивний вплив факторів зовнішнього середовища, що сформував потребу у проведенні суб'єктами господарювання галузі моніторингу такого впливу на основі сформованої системи показників та

підкреслив необхідність розробки механізмів адаптації до несприятливих умов функціонування.

У даному зв'язку в ході подальших розробок у даному напрямку діагностовано та проаналізовано структуру джерел фінансування суб'єктів АПК.

Отже, запропонований методичний підхід до оцінки впливу факторів зовнішнього середовища на фінансове забезпечення стійкого розвитку суб'єктів АПК дає змогу враховувати кількісні та якісні показники оцінки впливу факторів зовнішнього середовища на фінансове забезпечення стійкого розвитку суб'єктів АПК та оцінювати отримані результати за розробленою шкалою діапазону впливу факторів зовнішнього середовища.

2.3. Діагностика та аналіз структури джерел фінансування суб'єктів АПК

Так як у п. 2.2 виявлено, що за останні роки спостерігається переважно деструктивний вплив факторів зовнішнього середовища на фінансове забезпечення стійкого розвитку суб'єктів АПК, наступним доречним кроком у дослідженні здійснено діагностику та аналіз структури джерел фінансування суб'єктів АПК для визначення домінуючих джерел фінансування.

В умовах сучасного розвитку та трансформації умов функціонування аграрного сектору економіки постає проблема пошуку та альтернативи вибору джерел фінансування суб'єктів АПК.

Нестача фінансових ресурсів обумовлена нераціональним використанням суб'єктами господарювання власних джерел фінансування, високою вартістю залучення позикових коштів і недосконалістю державної фінансової політики.

У зв'язку з цим аналіз особливостей джерел фінансування суб'єктів агропромислового сектору економіки України набув важливого значення для забезпечення їхнього виробничого процесу.

У роботі базою дослідження була фінансова звітність суб'єктів господарювання, що функціонують в агропромисловому секторі економіки на прикладі 24-х суб'єктів господарювання за період 2011-2017 років.

Для дослідження обрано 24 суб'єкта господарювання, які відносяться до агропромислового сектору економіки та мають такі характеристики:

код за КВЕД відповідає виду економічної діяльності, що уособлює виробництво, зберігання, переробку та збут сільськогосподарської продукції, що відповідає секціям А, С та G та розділам 01, 10 та 46 відповідно по КВЕД-2010.

Так у дослідженні виявлено, що відповідно до обраних кодів по КВЕД-2010 станом 01.01.2018 р. в Україні функціонує така кількість суб'єктів агропромислового сектору економіки [146]:

А – 50184 од., В + С + D + Т – 42333 од., G – 30140 од., тобто початкова вибірка склала 122657 суб'єкта господарювання.

У зв'язку з тим, що тільки великі підприємства надають свою звітність до відкритого доступу на офіційному сайті Агентства з розвитку інфраструктури фондового ринку України [143] та своїх створених офіційних сайтах, то вибірка була обмежена тільки великими підприємствами, які відповідно до обраних кодів по КВЕД-2010 станом 01.01.2018 р. в Україні функціонують в такій кількості суб'єктів агропромислового сектору економіки [137]:

А – 21 од., В + С + D + Т – 210 од., G – 130 од., тобто на даному етапі вибірка склала 361 суб'єкт господарювання;

обрано суб'єкти агропромислового сектору економіки в регіонах, сукупний вклад яких у виробництво сільськогосподарської продукції перевищує 2/3 (70 %) [137].

Таким чином вибірка суб'єктів господарювання зменшилась до 253 од.; після аналізу фінансової звітності суб'єктів господарювання, яка була відкритою та доступною на офіційному сайті Агентства з розвитку інфраструктури фондового ринку України [134] – вибірка скоротилася до 24-х

суб'єктів господарювання, які представили актуальну інформацію за останні роки станом на 01.01. 2018 р. (табл. 2.11).

Таблиця 2.11

Перелік суб'єктів агропромислового сектору економіки, обраних для дослідження

Позначення	Суб'єкт АПК
П1	ПАТ «Полтавський олійно-екстракційний завод – Кернел Груп»
П2	ПАТ «Миронівський хлібопродукт»
П3	ПАТ «Сільськогосподарська виробнича фірма «АГРОТОН»
П4	ПАТ «АПК-ІНВЕСТ»
П5	ПАТ «Агро-Союз»
П6	ПАТ «Гуляйпільське міжрайонне підприємство матеріально-технічного постачання АПК»
П7	Сільськогосподарське ПАТ «Моївське»
П8	Сільськогосподарське ВАТ «Поділля»
П9	ПАТ Сільськогосподарське підприємство «Чорноморська перлина»
П10	Сільськогосподарське ПАТ «Україна»
П11	ПАТ «Вінницьке обласне сільськогосподарське виробниче підприємство по племенній справі в тваринництві»
П12	ПАТ «Сільськогосподарське підприємство «Селекція-племресурси»
П13	ПАТ «Сільськогосподарське підприємство «Шубківське»
П14	Сільськогосподарське ПАТ «Київська овочева фабрика»
П15	Сільськогосподарське ПАТ «Охоче»
П16	Сільськогосподарське АТ відкритого типу «Ольгівське»
П17	Сільськогосподарське ПАТ «Надія»
П18	Сільськогосподарське ПАТ «УКРАЇНА»
П19	ПАТ «Сільськогосподарське підприємство ім. Петровського»
П20	Сільськогосподарське ПАТ «Ім. Кірова»
П21	Приватне сільськогосподарське АТ «Ім. Шевченка»
П22	Сільськогосподарське ВАТ «Птахокомбінат «Гульчинський»
П23	ПАТ «Миколаївська аграрна компанія»
П24	ПАТ «Бахмутський аграрний союз»

Таким чином, в табл. 2.11 наведено перелік суб'єктів агропромислового сектору економіки, обраних для дослідження. Більш повна характеристика обраних суб'єктів господарювання надана в дод. М, табл. М.1.

У зв'язку з цим в табл. 2.12 наведено аналіз динаміки структури джерел фінансування суб'єктів агропромислового сектору економіки України на прикладі 24-х обраних суб'єктів господарювання за усередненими

показниками, за базу дослідження взято пасив форми №1 «Баланс (звіт про фінансовий стан)» [134]:

- I. Власний капітал (р. 1495);
- II. Довгострокові зобов'язання (р. 1595);
- III. Поточні зобов'язання (р. 1695).

Таблиця 2.12

Динаміка структури джерел фінансування суб'єктів агропромислового сектору України за усередненими показниками

Питома вага по роках	Частка джерел фінансування, %			Разом
	I. Власний капітал	II. Довгострокові зобов'язання і забезпечення	III. Поточні зобов'язання і забезпечення	
01.01.2012	75,59	6,58	17,83	100,00
01.01.2013	73,61	6,23	20,15	100,00
01.01.2014	73,24	7,89	18,86	100,00
01.01.2015	72,29	6,97	20,74	100,00
01.01.2016	70,56	7,79	21,65	100,00
01.01.2017	60,19	8,25	31,56	100,00
01.01.2018	60,72	6,89	32,40	100,00

Таким чином, в табл. 2.12 проаналізовано структуру джерел фінансування суб'єктів агропромислового сектору економіки України. Дослідження показали, що протягом аналізованого періоду, а саме з 2011 по 2017 роки, основним джерелом фінансування суб'єктів агропромислового сектору економіки України був власний капітал, частка якого складала від 60 до 75 %.

А саме основними джерелами фінансування визначено: додатковий капітал (в 2011 році складав 42,08 %, а в 2016 – 36,68 %), за рахунок дооцінки активів, безоплатно отриманих необоротних активів, іншого додаткового капіталу та зареєстрований капітал (в середньому 40 %), за рахунок якого суб'єкти сформували свої власні (основні та оборотні) кошти, для новостворених суб'єктів господарювання він був головним джерелом фінансування.

Дані табл. 2.11 свідчать про те, що більшість суб'єктів агропромислового сектору економіки протягом 2011-2017 років оперують власними коштами, однак потреба в поточних зобов'язаннях та забезпечень складає приблизно 26 % та з кожним роком зростає, а саме за рахунок поточної кредиторської заборгованості за товарами, роботами, послугами (близько 10 %), інших поточних зобов'язань (близько 7 %) та короткострокових кредитів банків 4 % (які, на думку автора, потрібно брати на поточні затрати господарської діяльності суб'єктів АПК).

Довгострокові зобов'язання та забезпечення склали приблизно 7,5 % від усіх джерел фінансування суб'єктів агропромислового сектору економіки та сформовані в основному за рахунок інших довгострокових зобов'язань – 6,5 % та довгострокових кредитів банків – 1,5 %, так як є багато труднощів надання кредитів із-за недосконалої системи фінансування суб'єктів АПК. Цільове фінансування знаходилося на низькому рівні (близько 0,25 %), що говорить про необхідність фінансової підтримки суб'єктів АПК державою.

Використання лише власного капіталу має важливий недолік: обмежує можливості підвищувати ефективність господарської діяльності суб'єктів АПК та нарощувати доходи за сприятливих умов кон'юнктури ринку. Не всі суб'єкти агропромислового сектору економіки мають доступний власний капітал в достатньому об'ємі, тому використовують інші джерела фінансування.

Тому досить актуальними є позикові джерела фінансування, а саме кредити банків, кредитних спілок, цільові державні кредити, податковий кредит, фінансовий лізинг та інші.

У дослідженні проаналізовано банки України, яких станом на 01.09.2018 р. функціонує 81 од. [129], що визначено початковою вибіркою. Для дослідження обрано чотири банка України (АТ «Райффайзен Банк Аваль» [145], ПАТ «УКРСИББАНК» [150], ПАТ «КРЕДІ АГРІКОЛЬ БАНК» [149], АТ «ОТП БАНК» [144]) за такими критеріями:

обрано банки з іноземним капіталом (яких станом на 01.09.2018 р. функціонує 40 од. [129]), так як вони мають можливість використання світового досвіду функціонування та особливо досвіду кредитування в інших країнах;

наявність пропозицій щодо кредитування за кредитними лініями для суб'єктів АПК (12 топ банків [129]);

відповідно до рейтингу стійкості банків від порталу Міністерства фінансів України [139] станом на 01.07.2018 р. мали рейтинг від чотирьох балів та вище.

У зв'язку з цим, в табл. 2.13 наведено аналіз щодо умов кредитування банками України за кредитними лініями для суб'єктів АПК.

Таблиця 2.13

Умови кредитування суб'єктів АПК за кредитними лініями банків

Параметр аналізу	Банк			
	АТ «Райффайзен Банк Аваль»	ПАТ «КРЕДІ АГРІКОЛЬ БАНК»	АТ «ОТП БАНК»	ПАТ «УКРСИББАНК»
Наявність кредитів суб'єктам АПК	+	+	+	-
Програми кредитування	Партнерські програми для аграріїв	Партнерські програми для агробізнесу	АГРО кредит «Миттєвий» Simple Agro Фінансування АГРО бізнесу	Агро Центр (Agri Desk)
Максимальний ліміт кредитування	500 тис. євро			-
Строк	до 18 місяців			-
Процента ставка, % річних	19,00-21,00			-
Комісія за користування кредитом, %	Одноразово 0,99-1,00 від суми встановленого ліміту			-
Забезпечення кредитів	Сільськогосподарська техніка та обладнання, легковий та вантажний автотранспорт; нерухомість; власні активи позичальника; в якості додаткової застави – велика рогата худоба, зерно, врожай майбутнього періоду			-

Таким чином, в табл. 2.13 наведено аналіз офіційних сайтів банків України (АТ «Райффайзен Банк Аваль» [145], ПАТ «УКРСИББАНК» [150], ПАТ «КРЕДІ АГРІКОЛЬ БАНК» [149], АТ «ОТП БАНК» [144]) щодо умов кредитування за кредитними лініями суб'єктів АПК.

Аналіз сайтів даних банків [144, 145, 149, 150] надав можливість визначити, що в сфері кредитування суб'єктів АПК банки пропонують такі програми:

на поповнення обігових коштів – програма спрямована на фінансування обігового капіталу на будь-якому етапі виробничого циклу для купівлі добрив, засобів захисту рослин, паливно-мастильних матеріалів, придбання племінного поголів'я худоби тощо (овердрафт, кредитна лінія, строковий кредит);

на купівлю сільськогосподарської техніки – програма кредитування на придбання техніки іноземного або вітчизняного виробництва;

на впровадження інвестиційних проектів – програма спрямована на фінансування інвестиційних проектів щодо будівництва основних фондів, таких як елеватори, склади тощо, а також на закупівлю обладнання для облаштування цих об'єктів.

Досліджуючи кредитні програми банків, спрямовані на поповнення обігових коштів суб'єктів АПК, визначено, що в цілому умови для користування ними можуть виконати далеко не всі суб'єкти господарювання. Це стосується як плати за користування ресурсами, так і виконання вимог щодо забезпечення. Якщо в частині плати за кредит банки не можуть запропонувати плату нижчу, ніж за залучені ресурси, то в частині забезпечення виникає протиріччя.

Одні з них пов'язані з видом забезпечення (найкращою заставою для більшості банків є ліквідне майно), інші – з потребою його оцінити та застрахувати. Саме в цій частині й виникають неузгодженості між наявними можливостями використовувати певні активи суб'єктами АПК як забезпечення та невизнання кредитів із боку НБУ як таких, під які не потрібно проводити резервування.

Наразі, крім загальноприйнятих видів майна та майнових прав, як кредитну заставу під час кредитування суб'єктів АПК можуть використовувати подвійні складські свідоцтва та майбутній урожай. Крім зазначеного, ПАТ «КРЕДІ АГРІКОЛЬ БАНК» і найбільший вітчизняний виробник та експортер сільськогосподарської продукції ТОВ СП «Нібулон» мають спільну партнерську програму з кредитування клієнтів-агровиробників під заставу зерна, що зберігається на сертифікованому зерновому складі [149].

Цей продукт дає змогу його користувачам, з одного боку, максимально оперативно отримати кошти на поповнення обігового капіталу, з іншого – забезпечити якісне зберігання своєї продукції на сучасних елеваторах. Зерно (олійне насіння), що приймають як забезпечення (пшениця другого, третього, шостого класів), соняшник (насіння), ріпак, ячмінь, кукурудза, соя) зберігають на сертифікованому зерновому складі ТОВ СП «Нібулон», що підтверджують подвійні складські свідоцтва, оформлені відповідно до вимог чинного законодавства.

Кредитування під заставу майбутнього врожаю забезпечує особливо малим і середнім господарствам необхідне фінансування на потреби бізнесу. За такого кредитування обов'язково враховують усі можливі ризики, як-то утрата врожаю через несприятливі погодні умови або внаслідок протиправних дій. Відповідно, ці ризики можуть бути як ризиками самого суб'єкта господарювання, так і ризиками банку, що узяв майбутній урожай під заставу забезпечення кредитних зобов'язань. Саме тому врожай обов'язково має бути застрахований. Лише в такому випадку буде стовідсоткова гарантія відшкодування завданих збитків для суб'єктів АПК, а для банку – наявність механізму реалізації заставного права.

Фінансування під заставу майбутнього врожаю є можливим завдяки наявності форвардного контракту та введенню в дію інноваційного інструменту – аграрних розписок, що забезпечує рівні взаємовигідні умови для обох сторін угоди.

Крім класичного та кредитування під майбутній урожай, банки пропонують інші види фінансування: авалування векселів, факторинг, акредитиви та гарантії. Адже кредитування для багатьох позичальників є недоступним через високу вартість, а визначені види продуктів дають змогу отримати відстрочку платежу за придбані ресурси.

У зв'язку з цим на рис. 2.6 представлено пропозицію щодо використання аграрних розписок в тваринництві для суб'єктів агропромислового комплексу.

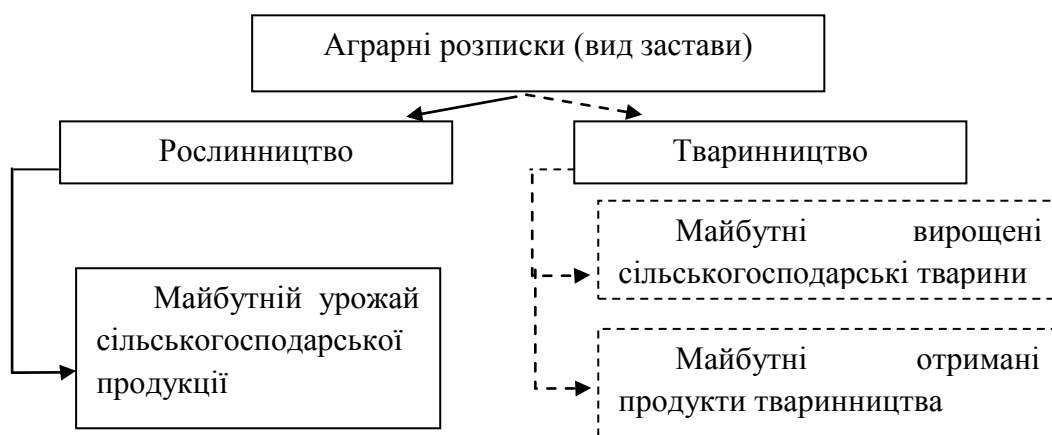

Рис. 2.6. Види застави при використанні аграрної розписки

Отже, на рис. 2.6 відображено види застави при оформленні аграрної розписки (майбутній урожай сільськогосподарської продукції) відповідно до ст. 7 ЗУ «Про аграрні розписки» від 06.11.2012 № 5479-VI [165].

На думку автора, доцільно розширити використання аграрних розписок не тільки в рослинництві, але і в тваринництві під заставу майбутніх вирощених сільськогосподарських тварин та отриманих від них продуктів.

У дослідженні проаналізовано програму «Стійкий розвиток» компанії Kernel Holding S. A. [50] станом на 01.01.2016 р. Відповідно до даної програми виокремлено основні напрями покращення фінансового забезпечення стійкого розвитку суб'єктів АПК:

заміна природного газу біомасою;

використання великої сільськогосподарської техніки з метою зменшення споживання палива;

скорочення витрат палива на основі встановлення паливних датчиків для контролю можливих крадіжок пального;

зменшення споживання енергетичних ресурсів;

інвестиції у навчання та кар'єрний розвиток співробітників суб'єкта господарювання;

покращення рівня виробництва, що веде до поступового скорочення штатних співробітників суб'єктів АПК, а отже і до зменшення витрат на заробітну плату [50];

використання лушпиння соняшника для виробництва пару, необхідного в процесі виробництва та для можливого продажу місцевим та закордонним електромережам;

використання матеріалів, що не приносять шкоду зовнішньому середовищі та ефективне використання енергоресурсів [50];

використання методу більш глибокої обробки ґрунту, в результаті чого збільшиться врожайність продукції;

проведення моніторингу транспортних засобів та габаритної техніки способом установки GPS-навігаторів;

використання соломи як органічного добрива, що сприяє послабленню ерозії ґрунту [50];

використання частини виробничих відходів повторно в якості корму для крупної рогатої худоби;

приділяти увагу необхідним заходам довгострокової родючості ґрунту в порівнянні з короткостроковою прибутковістю від зернових культур.

Таким чином, на основі діагностики та аналізу структури джерел фінансування суб'єктів АПК виділено пріоритетні напрями стійкого розвитку фінансового забезпечення суб'єктів агропромислового сектору економіки:

збільшення обсягів фінансування;

зниження рівня процентних ставок;

розширення доступу до фінансових ресурсів;

підвищення ефективності використання фінансових ресурсів;

збільшення термінів залучення фінансових ресурсів

У даному зв'язку в ході подальших розробок у даному напрямку досліджено наявність зв'язку між структурою капіталу суб'єктів АПК, обраною формою фінансування та обсягом їх фінансових результатів, що відображають ефективність використання сформованого фінансового забезпечення.

Висновки до розділу 2

У результаті проведення діагностики рівня стійкого розвитку та структури джерел фінансування суб'єктів АПК сформовано такі висновки:

1. Розроблено методичний підхід до оцінки рівня стійкого розвитку АПК за фінансовою складовою. У дослідженні сформовано систему показників для оцінювання рівня стійкого розвитку АПК за фінансовою складовою. В результаті побудовано інтегральний показник оцінки рівня стійкого розвитку АПК за фінансовою складовою з використанням методу таксономічного аналізу та вербально-числової шкали Харрінгтона для якісної інтерпретації кількісних значень рівня стійкого розвитку: високий, середній та низький. Виявлено, що спостерігається динаміка зростання рівня стійкого розвитку досліджуваної галузі за фінансовою складовою.

2. В роботі сформовано методичний підхід до оцінки впливу факторів зовнішнього середовища на формування ФЗСР суб'єктів АПК. Виділено фактори впливу зовнішнього середовища, що істотно впливають на формування фінансового забезпечення стійкого розвитку АПК з використанням методу багатовимірного факторного аналізу, а саме:

монетарно-інфляційний фактор (включає показники «облікова ставка НБУ», «індекс інфляції», «офіційний курс гривні до долара США»);

фактор прямої бюджетної підтримки («видатки державного бюджету для сільського господарства», «кількість державно-цільових програм розвитку АПК»);

фактор державної підтримки пільгового кредитування АПК («обсяг бюджетних коштів на пільгове кредитування АПК», «обсяг пільгового кредитування АПК»).

З метою визначення сукупного впливу факторів зовнішнього середовища побудовано інтегральний показник за методом адитивної згортки на основі нормування виділених показників, та використано закон Фібоначчі для інтерпретації на пряму впливу зовнішнього середовища на ФЗСР: деструктивний, нейтральний, стимулюючий.

3. У роботі здійснено діагностику та аналіз структури джерел фінансування суб'єктів АПК за період 2011-2017 рр. Дослідження довело, що основним джерелом фінансування суб'єктів АПК є власний капітал (від 60 до 75 %), однак потреба в поточних зобов'язаннях складає біля 26 % та з кожним роком зростає. У даному зв'язку у дослідженні проаналізовано фінансову діяльність банків України, спрямованих на кредитування суб'єктів АПК. Визначено, що в цілому умови для користування кредитами можуть виконати лише ті суб'єкти господарювання, які мають майно для застави. Це стосується як плати за користування ресурсами, так і виконання вимог щодо забезпечення. Якщо в частині плати за кредит банки не можуть запропонувати плату нижчу, ніж за залучені ними ресурси, то в частині забезпечення виникає протиріччя щодо формування фінансового забезпечення суб'єктів АПК.

Отримані результати дослідження щодо аналізу методичних підходів до оцінювання рівня стійкого розвитку агропромислового сектору економіки опубліковано в [17, 18, 23, 71], виявлення факторів впливу зовнішнього середовища на фінансове забезпечення стійкого розвитку суб'єктів агропромислового сектору економіки представлено в [14, 16, 77, 78], діагностики структури джерел фінансування суб'єктів агропромислового сектору економіки представлені в публікаціях [25, 72, 80].

Список використаних джерел [2, 4, 7, 10, 28, 32, 42, 45, 49, 50, 57, 59, 67, 83, 91, 92, 113, 115, 117, 131, 143, 144, 145, 146, 148, 149, 150, 158, 176, 178, 186, 192, 206, 208, 209, 211, 222, 227, 228].

РОЗДІЛ 3

УДОСКОНАЛЕННЯ МЕТОДИЧНИХ ПІДХОДІВ ДО ФІНАНСОВОГО
ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ СТІЙКОГО РОЗВИТКУ СУБ'ЄКТІВ АПК3.1. Оцінювання рівня стійкого розвитку суб'єктів агропромислового
сектору економіки

Основою стійкого розвитку суб'єктів агропромислового сектору економіки в конкурентному середовищі є фінансове забезпечення стійкості, значення якої в умовах світової глобалізації виробництва постійно зростає. У зв'язку з цим в дослідженні удосконалено методичний підхід до оцінки стійкого розвитку агропромислового сектору економіки за фінансовою складовою (п. 2.1) та трансформовано його для оцінювання рівня стійкого розвитку суб'єктів АПК за фінансовою складовою (рис. 3.1).

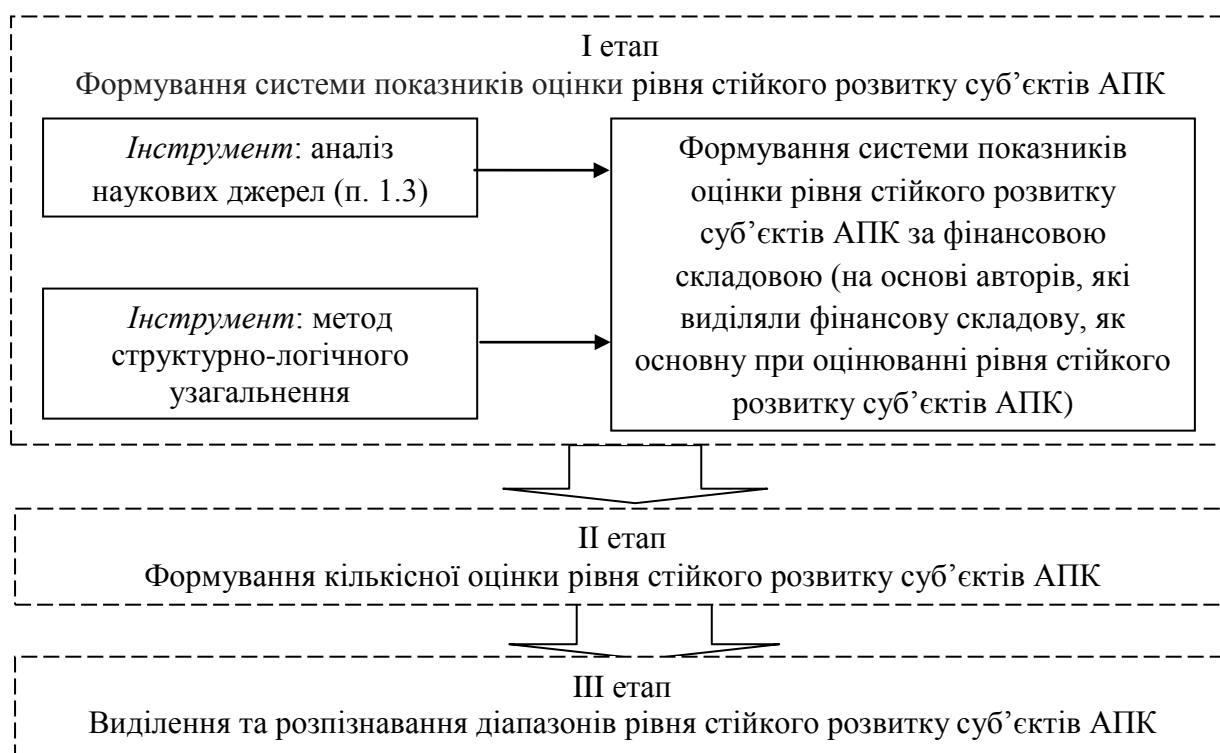

Рис. 3.1. Методичний підхід до оцінки рівня стійкого розвитку суб'єктів АПК за фінансовою складовою

Таким чином на рис. 3.1 сформовано методичний підхід до оцінки рівня стійкого розвитку суб'єктів агропромислового сектору економіки за фінансовою складовою.

Так, відповідно до першого етапу методичного підходу сформовано систему показників оцінки рівня стійкого розвитку суб'єктів АПК за фінансовою складовою. В якості основних вимог до використаних показників та їх практичної застосовності також обрано такі характеристики: подання їх у кількісній формі; доступність інформації, необхідної для визначення значень показників; інформативність, тобто здатність точно і достовірно відображати необхідну для цілей дослідження релевантну інформацію. Під час реалізації даного етапу застосовано такі інструменти, як аналіз наукових джерел [3, 34, 42, 57, 67, 92, 107, 178, 206, 209, 211] та метод логічного узагальнення.

У зв'язку з цим в табл. 3.1 представлено порівняльний аналіз наукових джерел [3, 34, 42, 57, 67, 92, 107, 178, 206, 209, 211] щодо виділення показників оцінки рівня стійкого розвитку суб'єктів АПК за фінансовою складовою.

Таблиця 3.1

Порівняльний аналіз наукових джерел щодо виділення показників оцінки рівня стійкого розвитку суб'єктів АПК за фінансовою складовою

Показник	Автори								Частота згадування	Ранг показника
	Хомяченкова Н. О. [209]	Галок Л. [42]	Гончаренко О. М. [57]	Іванчук К. О. [92]	Сидоренко Ю. В. [178]	Аверіна О. І. [3]	Важеніна Т. М. [34]	Лаврик У. В. [107]		
Коефіцієнт покриття	+	+	-	+	-	+	-	-	4	1
Коефіцієнт довгострокової фінансової незалежності	+	+	+	-	-	+	-	-	4	1
Рентабельності активів	-	+	-	+	+	+	-	-	4	1
Рентабельності діяльності	-	+	-	+	+	+	-	-	4	1
Рентабельності основного капіталу	-	+	-	+	+	+	-	-	4	1
Коефіцієнт абсолютної ліквідності	-	+	-	+	+	+	-	-	4	1
Коефіцієнт оборотності активів	-	+	+	+	-	+	-	-	4	1
Операційний цикл	-	+	+	+	-	+	-	-	4	1

Продовження таблиці 3.1

Показник	Автори								Частота згадування	Ранг показника
	Хомяченкова Н. О. [209]	Галюк Л. [42]	Гончаренко О. М. [57]	Іванчук К. О. [92]	Сидоренко Ю. В. [178]	Аверіна О. І. [3]	Важеніна Т. М. [34]	Лаврик У. В. [107]		
Співвідношення дебіторської і кредиторської заборгованості	-	+	+	+	-	+	-	-	4	1
Коефіцієнт фінансової незалежності капіталізованих джерел	+	-	+	+	-	+	-	-	4	1
Коефіцієнт маневреності	+	-	+	-	-	+	-	-	3	2
Прибуток	-	+	-	-	+	-	-	+	3	2
Коефіцієнт фінансування	-	+	-	-	+	-	+	-	3	2
Коефіцієнт фінансової залежності	+	-	-	-	-	-	+	+	3	2
Мультиплікатор власного капіталу	+	-	-	-	-			+	2	3
Чистий прибуток	-	+	-	-	-	+	-	-	2	3
Витрати	-	+	-	-	-	+	-	-	2	3
Рентабельності власного капіталу	-	+	-	-	-	-	+	-	2	3
Коефіцієнт оборотності кредиторської заборгованості	-	+	-	-	-	-	+	-	2	3
Коефіцієнт оборотності власного капіталу	-	+	-	-	-	-	+	-	2	3
Загальний обсяг доходів	-	-	-	-	+	+	-	-	2	3
Коефіцієнт покриття відсотків	+	-	-	-	-	-	-	-	1	4
Коефіцієнт фінансового важеля	+	-	-	-	-	-	-	-	1	4
Коефіцієнт постійного активу	+	-	-	-	-	-	-	-	1	4
Коефіцієнт забезпеченості власними засобами	+	-	-	-	-	-	-	-	1	4
Коефіцієнт швидкої ліквідності	-	+	-	-	-	-	-	-	1	4
Коефіцієнт забезпечення оборотними засобами	-	+	-	-	-	-	-	-	1	4
Коефіцієнт маневреності власного капіталу	-	+	-	-	-	-	-	-	1	4
Темп зростання власного капіталу	-	+	-	-	-	-	-	-	1	4
Чиста рентабельність власного капіталу	-	+	-	-	-	-	-	-	1	4
Реінвестований прибуток	-	+	-	-	-	-	-	-	1	4
Економічне зростання компанії	-	+	-	-	-	-	-	-	1	4
Коефіцієнт оборотності дебіторської заборгованості	-	+	-	-	-	-	-	-	1	4
Коефіцієнт оборотності матеріальних запасів	-	+	-	-	-	-	-	-	1	4
Коефіцієнт ділової активності	-	-	+	-	-	-	-	-	1	4
Доходи у вигляді дотацій	-	-	-	-	+	-	-	-	1	4
Коефіцієнт частини ринку	-	-	-	-	-	+	-	-	1	4
Коефіцієнт оновлення основних фондів	-	-	-	-	-	+	-	-	1	4
Частка податків	-	-	-	-	-	-	-	+	1	4

У результаті проведених досліджень наукових робіт [3, 34, 42, 57, 67, 92, 107, 178, 206, 209, 211] щодо виділення показників оцінки рівня стійкого розвитку суб'єктів АПК за фінансовою складовою (табл. 3.1) сформовано систему показників оцінки рівня розвитку суб'єктів АПК за фінансовою складовою таким чином: на основі використання методу аналізу наукових джерел [3, 34, 42, 57, 67, 92, 107, 178, 206, 209, 211] та логічного узагальнення з тридцяти дев'яти представлених показників оцінки рівня стійкого розвитку суб'єктів АПК за фінансовою складовою обрано десять, які мають максимальну частоту повторення (чотири) та відповідно ранг 1:

- коефіцієнт покриття;
- коефіцієнт довгострокової фінансової незалежності;
- рентабельності активів;
- рентабельності діяльності;
- рентабельності основного капіталу;
- коефіцієнт абсолютної ліквідності;
- коефіцієнт оборотності активів;
- операційний цикл;
- співвідношення дебіторської і кредиторської заборгованості;
- коефіцієнт фінансової незалежності капіталізованих джерел.

У зв'язку з цим в табл. 3.2 представлено пропонований перелік показників для проведення оцінки стійкого розвитку суб'єктів АПК за фінансовою складовою.

Таблиця 3.2

Пропонований перелік показників для проведення оцінки стійкого розвитку суб'єктів АПК за фінансовою складовою

Показник	Позначення, запропоновані автором	Формула розрахунку
Коефіцієнт покриття	Ltek	Відношення оборотних активів до короткострокових зобов'язань

Продовження таблиці 3.2

Показник	Позначення, запропоновані автором	Формула розрахунку
Коефіцієнт довгострокової фінансової незалежності	Kdfn	Відношення суми власного капіталу та довгострокових зобов'язань до підсумку балансу
Рентабельність активів	Ract	Відношення чистого прибутку (збитку) до обсягу активів
Рентабельність діяльності	Rd	Відношення чистого прибутку (збитку) до чистого доходу від реалізації продукції
Рентабельність основного капіталу	Rosn_k	Обсяг валового прибутку / збитку до величини необоротних активів
Коефіцієнт абсолютної ліквідності	Labs	Відношення абсолютно ліквідних активів до короткострокових зобов'язань
Коефіцієнт оборотності активів	Kobor_act	Відношення доходу від реалізації продукції до вартості активів
Операційний цикл	OPER_Ts	Тривалість операційного циклу
Співвідношення дебіторської та кредиторської заборгованості	Dz/Kz	Співвідношення дебіторської та кредиторської заборгованості
Коефіцієнт фінансової незалежності капіталізованих джерел	Kfnki	Відношення власного капіталу до суми довгострокових пасивів

Таким чином, у табл. 3.2 представлено перелік та економічний зміст показників для проведення оцінки стійкого розвитку суб'єктів агропромислового сектору економіки за фінансовою складовою методом аналізу наукових джерел [3, 34, 42, 57, 92, 107, 178, 209] на основі методичних підходів, представлених в п. 1.3 їх та логічного узагальнення.

Основними передумовами, що формують фінансову складову стійкого розвитку суб'єктів АПК, є по-перше, виконання фінансового плану та поповнення у разі потреби власного оборотного капіталу за рахунок прибутку і, по-друге, швидкість обертання обігових активів. Оскільки виконання фінансового плану в основному залежить від результатів виробничої та господарської діяльності в цілому, можна сказати, що фінансовий стан визначається всією сукупністю господарських факторів.

Важливе значення для визначення фінансового стану відіграють показники рентабельності та ліквідності, так як, з одного боку, прибуткова діяльність забезпечує здатність суб'єктів АПК впевнено сплачувати всі свої боргові зобов'язання згідно з встановленими строками або відповідно до договірних умов, а з іншого – вони відображають спроможність суб'єктів господарювання перетворювати свої активи в гроші для покриття всіх необхідних платежів по закінченню їхнього терміну.

В той же час оцінка рівня стійкого розвитку за фінансовою складовою пов'язана з визначенням рівня залежності суб'єкта господарювання від кредиторів та інвесторів, що характеризується співвідношенням власних і залучених коштів, на основі якого здійснюється загальна оцінка фінансової стабільності суб'єкта господарювання.

Метою другого етапу методичного підходу, представленого в п. 2.1 дослідження, визначено формування кількісної оцінки рівня стійкого розвитку суб'єктів АПК за фінансовою складовою, що здійснено через побудову інтегрального показника з використанням методу таксономічного аналізу [158] (алгоритм якого подано на рис. 2.2).

На даному етапі оцінки рівня розвитку суб'єктів агропромислового сектору економіки здійснено збір, систематизацію та аналітичне опрацювання інформації, проведено розрахунок запропонованого вище переліку показників (табл. 3.2) для обчислення інтегрального показника. Так як не всі показники мали єдину розмірність, проведено стандартизацію даних на основі програмного забезпечення Statistica.

Під час проведення таксономічного аналізу виділені показники згідно з його алгоритмом поділено на стимулятори та дестимулятори.

Показники оцінки стійкого розвитку за фінансовою складовою підприємств АПК визначено як стимулятори, окрім такого показника як тривалість операційного циклу (дестимулятор), оскільки його зростання відображає зниження ефективності використання оборотних коштів

підприємств АПК, що, в свою чергу, негативно впливає на стійкий розвиток підприємств галузі.

Базою дослідження була фінансова звітність суб'єктів АПК, що функціонують в агропромисловому секторі економіки (24 суб'єкти господарювання) за період 2011-2017 роки, критерії вибору яких наведено в п. 2.3 дослідження (дод. М, табл. М.1).

Основним предметом діяльності даних суб'єктів агропромислового сектору економіки є:

заготівля, збереження, переробка та реалізація зерна, насіння зернових, олійних культур та іншої сільськогосподарської продукції, забезпечення споживачів готовою продукцією;

ведення сільськогосподарської діяльності, виробництво сільськогосподарської продукції;

проведення торгівельно-закупівельної діяльності, пов'язаної з придбанням, накопиченням сільськогосподарської та іншої продукції тощо.

Дані суб'єкти АПК є: платниками податків (взяті на облік в органах державної податкової служби на загальних умовах); юридичними особами з дати їх державної реєстрації; строк діяльності є невизначеним (якщо не буде припинений в порядку визначеному Статутом та чинним законодавством України).

Суб'єкти АПК створені з метою одержання прибутку, несуть права та обов'язки, можуть бути позивачами і відповідачами у господарському, адміністративному та третейському суді. Самостійно здійснюють зовнішньоекономічну діяльність та мають право відкривати розрахунковий, валютний та інші рахунки в будь-яких банківських та кредитно-фінансових сектору економіки.

У зв'язку з цим результати побудови інтегрального показника оцінки рівня стійкого розвитку суб'єктів агропромислового сектору за фінансовою складовою за період 2011-2017 рр. наведено в табл. 3.3.

Таблиця 3.3

Результати розрахунку інтегрального показника оцінки рівня стійкого розвитку суб'єктів АПК за фінансовою складовою

Суб'єкт АПК	Значення інтегрального показника по роках						
	01.01.2012	01.01.2013	01.01.2014	01.01.2015	01.01.2016	01.01.2017	01.01.2018
П1	0,22	0,21	0,23	0,43	0,73	0,66	0,34
П2	0,94	0,88	0,86	0,07	0,34	0,45	0,68
П3	0,13	0,27	0,36	0,63	0,94	0,71	0,54
П4	0,23	0,23	0,32	0,21	0,34	0,57	0,75
П5	0,82	0,82	0,62	0,68	0,33	0,23	0,15
П6	0,62	0,16	0,47	0,64	0,76	0,77	0,64
П7	0,33	0,18	0,33	0,33	0,48	0,51	0,91
П8	0,99	0,97	0,19	0,83	0,79	0,70	0,76
П9	0,49	0,28	0,41	0,35	0,51	0,11	0,08
П10	0,56	0,25	0,28	0,13	0,50	0,66	0,22
П11	0,80	0,13	0,60	0,72	0,43	0,16	0,52
П12	0,60	0,59	0,54	0,61	0,57	0,16	0,84
П13	0,46	0,47	0,45	0,96	0,73	0,78	0,04
П14	0,58	0,03	0,20	0,71	0,53	0,51	0,52
П15	0,24	0,26	0,37	0,51	0,99	0,59	0,39
П16	0,80	0,74	0,57	0,41	0,41	0,41	0,02
П17	0,35	0,32	0,24	0,37	0,91	0,68	0,32
П18	0,39	0,14	0,24	0,52	0,86	0,46	0,37
П19	1,00	0,23	0,64	0,42	-	-	-
П20	0,66	0,24	0,04	0,73	0,83	0,53	0,69
П21	0,39	0,49	0,28	0,80	0,33	0,21	0,20
П22	0,16	0,99	0,94	0,98	0,98	0,98	0,97
П23	0,08	0,69	0,23	0,70	0,50	0,66	0,35
П24	0,55	0,50	0,80	0,80	0,67	0,07	0,23

Примітка:

П1-П24 – позначення суб'єктів АПК (дод. М, табл. М.1).

Таким чином, результатом реалізації даного етапу методики є побудований інтегральний показник оцінки рівня стійкого розвитку суб'єктів агропромислового сектору за фінансовою складовою (табл. 3.3).

Так, відповідно до третього етапу методичного підходу, представленого на рис. 3.1, в роботі проведено виділення та розпізнавання діапазонів рівня

стійкого розвитку суб'єктів агропромислового сектору за фінансовою складовою.

У результаті проведених досліджень наукових робіт [3, 34, 42, 57, 67, 92, 107, 178, 206, 209, 211] щодо інтерпретації оцінювання рівня стійкого розвитку суб'єктів господарювання (п. 1.3 та дод. Ж, табл. Ж1-Ж6) та трансформації інтерпретації рівня стійкого розвитку агропромислового сектору економіки за фінансовою складовою (п. 2.1) в роботі здійснено наступну інтерпретацію рівня стійкого розвитку суб'єктів агропромислового сектору економіки за фінансовою складовою (Ld):

високий – показники, що характеризують стан фінансової складової стійкого розвитку суб'єкта агропромислового сектору економіки, відповідають або перевищують рекомендовані значення, або ж в цілому характеризуються позитивно, суб'єкт агропромислового сектору економіки працює ефективно, має стійкий фінансовий стан та високу ймовірність виконання ним усіх договірних зобов'язань;

середній – ефективність діяльності суб'єкта агропромислового сектору економіки забезпечується стабільними фінансовими показниками, переважна частина яких відповідає нормативним або рекомендованим значенням;

низький – значна частина фінансових показників суб'єкта агропромислового сектору економіки демонструють негативні тенденції, ефективність діяльності та використання ресурсів є низькою.

У зв'язку з тим, що значення інтегрального показника, на основі якого оцінено рівень стійкого розвитку суб'єктів агропромислового сектору економіки за фінансовою складовою, змінюються від нуля до одиниці, у дослідженні використано вербально-числову шкалу Харрінгтона [113], яка розроблена для оцінки рівня стійкого розвитку агропромислового сектору економіки за фінансовою складовою (табл. 2.3).

У зв'язку з цим в табл. 3.4 наведено результати оцінки рівня стійкого розвитку суб'єктів агропромислового сектору економіки за фінансовою складовою відповідно до значень побудованого інтегрального показника.

Таблиця 3.4

Оцінка рівня стійкого розвитку суб'єктів АПК за фінансовою складовою

Рівень стійкого розвитку суб'єктів АПК за фінансовою складовою по роках	Рівень стійкого розвитку кожного з суб'єктів АПК за фінансовою складовою
01.01.2012	П1 – НРСР; П2 – ВРСР; П3 – НРСР; П4 – НРСР; П5 – ВРСР; П6 – СРСР; П7 – НРСР; П8 – ВРСР; П9 – СРСР; П10 – СРСР; П11 – ВРСР; П12 – СРСР; П13 – СРСР; П14 – СРСР; П15 – НРСР; П16 – ВРСР; П17 – НРСР; П18 – СРСР; П19 – ВРСР; П20 – ВРСР; П21 – СРСР; П22 – НРСР; П23 – НРСР; П24 – СРСР
Частка, %	НРСР – 33,33, СРСР – 37,50, ВРСР – 29,17
01.01.2013	П1 – НРСР; П2 – ВРСР; П3 – НРСР; П4 – НРСР; П5 – ВРСР; П6 – НРСР; П7 – НРСР; П8 – ВРСР; П9 – НРСР; П10 – НРСР; П11 – НРСР; П12 – СРСР; П13 – СРСР; П14 – НРСР; П15 – НРСР; П16 – ВРСР; П17 – НРСР; П18 – НРСР; П19 – НРСР; П20 – НРСР; П21 – СРСР; П22 – ВРСР; П23 – ВРСР; П24 – НРСР
Частка, %	НРСР – 62,50, СРСР – 12,50, ВРСР – 25,00
01.01.2014	П1 – НРСР; П2 – ВРСР; П3 – НРСР; П4 – НРСР; П5 – СРСР; П6 – СРСР; П7 – НРСР; П8 – НРСР; П9 – СРСР; П10 – НРСР; П11 – СРСР; П12 – СРСР; П13 – СРСР; П14 – НРСР; П15 – СРСР; П16 – СРСР; П17 – НРСР; П18 – НРСР; П19 – СРСР; П20 – НРСР; П21 – НРСР; П22 – ВРСР; П23 – НРСР; П24 – ВРСР
Частка, %	НРСР – 50,00, СРСР – 37,50, ВРСР – 12,50
01.01.2015	П1 – СРСР; П2 – НРСР; П3 – СРСР; П4 – НРСР; П5 – ВРСР; П6 – СРСР; П7 – НРСР; П8 – ВРСР; П9 – НРСР; П10 – НРСР; П11 – ВРСР; П12 – СРСР; П13 – ВРСР; П14 – ВРСР; П15 – СРСР; П16 – СРСР; П17 – СРСР; П18 – СРСР; П19 – СРСР; П20 – ВРСР; П21 – ВРСР; П22 – ВРСР; П23 – СРСР; П24 – ВРСР
Частка, %	НРСР – 20,83, СРСР – 41,67, ВРСР – 37,50
01.01.2016	П1 – ВРСР; П2 – НРСР; П3 – ВРСР; П4 – НРСР; П5 – НРСР; П6 – ВРСР; П7 – СРСР; П8 – ВРСР; П9 – СРСР; П10 – СРСР; П11 – СРСР; П12 – СРСР; П13 – ВРСР; П14 – СРСР; П15 – ВРСР; П16 – СРСР; П17 – ВРСР; П18 – ВРСР; П20 – ВРСР; П21 – НРСР; П22 – ВРСР; П23 – СРСР; П24 – ВРСР
Частка, %	НРСР – 17,39, СРСР – 34,78, ВРСР – 47,83
01.01.2017	П1 – ВРСР; П2 – СРСР; П3 – ВРСР; П4 – СРСР; П5 – НРСР; П6 – ВРСР; П7 – СРСР; П8 – ВРСР; П9 – НРСР; П10 – ВРСР; П11 – НРСР; П12 – НРСР; П13 – ВРСР; П14 – СРСР; П15 – СРСР; П16 – СРСР; П17 – ВРСР; П18 – СРСР; П20 – СРСР; П21 – НРСР; П22 – ВРСР; П23 – ВРСР; П24 – НРСР
Частка, %	НРСР – 26,09, СРСР – 34,78, ВРСР – 39,13
01.01.2018	П1 – НРСР; П2 – ВРСР; П3 – СРСР; П4 – ВРСР; П5 – НРСР; П6 – СРСР; П7 – ВРСР; П8 – ВРСР; П9 – НРСР; П10 – НРСР; П11 – СРСР; П12 – ВРСР; П13 – НРСР; П14 – СРСР; П15 – СРСР; П16 – НРСР; П17 – НРСР; П18 – СРСР; П20 – ВРСР; П21 – НРСР; П22 – ВРСР; П23 – НРСР; П24 – НРСР
Частка, %	НРСР – 43,48, СРСР – 26,09, ВРСР – 30,43

Примітка:

П1-П24 – позначення суб'єктів АПК (дод. Ж, табл. Ж.1).

Таким чином, в результаті аналізу табл. 3.4 визначено, що в середньому 36,23 % суб'єктів АПК мали низький рівень стійкого розвитку, 32,12 % – середній; 31,65 % – високий, тобто високий рівень стійкого розвитку за фінансовою складовою не мають навіть 50 % суб'єктів агропромислового сектору економіки України. Станом на 01.01.2018 р. кількість суб'єктів АПК, які мали низький рівень стійкого розвитку за фінансовою складовою в порівнянні з попереднім періодом (станом на 01.01.2017 р.) виросла з 26,09 до 43,48 %, середнього – зменшилась з 34,78 до 26,09 %, а високого – зменшилась з 39,13 до 30,43 %, в результаті чого визначено тенденцію до загального зниження рівня стійкого розвитку суб'єктів АПК за фінансовою складовою. У зв'язку з цим в ході подальших досліджень у даному напрямку розроблено підходи до оцінки структури джерел фінансування агропромислових підприємств для формування стратегії фінансового забезпечення їхнього стійкого розвитку.

3.2. Оцінка структури джерел фінансування суб'єктів АПК та її впливу на ефективність діяльності

Проведене дослідження структури та стану фінансових джерел суб'єктів АПК (п. 2.3) дозволило визначити можливі варіанти фінансування їх діяльності, якими є власний капітал, позикові та залучені джерела. Аналіз переваг та недоліків джерел фінансування показав, що власний капітал є основним джерелом фінансування суб'єктів АПК, що обумовлюється доступністю та простотою його залучення, а також тим, що дане джерело забезпечує високий рівень фінансової незалежності.

У зв'язку з цим, в табл. 3.5 наведено аналіз структури джерел фінансування суб'єктів АПК, за базу дослідження взято фінансову звітність суб'єктів господарювання [143], що функціонують в АПК за період 2011-2017 років, критерії вибору яких наведено в п. 2.3 дослідження (дод. М, табл. М.1).

За базу дослідження взято пасив форми №1 «Баланс (звіт про фінансовий стан)» [143]: I. Власний капітал (р. 1495); II. Довгострокові зобов'язання (р. 1595); III. Поточні зобов'язання (р. 1695).

Таблиця 3.5

Виділення основних джерел фінансування суб'єктів АПК

Суб'єкт АПК	Джерело фінансування	Основне джерело фінансування по роках						
		01.01.2012	01.01.2013	01.01.2014	01.01.2015	01.01.2016	01.01.2017	01.01.2018
П1	ВК							
	ДЗ	+	+	+	+	+	+	+
	ПЗ							
П2	ВК							
	ДЗ	+	+	+	+	+		+
	ПЗ						+	
П3	ВК					+	+	+
	ДЗ		+					
	ПЗ	+		+	+			
П4	ВК						+	+
	ДЗ	+	+	+	+	+		
	ПЗ							
П5	ВК							
	ДЗ				+			
	ПЗ	+	+	+		+	+	+
П6	ВК							
	ДЗ		+	+	+			
	ПЗ	+				+	+	+
П7	ВК	+	+	+	+	+	+	+
	ДЗ							
	ПЗ							
П8	ВК	+	+	+	+	+	+	+
	ДЗ							
	ПЗ							
П9	ВК	+	+	+		+	+	+
	ДЗ							
	ПЗ				+			
П10	ВК	+	+	+	+	+	+	+
	ДЗ							
	ПЗ							
П11	ВК	+		+			+	+
	ДЗ							
	ПЗ		+		+	+		

Продовження таблиці 3.5

Суб'єкт АПК	Джерело фінансування	Основне джерело фінансування по роках						
		01.01.2012	01.01.2013	01.01.2014	01.01.2015	01.01.2016	01.01.2017	01.01.2018
П12	ВК	+	+	+	+	+	+	+
	ДЗ							
	ПЗ							
П13	ВК	+	+	+	+	+	+	+
	ДЗ							
	ПЗ							
П14	ВК	+		+		+	+	+
	ДЗ							
	ПЗ		+		+			
П15	ВК	+	+	+	+	+	+	+
	ДЗ							
	ПЗ							
П16	ВК	+	+	+	+	+		
	ДЗ							
	ПЗ						+	+
П17	ВК	+	+	+		+	+	+
	ДЗ							
	ПЗ				+			
П18	ВК		+		+		+	+
	ДЗ							
	ПЗ	+		+		+		
П19	ВК	+	+	+	+			
	ДЗ							
	ПЗ							
П20	ВК							
	ДЗ		+		+			
	ПЗ	+		+		+	+	+
П21	ВК	+	+	+	+	+	+	+
	ДЗ							
	ПЗ							
П22	ВК							
	ДЗ				+			
	ПЗ	+	+	+		+	+	+
П23	ВК	+	+	+	+	+	+	+
	ДЗ							
	ПЗ							
П24	ВК	+	+	+	+	+	+	+
	ДЗ							
	ПЗ							

Примітка:

ВК – власний капітал; ДЗ – довгострокові зобов'язання; ПЗ – поточні зобов'язання; П1-П24 – позначення суб'єктів АПК (дод. М, табл. М.1).

Таким чином, в табл. 3.5 проаналізовано структуру джерел фінансування суб'єктів агропромислового сектору економіки України за розділами пасиву форми №1 «Баланс» (власний капітал, довгострокові зобов'язання, поточні зобов'язання).

Вибір даних показників обґрунтовано тим, що вони характеризують структуру використовуваних суб'єктом господарювання джерел фінансування в розрізі основних системоутворюючих складових. Проведений аналіз дозволив визначити пріоритетне джерело фінансування досліджуваних суб'єктів АПК та дослідити динаміку їх зміни. Встановлено, що для визначеної кількості аналізованих суб'єктів протягом 2011 – 2017 р. пріоритетне джерело фінансування залишалось незмінним, в той же час, структура фінансових ресурсів інших суб'єктів зазнавала значних змін та демонструвала нестабільність.

З метою більш глибокого дослідження форм фінансування, що використовуються суб'єктами АПК, в роботі застосовано метод кластерного аналізу, що дозволив виділити та сформувати групи суб'єктів господарювання, які віддають перевагу певним джерелам фінансових ресурсів. Дослідження проводилося за результатами аналізу структури джерел фінансування суб'єктів АПК (табл. 3.5).

Таким чином, вихідними даними для проведення кластерного аналізу виступили наступні показники:

Чвк – частка власного капіталу в структурі фінансових ресурсів суб'єкта господарювання;

Чдзз – частка довгострокових зобов'язань та забезпечень;

Чпзз – частка поточних зобов'язань та забезпечень.

Кластеризацію проведено методом k-середніх, що є найпоширенішим серед неієрархічних методів (також називається швидким кластерним аналізом) [47]. Алгоритм методу k-середніх будує k кластерів, які містять дані щодо досліджуваних об'єктів, розташованих на певних відстанях один від одного. Основний тип завдань, які вирішує алгоритм k-середніх – наявність припущень

(гіпотез) щодо кількості кластерів, при цьому вони були різні настільки, наскільки це можливо.

Оскільки в першому розділі роботи виділено наявність трьох форм фінансування суб'єктів АПК, то для методу k-середніх встановлено таку ж кількість кластерів.

Результат реалізації методу k-середніх у вигляді графіків середніх значень для кожного з кластерів в розрізі 2011-2017 рр. подано в дод. Н, рис. Н.1-Н.7.

За аналізом представлених даних та проведенням кластерного аналізу виявлено, що структура джерел фінансування суб'єктів АПК нестабільна та змінюється за роками, що вплинуло на склад та фінансову інтерпретацію сформованих кластерів.

Отже, протягом досліджуваного періоду (2011-2017 рр.) перший кластер сформували суб'єкти господарювання, які використовували переважно боргове фінансування (частка позикових коштів близько 60 %, частка власного капіталу не перевищує 40 %).

Однак слід зазначити, що у 2011, 2013 та 2015 рр. в структурі зобов'язань основну частку займали довгострокові кошти, в той час, як у 2012 та 2014 рр. – поточні зобов'язання та забезпечення.

Ця тенденція значно посилилась у 2016-2017 рр. – частки власних коштів та довгострокових запозичень в структурі фінансового забезпечення суб'єктів господарювання даного кластеру знизились в середньому до менше, ніж 10 %, в той же час частка поточних зобов'язань значно зросла, майже до 80 %.

До другого кластеру ввійшли суб'єкти господарювання, які використовували переважно змішане фінансування, тобто частки власних і позикових коштів коливалися в діапазоні від 30 до 60 %, причому переважаюча частка капіталу за роками змінювалася (в 2011, 2012, 2014 та особливо в 2017 р. основним джерелом був власний капітал, а в 2013, 2015 та 2016 рр. – позикові кошти).

В той же час слід зазначити, що протягом 2011-2015 рр. позиковий капітал цих суб'єктів господарювання був представлений переважно поточними зобов'язаннями, частка довгострокового позикового капіталу прагнула до нуля. Лише у 2016 р. у суб'єктів господарювання цього кластеру частка довгострокових коштів підвищувалась у середньому до 17 %, частка поточних зобов'язань при цьому також залишалася високою.

До третього кластеру увійшли суб'єкти господарювання, в структурі джерел фінансування яких абсолютну перевагу отримали власні кошти, їхня частка набагато більша – в середньому за 80 %, а в 2012 та 2014 рр. перевищувала 90 %. Довгострокових зобов'язань такі суб'єкти АПК практично не мали, а позиковий капітал був представлений, в основному, поточними зобов'язаннями.

У зв'язку з цим в табл. 3.6 наведені склад та фінансова інтерпретація сформованих кластерів.

Таблиця 3.6

Склад та фінансова інтерпретація сформованих кластерів за джерелами фінансування

Інтерпретація сформованих кластерів по роках	Кластер		
	Кластер 1	Кластер 2	Кластер 3
01.01.2012	П1, П2, П4	П3, П5, П6, П18, П20, П22	П7, П8, П9, П10, П11, П12, П13, П14, П15, П16, П17, П19, П21, П23, П24
Частка, %	12,50	25,00	62,50
01.01.2013	П1, П2, П3, П4, П6, П18, П20	П5, П11, П14, П22	П7, П8, П9, П10, П12, П13, П15, П16, П17, П19, П21, П23, П24
Частка, %	29,17	16,67	54,17
01.01.2014	П1, П2, П4, П6	П3, П5, П18, П20, П22	П7, П8, П9, П10, П11, П12, П13, П14, П15, П16, П17, П19, П21, П23, П24
Частка, %	16,67	20,83	62,50
01.01.2015	П1, П2, П4, П5, П6, П18, П20, П22	П3, П9, П11, П14, П17	П7, П8, П10, П12, П13, П15, П16, П19, П21, П23, П24
Частка, %	33,33	20,83	45,83

Продовження таблиці 3.6

Інтерпретація сформованих кластерів по роках	Кластер		
	Кластер 1	Кластер 2	Кластер 3
01.01.2016	П1, П2, П4	П5, П6, П11, П18, П20, П22	П3, П7, П8, П9, П10, П12, П13, П14, П15, П16, П17, П21, П23, П24
Частка, %	13,04	26,09	60,87
01.01.2017	П2, П5, П6, П16, П20	П1, П4, П8, П11, П22	П3, П7, П9, П10, П12, П13, П14, П15, П17, П18, П21, П23, П24
Частка, %	21,74	21,74	56,52
01.01.2018	П1, П2, П5, П6, П16	П4, П8, П11, П13, П15, П18, П20, П22	П3, П7, П9, П10, П12, П14, П17, П21, П23, П24
Частка, %	21,74	34,78	47,62
Фінансова інтерпретація кластеру за джерелами фінансування	Суб'єкти АПК використовують переважно боргове фінансування	Суб'єкти АПК використовують переважно змішане фінансування	Суб'єкти АПК практично повністю знаходяться на самофінансуванні

Примітка:

П1-П24 – позначення суб'єктів АПК (дод. М, табл. М.1).

Таким чином, за результатами табл. 3.6 визначено, що найбільша кількість досліджуваних суб'єктів господарювання агропромислового комплексу потрапили до третього кластеру, до його складу в різні роки входило від 11 до 15 суб'єктів господарювання агропромислового комплексу України, що свідчить про перевагу використання власного капіталу як форми фінансування.

Перший кластер налічував від 3 (у 2011 р.) до 8 (у 2014 р.) суб'єктів господарювання, а другий – від 4 (у 2012 р.) до 8 (у 2017 р.).

Виявлено, що серед досліджуваних суб'єктів господарювання агропромислового комплексу України частка тих, що використовували боргове або змішане фінансування, була в цілому меншою, ніж таких, що знаходилися переважно на самофінансуванні.

Таким чином, частки суб'єктів господарювання агропромислового комплексу України першого та другого кластеру в середньому складали

близько 20 %, тоді як частка підприємств третього кластеру була переважаючою та коливалися від 46 % до 62,5 %.

Отже, виходячи з проведеного дослідження, визначено, що за останні роки (2014-2017 рр.) спостерігалось постійне збільшення обсягів капіталу, що використовувався суб'єктами агропромислового комплексу України, значне зростання демонстрували джерела як власних, так і позикових коштів, що свідчить про активне розширення їхньої діяльності.

Аналіз структури капіталу суб'єктів господарювання сільського, лісового та рибного господарства показав, що в останні роки (2014-2017 рр.) спостерігалися значні її зміни в бік зростання частки поточних зобов'язань та забезпечень, та скорочення частки інших джерел фінансування.

Така тенденція свідчить про зниження фінансової стійкості суб'єктів господарювання галузі і обумовлена дефіцитом власних коштів та обмеженістю доступу до кредитних ресурсів банківської системи.

Аналіз динаміки частки збиткових суб'єктів господарювання агропромислового комплексу підтверджує наявність проблем щодо обмеженості власних ресурсів суб'єктів господарювання в галузі і в той же час обґрунтовує об'єктивну необхідність залучення зовнішніх джерел для підтримування їхньої ефективної діяльності, незважаючи на те, що при цьому знижується їх фінансова стійкість [25].

Отже, у роботі проведено оцінку форм фінансування (табл. 3.6), що використовувалися суб'єктами господарювання галузі, з використанням методу кластерного аналізу.

Виявлено, що в досліджуваній сукупності сформовано три кластери, причому найбільшим за своїм складом був кластер, суб'єкти господарювання агропромислового комплексу якого переважно використовували самофінансування.

Таким чином, саме власний капітал залишається основним джерелом формування джерел фінансового забезпечення більшості суб'єктів господарювання галузі.

Це обумовлює необхідність пошуку шляхів зростання фінансових результатів суб'єктів господарювання галузі, з одного боку, та розширення доступу до кредитних ресурсів в економіці, з іншого.

У зв'язку з цим, в дослідженні виявлено наявність зв'язку між структурою капіталу суб'єктів господарювання, обраною формою фінансування та обсягом їхніх фінансових результатів, що відображають використання сформованого фінансового забезпечення.

З метою виявлення зв'язку між формою фінансування та рівнем ефективності діяльності суб'єктів агропромислового комплексу України проведено діагностику рівня їхньої прибутковості методом кластерного аналізу на основі самоорганізаційних карт Кохонена, що дозволило виділити та сформувати групи суб'єктів господарювання агропромислового комплексу України відповідно до рівня ефективності їхньої діяльності (низький, середній, високий).

У зв'язку з цим в табл. 3.7 представлено порівняльний аналіз рекомендованих методик [119, 121, 122, 160] щодо виділення показників ефективності діяльності суб'єктів агропромислового комплексу України.

Таблиця 3.7

Порівняльний аналіз рекомендованих методик щодо виділення показників ефективності діяльності суб'єктів АПК

Методика	Показник				
	Рентабельність власного капіталу	Рентабельність активів	Рентабельність діяльності	Рентабельність основного капіталу	Період окупності власного капіталу
Методичні рекомендації по виявленню ознак неплатоспроможності підприємства та ознак дій по приховуванню банкрутства, фіктивного банкрутства або доведення до банкрутства: Наказ Міністерства економічного розвитку і торгівлі України від 19.01.2006 р. № 14 [121]	+	+	+	+	+

Продовження таблиці 3.7

Методика	Показник				
	Рентабельність власного капіталу	Рентабельність активів	Рентабельність діяльності	Рентабельність основного капіталу	Період окупності власного капіталу
Методичні рекомендації щодо застосування критеріїв ефективності управління об'єктами державної власності: Наказ Міністерства економічного розвитку і торгівлі та з питань Європейської інтеграції України від 20.09.2007 р. № 314 [122]	-	+	+	-	-
Положення про порядок здійснення аналізу фінансового стану підприємств, що підлягають приватизації: Наказ Міністерства фінансів України та Фонду Державного майна України від 26.01.2001 р. № 49/121 [160]	+	+	+	+	-
Методика аналізу фінансово-господарської діяльності підприємств державного сектору економіки: Наказ Міністерства фінансів України від 14.02.2006 р. № 170 [119]	+	+	+	+	-
Частота згадування	3	4	4	3	1
Ранг показника	2	1	1	2	3

Таким чином, у результаті проведених досліджень наукових робіт [119, 121, 122, 160] щодо виділення показників ефективності діяльності суб'єктів АПК (табл. 3.7) в роботі сформовано систему показників оцінки ефективності діяльності суб'єктів АПК для проведення кластерного аналізу таким чином: методом аналізу методичних рекомендацій [119, 121, 122, 160] та логічного узагальнення з п'яти представлених показників ефективності діяльності суб'єктів АПК обрано чотири (які мають частоту повторення три рази та більше, та відповідно ранг від одного до двох) (позначення запропоновані автором):

R_{sk} – рентабельність власного капіталу;

R_{act} – рентабельність активів;

R_d – рентабельність діяльності;

R_{osn_k} – рентабельність основного капіталу.

За базу дослідження взято фінансову звітність 24 суб'єктів господарювання [143], що функціонують в АПК за період 2011-2017 років, критерії вибору яких наведено в п. 2.3 дослідження (дод. М, табл. М.1), вихідні дані представлено в дод. П, табл. П1-П7.

Результат реалізації методу кластерного аналізу на основі самоорганізаційних карт Кохонена в розрізі 2011-2017 рр. подано в дод. П, рис. П.1-П.7.

У зв'язку з цим в табл. 3.8 наведено склад та фінансову інтерпретацію сформованих кластерів.

Таблиця 3.8

Склад та фінансова інтерпретація сформованих кластерів за рівнем рентабельності

Інтерпретація сформованих кластерів по роках	Кластер		
	Кластер 1	Кластер 2	Кластер 3
01.01.2012	П6, П7, П11, П12, П13, П15, П16, П19, П22, П23	П1, П3, П4, П5, П8, П14, П18, П24	П2, П9, П10, П17, П20, П21
Частка, %	41,67	33,33	25,00
01.01.2013	П6, П7, П20	П1, П8, П11, П12, П13, П14, П16, П18, П19, П22	П2, П3, П4, П5, П9, П10, П15, П17, П21, П23, П24
Частка, %	12,50	41,67	45,83
01.01.2014	П7, П8, П11, П12, П14, П16, П17, П18, П19, П20, П22	П1, П3, П4, П5, П13, П23, П24	П2, П6, П9, П10, П15, П21
Частка, %	45,83	29,17	25,00
01.01.2015	П1, П4, П5, П7, П8, П11, П12, П13, П16, П19, П22	П2, П10, П14, П15, П24	П3, П6, П9, П17, П18, П20, П21, П23
Частка, %	45,83	20,83	33,33
01.01.2016	П1, П2, П5, П8, П11, П12, П14, П22	П4, П13, П16	П3, П6, П7, П9, П10, П15, П17, П18, П20, П21, П23, П24
Частка, %	34,78	13,04	52,17
01.01.2017	П2, П5, П8, П11, П12, П14, П20, П22, П24	П4, П7, П9, П13, П15, П16	П1, П3, П6, П10, П17, П18, П21, П23
Частка, %	39,13	26,09	34,78

Продовження таблиці 3.8

Інтерпретація сформованих кластерів по роках	Кластер		
	Кластер 1	Кластер 2	Кластер 3
01.01.2018	П5, П6, П8, П11, П13, П14, П16, П22	П1, П2, П3, П4, П10, П12, П20, П21, П23, П24	П7, П9, П15, П17, П18
Частка, %	34,78	43,48	21,74
Фінансова інтерпретація кластеру за рівнем рентабельності	Суб'єкти АПК, які мають низький рівень рентабельності	Суб'єкти АПК, які мають середній рівень рентабельності	Суб'єкти АПК, які мають високий рівень рентабельності

Примітка:

П1-П24 – позначення суб'єктів АПК (дод. М, табл. М.1).

У результаті аналізу (табл. 3.8) визначено, що рівень рентабельності суб'єктів агропромислового комплексу України протягом 2011-2017 рр. був нестабільним та змінювався в динаміці за роками, що вплинуло на склад та фінансову інтерпретацію сформованих кластерів.

У зв'язку з цим в табл. 3.9 наведено середній рівень рентабельності за кластерами.

Таблиця 3.9

Середній рівень рентабельності за кластерами

Середній рівень рентабельності за кластерами по роках	Кластер		
	Кластер 1	Кластер 2	Кластер 3
01.01.2012	-0,87	0,08	0,56
01.01.2013	-0,42	-0,23	0,31
01.01.2014	-0,5	0,07	0,22
01.01.2015	-0,06	-0,02	0,86
01.01.2016	-0,24	0,03	1,16
01.01.2017	-0,12	0,21	1,42
01.01.2018	-0,13	0,39	0,60

У результаті аналізу визначено, що перший кластер сформували суб'єкти господарювання, які мають низький від'ємний рівень рентабельності серед досліджуваних (табл. 3.9) (коефіцієнти рентабельності власного капіталу,

активів, діяльності та основного капіталу переважно від'ємні, середній рівень рентабельності суб'єктів господарювання нижче нуля).

У 2011, 2013, 2014 та 2016 рр. до складу цього кластеру входила найбільша кількість суб'єктів господарювання, що свідчить про загальний низький рівень ефективності в галузі у даних періодах.

До другого кластеру ввійшли суб'єкти господарювання, які мали середній рівень рентабельності, найбільшу кількість суб'єктів господарювання він містив у 2017 році.

До третього кластеру ввійшли суб'єкти господарювання, які мали найвищий рівень рентабельності в межах кожного року та аналізованого періоду в цілому.

Слід зазначити, що найбільшу кількість суб'єктів господарювання він містив в 2012 та 2015 р., що відображало позитивні тенденції щодо зростання ефективності функціонування досліджуваних суб'єктів АПК.

Аналіз середніх значень показників рентабельності за кластерами (табл. 3.9) показав, що рівень прибутковості суб'єктів господарювання в межах окремих кластерів змінювався.

Так, в 2012 та в 2014 рр. до другого кластеру віднесені суб'єкти господарювання, середній рівень рентабельності яких був від'ємним, що може свідчити про загальний низький рівень прибутковості суб'єктів господарювання галузі в цих періодах.

Взагалі в межах аналізованих років середній рівень рентабельності знаходився в таких межах:

кластер 1 – від -0,87 до -0,06;

кластер 2 – від -0,23 до 0,21;

кластер 3 – від 0,22 до 1,42.

Таким чином, на основі сформованих кластерів за формами фінансування (табл. 3.6) та кластерів за ефективністю діяльності (табл. 3.8) суб'єктів агропромислового сектору економіки в табл. 3.10 наведена матриця зв'язку ефективності діяльності та форми фінансування суб'єктів АПК.

Таблиця 3.10

**Матриця зв'язку ефективності діяльності та форми фінансування
суб'єктів АПК**

Форма фінансування	Рівень рентабельності		
	Низький	Середній	Високий
Боргове фінансування	П6 ₂₀₁₂ , П20 ₂₀₁₂ , П1 ₂₀₁₄ , П4 ₂₀₁₄ , П5 ₂₀₁₄ , П22 ₂₀₁₄ , П1 ₂₀₁₅ , П2 ₂₀₁₅ , П2 ₂₀₁₆ , П5 ₂₀₁₆ , П20 ₂₀₁₆ , П5 ₂₀₁₇ , П6 ₂₀₁₇ , П16 ₂₀₁₇	П1 ₂₀₁₁ , П4 ₂₀₁₁ , П1 ₂₀₁₂ , П18 ₂₀₁₂ , П1 ₂₀₁₃ , П4 ₂₀₁₃ , П2 ₂₀₁₄ , П4 ₂₀₁₅ , П16 ₂₀₁₆ , П1 ₂₀₁₇ , П2 ₂₀₁₇	П2 ₂₀₁₁ , П2 ₂₀₁₂ , П3 ₂₀₁₂ , П4 ₂₀₁₂ , П2 ₂₀₁₃ , П6 ₂₀₁₃ , П6 ₂₀₁₄ , П18 ₂₀₁₄ , П20 ₂₀₁₄ , П3 ₂₀₁₅ , П6 ₂₀₁₆
Частка, %	38,89	30,56	30,56
Змішане фінансування	П6 ₂₀₁₁ , П22 ₂₀₁₁ , П18 ₂₀₁₃ , П20 ₂₀₁₃ , П22 ₂₀₁₃ , П11 ₂₀₁₄ , П5 ₂₀₁₅ , П11 ₂₀₁₅ , П22 ₂₀₁₅ , П8 ₂₀₁₆ , П11 ₂₀₁₆ , П22 ₂₀₁₆ , П8 ₂₀₁₇ , П11 ₂₀₁₇ , П13 ₂₀₁₇ , П22 ₂₀₁₇	П3 ₂₀₁₁ , П5 ₂₀₁₁ , П18 ₂₀₁₁ , П11 ₂₀₁₂ , П14 ₂₀₁₂ , П22 ₂₀₁₂ , П3 ₂₀₁₃ , П5 ₂₀₁₃ , П14 ₂₀₁₄ , П4 ₂₀₁₆ , П4 ₂₀₁₇ , П20 ₂₀₁₇	П20 ₂₀₁₁ , П5 ₂₀₁₂ , П3 ₂₀₁₄ , П9 ₂₀₁₄ , П17 ₂₀₁₄ , П6 ₂₀₁₅ , П18 ₂₀₁₅ , П20 ₂₀₁₅ , П1 ₂₀₁₆ , П15 ₂₀₁₇ , П18 ₂₀₁₇
Частка, %	41,03	30,77	28,21
Самофінансування	П7 ₂₀₁₁ , П11 ₂₀₁₁ , П12 ₂₀₁₁ , П13 ₂₀₁₁ , П15 ₂₀₁₁ , П16 ₂₀₁₁ , П19 ₂₀₁₁ , П23 ₂₀₁₁ , П7 ₂₀₁₂ , П7 ₂₀₁₃ , П8 ₂₀₁₃ , П11 ₂₀₁₃ , П12 ₂₀₁₃ , П14 ₂₀₁₃ , П16 ₂₀₁₃ , П17 ₂₀₁₃ , П19 ₂₀₁₃ , П7 ₂₀₁₄ , П8 ₂₀₁₄ , П12 ₂₀₁₄ , П13 ₂₀₁₄ , П16 ₂₀₁₄ , П19 ₂₀₁₄ , П8 ₂₀₁₅ , П12 ₂₀₁₅ , П14 ₂₀₁₅ , П12 ₂₀₁₆ , П14 ₂₀₁₆ , П14 ₂₀₁₇	П8 ₂₀₁₁ , П14 ₂₀₁₁ , П24 ₂₀₁₁ , П8 ₂₀₁₂ , П12 ₂₀₁₂ , П13 ₂₀₁₂ , П16 ₂₀₁₂ , П19 ₂₀₁₂ , П13 ₂₀₁₃ , П23 ₂₀₁₃ , П24 ₂₀₁₃ , П10 ₂₀₁₄ , П15 ₂₀₁₄ , П24 ₂₀₁₄ , П13 ₂₀₁₅ , П16 ₂₀₁₅ , П7 ₂₀₁₆ , П9 ₂₀₁₆ , П13 ₂₀₁₆ , П15 ₂₀₁₆ , П3 ₂₀₁₇ , П10 ₂₀₁₇ , П12 ₂₀₁₇ , П21 ₂₀₁₇ , П23 ₂₀₁₇ , П24 ₂₀₁₇	П9 ₂₀₁₁ , П10 ₂₀₁₁ , П17 ₂₀₁₁ , П21 ₂₀₁₁ , П9 ₂₀₁₂ , П10 ₂₀₁₂ , П15 ₂₀₁₂ , П17 ₂₀₁₂ , П21 ₂₀₁₂ , П23 ₂₀₁₂ , П24 ₂₀₁₂ , П9 ₂₀₁₃ , П10 ₂₀₁₃ , П15 ₂₀₁₃ , П21 ₂₀₁₃ , П21 ₂₀₁₄ , П23 ₂₀₁₄ , П7 ₂₀₁₅ , П9 ₂₀₁₅ , П10 ₂₀₁₅ , П15 ₂₀₁₅ , П17 ₂₀₁₅ , П21 ₂₀₁₅ , П23 ₂₀₁₅ , П24 ₂₀₁₅ , П3 ₂₀₁₆ , П10 ₂₀₁₆ , П17 ₂₀₁₆ , П18 ₂₀₁₆ , П21 ₂₀₁₆ , П23 ₂₀₁₆ , П7 ₂₀₁₇ , П9 ₂₀₁₇ , П17 ₂₀₁₇
Частка, %	32,58	29,21	38,20

Примітка:

П1-П24 – позначення суб'єктів АПК (дод. М, табл. М.1).

Таким чином, в результаті аналізу даних табл. 3.10 визначено, що серед суб'єктів господарювання, що використовували боргову та змішану форму фінансування, найбільшу частку займали суб'єкти господарювання, які характеризуються низьким рівнем рентабельності (38,89 % та 41,03 % відповідно).

При цьому для суб'єктів господарювання з борговою формою фінансування однаковими є частки суб'єктів, що мають середній та високий рівень рентабельності (30,56 %).

В той же час серед суб'єктів господарювання, що використовують змішану форму, частка високорентабельних є найнижчою (28,21 %);

В структурі суб'єктів, що використовують переважно власні кошти, найвищою є частка суб'єктів господарювання з високим рівнем рентабельності (38,20 %), а найнижчою – частка суб'єктів, рентабельність яких знаходиться на середньому рівні (28,21 %).

Таким чином, прослідковується тенденція, відповідно до якої суб'єкти АПК, які практично повністю знаходяться на самофінансуванні, мають в середньому більш високий рівень рентабельності своєї діяльності.

У той же час суб'єкти господарювання, які використовують змішану або боргову форми фінансування, навпаки, відзначаються більш низьким рівнем ефективності своєї діяльності.

Тобто в сучасних економічних умовах додаткове залучення зовнішніх джерел фінансування суб'єктами АПК не приводить до підвищення їхньої прибутковості, що обумовлює подальше переважне використання ними власних джерел коштів.

Проведений аналіз показав, що для досліджуваних суб'єктів АПК переважним джерелом фінансування є власні ресурси, при цьому прослідковується зв'язок між формою фінансування та рівнем ефективності діяльності суб'єктів господарювання.

Саме власні джерела фінансування можуть бути головним компонентом стійкого розвитку суб'єктів агропромислового комплексу, однак основою цього повинно бути максимально ефективне їхнє використання.

У зв'язку з цим в дослідженні сформовано стратегію фінансового забезпечення стійкого розвитку суб'єктів АПК, що дозволило підвищити якість управлінських та фінансових рішень щодо забезпечення стійкого розвитку суб'єктів АПК та галузі в цілому.

3.3. Формування стратегії фінансового забезпечення стійкого розвитку суб'єктів АПК

У результаті проведених досліджень у роботі визначено за необхідність формування стратегії фінансового забезпечення стійкого розвитку суб'єктів агропромислового сектору економіки. Проблеми забезпечення стійкого розвитку набули особливої актуальності протягом останніх десятиріч та є об'єктом активного дослідження на світовому та міждержавному рівнях [226, 227]. У той же час, агропромисловий сектор економіки бере особливу участь у вирішенні завдань стійкого розвитку як в Україні, так і за кордоном.

При цьому досягнення цілей стійкого розвитку як на державному та галузевому рівнях, так і на рівні окремих суб'єктів господарювання можливе лише за умов достатньої фінансової підтримки.

Відкрите ринкове середовище сучасного функціонування суб'єктів агропромислового сектору економіки характеризується значною кількістю інституцій та процесів, що відбуваються у ньому, при цьому постійно змінюючись та породжуючи значну кількість фінансових ризиків [231], реалізація яких приводе до погіршення фінансового стану агропромислових суб'єктів господарювання, зниження ефективності їхнього функціонування та інших негативних наслідків.

Відповідно до Стратегії розвитку аграрного сектору економіки України на період до 2020 року [200], стратегія розвитку аграрного сектору економіки України спрямована на формування ефективного соціально спрямованого сектору економіки держави, здатного задовольнити потреби внутрішнього ринку та забезпечити провідні позиції на світовому ринку сільськогосподарської продукції та продовольства.

Пріоритетними напрямками досягнення стратегічних цілей у фінансовій політиці є [200]:

1) Фіскальна політика – створення прозорих інструментів системи оподаткування аграрного сектору залежно від його економічних особливостей та соціальної ролі:

встановлення режиму оподаткування операцій зі зміни власника земельних ділянок залежно від періоду володіння;

поетапна трансформація системи оподаткування в аграрному секторі: спеціальний режим оподаткування зберігається на період його дії згідно чинного законодавства;

розробка нового інструментарію системи оподаткування сільськогосподарських товаровиробників різних форм господарювання.

2) Бюджетна підтримка – забезпечення стабільної системи державної підтримки аграрного сектору:

запровадження середньострокового бюджетного планування, зокрема системи індикаторів фінансування аграрного сектору;

надання переваги державній підтримці заходам, що не причиняють неефективний розподіл ресурсів в аграрній сфері;

запровадження цільової підтримки на поворотній основі з умовою формування відповідальних за цільовий результат господарів;

перехід до порядків переважно компенсаційних виплат взамін порядкам виплат по заявочному принципу;

пріоритет фінансування інноваційно-інвестиційних проєктів на засадах державно-приватного партнерства;

встановлення критеріїв доступу до коштів прямої бюджетної підтримки з урахуванням селоутворюючої ролі та вимог агроєкології.

3) Фінансово-кредитна політика:

створення дієвої системи земельної іпотеки;

розвиток системи кредитного забезпечення аграрного сектору, в тому числі шляхом застосування аграрних розписок (що указано в п. 2.3 дослідження) та електронних складських свідоцтв.

Гуцул М. О. [60] зазначає: щоб фінансово забезпечити стійкий розвиток підприємства, потрібно сформулювати мету, завдання та принципи функціонування підприємства (визначено в 1.3 дослідження), визначити загальні пріоритети в діяльності підприємства, сформулювати бачення результату здійснення процесів розвитку та потенційного стану підприємства як у короткостроковому, так і в довгостроковому періодах.

На наступному етапі концептуальних положень фінансового забезпечення стійкого розвитку підприємства необхідно провести дослідження його поточного стану (аналіз факторів впливу зовнішнього (п. 2.2 дослідження) та внутрішнього середовища, результатом якого є побудова SWOT-матриці, повна діагностика показників фінансово-господарської діяльності (п. 3.1 дослідження).

Автор [60] виділяє ключовий елемент механізму концепції фінансового забезпечення стійкого розвитку підприємства – діагностику складників визначеної тривірневої моделі з метою майбутнього обґрунтування вектора розвитку та його найбільш оптимальної траєкторії. Далі на основі проведеної діагностики визначається вектор, траєкторія та межа фінансового забезпечення стійкого розвитку підприємства, тобто його спрямованість (в роботі визначено рівень стійкого розвитку суб'єктів агропромислового сектору економіки за фінансовою складовою – п. 3.1 дослідження).

Наступною характеристикою фінансового забезпечення стійкого розвитку підприємства Гуцул М. О. [60] називає його траєкторію. Визначення траєкторії розвитку дає змогу визначити, наскільки близько в процесі розвитку підприємство наблизиться до меж стійкого простору та розробити перелік фінансових заходів щодо запобігання втраті рівноважного стану або його відновлення. Також автор відзначає [60], що важливу роль у фінансовому забезпеченні стійкого розвитку відіграє обґрунтування меж стійкого простору, тобто знаходження верхньої та нижньої межі динамічної рівноваги (в дослідженні запропоновано шкалу Харрінгтона для визначення рівня стійкого розвитку суб'єктів АПК за фінансовою складовою – п. 2.1 дослідження).

Наступним етапом концепції фінансового забезпечення стійкого розвитку підприємства Гуцул М. О. [60] визначає формування та обґрунтування тактичної та стратегічної стратегії, яка передбачає розробку комплексу стратегічних заходів щодо здійснення переходу з вихідної точки до нового якісного стану відповідно до обраного вектора за визначеною траєкторією, що лежить у межах стійкого простору.

У даному зв'язку в дослідженні сформовано стратегічні підходи до фінансового забезпечення стійкого розвитку суб'єктів агропромислового сектору економіки, спрямовані на оптимізацію акумулювання ними власних коштів та сприяння раціональному формуванню залученого капіталу з метою ефективного використання даних джерел фінансування у господарській діяльності.

Таким чином, на рис. 3.2 надано пропонований автором підхід до вибору стратегії фінансового забезпечення стійкого розвитку (ФЗСР) суб'єктів АПК на основі досліджень, проведених в роботі.

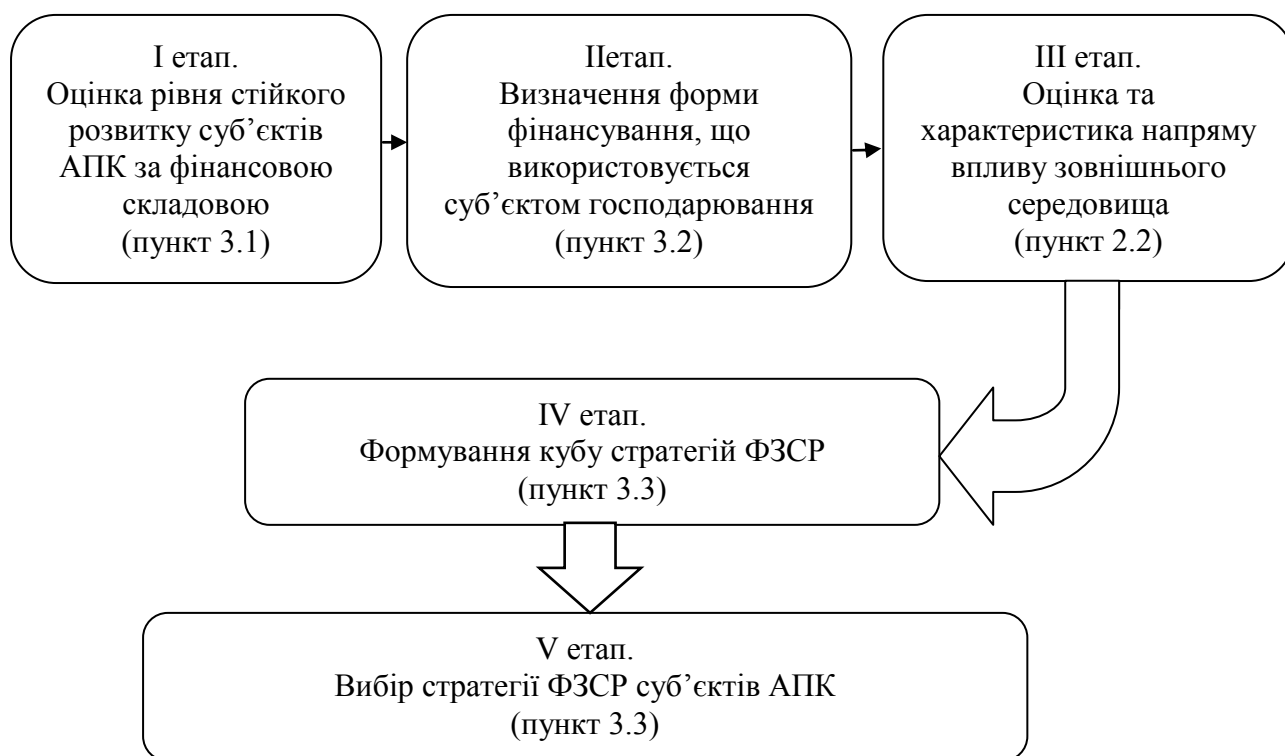

Рис. 3.2. Етапи методичного підходу до вибору стратегії формування ФЗСР суб'єктів АПК

Отже, на рис. 3.2 у результаті проведених досліджень у п. 2.2, 3.1, 3.2 наведено підхід до вибору стратегії фінансового забезпечення стійкого розвитку (ФЗСР) суб'єктів АПК, який містить п'ять етапів.

Так, на першому етапі розробленого підходу здійснено оцінку рівня стійкого розвитку досліджуваного суб'єкта господарювання за фінансовою складовою на основі побудови таксономічного показника, який сформовано на основі системи показників (п. 3.1).

У дослідженні запропоновано здійснювати градацію рівня стійкого розвитку суб'єкта АПК за фінансовою складовою відповідно до шкали Харрінгтона [225] та надано наступну економічну інтерпретацію рівнів стійкого розвитку суб'єкта господарювання АПК (Ld) (п. 3.1): високий, середній та низький.

Таким чином, результатом реалізації першого етапу є визначення рівня стійкого розвитку суб'єкта АПК.

На другому етапі вибору стратегії ФЗСР встановлено форму фінансування, що використовувалася суб'єктом АПК, оцінено структуру джерел його фінансових ресурсів (п. 3.2).

Для виділення форм фінансування, що застосовувалися суб'єктами АПК, в дослідженні застосовано метод кластерного аналізу, що дозволив виділити та охарактеризувати групи суб'єктів АПК зі схожою структурою джерел фінансування.

За базу дослідження взято фінансову звітність 24 суб'єктів господарювання на офіційному сайті Агентства з розвитку інфраструктури фондового ринку України [143], що функціонують в АПК за період 2011-2017 років, критерії вибору яких наведено в п. 2.3 дослідження (дод. М, табл. М.1).

За результатами проведених розрахунків сформовано три кластери суб'єктів господарювання АПК, що за даними аналізу структури їх фінансових ресурсів дало підставу виділити, відповідно, три форми фінансування (Ffin) суб'єктів АПК: самофінансування, боргове фінансування та змішане фінансування (п. 3.2).

Таким чином, результатом другого етапу виступила визначена форма фінансування, що використовувалася суб'єктом АПК.

Метою третього етапу визначено оцінку та характеристику напряму впливу зовнішнього середовища на вибір стратегії фінансового забезпечення стійкого розвитку суб'єктів АПК.

Аналіз наукових джерел [7, 10, 32, 45, 59, 83, 91, 115, 117, 131, 222, 228] та практики функціонування суб'єктів АПК дозволив висунути гіпотезу щодо впливу зовнішнього середовища на можливість та доцільність використання джерел фінансування.

У дослідженні сформовано узагальнений перелік показників, що відображають вплив зовнішнього середовища функціонування на формування фінансового забезпечення суб'єктів АПК (п. 2.2), а саме:

видатки державного бюджету для сільського господарства;

кількість державно-цільових програм розвитку АПК;

обсяг бюджетних коштів на пільгове кредитування АПК;

обсяг пільгового кредитування АПК;

обсяг непільгового кредитування АПК;

облікова ставка НБУ;

індекс інфляції в Україні;

офіційний курс гривні до долара США.

Для виділення факторів, що відображають вплив зовнішнього середовища, застосовано метод факторного аналізу (п. 2.2). Так, перелік й фінансовий зміст показників, що сформували перший фактор, обумовили його визначення як монетарно-інфляційного. Другий виділений фактор охарактеризовано як фактор прямої бюджетної підтримки. Третій фактор позначено як фактор державної підтримки пільгового кредитування агропромислового комплексу.

На основі результатів факторного аналізу, проведеного автором в п. 2.2 методом адитивної згортки сформовано інтегральний показник, що надав узагальнюючу характеристику впливу зовнішнього середовища на фінансове

забезпечення суб'єктів АПК (I_{env}) залежно від його значення: стимулюючий, нейтральний та деструктивний.

Таким чином, для вибору суб'єктом АПК адекватної стратегії ФЗСР залежно від рівня його стійкого розвитку за фінансовою складовою, використовуваної форми фінансування та з урахуванням впливу зовнішнього середовища, автором запропоновано використання кубу стратегій ФЗСР суб'єктів АПК (рис. 3.3), що являє собою зміст четвертого етапу сформованого підходу.

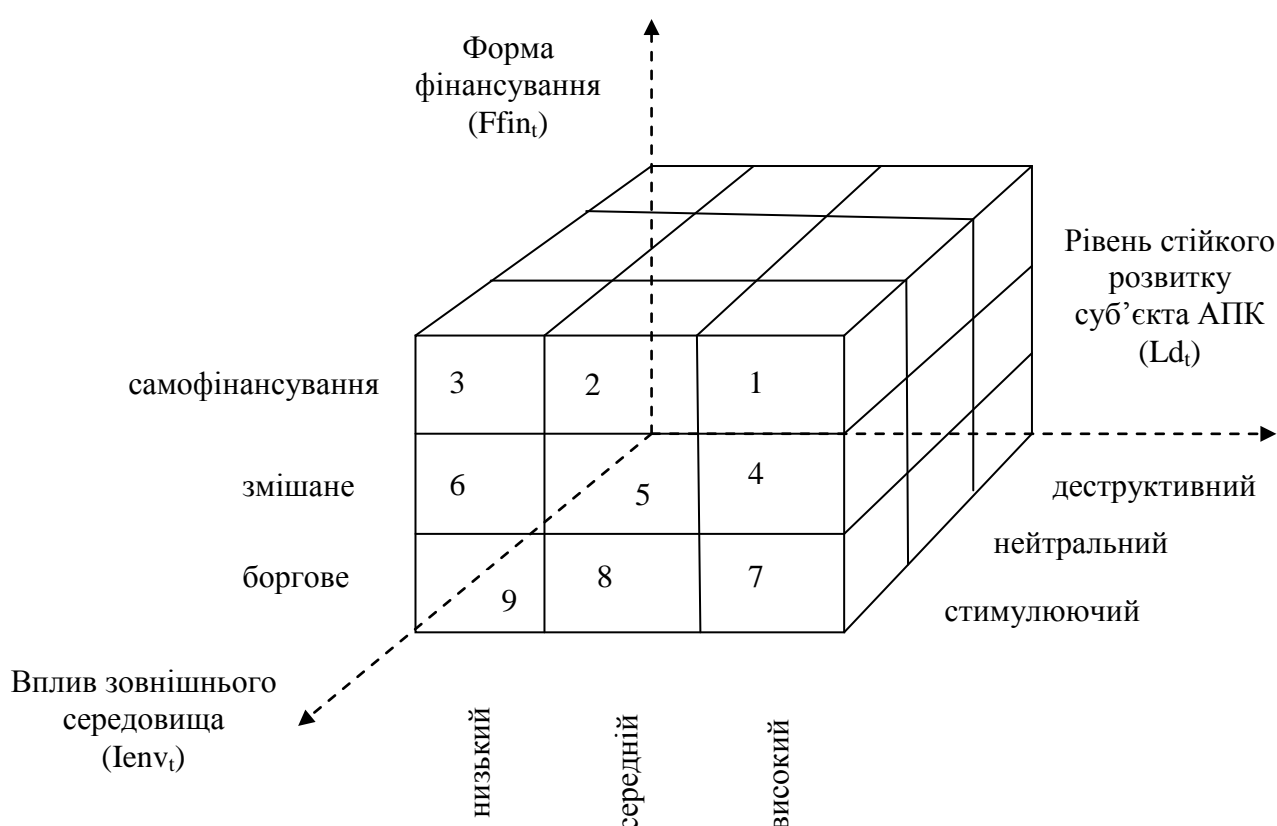

Рис. 3.3. Куб стратегій формування ФЗСР суб'єктів АПК

Отже, відповідно до побудованого кубу стратегій ФЗСР суб'єктів АПК (рис. 3.3), в дослідженні автором сформовано правила вибору стратегії ФЗСР в залежності від:

результатів позиціонування суб'єкта АПК в кубі (форма фінансування, рівень стійкого розвитку);

характеристики впливу зовнішнього середовища;

ефективності діяльності (рівень рентабельності);

доцільності залучення додаткових позикових коштів (ефект фінансового важелю).

Правило 1. $S_{fzsd1}=(Ld_{\text{високий}}, F_{\text{fin самофінансування}}, I_{\text{env}_t})$: якщо вплив зовнішнього середовища діагностується як стимулюючий, то доцільним уявляється використання стратегії активного залучення додаткових фінансових ресурсів та інвестицій з метою підтримки досягнутого високого рівня розвитку. Реалізація такої стратегії може сприяти переходу суб'єкта АПК до блоку 4. Якщо вплив зовнішнього середовища діагностується як нейтральний або деструктивний, то доцільною для суб'єкта АПК уявляється стратегія підтримки ефективного використання власних фінансових ресурсів, цільовою спрямованістю якої є утримання поточної позиції суб'єкта АПК в кубі.

Правило 2. $S_{fzsd2}=(Ld_{\text{середній}}, F_{\text{fin самофінансування}}, I_{\text{env}_t})$: якщо вплив макросередовища діагностується як стимулюючий, то суб'єкту АПК, використовуючи наявні можливості до залучення зовнішніх фінансових ресурсів, доцільно обрати стратегію розширеного фінансування для забезпечення переходу до блоків 1 (за умови збереження самофінансування) або 4 (за умови переходу до змішаного фінансування). Якщо макросередовище спричиняє деструктивний вплив, то стратегія ФЗСР повинна бути спрямована на забезпечення стійкого розвитку через підвищення ефективності використання власних джерел фінансування, цільова спрямованість стратегії – перехід до блоку 1.

Правило 3. $S_{fzsd3}=(Ld_{\text{низький}}, F_{\text{fin самофінансування}}, I_{\text{env}_t})$: за умови стимулюючого впливу з боку макросередовища суб'єкт АПК повинний у повному обсязі використовувати можливості, що йому надаються, для підвищення рівня стійкого розвитку. У даному зв'язку доцільним уявляється перехід до блоку 5 на базі додаткового залучення зовнішніх ресурсів в межах стратегії ФЗСР. Деструктивний вплив зовнішнього середовища обумовлює використання стратегії стабілізаційного фінансування, що характеризується

спрямованістю наявних ресурсів на мінімізацію та подолання кризових явищ в діяльності суб'єкта АПК, цільовий напрям – перехід до блоку 2.

Правило 4. $S_{fzsd4}=(Ld_{\text{високий}}, Ffin_{\text{змішане}}, Ienv_t)$: позиціонування суб'єкта АПК в цьому блоці свідчить про його здатність до ефективного використання всього комплексу використовуваних джерел фінансування – як власних, так і залучених. У даному зв'язку за умови стимулюючого впливу зовнішнього середовища, стратегія ФЗСР повинна бути спрямована на підтримку високого рівня стійкого розвитку суб'єкта АПК шляхом оптимізації структури капіталу та мінімізації його вартості. У поєднанні з високим значенням ефекту фінансового важелю для суб'єкта АПК доцільним є перехід до блоку 7. За умови несприятливого впливу з боку макросередовища стратегія ФЗСР може бути спрямована на перехід до блоку 1 (у випадку необхідності переходу до самофінансування) або збереження позиціонування у блоці 4 (якщо можливості використовувати зовнішні джерела фінансування у суб'єкта АПК зберігаються).

Правило 5. $S_{fzsd5}=(Ld_{\text{середній}}, Ffin_{\text{змішане}}, Ienv_t)$: якщо зовнішнє середовище сприяє залученню джерел фінансування, то доцільним уявляється використання стратегії активного залучення додаткових фінансових ресурсів та інвестицій з метою підвищення рівня розвитку суб'єкта АПК та переходу до блоку 4 (якщо зберігається змішана форма фінансування) або блоку 7 (за умови зростання частки позикового капіталу). На противагу, за відсутності сприятливих умов для залучення зовнішнього фінансування, стратегія ФЗСР може бути сконцентрована на переході до блоку 1, тобто підвищення рівня розвитку за рахунок активного та ефективного використання власних джерел коштів.

Правило 6. $S_{fzsd6}=(Ld_{\text{низький}}, Ffin_{\text{змішане}}, Ienv_t)$: суб'єкт АПК використовує наявні джерела фінансування з низькою ефективністю, тому стратегія ФЗСР повинна бути спрямована на зростання рівня його розвитку. Якщо при цьому зовнішнє середовище надає можливості до активного залучення ресурсів, то цільовим напрямком переходу в кубі є блок 8 (за умови зміни форми фінансування на боргове) або блок 5 (якщо структура капіталу незмінна).

Однак в цьому випадку стратегія ФЗСР повинна враховувати фінансові ризики суб'єкта АПК – ризик втрати фінансової стійкості та платоспроможності тощо. За умови несприятливого впливу з боку макросередовища, стратегія ФЗСР повинна бути орієнтована на власні джерела фінансування та підвищення ефективності їх використання, її цільова спрямованість – перехід до блоку 2.

Правило 7. $S_{fzsd7}=(Ld_{\text{високий}}, F_{\text{fin}}_{\text{боргове}}, I_{\text{env}_t})$: суб'єкт АПК досяг високого рівня розвитку, активно використовуючи боргове фінансування. Якщо зовнішнє середовище продовжує надавати додаткові можливості щодо залучення ресурсів, то стратегія ФЗСР може бути орієнтована на подальше розширення та підтримку високого рівня ефективності діяльності суб'єкта АПК зі збереженням форми фінансування. Якщо ж діагностується нейтральний або деструктивний вплив макросередовища, то стратегія ФЗСР повинна врахувати можливість зміни форми фінансування шляхом підвищення частки власного капіталу.

Правило 8. $S_{fzsd8}=(Ld_{\text{середній}}, F_{\text{fin}}_{\text{боргове}}, I_{\text{env}_t})$: ефективність використання ресурсів є недостатньою для забезпечення високого рівня розвитку. Тому, якщо вплив зовнішнього середовища діагностується як стимулюючий, стратегія ФЗСР може бути спрямована на перехід до блоку 7 через залучення більш дешевих джерел фінансування та підвищення рентабельності. За умови несприятливого стану макросередовища, стратегія ФЗСР буде передбачати поступове зменшення частки залученого капіталу, зниження ризику втрати фінансової стійкості та підвищення ефективності використання власних коштів.

Правило 9. $S_{fzsd9}=(Ld_{\text{низький}}, F_{\text{fin}}_{\text{боргове}}, I_{\text{env}_t})$: за результатами діагностики суб'єкт АПК знаходиться в складному фінансовому стані, при цьому маючи високий рівень залежності від залученого капіталу. Тому стратегія ФЗСР повинна в першу чергу носити антикризовий характер та бути спрямована на недопущення його банкрутства.

Бажаним напрямком переходу може бути блок 8 (за умови стимулюючого впливу зовнішнього середовища та збереження високої частки позикових

ресурсів) або блок 5 (за умови переходу до змішаної форми фінансування, якщо макросередовище не може надавати ресурси на прийнятних для суб'єкта АПК умовах).

Відповідно до думки Захарова В. С. [88], найперше для формування оптимального фінансового забезпечення підприємств як складного процесу, доцільна організація системи планування. З метою отримання найбільшого економічного ефекту від використання капіталу підприємств визначено наступні стратегії:

1) Стратегія максимальної рентабельності власного капіталу в умовах мінімально можливого рівня втрати фінансової стійкості (дану стратегію можна максимально ефективно адаптувати для діяльності підприємств, де держава приймає участь в управлінні капіталом та/або за умов, коли держава виступає основним замовником товарів, робіт чи послуг).

2) Стратегія максимально ефективного використання позикового капіталу в умовах допустимого рівня втрати фінансової стійкості (дана стратегія передбачає виконання підприємствами визначених робіт, надання послуг іншим підприємствам тощо).

На думку автора [88], кожна стратегія фінансового забезпечення розвитку суб'єктів господарювання буде ефективна для досягнення наперед визначених цілей в умовах дії різних факторів, насамперед екзогенних, при її обґрунтованій та послідовній реалізації в практичній діяльності.

Вирішення завдання оптимізації структури капіталу підприємства ґрунтується на виборі мінімального значення показника середньозваженої вартості капіталу, якому сприяє збільшення в структурі капіталу частки позикового. У даних умовах фінансовий ризик буде прагнути виходити за межі свого мінімального рівня, тому Захаров В. С. [88] рекомендує не більше половини від загальної суми оборотних активів покривати за рахунок короткострокових зобов'язань. Дана стратегія передбачає наявність ефекту фінансового важеля (на думку автора, доцільно використовувати даний показник при виборі стратегії фінансового забезпечення стійкого розвитку

суб'єктів агропромислового сектору економіки), який генерує високу віддачу від вкладених коштів.

Нагорна О. В. [127] виділяє такі фінансові стратегії підприємства:

1. Стратегія фінансової підтримки пришвидшеного зростання підприємства, відповідно до цього, доміантною сферою стратегічного фінансового розвитку підприємства є підвищення потенціалу формування фінансових ресурсів.

2. Стратегія фінансового забезпечення стійкого зростання підприємства, що спрямована на збалансування параметрів зростання операційної діяльності та необхідного рівня фінансової безпеки підприємства. Пріоритетним завданням є забезпечення ефективного розподілу та використання його фінансових ресурсів.

3. Антикризова фінансова стратегія підприємства, що формується для забезпечення фінансової стабілізації підприємства у процесі виходу із кризи.

На думку автора [127], основою фінансової стратегії є стратегія фінансового забезпечення, мета якої полягає у забезпеченні відповідної рентабельності, платоспроможності, фінансової стійкості та фінансової стабільності підприємства.

Нагорною О. В. [127] відзначено, що у характеристиці фінансової стратегії розкриваються ознаки, аналогічні до поняття «фінансове забезпечення»:

по-перше, це формування та ефективне використання фінансових ресурсів; по-друге, це виявлення найефективніших напрямків фінансування та зосередження фінансових ресурсів на цих напрямках; по-третє, це виявлення всіх фінансових можливостей та здійснення заходів щодо забезпечення фінансової стійкості, що впливає, відповідно, на рівень фінансового забезпечення.

Аранчій В. І. та Зоря О. П. [9] вважають, що фінансова стратегія повинна виступати складовою загальної стратегії підприємства, відповідати їй за метою та завданням. Разом із цим мета й завдання визначаються її фінансовою

природою, економічними відносинами між суб'єктами ринку з приводу формування й використання фінансових ресурсів. Характерною рисою фінансової стратегії виступає її зв'язок із загальнодержавними фінансами на макро- та мікрорівні.

Фінансова стратегія, на думку [9], розглядається як: компонент загальної стратегії – одна з функціональних стратегій, метою якої є захоплення фінансових позицій на ринку; базова стратегія, що забезпечує (за допомогою фінансових інструментів, методів фінансовою менеджменту тощо) реалізацію будь-якої базової стратегії; мета її – ефективне використання фінансових ресурсів та управління ними.

Для забезпечення стійкого розвитку підприємства на ринку, на думку Аранчій В. І. та Зорі О. П. [9], необхідно чітко сформулювати фінансову стратегію, дотримуючись головної стратегічної мети, а саме:

- 1) формування фінансових ресурсів і централізоване стратегічне керівництво ними;
- 2) виявлення вирішальних напрямів та зосередження зусиль на їх виконанні, маневреності у використанні резервів фінансовим керівництвом підприємства;
- 3) ранжування та поетапне досягнення мети;
- 4) відповідність фінансових дій економічному стану та матеріальним можливостям конкретного підприємства;
- 5) об'єктивний облік фінансово-економічного становища та реального фінансового стану підприємства за рік, квартал, місяць;
- 6) створення та підготовку стратегічних резервів;
- 7) облік економічних і фінансових можливостей самого підприємства та його конкурентів;
- 8) визначення головної загрози з боку конкурентів, мобілізацію сил на її усунення та вмілий вибір напрямів фінансових дій;
- 9) маневрування й боротьбу за ініціативу для досягнення вирішальної переваги над конкурентами.

Галушак В. В. [41] вважає за доцільне виділити такі стратегії:

стратегія подолання нестійкості або стратегія виживання, що використовується в умовах економічної кризи, нестабільності та інфляції (до неї вдаються, коли показники діяльності підприємства набувають стійкої тенденції до погіршення); стратегія підтримки стійкості або стабілізації, що

використовується в умовах нестабільності обсягів продажів і прибутку та застосовується переважно в галузях із стабільною технологією, коли керівництво задовольняється загальним станом свого підприємства; стратегія розвитку або стійкого зростання, що виражає прагнення підприємства до зростання обсягів продажу, підвищення рентабельності й інших показників ефективності виробництва.

У межах розглянутих базових стратегій автор [41] зазначає, що можуть бути реалізовані різні стратегічні альтернативи. Для кожної з них готуються плани заходів з обґрунтуванням необхідних витрат на їхню реалізацію і з розрахунками очікуваного економічного ефекту від їхнього впровадження. Водночас підприємства розробляють заходи по реалізації більшості з перерахованих стратегічних альтернатив, припускаючи в процесі продовження свого функціонування послідовне проходження трьох етапів, яким відповідають три описані базові стратегії – виживання, стабілізації та розвитку.

Галушак В. В. [41] зазначає, що реалізація фінансової стратегії повинна забезпечити підприємству формування та ефективне використання фінансових ресурсів, виявлення найефективніших напрямів інвестування, відповідність фінансових дій економічному стану та матеріальним можливостям підприємства, визначення головної загрози з боку конкурентів, вибір напрямів фінансових дій та маневрування для досягнення вирішальної переваги над конкурентами. На підставі фінансової стратегії визначається фінансова політика підприємства: інвестиційна, дивідендна, цінова, податкова, амортизаційна.

Отже, вибір доцільної стратегії ФЗСР є змістом п'ятого етапу розробленого підходу. Правила вибору функціональних стратегій ФЗСР враховують рівень стійкого розвитку за фінансовою складовою, використовувану форму фінансування та напрям впливу зовнішнього середовища (табл. 3.11) на можливості залучення фінансових ресурсів, що дозволяє підвищити якість фінансових рішень щодо забезпечення стійкого розвитку суб'єктів АПК.

Таблиця 3.11

Стратегії формування ФЗСР суб'єктів АПК

Стратегія формування ФЗСР	Правила вибору стратегії формування ФЗСР								
	1	2	3	4	5	6	7	8	9
Залучення додаткових фінансових ресурсів та інвестицій	↑+		↑+		↑+	↑+			
Ефективного використання власних фінансових ресурсів	→↓+	→↓+		→↓+	→↓+	→↓+	→↓+	→↓+	
Розширеного фінансування		↑+							
Стабілізаційного фінансування			→↓+						
Оптимізації структури капіталу та мінімізації його вартості				↑+					
Збереження форми фінансування							↑+		
Залучення більш дешевих джерел фінансування								↑+	
Антикризова									↑+
Переходу до змішаної форми фінансування									→↓+

Примітка:

↑ – стимулюючий вплив зовнішнього середовища;

→ – нейтральний;

↓ – деструктивний

У зв'язку з цим, у дослідженні проведено позиціонування суб'єктів АПК в кубі з метою вибору стратегії ФЗСР на прикладі обраних представників кластерів за формою фінансування (за результатами проведеного кластерного аналізу за формою фінансування станом на 01.01.2018 р. наведеного в табл. 3.6. та розрахунку мінімальної відстані до центра кластера – дод. Н, рис. Н.7):

кластер 1: П16 – Сільськогосподарське АТ відкритого типу «Ольгівське» (16,70);

кластер 2: П11 – ПАТ «Вінницьке обласне сільськогосподарське виробниче підприємство по племенній справі в тваринництві» (0,31);

кластер 3: П12 – ПАТ «Сільськогосподарське підприємство «Селекція-племресурси» (0,77).

У зв'язку з цим в табл. 3.12 наведено вихідні дані для позиціонування обраних в результаті кластерного аналізу суб'єктів господарювання - представників кожного кластеру в кубі стратегій формування ФЗСР.

Таблиця 3.12

Вихідні дані для позиціонування суб'єктів АПК в кубі стратегій формування ФЗСР

Суб'єкт АПК	Значення показника по роках	Рівень стійкого розвитку за фінансовою складовою (п. 3.1)	Форма фінансування (п. 3.2)	Вплив зовнішнього середовища на ФЗСР суб'єктів АПК (п. 2.2)
П16 – Сільськогосподарське АТ відкритого типу «Ольгівське»	01.01.2012	Високий	Самофінансування	Нейтральний
	01.01.2013	Високий	Самофінансування	Нейтральний
	01.01.2014	Середній	Самофінансування	Стимулюючий
	01.01.2015	Середній	Самофінансування	Нейтральний
	01.01.2016	Середній	Самофінансування	Деструктивний
	01.01.2017	Середній	Боргове	Нейтральний
	01.01.2018	Низький	Боргове	Нейтральний
П11 – ПАТ «Вінницьке обласне сільськогосподарське виробниче підприємство по племенній справі в тваринництві»	01.01.2012	Високий	Самофінансування	Нейтральний
	01.01.2013	Низький	Змішане	Нейтральний
	01.01.2014	Середній	Самофінансування	Стимулюючий
	01.01.2015	Високий	Змішане	Нейтральний
	01.01.2016	Середній	Змішане	Деструктивний
	01.01.2017	Низький	Змішане	Нейтральний
	01.01.2018	Середній	Змішане	Нейтральний
П12 – ПАТ «Сільськогосподарське підприємство «Селекція-племресурси»	01.01.2012	Середній	Самофінансування	Нейтральний
	01.01.2013	Середній	Самофінансування	Нейтральний
	01.01.2014	Середній	Самофінансування	Стимулюючий
	01.01.2015	Середній	Самофінансування	Нейтральний
	01.01.2016	Середній	Самофінансування	Деструктивний
	01.01.2017	Низький	Самофінансування	Нейтральний
	01.01.2018	Високий	Самофінансування	Нейтральний

Отже, на основі вихідних даних (табл. 3.12) в дослідженні на рис. 3.4 наведено позиціонування Сільськогосподарського АТ відкритого типу «Ольгівське», ПАТ «Вінницьке обласне сільськогосподарське виробниче підприємство по племенній справі в тваринництві», ПАТ «Сільськогосподарське підприємство «Селекція-племресурси» в кубі стратегій формування ФЗСР.

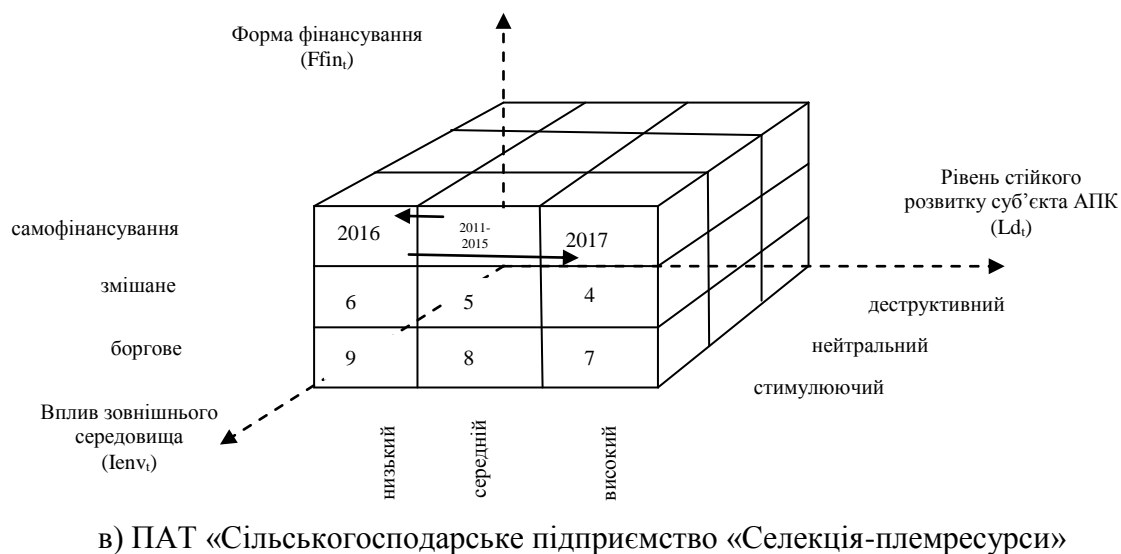
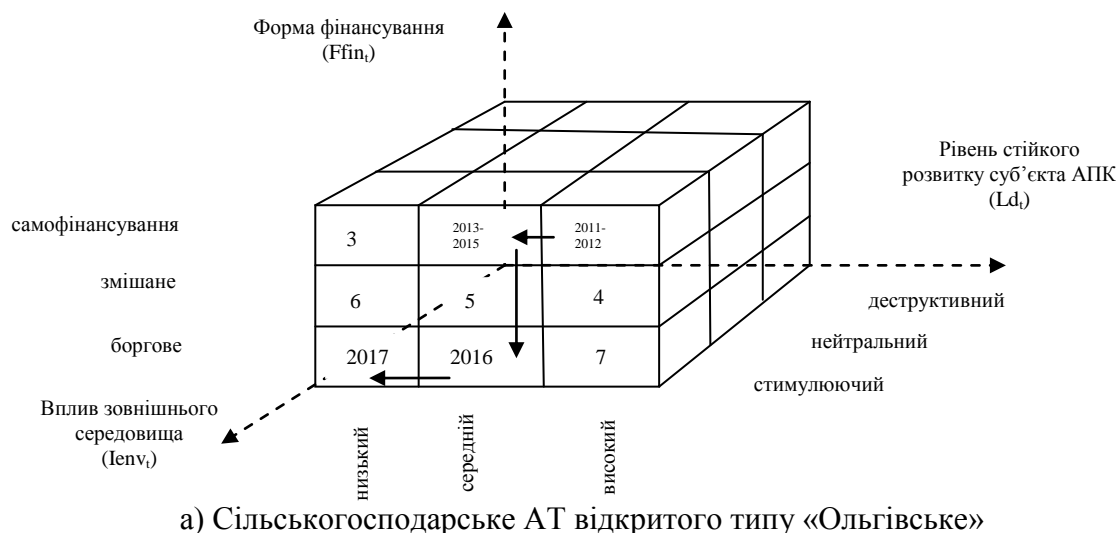

Рис. 3.4. Позиторнування суб'єктів АПК в кубі стратегій формування

Таким чином, на рис. 3.4 наведено позиціонування суб'єктів АПК в кубі стратегій ФЗСР станом з 01.01.2012 по 01.01.2018 рр. Так як стратегія ФЗСР направлена, в першу чергу, на вибір ефективного джерела фінансування для суб'єкта господарювання, то у зв'язку з цим для розрахунку доцільності залучення додаткових позикових коштів, що, в свою чергу, не призведе до зниження показників рентабельності суб'єктів АПК та відповідно до зниження ефективності їхньої діяльності в дослідженні розраховано ефект фінансового важеля для суб'єктів АПК.

Ефект фінансового важеля (ЕФВ) визначено за формулою [120]:

$$\text{ЕФВ} = (1 - \text{СПП}) \times (\text{ЕР} - \text{СРСВ}) \times (\text{ПК}/\text{ВК}), \quad (3.1)$$

де СПП — ставка податку на прибуток;

ЕР — економічна рентабельність, обумовлена відношенням прибутку до сплати податків і відсотків до середньорічної вартості активів;

ПК — позиковий капітал, тис. грн;

ВК — власний капітал, тис. грн;

СРСВ — середня розрахункова ставка відсотків.

Таким чином, у дослідженні розраховано ефект фінансового важеля на прикладі обраних представників кластерів (кластер 1: П16 – Сільськогосподарське АТ відкритого типу «Ольгівське», кластер 2: П11 – ПАТ «Вінницьке обласне сільськогосподарське виробниче підприємство по племенній справі в тваринництві», кластер 3: П12 – ПАТ «Сільськогосподарське підприємство «Селекція-племресурси»).

Вихідні дані для розрахунку взято на офіційному сайті Агентства з розвитку інфраструктури фондового ринку України [143], Державної служби статистики України [146], НБУ [129].

У зв'язку з цим в табл. 3.13 наведено результати розрахунку ефекту фінансового важеля.

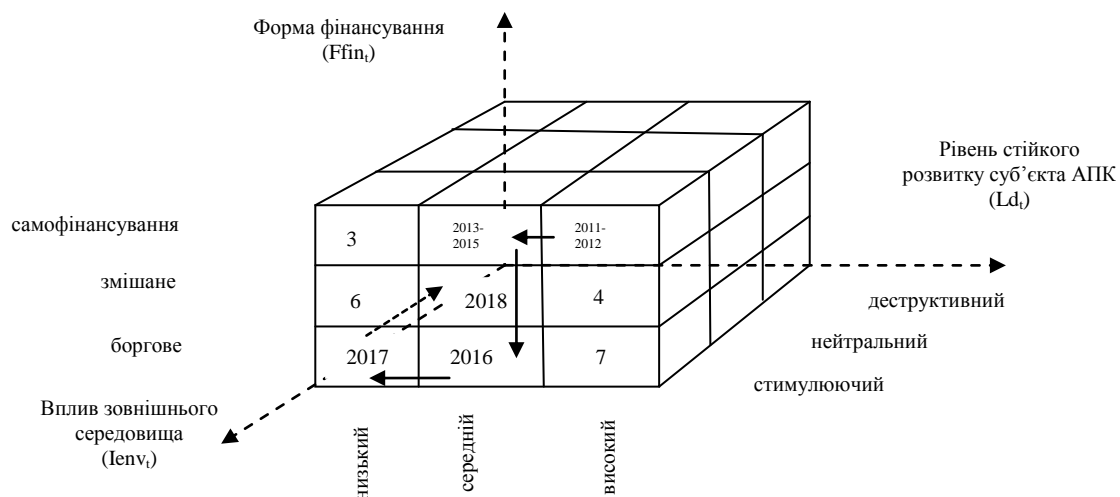
Таблиця 3.13

Результат розрахунку ефекту фінансового важеля суб'єктів АПК

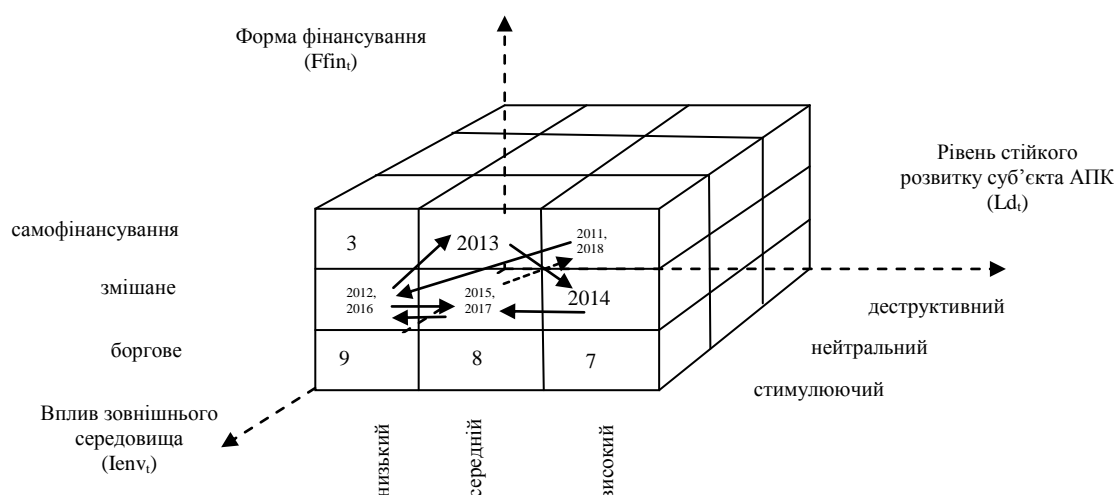
Суб'єкт АПК	Значення показника по роках	ЕФВ
П16 – Сільськогосподарське АТ відкритого типу «Ольгівське»	01.01.2018	-0,12
П11 – ПАТ «Вінницьке обласне сільськогосподарське виробниче підприємство по племенній справі в тваринництві»	01.01.2017	-0,04
П12 – ПАТ «Сільськогосподарське підприємство «Селекція-племресурси»	01.01.2017	-0,03
П11 – ПАТ «Вінницьке обласне сільськогосподарське виробниче підприємство по племенній справі в тваринництві»	01.01.2016	-0,02
П16 – Сільськогосподарське АТ відкритого типу «Ольгівське»	01.01.2012	0,00
	01.01.2013	0,00
	01.01.2014	0,00
	01.01.2015	0,00
	01.01.2016	0,00
	01.01.2017	0,00
П12 – ПАТ «Сільськогосподарське підприємство «Селекція-племресурси»	01.01.2012	0,00
	01.01.2013	0,00
	01.01.2014	0,00
	01.01.2015	0,00
	01.01.2016	0,00
	01.01.2018	0,00
П11 – ПАТ «Вінницьке обласне сільськогосподарське виробниче підприємство по племенній справі в тваринництві»	01.01.2013	0,00
	01.01.2012	0,01
	01.01.2014	0,01
	01.01.2018	0,01
	01.01.2015	0,02

Таким чином, за результатами розрахунку ефекту фінансового важеля (табл. 3.13) визначено, що суб'єкти АПК, які переважно використовують боргове фінансування, мають низький ефект фінансового важеля, при самофінансуванні – середній, при змішаному фінансуванні – максимальний ефект фінансового важеля, що підтверджує доцільність залучення додаткових позикових коштів при змішаному фінансуванні.

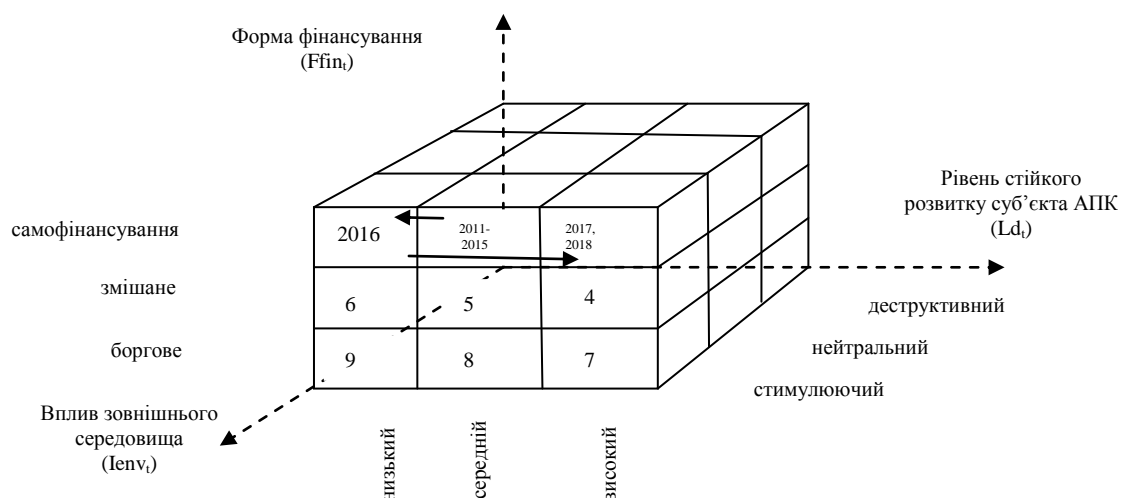
У зв'язку з цим, виходячи з проаналізованих даних та відповідно до розроблених правил стратегії формування ФЗСР в дослідженні сформовано стратегію формування ФЗСР досліджуваних суб'єктів агропромислового комплексу станом на 01.01.2018 р. (рис. 3.5).

а) Сільськогосподарське АТ відкритого типу «Ольгівське» (антикризова стратегія ФЗСР)

б) ПАТ «Вінницьке обласне сільськогосподарське виробниче підприємство по племенній справі в тваринництві» (стратегія ефективного використання власних фінансових ресурсів)

в) ПАТ «Сільськогосподарське підприємство «Селекція-племресурси» (стратегія ефективного використання власних фінансових ресурсів)

Рис. 3.5. Стратегії формування ФЗСР суб'єктів АПК (в розрізі кластерів)

Отже, на рис. 3.5 запропоновано стратегію формування ФЗСР досліджуваних суб'єктів АПК станом на 01.01.2018 р.

Відповідно до результатів розрахунку ефекту фінансового важеля за період з 2011 по 2017 рр. визначено, що даний показник для ЕФВ Сільськогосподарське АТ відкритого типу «Ольгівське» мав негативну динаміку станом на 01.01.2018 р. (зменшився на 0,12), що свідчить про недоцільність залучення додаткових позикових коштів, тому що це призведе до зниження показників рентабельності суб'єкта господарювання та відповідно до зниження ефективності його діяльності. Ефект фінансового важеля у ПАТ «Вінницьке обласне сільськогосподарське виробниче підприємство по племенній справі в тваринництві» та ПАТ «Сільськогосподарське підприємство «Селекція-племресурси» мав позитивну динаміку станом на 01.01.2018 р. (збільшився на 0,05 та 0,03 відповідно).

Так, відповідно до правила 9 $S_{fzsd9}=(Ld_{\text{низький}}, F_{\text{fin}_{\text{боргове}}}, I_{\text{env}_t})$ стратегії ФЗСР в залежності від результатів позиціонування суб'єкта АПК в кубі та характеристики впливу зовнішнього середовища для Сільськогосподарське АТ відкритого типу «Ольгівське» визначено, що за результатами діагностики суб'єкт АПК знаходиться в складному фінансовому стані, при цьому маючи високий рівень залежності від залученого капіталу. Тому стратегія ФЗСР повинна в першу чергу носити антикризовий характер та бути спрямована на недопущення банкрутства підприємства. Обраним напрямком переходу повинен бути блок 5, так як вплив зовнішнього середовища нейтральний. Збереження високої частки позикових ресурсів є неможливим, так як ефект фінансового важеля мав тенденцію до зменшення, що свідчить про недоцільність використання позикових ресурсів. Отже, основним джерелом фінансування може виступати збільшення зареєстрованого капіталу, так як підприємство станом на 01.01.2018 р. отримало збиток у сумі 50 тис. грн.

Відповідно до правила 5 $S_{fzsd5}=(Ld_{\text{середній}}, F_{\text{fin}_{\text{змішане}}}, I_{\text{env}_t})$ стратегії ФЗСР в залежності від результатів позиціонування суб'єкта АПК в кубі та характеристики впливу зовнішнього середовища для ПАТ «Вінницьке обласне

сільськогосподарське виробниче підприємство по племенній справі в тваринництві» визначено, що за відсутності сприятливих умов для залучення зовнішнього фінансування (вплив зовнішнього середовища в 2017 році – нейтральний), стратегія ФЗСР може бути сконцентрована на переході до блоку 1, тобто підвищення рівня розвитку за рахунок активного та ефективного використання власних джерел коштів.

Відповідно до правила 1 $S_{fzsd1}=(Ld_{\text{високий}}, F_{\text{fin самофінансування}}, I_{\text{env}_t})$ стратегії ФЗСР в залежності від результатів позиціонування суб'єкта АПК в кубі та характеристики впливу зовнішнього середовища (нейтральний вплив в 2017 році), доцільною для ПАТ «Сільськогосподарське підприємство «Селекція-племресурси» уявляється стратегія підтримки ефективного використання власних фінансових ресурсів, цільовою спрямованістю якої є утримання поточної позиції підприємства в кубі.

Таким чином, в дослідженні запропонований підхід до вибору стратегії ФЗСР на основі позиціонування суб'єкта АПК в кубі стратегій. Розроблені правила вибору стратегії ФЗСР, які враховують рівень стійкого розвитку суб'єкта АПК за фінансовою складовою, використовувану ним форму фінансування та напрям впливу зовнішнього середовища на можливості залучення фінансових ресурсів, що дозволило підвищити якість управлінських та фінансових рішень щодо забезпечення стійкого розвитку суб'єктів АПК та галузі в цілому.

Висновки до розділу 3

У результаті проведеного дослідження щодо удосконалення методичних підходів до формування фінансового забезпечення стійкого розвитку суб'єктів АПК сформовано та обґрунтовано такі пропозиції:

1. Удосконалено методичний підхід оцінювання стійкого розвитку суб'єктів АПК за фінансовою складовою, підґрунтям якого є сформована

система показників оцінки рівня розвитку суб'єктів АПК методом аналізу наукових джерел та логічного узагальнення. На основі сформованої системи за період 2011-2017 рр. побудовано інтегральний показник оцінки рівня стійкого розвитку суб'єктів АПК за фінансовою складовою з використанням методу таксономічного аналізу та вербально-числової шкали Харрінгтона, отримані результати розрахунків проаналізовано в динаміці.

2. Методом кластерного аналізу k-середніх за такими показниками як частка власного капіталу в структурі фінансових ресурсів суб'єкта господарювання; частка довгострокових зобов'язань та забезпечень; частка поточних зобов'язань та забезпечень виділено групи суб'єктів АПК, які віддають перевагу певним джерелам фінансових ресурсів за період 2011-2017 рр. Сформульовано фінансову інтерпретацію сформованих кластерів: суб'єкти АПК, які використовують переважно боргове фінансування; суб'єкти АПК, які використовують переважно змішане фінансування; суб'єкти АПК, які практично повністю знаходяться на самофінансуванні.

Для виявлення зв'язку між формою фінансування та рівнем ефективності діяльності суб'єктів АПК методом кластерного аналізу на основі самоорганізаційних карт Кохонена виділено групи суб'єктів агропромислового сектору економіки відповідно до рівня рентабельності їх діяльності (низький, середній, високий).

На основі сформованих кластерів за формами фінансування та за ефективністю діяльності суб'єктів АПК сформовано матрицю зв'язку ефективності діяльності та форми фінансування суб'єктів АПК. У результаті виділено тенденцію, відповідно до якої суб'єкти АПК, що практично повністю знаходяться на самофінансуванні, мають в середньому більш високий рівень рентабельності своєї діяльності (38,20 %). У той же час суб'єкти агропромислового сектору економіки, які використовують змішану або боргову форми фінансування, навпаки, відзначаються більш низьким рівнем ефективності своєї діяльності (до 41,03 %).

3. Запропоновано методичний підхід до вибору стратегій формування ФЗСР суб'єктів агропромислового сектору економіки, який включає 5 етапів.

Для вибору суб'єктом АПК адекватної стратегії фінансового забезпечення стійкого розвитку залежно від рівня його розвитку, форми фінансового забезпечення та з урахуванням впливу зовнішнього середовища, запропоновано використання куба стратегій формування ФЗСР. Розроблені правила вибору стратегії ФЗСР в залежності від результатів позиціонування суб'єкта АПК в кубі, сформована сукупність стратегій ФЗСР.

У дослідженні проведено позиціонування суб'єктів АПК в кубі з метою вибору стратегії формування ФЗСР на прикладі обраних представників кластерів за формою фінансування, здійснено розрахунок ефекту фінансового важеля (ЕФВ) для суб'єктів АПК на прикладі обраних представників кластерів. За результатами розрахунку ефекту фінансового важеля визначено, що суб'єкти АПК, які переважно використовують боргове фінансування, мають низький ефект фінансового важеля, при самофінансуванні – середній, при змішаному фінансуванні – максимальний ефект фінансового важеля, що підтверджує доцільність залучення додаткових позикових коштів при змішаному фінансуванні.

Отримані результати дослідження щодо вдосконалення підходів до формування фінансового забезпечення стійкого розвитку суб'єктів агропромислового сектору економіки опубліковано в [25, 73, 74, 76].

Список використаних джерел [3, 7, 9, 10, 32, 34, 42, 45, 47, 57, 59, 60, 67, 83, 88, 91, 92, 107, 113, 115, 117, 119, 120, 121, 122, 127, 129, 131, 143, 146, 158, 160, 178, 200, 206, 209, 211, 222, 225, 226, 227, 228, 231].

ВИСНОВКИ

У дисертаційній роботі вирішено важливе науково-практичне завдання з подальшого розвитку й удосконалення теоретичних положень, методичних підходів та розробки науково-практичних рекомендацій щодо формування фінансового забезпечення стійкого розвитку суб'єктів агропромислового сектору економіки. Основні висновки і результати, одержані в процесі дослідження, полягають у такому.

1. Виділено ключові ознаки поняття «фінансове забезпечення», які узагальнені за трьома аспектами – змістовним, організаційним та цільовим. У зв'язку з цим під фінансовим забезпеченням запропоновано розуміти процес формування, накопичення та використання фінансових ресурсів суб'єкта господарювання з метою сприяння його стійкому розвитку та реалізації окремих завдань фінансової політики. Узагальнено класифікацію джерел фінансування суб'єктів АПК та визначено найбільш використовувані у практичній діяльності форми фінансування (самофінансування, боргове та змішане).

2. Здійснено контент-аналіз поняття «стійкий розвиток» та у зв'язку з цим наведено визначення фінансового забезпечення стійкого розвитку суб'єкта господарювання як ефективного формування, накопичення та використання фінансових ресурсів суб'єкта господарювання, яке сприяє зміни показників складових стійкого розвитку в умовах несприятливого впливу зовнішнього середовища. На основі систематизації методичних підходів до оцінки рівня стійкого розвитку суб'єктів АПК, доведено пріоритетність фінансової складової, що відповідає концепції Державної цільової програми розвитку аграрного сектору економіки на період до 2020 р.

3. Сформовано методичний підхід до оцінки рівня стійкого розвитку АПК за фінансовою складовою, основою якого є сформована система показників оцінки рівня стійкого розвитку АПК. На основі запропонованої системи

показників методом таксономії побудовано інтегральний показник, значення якого розділено на три рівня (високий, середній та низький) та оцінено рівень стійкого розвитку АПК за 2007-2017 рр., що підтвердило переважання низького рівня стійкого розвитку АПК.

4. З використанням методу багатовимірної факторної аналізу виділено фактори зовнішнього середовища, які впливають на формування ФЗСР АПК (монетарно-інфляційний фактор, фактор прямої бюджетної підтримки та фактор державної підтримки пільгового кредитування АПК). За виділеними факторами та їх значущими показниками побудовано інтегральний показник впливу зовнішнього середовища (деструктивний, нейтральний, стимулюючий) на формування ФЗСР АПК, практичне використання якого довело, що в основному вплив зовнішнього середовища на формування ФЗСР АПК є нейтральним.

5. Здійснено діагностику та аналіз структури джерел фінансування суб'єктів АПК. Дослідження показало, що більшість суб'єктів АПК оперують власними коштами (60-75 %), однак потреба в поточних зобов'язаннях з кожним роком зростає. У результаті дослідження кредитних програм банків, які спрямовані на поповнення обігових коштів суб'єктів АПК, визначено, що в цілому умови для користування ними можуть виконати далеко не всі суб'єкти господарювання, оскільки не мають достатнього майна для застави.

6. Визначено показники оцінки рівня стійкого розвитку суб'єктів АПК за фінансовою складовою. Методом таксономії на основі запропонованої системи показників за фінансовою складовою побудовано інтегральний показник та оцінено рівень стійкого розвитку суб'єктів АПК за період 2011-2017 рр., кількісні значення якого свідчать, що в середньому 36,23 % суб'єктів АПК мали низький рівень стійкого розвитку, 32,12 % – середній; 31,65 % – високий, тобто високий рівень стійкого розвитку за фінансовою складовою не мають навіть 50 % суб'єктів АПК.

7. Методом кластерного аналізу k-середніх за період 2011-2017 рр. виділено групи суб'єктів АПК, які віддають перевагу певним джерелам

фінансових ресурсів. За результатами досліджень, самофінансування визначено як переважне джерело фінансування: з одного боку це підвищує фінансову стійкість суб'єктів АПК, а з другого боку обмежує формування фінансового забезпечення за обсягами і не дозволяє їм здійснювати стійкий розвиток бажаними темпами. Для виявлення зв'язку між формою фінансування та рівнем ефективності діяльності суб'єктів АПК методом кластерного аналізу на основі самоорганізаційних карт Кохонена виділено групи суб'єктів АПК відповідно до рівня рентабельності їх діяльності (низький, середній, високий). В результаті виявлено тенденцію, відповідно до якої суб'єкти АПК, що практично повністю знаходяться на самофінансуванні, мають в середньому більш високий рівень рентабельності своєї діяльності (38,20 %). У той же час суб'єкти АПК, які використовують змішану або боргову форми фінансування, навпаки, відзначаються більш низьким рівнем ефективності своєї діяльності (до 41,03 %), що підтверджує доцільність самофінансування як переважного джерела формування фінансового забезпечення суб'єктів АПК.

8. Запропоновано використання обґрунтованої сукупності параметрів (форма фінансування, напрям впливу зовнішнього середовища на процес формування фінансового забезпечення, рівень стійкого розвитку) до вибору стратегії формування ФЗСР на основі позиціонування суб'єктів АПК в кубі стратегій, що є підґрунтям розробленого методичного підходу та дозволило підвищити якість управлінських та фінансових рішень щодо забезпечення стійкого розвитку суб'єктів АПК та галузі в цілому.

Практичне значення отриманих результатів підтверджується довідками про впровадження в діяльність ПрАТ «Полтавське ХПП» (довідка № 1348 від 14.12.2017), ТОВ «Гутянський елеватор» (довідка № 98/1 від 21.05.2018), відділу агропромислового розвитку Богодухівської районної державної адміністрації Харківської області (довідка № 03-23/285 від 17.09.2018) та в навчальний процес у Харківському національному економічному університеті імені Семена Кузнеця (довідка № 18/86-39-162 від 01.06.2018).

Пропозиції та рекомендації, що стосуються виділення системи факторів зовнішнього середовища, які здійснюють суттєвий вплив на формування фінансового забезпечення стійкого розвитку підприємств агропромислового сектору економіки, враховані при формуванні стратегії розвитку ПрАТ «Полтавське ХПП» на 2018 р. для обґрунтування вибору джерел фінансування з урахуванням факторів зовнішнього середовища функціонування (довідка № 1348 від 14.12.2017).

Підхід до вибору стратегії фінансового забезпечення стійкого розвитку (ФЗСР) на основі позиціонування суб'єкта АПК в кубі стратегій прийнято для впровадження у практичну діяльність ТОВ «Гутянський елеватор» (довідка № 98/01 від 21.05.2018).

Методичний підхід до оцінки рівня стійкого розвитку АПК за фінансовою складовою, що складається з трьох комплексних етапів та передбачає формування обґрунтованого переліку показників оцінювання, побудову інтегрального показника та розпізнавання рівня стійкого розвитку галузі за фінансовою складовою використано у діяльності відділу агропромислового розвитку Богодухівської районної державної адміністрації Харківської області (довідка № 03-23/285 від 17.09.2018).

Результати дослідження застосовуються у навчальному процесі кафедри фінансів Харківського національного економічного університету імені Семена Кузнеця при підготовці студентів першого (бакалаврського) рівня вищої освіти, освітній ступінь бакалавр спеціальності 072 «Фінанси, банківська справа та страхування» спеціалізації «Фінанси і кредит» при викладанні навчальної дисципліни «Фінансова діяльність суб'єктів господарювання» (довідка № 18/86-39-162 від 01.06.2018).

Можливими напрямками продовження досліджень за тематикою дисертації є удосконалення теоретико-методичного фінансового забезпечення стійкого розвитку підприємств реального сектору економіки.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. 9 графиков и карт о том, кто на самом деле кормит Украину [Електронний ресурс] – Business Views. – 2017. – Режим доступу: <http://businessviews.com.ua/ru/economy/id/9-grafikov-i-kart-o-tom-kto-na-samom-dele-kormit-ukrainu-1476/#>.

2. Абрамова І. В. Фінансова політика в аграрному секторі економіки: стан та перспективи: монографія / І. В. Абрамова, О. М. Віленчук, Д. І. Дема та ін.; за ред. проф. Д. І. Деми. – Житомир : ЖНАЕУ, 2015. – 364 с.

3. Аверина О. И. Анализ и оценка устойчивого развития предприятия / О. И. Аверина, Д. Д. Гудкова // Актуальные проблемы гуманитарных и естественных наук: журнал. – 2016. – № 3. – Москва : Научное издательство «Институт стратегических исследований». – С. 10-19.

4. Аграрний сектор України: тенденції, суб'єкти, перспективи реформування / [Єрмолаєв А., Клименко І., Ємець В., Таран С.]. – Київ : Нова Україна Інститут наукових досліджень, 2012. – 28 с.

5. Аграрний сектор України: огляд рослинництва. Попередні підсумки 2013 року [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.bakertilly.ua>.

6. Академічний тлумачний словник [Електронний ресурс]. – Словник української мови. – 1970-1980 рр. – Режим доступу: <http://sum.in.ua/>.

7. Андрійчук В. Г. Економіка аграрних підприємств: підр / В. Г. Андрійчук. – 2-ге вид., доп. і перероблене. – К. : КНЕУ, 2002. – 624 с.

8. Андрійчук В. Г. Ефективність діяльності аграрних підприємств: теорія, методика, аналіз / В. Г. Андрійчук – К. : КНЕУ, 2006. – 292 с.

9. Аранчій В. І. Фінансова стратегія у системі управління підприємством / В. І. Аранчій, О. П. Зоря // Вісник Полтавської державної аграрної академії. Економіка. – 2010. – № 2. – С. 156-159.

10. Артеменко В. О. Структура чинників впливу на конкурентоспроможність підприємств АПК / В. О. Артеменко, С. І. Мельник

// Управління проектами та розвиток виробництва: зб. наук. пр. – Луганськ : вид-во СНУ ім. В. Даля, 2010. – № 4 (36). – С. 104-110.

11. Артюхова І. В. Системоутворюючі чинники розвитку підприємства / І. В. Артюхова, Т. О. Літвіненко // Проблеми матеріальної культури. Економічні науки. – С. 15-17.

12. Афанасьєв Н. В. Управление развитием предприятия / Н. В. Афанасьєв, В. Д. Рогожин, В. И. Рудыка: монографія. – Харьков : Издательский Дом «ИНЖЭК», 2003. – 184 с.

13. Башко В. Податкова реформа: як стати святішим від Папи Римського за один помах / В. Башко. – [Електронний ресурс]. – 2015. – Режим доступу: <http://gazeta.dt.ua/finances/podatкова-reforma-yak-stati-svyatishim-vid-papi-rimskogo-za-odin-pomah-.html>.

14. Берест М. М. Визначення факторів впливу зовнішнього середовища на фінансове забезпечення розвитку суб'єктів АПК / М. М. Берест, М. О. Дудка // Наукові записки Національного університету «Острозька академія»: науковий журнал. – 2017. – №7 (35). – С. 13-16. (Серія «Економіка»)

15. Берест М. М. Дефініційна основа сталого розвитку суб'єктів АПК / М. М. Берест, М. О. Дудка // Збірник матеріалів Міжнародної науково-практичної конференції «Фінансова спроможність об'єднаних територіальних громад: очікування та реалії» (м. Рівне-Луцьк, 29-30 листопада 2017 р.). – Рівне : Волин. обереги, 2017. – С. 13-16.

16. Берест М. М. Оцінка впливу факторів зовнішнього середовища на діяльність та розвиток суб'єктів АПК [Електронний ресурс] / М. М. Берест, М. О. Дудка // Глобальні та національні проблеми економіки: електронне наукове фахове видання. – 2017. – Вип. 18. – Миколаїв : МНУ ім. О. В. Сухомлинського. – С. 171-178. – Режим доступу : <http://global-national.in.ua/issue-18-2017/25-vipusk-18-serpen-2017-r/3282-berest-m-m-dudka-m-o-otsinka-vplivu-faktoriv-zovnishnogo-seredovishcha-na-diyalnist-ta-rozvitok-sub-ektiv-apk>.

17. Берест М. М. Оцінка кризових явищ в діяльності підприємств агропромислового комплексу / М. М. Берест, М. О. Дудка // Збірник матеріалів I Міжнародної науково-практичної конференції «Фінансово-кредитна система: вектор розвитку для України» (м. Ужгород, 23-25 квітня 2015 р.). – Ужгород : ПРАТ «Видавництво «Закарпаття», 2015. – С. 436-440.

18. Берест М. М. Оцінка кризових явищ у діяльності підприємств агропромислового комплексу на основі комплексу діагностичних показників / М. М. Берест, М. О. Дудка // Матеріали Міжнародної науково-практичної конференції «Соціально-економічний розвиток України та її регіонів: проблеми науки та практики»: тези доповідей учасників конференції (м. Харків, 22-23 травня 2014 р.). – Харків : ВД «ІНЖЕК», 2014. – С. 431-437. – 1 електрон. опт. диск (CD-ROM): кольор., 12 см. – Систем. вимоги: Pentium; 32 Mb RAM; CD. – ROM Windows 98/2000/NT/XP; Adobe Acrobat Reader. – Назва з контейнера.

19. Берест М. М. Оцінка рівня стійкого розвитку агропромислового сектору економіки України / М. М. Берест, М. О. Дудка // Економіка розвитку: науковий журнал. – 2017. – № 4 (84). – С. 27-37.

20. Берест М. М. Сутність та економічний зміст категорії «фінансове забезпечення» / М. М. Берест, М. О. Дудка // Економіка і фінанси: науковий журнал. – 2015. – № 1. – С. 36-41.

21. Берест М. М. Сучасні підходи до оцінки стійкого розвитку підприємств / М. М. Берест, М. О. Дудка // Матеріали Міжнародної наукової конференції «Економічний розвиток і спадщина Семена Кузнеця»: тези доповідей (м. Харків, 31 травня-1 червня 2018 р.). – Харків : ХНЕУ імені Семена Кузнеця, 2018. – С. 204-205.

22. Берест М. М. Теоретичні засади та класифікаційні аспекти категорії «розвиток» / М. М. Берест, М. О. Дудка // Вісник економіки транспорту і промисловості: збірник наук.-практ. статей. – 2014. – Вип. 47. – Харків : УкрДАЗТ. – С. 173-179.

23. Берест М. М. Фінансове забезпечення стійкого розвитку агропромислового сектору економіки як складова підтримки фінансової безпеки держави / М. М. Берест, М. О. Дудка // Збірник матеріалів VI Всеукраїнської науково-практичної конференції «Сучасні проблеми фінансового моніторингу» (23 листопада 2018 р.). – Харків : ХНЕУ ім. С. Кузнеця, ТОВ «ТО Ексклюзив», 2018. – С. 38-39.

24. Берест М. М. Формування санаційної стратегії підприємства в сучасних умовах господарювання: дис. канд. екон. наук: 08.00.04 / М. М. Берест; ХНЕУ. – Харків : ХНЕУ, 2011. – 324 с.

25. Берест М. М. Формування структури джерел фінансування підприємств АПК [Електронний ресурс] / М. М. Берест, М. О. Дудка // Економіка та суспільство. – 2017. – № 10. – С. 159-165. – Режим доступу: http://economyandsociety.in.ua/journal/10_ukr/30.pdf.

26. Білодід І. Словник української мови / І. Білодід, В. Винник // Т. 8. – Київ : Вид-во «Наукова думка», 1977. – 927 с.

27. Большой энциклопедический словарь. – М. : Большая российская энциклопедия, 1997. – 1456 с.

28. Бондаревська К. В. Тенденції розвитку аграрного сектору економіки України / К. В. Бондаревська // Економіка АПК. – 2014. – № 11. – С. 36-42.

29. Борисова В. А. Методологічні основи аналізу фінансового стану підприємств агропромислового виробництва / В. А. Борисова // Фінанси України. – 2008. – № 10. – С. 63-68.

30. Борщук Є. М. Основи теорії стійкого розвитку еколого-економічних систем : монографія / Є. М. Борщук. – Львів : Растр-7, 2007. – 435 с.

31. Бражник Л. В. Джерела фінансування господарської діяльності підприємств / Л. В. Бражник, І. О. Ралко, В. О. Яловега, В. О. Завалевська // Наукові праці ПДАА. – Вип. 1 (6). – Т.3. Економічні науки. – Полтава: ПДАА. – 2013. – С. 57-62.

32. Бурлака О. М. Забезпечення стійкого розвитку аграрної галузі економіки: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. екон. наук: спец.

08.00.03 «Економіка та управління національним господарством» / О. М. Бурлака; Вінницький нац. аграрний ун-т. – Вінниця. – 2015. – 21 с.

33. Бюджетний кодекс України [Електронний ресурс]: Закон від 08.07.2010 № 2456-VI / Верховна Рада України. – Режим доступу: <http://rada.gov.ua/>.

34. Важенина Т. М. Формирование системы показателей оценки устойчивости развития муниципального образования [Электронный ресурс] / Т. М. Важенина // Вестник Научно-исследовательского центра корпоративного права, управления и венчурного инвестирования Сыктывкарского государственного университета. – 2010. – № 4. – Режим доступа: <http://koet.syktsu.ru/vestnik/2010/2010-4/2/2.htm>.

35. Василенко В. А. Организационно-циклическая и структурно-функциональная модели развития организации / В. А. Василенко // Культура народов Причерноморья. – 2004. – № 56. – Т. 1. – С. 100-107.

36. Вивчення та аналіз чинників зовнішнього середовища. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://msd.in.ua/vivchennya-ta-analiz-chinnikiv-zovnishnogo-seredovishha/>.

37. Відбулась селекторна нарада з Міністром аграрної політики та продовольства України [Електронний ресурс] // Офіційний сайт Херсонської обласної державної адміністрації. – Режим доступу: <http://khoda.gov.ua/vidbulas-selektorna-narada-z-ministrom-agrarno%D1%97-politiki-ta-prodovolstva-ukra%D1%97ni/>.

38. Вікіпедія [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://uk.wikipedia.org/wiki/>.

39. Вікіпедія. Вільна енциклопедія [Електронний ресурс]. – Сталий розвиток. – Режим доступу: http://uk.wikipedia.org/wiki/Сталий_розвиток.

40. Возняк Г. В. Інноваційна діяльність промислових підприємств та способи її фінансування в Україні: моногр. / Г. В. Возняк, А. Я. Кузнєцова. – Київ : УБС НБУ, 2007. – 183 с.

41. Галушак В. В. Фінансова стійкість та фінансова стратегія підприємства як ефективне формування та використання фінансових ресурсів / В. В. Галушак // Глобальні та національні проблеми економіки. – 2015. – Вип. 4. – С. 810-813.

42. Галюк Л. Інтегрована оцінка економічної стійкості розвитку газорозподільних підприємств / Л. Галюк // Галицький економічний вісник. – 2012. – № 2 (35). – С.145-154.

43. Гамалій В. Ф. Дослідження стійкості функціонування промислово-економічних систем / В. Ф. Гамалій, І. В. Ніколаєв // Вісник економічної науки України. – 2008. – № 1. – С. 14-17.

44. Гапоненко А. Л. Стратегическое управление: учеб. для вузов, обучающихся по специальности 061100 «Менеджмент организаций» / А. Л. Гапоненко, А. П. Панкрухин. – 2-е изд., стер. — Москва : Издательство ОМЕГА–Л, 2006. – 464 с.

45. Гаркавенко С. С. Маркетинг: підруч. [для студ. ек. спец. вищ. навч. закл.] / С. С. Гаркавенко. – К. : Лібра, 2004. – 712 с.

46. Герасимчук З. В. Регіональна політика сталого розвитку: теорія, методологія, практика: монографія / З. В. Герасимчук. – Луцьк : Надстир'я, 2008. – 528 с.

47. Глаголева І. І. Застосування кластерного аналізу для опрацювання даних земельного кадастру / І. І. Глаголева, А. Ю. Берко // Вісник Національного університету «Львівська політехніка». – 2014. – № 783: Інформаційні системи та мережі. – С. 420-429.

48. Гладій С. Фінансовий механізм інвестування інноваційного розвитку: теоретико-методологічний підхід до управління / С. Гладій // Наука молода. – 2005. – № 3. – С. 109-115.

49. Глотова И. И. Финансовое обеспечение производственных ресурсов АПК [Текст]: монография / И. И. Глотова, Е. П. Томилина, О. Н. Углицких, С. Г. Шматко, И. М. Подколзина. – Ставрополь : ООО «Седьмое небо», 2011. – 255 с.

50. Годовой отчет за 12 месяцев, закончившихся 30 июня 2015 года. – Kernel Holding S. A. – 2016. – 94 с.

51. Голубець М. А. Розвиток «сталий» чи «збалансований»? / М. А. Голубець // Український географічний журнал. – 2006. – № 2. – С. 66-69.

52. Гомза В. М. Державне фінансування сільськогосподарських підприємств / В. М. Гомза // Економіка та управління АПК. – 2014. – №2. – С. 35-39.

53. Гончаренко І. М. Впровадження стратегії виживання в систему антикризового управління торговельних підприємств в Україні / І. М. Гончаренко // Сучасні тенденції та проблеми управління. – Вісник КНУТД. – № 4 (101). – 2016. – С. 69-75.

54. Гончаренко М. О. Дослідження стійкості розвитку підприємства як економічної системи / М. О. Гончаренко // Труды Одесского политехнического университета. Экономика. – Вип. 1(33)-2(34). – 2009. – 243 с.

55. Гончаренко М. О. Дослідження факторів, що впливають на стійкість розвитку підприємства / М. О. Гончаренко // Вісник соціально-економічних досліджень. – № 40. – С. 36-40.

56. Гончаренко М. О. Методичні підходи оптимального управління стійкістю компанії / М. О. Гончаренко, О. С. Світлична // Устойчивое развитие: социальные и экономические изменения: монографія. – Ополе: Theacademy of Management and Administration in Opole, 2016. – С. 219-225.

57. Гончаренко О. М. Діагностика та інструментарій оцінки стійкого розвитку підприємства / О. М. Гончаренко // Праці Одеського політехнічного університету. – 2011. – №2(36). – С. 312-319.

58. Гудзь О. Є. Джерела формування фінансових ресурсів сільськогосподарських підприємств / О. Є. Гудзь // Облік і фінанси АПК. – 2007. – № 3-5. – С.100-105.

59. Гуменюк М. М. Основні фактори економічної ефективності сільськогосподарських підприємств регіону / М. М. Гуменюк // Наукові праці ПДАА. – 2013. – Вип.1(6). Т.2 – С. 119-125.

60. Гуцул М. О. Концепція фінансового забезпечення стійкого розвитку підприємства / М. О. Гуцул // Науковий вісник Ужгородського національного університету / голов. ред. М. М. Палінчак. – Ужгород : Видавничий дім «Гельветика», 2016. – Вип. 7 – Ч. 1. – С. 102-106. – Серія: Міжнародні економічні відносини та світове господарство.

61. Даль В. И. Толковый словарь живого великорусского языка / В. И. Даль: В 4 т. – СПб. : Диамант, 1998. – Т. 4. – 638 с.

62. Данилишин Б. М. Природно-ресурсний потенціал сталого розвитку України / Б. М. Данилишин, С. І. Дорогунцов, В. С. Міщенко. – Київ : РВПС України, 1999. – 716 с.

63. Дані економічних результатів сільськогосподарського виробництва за 2015 рік [Електронний ресурс] – Держстат. – 2016. – Режим доступу: <https://agropolit.com/news/729-dani-ekonomichnih-rezultativ-silskogospodarskogo-virobnitstva-za-2015-rik---derjstat>.

64. Дем'яненко М. Я. Проблеми фінансово-кредитного забезпечення аграрного сектора АПК / М. Я. Дем'яненко. – Київ : ННЦІАЕ, 2004. – 320 с.

65. Дем'яненко М. Я. Фінанси в період реформування агропромислового виробництва / М. Я. Дем'яненко, В. М. Алексійчук, А. Г. Борщ та інші. за редакцією М. Я. Дем'яненка. – Київ : ІАЕ УААН, 2002. – 645 с.

66. Дем'яненко М. Я. Фінансові проблеми формування та розвитку аграрного ринку / М. Я. Дем'яненко. – К. : ННЦ ІАЕ, 2007. – 64 с.

67. Демидова І. А. Інформаційне забезпечення стійкого економічного розвитку машинобудівного підприємства: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. екон. наук: спец. 08.00.04 «Економіка та управління підприємствами (за видами економічної діяльності)» / І. А. Демидова. Приазовський держ. техн. ун-т. – Маріуполь : 2010. – 20 с.

68. Дзюба С. Г. Вплив складових елементів зовнішнього середовища на виробничу діяльність підприємств / С. Г. Дзюба, Ю. Ткач // Вісник Донецького університету економіки та права: збірник наукових праць. – 2012. – № 2. – С. 62-70.

69. Дікань Л. В. Фінансове забезпечення діяльності підприємства: сутність та джерела / Л. В. Дікань, Ю. О. Голуб // Економіка розвитку. – 2007. – № 3 (43). – С. 65-68.

70. Домбровський В. С. Фінансове забезпечення функціонування і розвитку підприємств малого бізнесу на регіональному рівні: автореф. дис. на здобуття наук. ступ. канд. екон. наук: спец.: 08.04.01 / В. С. Домбровський. – 2006. – 216 с.

71. Дудка М. О. Аграрні розписки: ефективний інструмент фінансування суб'єктів АПК [Електронний ресурс] / М. О. Дудка // Збірник матеріалів II Всеукраїнської науково-практичної інтернет-конференції студентів, аспірантів та молодих вчених «Сучасні інструменти управління корпоративними фінансами» (7 грудня 2018 р.). – Київ : КНЕУ, 2018. – С. 108-111. – Режим доступу: http://ir.kneu.edu.ua/bitstream/2010/26920/1/siukf_18_28.pdf.

72. Дудка М. О. Аналіз сучасних тенденцій розвитку агропромислового сектору України в контексті забезпечення економічної безпеки держави / М. О. Дудка // Збірник матеріалів IV Всеукраїнської науково-практичної конференції «Сучасні проблеми фінансового моніторингу» (м. Харків, 10 квітня 2015 р.). – Харків : ХНЕУ ім. С. Кузнеця, ТО Ексклюзив, 2015. – С. 61-63.

73. Дудка М. О. Зарубіжний досвід фінансового забезпечення розвитку агропромислового сектору / М. О. Дудка // Збірник матеріалів II Міжнародної науково-практичної конференції «Фінансово-кредитна система: вектор розвитку» (м. Ужгород, 26 квітня 2017 р.). – Ужгород : Видавництво УжНУ «Говерла», 2017. – С. 146-147.

74. Дудка М. О. Методичний підхід до побудови куба стратегій фінансового забезпечення стійкого розвитку суб'єктів АПК / М. О. Дудка // Управління розвитком. – 2018. – № 3. – С. 23-29.

75. Дудка М. О. Морфологічний аналіз сутності поняття «стійкий розвиток» [Електронний ресурс] / М. О. Дудка // Глобальні та національні

проблеми економіки: електронне наукове фахове видання. – 2018. – Вип. 22. – С. 357-362. – Режим доступу: <http://global-national.in.ua/archive/22-2018/70.pdf>.

76. Дудка М. О. Оцінка впливу структури джерел фінансування підприємств АПК на ефективність їхньої діяльності / М. О. Дудка // Науковий вісник Ужгородського національного університету. – 2018. – Вип. 19. – Ч1. – Ужгород : УНУ. – С. 133-137. (Серія: Міжнародні економічні відносини та світове господарство)

77. Дудка М. О. Оцінка рівня стійкого розвитку агропромислових підприємств / М. О. Дудка // Причорноморські економічні студії: науковий журнал. – 2018. – Вип. 30. – С. 94-98.

78. Дудка М. О. Фактори впливу на стійкий розвиток підприємств АПК / М. О. Дудка // Матеріали Міжнародної наукової конференції «Економічний розвиток і спадщина Семена Кузнеця»: тези доповідей (м. Харків, 1-2 червня 2017 р.). – Харків : ХНЕУ імені Семена Кузнеця, 2017. – С. 233-235.

79. Дудка М. О. Фінансове забезпечення стійкого розвитку суб'єктів АПК [Електронний ресурс] / М. О. Дудка // Збірник матеріалів I Всеукраїнської науково-практичної інтернет-конференції студентів, аспірантів та молодих вчених «Сучасні інструменти управління корпоративними фінансами» (м. Київ, 22 листопада 2017 р.). – Київ : КНЕУ, 2017. – С. 36-39. – Режим доступу: https://kneu.edu.ua/userfiles/Financial_economical_department/news/vseukr_kafedra_konf.pdf.

80. Дудка М. О. Financial stability monitoring / М. О. Дудка // Матеріали II Міжнародної інтернет-конференції «Формування стратегії науково-технічного, екологічного і соціально-економічного розвитку суспільства» (м. Тернопіль 5-6 грудня 2013 р.). – Тернопіль : Крок, 2013. – С. 163-165.

81. Економіка торговельного підприємства / Буковинська бібліотека. – Економіка: конспект лекцій. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://buklib.net/books/23424/>.

82. Економічний енциклопедичний словник: у 2 т. / [С. В. Мочерний, Я. С. Ларіна, О. А. Устенко, С. І. Юрій]; за ред. С. В. Мочерного. – Львів : Світ,

2006. – Т. 2. – 568 с.

83. Євчук Л. А. Основні фактори зовнішнього макросередовища функціонування сільськогосподарських підприємств [Електронний ресурс] / Л. А. Євчук // Ефективна економіка: електронне наукове фахове видання. – Дніпро : ДАЕУ, 2009. – № 1. – Режим доступу: <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=6>.

84. Єпіфанова І. Ю. Аналіз фінансового забезпечення інноваційної діяльності вітчизняних підприємств у сучасних умовах / І. Ю. Єпіфанова // Вінницький національний технічний університет. – 2012. – С. 65-70.

85. Забродська Л. Д. Стратегічне управління: реалізація стратегії / Л. Д. Забродська: навч. посібник для студ. екон. спец. – Харків : Консул, 2004. – 208 с.

86. Запасна Л. С. Економічна сутність розвитку підприємства / Л. С. Запасна // Онлайн бібліотека [Електронний ресурс]. – 2011. – Режим доступу: <http://masters.donntu.edu.ua/2011/iem/bashkevich/library/tez8.htm>.

87. Затхей А. Р. Особливості планування розвитку вітчизняних промислових підприємств / А. Р. Затхей // Менеджмент та підприємництво в Україні: етапи становлення і проблеми розвитку. – Львів : Видавництво НУ «Львівська політехніка», 2001. – № 436. – С. 31-35.

88. Захаров В. С. Стратегія фінансового забезпечення розвитку підприємств енергетичного сектора України [Електронний ресурс] / В. С. Захаров // Ефективна економіка. – 2017. – № 3. – Режим доступу: <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=5506>.

89. Звіт антимонопольного комітету за 2014 рік. – [Електронний ресурс]. – 140 с. – Режим доступу: <http://www.amc.gov.ua/amku/doccatalog/document?id=110270>.

90. Звіт антимонопольного комітету за 2015 рік. – [Електронний ресурс]. – 135 с. – Режим доступу: <http://www.amc.gov.ua/amku/doccatalog/document?id=122547&>.

91. Зубрицька Я. О. Оцінка впливу внутрішніх факторів на результативність трудового потенціалу підприємства / Я. О. Зубрицька // Економіка і право: Вісник Донецького національного університету. – Донецьк : ДНУ, 2015. – Вип. 4. – С. 133-136.

92. Іванчук К. О. Динамічна діагностика потенційних можливостей стійкого економічного розвитку торговельного підприємства / К. О. Іванчук // Mechanism of Economic Regulation. – 2015. – №1. – С. 47-54.

93. Іванчук К. О. Теоретичні підходи до визначення сутності категорії «розвиток підприємства» / К. О. Іванчук // Стратегія і механізми регулювання промислового розвитку. – 2012. – С. 231-239.

94. Інвестиційний менеджмент / [Електронний ресурс]: конспект лекцій. Буковинська бібліотека. – Режим доступу: <http://buklib.net/books/35301/>.

95. Касьянова Н. В. Потенціал підприємства: формування та використання / Н. В. Касьянова, Д. В. Солоха, В. В. Морєва [Електронний ресурс]: навч. посібник. – Режим доступу: http://pidruchniki.com/1209061354122/ekonomika/metodichni_pidhodi_viznachennya_rezerviv_rozvitku_pidpriyemstva_yo_go_potentsialu.

96. Кирилюк Є. М. Трансформація структури економічних відносин на аграрному ринку України / Є. М. Кирилюк, А. М. Процаликіна // Ефективна економіка [Електронний ресурс] – №8. – 2012. – Режим доступу: <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=1323>.

97. Кірейцева Г. Г. Фінанси підприємств / Г. Г. Кірейцева. – Київ : ЦУЛ, 2002. – 268 с.

98. Коваленко О. В. Експрес-діагностика кризового стану промислового підприємства [Електронний ресурс] / О. В. Коваленко. – Режим доступу: http://archive.nbuv.gov.ua/portal/soc_gum/Tpaeiv/2011_3/116.pdf.

99. Коваленко Т. Державна фінансова підтримка АПК через здешевлення кредитів / Т. Коваленко [Електронний ресурс] // Газета «Агробізнес сьогодні». – 2015. – № 19 (314). – Режим доступу: <http://www.agro->

business.com.ua/u-pravovomu-poli/4180-derzhavna-finansova-pidtrymka-apk-cherez-zdeshevlennia-kredytiv.html.

100. Колодізев О. М. Фінансове забезпечення інноваційного розвитку національної економіки: дис. док. екон. наук: 08. 00. 08 – гроші, фінанси і кредит / О. М. Колодізев. – ДВНЗ «УАБСНБУ». – Суми : 2011. – 508 с.

101. Колосок В. М. Формування фінансового забезпечення стратегічного управління великих промислових підприємств / В. М. Колосок, К. М. Дроботіна // Вісник Приазовського державного технічного університету. Економічні науки. – 2012. – № 1 (23). – С. 5-11.

102. Константинов Ф. В. Философская энциклопедия. Т.4 «Наука-логики» – Сигети / Ф. В. Константинов. – М. : «Советская энциклопедия», 1967. – 592 с.

103. Коршунова Е. Д. Моделирование процесса адаптивного управления организационным развитием предприятия / Е.Д. Коршунова // Менеджмент в России и за рубежом. – 2004. – № 2 – С. 34-39.

104. Крынская Л. И. Системный подход к построению модели развития регионов / Л. И. Крынская // Культура народов Причерноморья. – 2004. – N55. – Т.3. – С. 96-101.

105. Кудицький О. О. Чинники розвитку підприємств аграрного сектору / О. О. Кудицький, Н. С. Чопко // Економіка та управління. – №6 – 2012. – С. 54-58.

106. Кучин Б. Л. Управление развитием экономических систем: технологический прогресс, устойчивость / Б. Л. Кучин, Е. В. Якушева. – Москва : Экономика, 1990.– 157 с.

107. Лаврик У. В. Комплексна оцінка стійкого розвитку підприємств та методичні підходи до її визначення / У. В. Лаврик // Вісник ОНУ імені І. І. Мечникова. – Вип. 2/3. – Т. 19. –2014. – С. 187-193.

108. Лайко П. А. Фінанси АПК: навч. посіб. для студ. вищ. навч. закл. / П. А. Лайко, Ю. І. Ляшенко. – К. : ДІА, 2000. – 225 с.

109. Ланова М. І. Методи та джерела фінансування переробних підприємств АПК / М. І. Ланова [Електронний ресурс] // VI Международная

научно-практическая конференция «Наука в информационном пространстве». – 2010. – Режим доступа: <http://confcontact.com/node/330>.

110. Лебідь В. С. Бюджетне фінансування аграрного сектору України: аналіз, проблеми, шляхи удосконалення / В. С. Лебідь [Електронний ресурс] // Міжнародний науковий журнал «Науковий огляд». – 2014. – №10. – Т.9 – Режим доступу: <http://naukajournal.org/index.php/naukajournal/article/view/343/529>.

111. Ліснічук О. А. Діагностика розвитку кризових явищ на підприємстві / О. А. Ліснічук. – Сталий розвиток економіки. – 2012. – № 5. – С. 120-126.

112. Лопатинський Ю. М. Детермінанти сталого розвитку аграрних підприємств: [монографія] / Ю. М. Лопатинський, С. І. Тодорюк. – Чернівці : Чернівецький нац. ун-т, 2015. – 220 с.

113. Любушин Н. П. Комплексный экономический анализ хозяйственной деятельности / Н. П. Любушин; 2-е изд., перераб. и доп. – Москва : ЮНИТИ-ДАНА, 2005. – 448 с.

114. Мамалуй О. О. Основи економічної теорії [Текст]: навч. посібник / О. О. Мамалуй, О. А. Гриценко, Л. В. Гриценко. – Київ : Юрінком Інтер, 2006. – 479 с.

115. Мандибур В. О. Інтегральна оцінка впливу факторів зовнішнього середовища на розвиток аграрного виробництва / В. О. Мандибур, І. Б. Жиляєв, І. І. Дахно // Актуальні проблеми інноваційної економіки: Ефективна економіка: Всеукраїнський науковий журнал. – Харків : ХНТУСГ, 2016. – № 4. – С. 5-11.

116. Мелих О. Ю. Дефіцит державного бюджету як індикатор боргової безпеки України / О. Ю. Мелих, С. І. Юрія // Ефективна економіка: електронне наукове фахове видання. – [Електронний ресурс]. – Дніпро : ДАЕУ, 2016. – № 4. – Режим доступу: <http://www.economy.nauka.com.ua/?op=1&z=4909>.

117. Месель-Веселяк В. Я. Аграрна реформа і організаційно-економічні трансформації у сільському господарстві: доповідь на 12-их річних зборах Всеукраїнського конгресу вчених економістів-аграрників 25-26 лютого 2010

року / В. Я. Месель-Веселяк – К. : ННЦ «Інститут аграрної економіки», 2010. – 57 с.

118. Метелиця В. Податок на прибуток сільськогосподарської діяльності / В. Метелиця // Агробізнес сьогодні. – [Електронний ресурс]. – 2011. – № 21-22 (220-221). – Режим доступу: <http://www.agro-business.com.ua/u-pravovomu-poli/737-podatok-na-prybutok-silskogospodarskoi-dialnosti.html>.

119. Методика аналізу фінансово-господарської діяльності підприємств державного сектору економіки / Наказ Міністерства фінансів України від 14.02.2006 № 170, зареєстровано в Міністерстві юстиції України 27 березня 2006 р. за № 332/12206. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: www.rada.gov.ua

120. Методичні рекомендації до виконання практичних робіт з навчальної дисципліни «Фінансовий менеджмент» для студентів спеціальності 8.03050801 «Фінанси і кредит» усіх форм навчання / уклад. І. В. Журавльова, М. М. Берест, О. П. Полтініна. – Харків : ХНЕУ ім. С. Кузнеця, 2016. – 76 с.

121. Методичні рекомендації по виявленню ознак неплатоспроможності підприємства та ознак дій по приховуванню банкрутства, фіктивного банкрутства або доведення до банкрутства / Наказ Міністерства економічного розвитку і торгівлі України від 19.01.2006 № 14 (у редакції наказу Міністерства економічного розвитку і торгівлі України від 26.10.2010 № 1361) від 26.10.2010 № 1361 «Про внесення змін до Методичних рекомендацій щодо виявлення ознак неплатоспроможності підприємства та ознак дій з приховування банкрутства, фіктивного банкрутства чи доведення до банкрутства». – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.me.gov.ua>.

122. Методичні рекомендації щодо застосування критеріїв ефективності управління об'єктами державної власності, затверджені Наказом Міністерства економічного розвитку і торгівлі України та з питань Європейської інтеграції України від 20 вересня 2007 року № 314 / Наказ Міністерства економічного розвитку і торгівлі України та з питань європейської інтеграції від 20 вересня 2007 року № 314 (із змінами, внесеними згідно з Наказом Міністерства

економічного розвитку і торгівлі України № 660 від 10.11.2008, Наказом Міністерства економічного розвитку і торгівлі № 240 від 18.03.2011). – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon.nau.ua>.

123. Мец В. О. Економічний аналіз фінансових результатів та фінансового стану підприємства / В. О. Мец. – К. : Вища шк., 2003. – 278 с.

124. Михайленко О. Г. Роль державної фінансової підтримки у забезпеченні сталого розвитку сільського господарства / О. Г. Михайленко // Ефективна економіка: електронне наукове фахове видання. – [Електронний ресурс]. – Дніпро : ДАЕУ, 2014. – № 6. – Режим доступу: <http://www.economy.nauka.com.ua/?op=1&z=3108>.

125. Міністерство аграрної політики та продовольства України. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://minagro.gov.ua/>.

126. Москаль О. І. Фінансове забезпечення розвитку агропромислового виробництва регіону: автореф. дис. / О. І. Москаль. – К., 2001. – 16 с.

127. Нагорна О. В. Стратегія фінансового забезпечення підприємств комунального господарства: сутність та особливості [Електронний ресурс] / О. В. Нагорна // Ефективна економіка. – 2012. – № 9. – Режим доступу: <http://www.economy.nauka.com.ua/?op=1&z=1385>.

128. Назаров В. И. Устойчивое развитие – будущее человечества / В. И. Назаров // Наука та наукознавство. – 2008. – № 3. – С. 20-27.

129. Національний банк України. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://bank.gov.ua/control/uk/allinfo>.

130. Наше общее будущее: доклад Международной комиссии по окружающей среде и развитию. – М. : Прогресс, 1989. – 376 с.

131. Нестеренко О. Ю. Аналіз впливу факторів середовища на маркетингову діяльність продуктово-переробних підприємств Миколаївської області / О. Ю. Нестеренко // Аграрні науки: Вісник аграрної науки Причорномор'я. – Миколаїв : МНАУ, 2009. – № 4. – С. 134-139.

132. Об утверждении «Методических указаний по проведению анализа финансового состояния организаций» / Приказ Федеральной службы России по

финансовому оздоровлению и банкротству № 16 от 23 января 2001 г. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://afdanalyse.ru/publ/finansovuj_analiz/1/fsfo_chast_1/12-1-0-13.

133. Обіходь О. В. Суть, форми та джерела фінансового забезпечення операційної діяльності підприємства [Електронний ресурс] / О. В. Обіходь // ММІЗЛ. – Режим доступу: http://www.rusnauka.com/8_NND_2011/Economics/3_81618.doc.htm.

134. Общая теория систем: самоорганизация, устойчивость, разнообразие, кризисы. – Изд. 3. – 2012. – 224 с.

135. Ожегов М. И. Толковый словарь русского языка / М. И. Ожегов, Н. Ю. Шведова // РАН. – М. : Азбуковник, 1998. – 944 с.

136. Олійник Д. С. Фінансове забезпечення розвитку сільськогосподарського виробництва: автореф. дис. канд. екон. наук / Д. С. Олійник. – К., 2001. – 16 с.

137. Олійник К. А. Фінансове забезпечення малих сільськогосподарських підприємств / К. А. Олійник // Всеукраїнський науково-виробничий журнал. Інноваційна економіка. – 2012. – №36. – С. 257-262.

138. Омелянчук А. И. Совершенствование методов оценки финансового состояния акционерного общества / А. И. Омелянчук, О. И. Пампура, Ф. Е. Поклонский и др. – Донец. гос. акад. упр. – Донецк : ИЭП НАН Украины, 2008. – 43 с.

139. Опарін В. М. Фінанси / В. М. Опарін. – Київ : КНЕУ, 1999. – 194 с.

140. Основи екології. Екологічна економіка та управління природокористуванням: підручник / за заг. ред. Л. Г. Мельника та М. К. Шапочки. – Суми, 2005. – 759 с.

141. Оспіщева В. І. Фінанси / В. І. Оспіщев – Київ : Знання, 2006. – 415 с.

142. Осьмірко І. В. Система фінансового забезпечення інноваційного розвитку: поняття, структура та принципи функціонування / І. В. Осьмірко // Бізнес Інформ. Економіка. – 2012. – № 7. – С. 47-49.

143. Офіційний сайт Агентства з розвитку інфраструктури фондового ринку України [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://smida.gov.ua/>.
144. Офіційний сайт АТ «ОТП БАНК» [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://www.otpbank.com.ua/>.
145. Офіційний сайт АТ «Райффайзен Банк Аваль» [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://www.aval.ua/>.
146. Офіційний сайт Державної служби статистики України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.ukrstat.gov.ua/>.
147. Офіційний сайт Міністерства аграрної політики України [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://www.minagro.gov.ua/>.
148. Офіційний сайт Міністерства фінансів України [Електронний ресурс] – Режим доступу: <https://minfin.com.ua/ua/>.
149. Офіційний сайт ПАТ «КРЕДІ АГРИКОЛЬ БАНК» [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://credit-agricole.ua/>.
150. Офіційний сайт ПАТ «УКРСИББАНК» [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://my.ukrsibbank.com/ru/personal/>.
151. Петрович Й. М. Економіка і фінанси підприємств / Й. М. Петрович, Л. М. Прокопошен-Рашкевич: підр.: Вид. «Магнолія». – 2006. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://pidruchniki.com/1056112764678/ekonomika/zovnishnye_seredovishe_funktsionuvannya_pidpriyemstva_yogo_harakteristika.
152. Пилипенко А. А. Формалізація стратегічних орієнтирів стійкого розвитку інтегрованої структури бізнесу в розрізі її архітектурного представлення / А. А. Пилипенко, І. В. Ялдин // Актуальні проблеми економіки. – 2010. – № 7. – С. 253-260.
153. Підсумки діяльності страхових компаній за 2010 рік. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://forinsurer.com/files/file00365.pdf>.
154. Підсумки діяльності страхових компаній за 2013 рік. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: https://nfp.gov.ua/files/OgliadRinkiv/SK/sk_%202013.pdf.

155. Підсумки діяльності страхових компаній за 2014 рік. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://forinsurer.com/files/file00552.pdf>.

156. Підсумки діяльності страхових компаній за 2015 рік. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://forinsurer.com/files/file00565.pdf>.

157. Пілявоз Т. М. Методичні підходи щодо оцінювання інноваційного розвитку підприємства / Т. М. Пілявоз // Електронне фахове видання «Ефективна економіка» [Електронний ресурс]. – №4. – 2012. – Режим доступу: <http://www.economy.nauka.com.ua/?op=1&z=1085>.

158. Плюта В. Сравнительный многомерный анализ в экономических исследованиях: методы таксономии и факторного анализа / В. Плюта. – Москва : Статистика. – 1980. – 151 с.

159. Податковий кодекс України [Електронний ресурс]: Закон України від 02.12.2010 № 2755-VI / Верховна Рада України. – Режим доступу: <http://rada.gov.ua/>.

160. Положення про порядок здійснення аналізу фінансового стану підприємств, що підлягають приватизації, затверджені наказом Міністерства фінансів України та Фонду Державного майна України від 26.01.2001 № 49/121 і зареєстровані в Міністерстві юстиції України від 08.02.2001 р. за № 121/5312. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: www.rada.gov.ua.

161. Пономаренко В. С. Стратегічне управління розвитком підприємства: навч. посібн. / В. С. Пономаренко, О. І. Пушкар, О. М. Тридід – Харків : ХДЕУ, 2002. – 640 с.

162. Пономаренко В. С. Стратегія розвитку підприємства в умовах кризи / В. С. Пономаренко, О. М. Тридід, М. О. Кизим: монографія. – Харків : Видавничий Дім «ІНЖЕК», 2003. – 328 с.

163. Попова О. Л. Сталий розвиток агросфери України: політика і механізми / О. Л. Попова. – К. : Ін-т екон. та прогнозів. НАНУ, 2009. – 352 с.

164. Прадун В. П. Економіко-екологічні основи сталого розвитку регіональних агропромислових комплексів: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня док. екон. наук.: спец. 08.07.02. НАНУ. Об'єднаний інститут економіки

/ В. П. Прадун. – Львів, 2005. – 41 с.

165. Про аграрні розписки [Електронний ресурс]: Закон від 06.11.2012 №5479-VI / Верховна Рада України. – Режим доступу: <http://rada.gov.ua/>.

166. Про затвердження Порядку використання коштів, передбачених у державному бюджеті для фінансової підтримки заходів в агропромисловому комплексі на умовах фінансового лізингу [Електронний ресурс]: Постанова КМУ № 648-2010-п від 28.07.2010 / Верховна Рада України. – Режим доступу: <http://rada.gov.ua/>.

167. Про затвердження порядку використання коштів, передбачених у державному бюджеті для здійснення фінансової підтримки суб'єктів господарювання агропромислового комплексу через механізм здешевлення кредитів та компенсації лізингових платежів [Електронний ресурс]: Постанова КМУ №749 від 11.08.2010 р. / Верховна Рада України. – Режим доступу: <http://rada.gov.ua/>.

168. Про затвердження Порядку отримання благодійних (добровільних) внесків і пожертв від юридичних та фізичних осіб бюджетними установами і закладами освіти, охорони здоров'я, соціального захисту, культури, науки, спорту та фізичного виховання для потреб їх фінансування [Електронний ресурс]: Постанова КМУ № 1222-2000-п від 04.08.2000 / Верховна Рада України. – Режим доступу: <http://rada.gov.ua/>.

169. Про інвестиційну діяльність [Електронний ресурс]: Закон від 18.09.1991 № 1560-XII / Верховна Рада України. – Режим доступу: <http://rada.gov.ua/>.

170. Про особливості страхування сільськогосподарської продукції з державною підтримкою [Електронний ресурс]: Закон від 09.02.2012 № 4391-VI / Верховна Рада України. – Режим доступу: <http://rada.gov.ua/>.

171. Прутська О. О. Оцінювання земельних ресурсів в Україні в контексті формування аграрного ринку: досвід та перспективи / О. О. Прутська, А. В. Непиталюк // Економіка розвитку, 2017. – № 2(82). – С. 60-66.

172. Публікація документів Державної Служби Статистики України. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://ukrstat.org/uk/>.

173. Путятин Ю. А. Финансовые механизмы стратегического управления развитием предприятия / Ю. А. Путятин, А. И. Пушкарь, А. Н. Тридед. – Харьков: Основа, 1999. – 488 с.

174. Раєвнева О. В. Управління розвитком підприємства : методологія, механізми, моделі: монографія / О. В. Раєвнева – Харків : ВД «ІНЖЕК», 2006. – 496 с.

175. Родионова В. М. Финансы / В. М. Родионова. – Москва : Финансы и статистика, 1995. – 432 с.

176. Росола У. В. Сучасний стан ринку сільськогосподарської продукції / У. В. Росола // Науковий вісник МДУ. – 2017. – №2(8). – С. 46-51.

177. Саніна І. С. Оцінка рівня податкового навантаження в Україні / І. С. Саніна, Л. П. Ткачик // Науковий вісник міжнародного гуманітарного університету. – [Електронний ресурс]. – С. 211-216. – Режим доступу: <http://www.vestnik-econom.mgu.od.ua/journal/2015/13-2015/48.pdf>.

178. Сидоренко Ю. В. Організаційно-економічний механізм забезпечення стійкого розвитку підприємств: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. екон. наук: спец. 08.00.04 – економіка та управління підприємствами (за видами економічної діяльності) / Ю. В. Сидоренко. Харківська нац. акад. міськ. господ. – Харків: 2013. – 20 с.

179. Скворцова Е. В. Измерение и шкалирование в маркетинговых исследованиях / Е. В. Скворцова // Маркетинг: идеи и технологии. – 2013. – №1(51). – С.42-49.

180. Словник української мови / [за ред. І. К. Білодіда]. – 11 т. – К. : Наук.думка, 1978. – Т. 9. – 710 с.

181. Смирнов Э. А. Основы теории организации: учебное пособие для вузов / Э. А. Смирнов. – Москва : ЮНИТИ, 2000. – 375 с.

182. Смолянська О. Ю. Теоретичні аспекти управління джерелами фінансування інвестиційної діяльності підприємств АПК / О. Ю. Смолянська,

Ю. В. Смолянський // Наукові праці ПДАА. Економічні науки. – 2012. – №1(4). – С. 214-219.

183. Собкевич О. В. Щодо розбудови механізмів державної підтримки сільськогосподарського виробництва в Україні / О. В. Собкевич, В. М. Русан, А. Д. Юрченко [Електронний ресурс] // Аналітична записка. – Національний інститут стратегічних досліджень. – Режим доступу: <http://www.niss.gov.ua/articles/910/>.

184. Сокиринська І. Г. Діагностика фінансового забезпечення діяльності підприємства / І. Г. Сокиринська // ФУ. – 2003. – № 1. – С. 89-93.

185. Сокол О. Г. Методичні засади проведення моніторингу економічної стійкості сільськогосподарських підприємств / О. Г. Сокол // Економіка АПК. – 2009. – № 9. – С. 45-48.

186. Соловій С. Б. Аналіз розвитку аграрного виробництва в Україні / С. Б. Соловій, В. В. Пустовар, В. М. Миленський // Науковий вісник НЛТУ України. – 2014. – Вип. 24.11. – С. 286-293.

187. Социально-экономический потенциал устойчивого развития / под ред. Л. Г. Мельника, Л. Хенса. – Сумы : ИТД «Университет. книга», 2007. – 1120 с.

188. Співвідношення понять «розвиток», «прогрес», «регрес» [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://daviscountydaycare.com/susplnij-progres-ta-problemi-suchasnost/67spvv>.

189. Сталий розвиток [Електронний ресурс]. Газета «Екологія та соціальний захист». Програма сталого розвитку. – Режим доступу: http://www.esz.org.ua/?page_id=2965.

190. Статистичний збірник «Сільське господарство України 2013». Державна служба статистики України. – Київ 2014. – 399 с.

191. Стецюк П. А. Стратегія і тактика управління фінансовими ресурсами сільськогосподарських підприємств: монографія / П. А. Стецюк. – К. : ННЦ ІАЕ, 2009. – 370 с.

192. Стратегічні напрями соціально-економічного розвитку аграрного сектору України: колект. моногр. / за заг. редак. А. В. Руснак. – Херсон: ТОВ «ВКФ «СТАР» ЛТД», 2017. – 432 с.

193. Стратегія як програма діяльності підприємства. – Стратегія розвитку підприємства. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://sites.google.com/site/kostia03061992/strategia-rozvitku-pidpriemstva-1/>.

194. Танклевська Н. С. Зарубіжний досвід фінансово-кредитного забезпечення розвитку аграрних підприємств / Н. С. Танклевська // Вісник аграрної науки Причорномор'я. – 2008. – №1. – С. 82-87.

195. Теория и практика антикризисного управления: учебник для вузов / Г. З. Базаров, С. Г. Беляев, Л. П. Белых и др.; под ред. С. Г. Беляева и В. И. Кошкина. – М.: Закон и право, ЮНИТИ, 1996. – 469 с.

196. Терещенко О. О. Фінансова діяльність суб'єктів господарювання: навч. посібник / О. О. Терещенко – К.: КНЕУ, 2003. – 554 с.

197. Тимоць М. Державна фінансова підтримка аграрного сектору: сучасний стан та перспективи / М. Тимоць // Науковий журнал ТНЕУ «Світ фінансів». – 2013. – №2. – С. 88-92.

198. Тодаро М. П. Экономическое развитие / М. П. Тодаро: Пер. с англ. – М.: ЮНИТИ, 1997. – 671 с.

199. Третяк Н. М. Фінансове забезпечення виробничої діяльності сільськогосподарських підприємств: автореф. дис. на здобуття наук. ступ. канд. екон. наук: спец.: 08.00.04 / Н. М. Третяк. – К., 2009. – 114 с.

200. Указ Президента України № 5/2015 Про Стратегію сталого розвитку «Україна – 2020». – 12 січня 2015р. – м. Київ [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/5/2015>.

201. Федулова І. Підходи до оцінки рівня готовності підприємства щодо інноваційного розвитку / І. Федулова // Вісник КНЕУ ім. Т. Шевченка. Економіка. – № 124-125. – 2011. – С. 36-40.

202. Фещур Р. В. Групи показників (індикаторів) оцінювання рівня розвитку підприємства / Р. В. Фещур, В. Ю. Самуляк // ЛПНУ. – 2010. – С. 231-239.

203. Фещур Р. В. Управління розвитком машинобудівних підприємств / Р. В. Фещур, В. Ю. Самуляк // Національний університет «Львівська політехніка». – 2008 – С. 100-109.

204. Фещур Р. В. Формування класифікаційних ознак розвитку підприємств / Р. В. Фещур, С. В. Шишковський // Національний університет «Львівська політехніка». – С. 70-71.

205. Фінансовий портал Мінфін. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://index.minfin.com.ua/index/infl/>.

206. Фоміна М. В. Проблема сталого економічного розвитку в умовах глобалізації: монографія / М. В. Фоміна; М-во освіти і науки, Донец. Нацю ун-т економіки і торгівлі ім. М. Туган-Барановського. – Донецьк : [ДонНУЕТ], 2010. – 359 с.

207. Фролова И. Т. Философский словарь / И. Т. Фролова. – 7-е изд., перераб. и доп. – Москва : Политиздат, 2001. – 719 с.

208. Халафян А. А. STATISTICA 6. Статистический анализ данных: [учебник] / А. А. Халафян. – 4-е изд. – Москва : ООО «Бином-Пресс», 2010. – 607 с.

209. Хомяченкова Н. А. Механизм интегральной оценки устойчивого развития промышленных предприятий: автореф. дисс. на соискание уч. степени канд. эк. наук: спец. 08.00.05 «Экономика и управление народным хозяйством» / Н. А. Хомяченкова. Тверской государственный национальный университет. – Москва. – 2011. – 21 с.

210. Цал-Цалко Ю. С. Фінансовий аналіз / Ю. С. Цал-Цалко. – Київ : ЦУЛ, 2008. – 566 с.

211. Шандова Н. В. Управління стійким розвитком підприємств машинобудування: методологічні підходи: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня докт. екон. наук: спец. 08.00.04 «Економіка та управління

підприємствами (за видами економічної діяльності)» / Н. В. Шандова; в.о. Одес. нац. економ. ун-т. – Одеса : Б.в., 2015.– 40 с.

212. Шаховалова Є. О. Економічна сутність, форми, методи і джерела фінансового забезпечення відтворення основних засобів підприємств / Є. О. Шаховалова // Вісник економічної науки України. – 2015. – № 2. – С. 138-142. – Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Venu_2015_2_29.

213. Шевчук В. Формування інноваційної моделі сталого розвитку України в посткризовий період / В. Шевчук // Економічний часопис ХХІ. – 2010. – №2. – С. 6-8.

214. Шиян Д. В. Сталий розвиток сільського господарства: виникнення, сутність і зміст / Д. В. Шиян // Економіка АПК. – 2006. – №5. – С. 35-41.

215. Шубравська О. Сталий економічний розвиток: поняття і напрямки дослідження / О. Шубравська // Економіка України. – 2005. – №1. – С. 36-42.

216. Шурпенкова Р. К. Аналіз статутного капіталу як основного джерела фінансування підприємств / Р. К. Шурпенкова // Регіональна економіка. – 2011. – №4. – С. 125-131.

217. Що таке сталий розвиток: принципи та історія [Електронний ресурс]. – Сталий розвиток для України. – Режим доступу: <http://sd4ua.org/shho-take-stalij-rozvitok/bazovi-dokumenti/>.

218. Юрій М. Ф. Людина і світ [Електронний ресурс] / М. Ф. Юрій. – підр. онлайн. – Режим доступу: <http://textbooks.net.ua/content/view/7338/46/>.

219. Юрій С. І. Фінанси / С. І. Юрій. – Тернопіль : Карт, 2002. – 357 с.

220. Юськів Б. М. Контент-аналіз. Історія розвитку і світовий досвід: монографія. – Рівне : «Перспектива», 2006. – 203 с.

221. Юшкевич О. О. Систематизація поглядів до теорії розвитку підприємства як відкритої системи / О. О. Юшкевич // Вісник ЖТУ. Економічні науки. – № 2(56) – 2011. – С. 179-183.

222. Янків М. Д. Організаційно-економічні механізми розвитку і функціонування АПК України / М. Д. Янків // Львів : Коопосвіта. – 2000. – 448 с.

223. Alawode A. A. What is Financial Stability? / Abayomi A. Alawode, Mohammed Al Sadek // Financial Stability Paper Series, 2008. – №1. – 26 p.

224. Dudka M. O. Financial regulatory mechanism at the enterprise / M. O. Dudka, L. O. Ignatenko // Integration processes and innovative technologies. Achievement and prospects of engineering sciences (in foreign languages): collection of scientific works. – 2014. – Issue 4. – Kharkiv : FOP Kramarenko Yu. M. – P. 195-197.

225. Harrington E. C. The Desirability Function / E. C Harrington // Industrial Quality Control. – 1965. – April. – P. 494-498.

226. Indicators of Sustainable Development: Guidelines and Methodologies. – New York: UN. – 2007. – 94 p.

227. IUCN-UNEP-WWF World. Conservation Strategy : Living resources conservation for sustainable development, IUCN, Gland, Switzerland. – 1980. – 77 p.

228. Munroe D. «Economic Efficiency in Polish Peasant Farming: An International Perspective» / D. Munroe // Regional Studies, Taylorand Francis Journals, vol. 35(5). – 2001. – P. 461-471.

229. Stakhov Alexey, Aranson Samuil. «Golden» Fibonacci Goniometry, FibonacciLorentz Transformations, and Hilbert's Fourth Problem. Congressus Numerantium, 193. – 2006. – P. 119-156.

230. Tulai O. Financial and organizational foundations of economic entities' ecologically oriented activities / O. Tulai // Scientific bulletin of Polissia. – 2017. – № 4 (12). – P. 93-97.

231. Zhuravlyova I. Detection of financial risks at macro-, mezzo and micro levels of economy / I. Zhuravlyova, M. Berest, O. Poltinina, S. Lelyuk // Economic Annals-XXI. – 2017. – T 165. – № 5-6. – P. 31-35.

ДОДАТКИ

Додаток А

Таблиця А.1

Класифікація джерел фінансування суб'єктів АПК

Джерело фінансування	Сутність поняття
1. Внутрішні джерела	
<i>1.1. Власні</i>	
Зареєстрований капітал	Виділені суб'єкту господарюванню або залучені ним на засадах, визначених законодавством, фінансові ресурси у вигляді грошових коштів або вкладень у майно, матеріальні цінності, нематеріальні активи, цінні папери, що закріплені за суб'єктом господарювання на праві власності або повного господарського відання [216]. За рахунок зареєстрованого капіталу суб'єкт господарювання формує свої власні кошти, для новостворених суб'єктів господарювання він являється головним джерелом фінансування. Порядок і джерела формування зареєстрованого капіталу залежить від типу суб'єкта господарювання і форми власності, на базі якого воно функціонує
Додатковий капітал	Інший капітал, який укладений учасниками товариства або одержаний в процесі діяльності суб'єктів АПК, у наслідок дооцінки активів, безоплатно отриманих необоротних активів, іншого додаткового капіталу
Прибуток	Включає нерозподілений прибуток, прибуток від проведення фінансових і валютних операцій, дивіденди та проценти за цінними паперами власників суб'єктів господарювання, які реінвестуються. Прибуток суб'єкта господарювання формує переважну частину власних фінансових ресурсів, забезпечує приріст власного капіталу, у відповідності із зростанням його ринкової вартості
Амортизаційні відрахування на повне відновлення засобів виробництва	Особливо в суб'єктів господарювання, що мають значний обсяг основних засобів і нематеріальних активів. Однак, суму власного капіталу суб'єкта господарювання вони не збільшують, а лише є засобом його реінвестування
Мобілізація внутрішніх резервів	Знаходяться в складі ресурсів, що взаємодіють у виробничому процесі, і виникають мимовільно в результаті якісної і кількісної невідповідності останніх один одному, а також виду й обсягові продукції, що випускається [95]
Кошти від продажу власного майна	Кошти від передачі власного майна суб'єкта господарювання в оренду, заставу, використання внутрішніх ресурсів у будівництві
2. Зовнішні джерела	
<i>2.1. Позикові</i>	
Кредиторська заборгованість	У тому числі заборгованість перед власними працівниками по заробітній платі та бюджетом. Частина кредиторської заборгованості постійно знаходиться в обороті суб'єкта господарювання. Враховуючи це їх прирівнюють до внутрішніх джерел і називають стійкими пасивами. Специфічність даного джерела є у тому, що не являючись по суті власним джерелом для формування фінансових ресурсів, вони враховуються як внутрішні джерела. Цим стійкі пасиви і відрізняються від іншої частини залучених засобів, які також у процесі практичної діяльності використовуються як джерело фінансових ресурсів, але не можуть регулюватися як власні джерела

Продовження додатку А

Продовження таблиці А.1

Джерело фінансування	Сутність поняття
Податковий кредит	<p>Діє механізм податкового стимулювання у вигляді фіксованого сільськогосподарського податку (ФСП), а також спеціального механізму сплати податку на додану вартість (ПДВ). ФСП – податок, який сплачують сільськогосподарські товаровиробники, в яких частка сільськогосподарського товаровиробництва за попередній податковий (звітний) рік дорівнює або перевищує 75 % загального обсягу виробництва. Об'єктом оподаткування є площа сільськогосподарських угідь та/або земель водного фонду, що перебувають у власності сільськогосподарського товаровиробника або надані йому для користування, у т. ч. на умовах оренди, а базою оподаткування – нормативна грошова оцінка 1 га відповідних сільгоспугідь або земель водного фонду. Спеціальний механізм сплати податку на додану вартість ПДВ до 2016 року передбачає компенсацію сільськогосподарським товаровиробникам коштів за продані ними переробним суб'єктам господарювання молоко і м'ясо в живій вазі. Так, підрозділом 2 Перехідних положень Податкового кодексу України встановлено, що сума ПДВ переробним суб'єктом господарювання сплачується до спеціального фонду Державного бюджету України і спеціального рахунку, відкритого ним в органі державної казначейської служби. Суму ПДВ, перераховану на спеціальний рахунок, переробний суб'єкт господарювання використовує виключно для виплати компенсації сільськогосподарським товаровиробникам за продані ними молоко і м'ясо в живій вазі [159]. Але відміна спеціального режиму оподаткування ПДВ та запровадження у 2016 році перехідних умов у застосуванні сільськогосподарськими товаровиробниками спеціального режиму в оподаткуванні призвело до зменшення обігових коштів суб'єктів АПК для використання на виробничі цілі, що зумовило збільшення попиту на комерційні кредити для проведення весняної посівної кампанії [37]</p>
Фінансовий лізинг	<p>Відповідно до Постанови КМУ № 648-2010-п від 28.07.2010 «Про затвердження Порядку використання коштів, передбачених у державному бюджеті для фінансової підтримки заходів в агропромисловому комплексі на умовах фінансового лізингу» діє механізм використання коштів, передбачених у державному бюджеті Мінагрополітики за програмою «Фінансова підтримка заходів в агропромисловому комплексі на умовах фінансового лізингу», для забезпечення суб'єктів господарювання племінними нетелями та коровами, а також вітчизняною сільськогосподарською технікою і обладнанням. Головним розпорядником бюджетних коштів і відповідальним виконавцем бюджетної програми є Мінагрополітики, одержувачем бюджетних коштів – державне підприємство «Спецагролізинг». Перелік техніки, племінних нетелей та корів і граничні ціни на них визначаються утвореною Мінагрополітики конкурсною комісією з питань визначення пріоритетів забезпечення основними фондами сільськогосподарських</p>

Продовження додатку А

Продовження таблиці А.1

Джерело фінансування	Сутність поняття
	<p>товаровиробників на умовах фінансового лізингу. Бюджетні кошти надаються на поворотній основі на підставі угод між Мінагрополітики і лізингодавцем. Закупівля техніки, племінних нетелей та корів за бюджетні кошти здійснюється в установленому законом порядку. Операції, пов'язані з використанням бюджетних коштів, проводяться відповідно до Порядку обслуговування державного бюджету за видатками та операціями з надання та повернення кредитів, наданих за рахунок коштів державного бюджету, затвердженого в установленому законодавством порядку. Мінагрополітики на підставі договору про надання безвідсоткової позики перераховує бюджетні кошти із свого реєстраційного рахунка, відкритого у Казначействі, на рахунок 3712 «Рахунки інших клієнтів Державного казначейства», відкритий лізингодавцем у Казначействі. Лізингодавець використовує бюджетні кошти для проведення розрахунків з постачальниками на підставі договорів поставки. Повернення бюджетних коштів здійснюється шляхом перерахування частини лізингових платежів від лізингоодержувачів до лізингодавця на підставі договорів фінансового лізингу. Лізингоодержувачі відповідно до умов договору фінансового лізингу вносять плату, що складається із сум відшкодування частини вартості предмета лізингу та сум винагороди лізингодавця за техніку, племінних нетелей та корів, що передаються на умовах фінансового лізингу, яка становить 5 відсотків річних невідшкодованої вартості предмета лізингу. Лізингові платежі в частині відшкодування вартості техніки, племінних нетелей та корів вносяться лізингоодержувачами на рахунок лізингодавця, відкритий в органах Казначейства. Казначейства для обліку надходжень державного бюджету відповідно до законодавства. Кошти, що надходять як комісія за передані в лізинг техніку, племінні нетелі та корови, використовуються лізингодавцем згідно із затвердженим фінансовим планом. Техніка, племінні нетелі та корови надаються у фінансовий лізинг за умови внесення лізингоодержувачами попереднього платежу, що становить не менш як 5 % їх вартості, на який не нараховується лізинговий платіж у частині винагороди лізингодавцю. Основним критерієм визначення потенційних лізингоодержувачів є відсутність простроченої заборгованості за придбані на умовах фінансового лізингу та/або в кредит техніку, племінні нетелі та корови. Техніка, племінні нетелі та корови не надаються лізингоодержувачам, щодо яких розпочато процедури банкрутства, передбачені Законом України «Про відновлення платоспроможності боржника або визнання його банкрутом», або лізингоодержувачам, строк простроченої заборгованості яких перед державним бюджетом та Пенсійним фондом України перевищує 6 місяців. Погашення бюджетної кредиторської заборгованості, зареєстрованої в органах Казначейства, здійснюється в установленому законодавством порядку [166]</p>

Продовження додатку А

Продовження таблиці А.1

Джерело фінансування	Сутність поняття
Аграрна розписка	Представляє собою згідно ЗУ «Про аграрні розписки» [165] товаророзпорядчий документ, що фіксує безумовне зобов'язання боржника, яке забезпечується заставою, здійснити поставку сільськогосподарської продукції або сплатити грошові кошти на визначених у ньому умовах. Аграрна розписка встановлює забезпечення виконання зобов'язань боржника за аграрною розпискою заставою його майбутнього врожаю. Предметом такої застави може бути виключно майбутній врожай сільськогосподарської продукції
<i>2.2. Залучені</i>	
Кошти від емісії і реалізації цінних паперів на фінансовому ринку	Метод фінансування суб'єктів АПК, зазвичай є альтернативою позиковому фінансуванню, хоча використання додаткової емісії звичайних акцій пов'язано з меншими витратами, до позикового фінансування на практиці звертаються частіше. Причина полягає в тому, що інвестиційні ресурси акціонерне товариство отримує лише по закінченні розміщення випуску акцій
Інвестиційні ресурси	Представляють собою ресурси, отриманні в результаті діяльності інвесторів і залучення іноземних інвестицій та кошти, мобілізовані на фінансовому ринку
Пайові та інші внески сторонніх підприємств	Представляють собою суму пайових внесків членів спілок та інших суб'єктів господарювання, передбачена установчими документами, джерелом його формування є обов'язкові та додаткові пайові внески
Страхові відшкодування	Згідно статті 25 ЗУ «Про особливості страхування сільськогосподарської продукції з державною підтримкою» державна підтримка страхування сільськогосподарської продукції полягає у наданні з державного бюджету сільськогосподарським товаровиробникам грошових коштів у вигляді субсидій на відшкодування частини страхового платежу, фактично сплаченого ними за договорами страхування сільськогосподарської продукції, в порядку, встановленому цим Законом [170]
<i>2.3. Безповоротні</i>	
Кошти надані на безповоротній основі	Включають спонсорство, благодійні та безоплатні внески – пожертвування організацій, підприємств і громадян
Бюджетне асигнування	Відповідно до ст. 2 п. 6 БК України [33] – сума бюджетних коштів, надана відповідно до бюджетного призначення суб'єктам господарювання, яка має кількісні, часові та цільові обмеження
Благодійні внески	Внески та пожертви фізичних та юридичних осіб на добровільних засадах [168]
Безоплатно надані державними органами на цільове інвестування	Надані державними органами та комерційними структурами кошти на цільове інвестування суб'єктам господарювання на добровільних засадах

Додаток Б

Таблиця Б.1

Узагальнення сучасних підходів до змісту поняття «розвиток»

Автор, джерело	Сутнісний зміст поняття	Ключова ознака
Шубравська О. В. [215, с. 37]	Процес переходу системи з одного стану в інший	Процес
Тодаро М. П. [198, с. 30]	Багатовимірний процес, що включає реорганізацію всієї економічної систем	
Василенко В. А. [35, с. 101]	Не разові перетворення з метою досягнення «кращого» стану системи, а процес	
Коршунова Е. Д. [103, с. 35]	Процес формування, накопичення та використання стратегічних здатностей	
Єрохіна Е. А. [104, с. 98]	Якісна зміна складу зв'язків і функціонування системи	Рух зміни
Афанасьєв Н. В. [12 с. 27]	Об'єктивна зміна тільки якісних характеристик системи	
Фролова І. Т. [207, с. 479].	Закономірна, спрямована якісна зміна матеріальних і ідеальних об'єктів	
Путятин Ю. А. [173]	Тип змін, що підвищує ступінь організованості системи	
Кучин Б. Л. [106, с. 4]	Сукупна зміна у взаємозв'язку кількісних, якісних і структурних категорій	
Юрій М. Ф. [218]	Такий рух, під час якого відбувається не просто зміна вже існуючих властивостей	
Философская энциклопедия [102, с. 453-454].	Вищий тип руху, зміни матерії і свідомості; перехід від одного якісного стану до іншого	
Гапоненко О. Л. [44, с. 9].	Рух уперед, формування нових рис, становлення нових структурних характеристик об'єкта	
Іванчук К. О. [93]	Зміна стану підприємства на більш прогресивний	
Юшкевич О. О. [221, с. 181]	Сукупність змін різної економічної природи, цілеспрямованості, інтенсивності	
Раєвнева О. В. [174, с. 108]	Унікальний процес трансформації відкритої системи в просторі і часі	Процес зміни
Пономаренко В.С. [162, с. 62]	Процес кількісно-якісних змін у системі, ускладнення структури і складу	
Білодід І. [25]	Процес, в результаті якого відбувається зміна якості чогось	
Ожегов С. І. [135, с. 643].	Процес закономірної зміни, переходу з одного стану в інший, більш досконалий	
Самуляк В. Ю. [203, с. 105].	Процес змін, перехід від одного стану до іншого, досконалішого порівняно з попереднім	
Затхей А. Р. [87, с. 32]	Процес цілеспрямованої зміни в часі економічних, технічних, організаційних чи соціальних параметрів	Система
Гвішиані Д. М. [173, с. 37].	Система протиріч, система якісно різних етапів, шаблів, система оборотних і необоротних процесів	
Пушкар О. І. [161, с. 10]	Виділена в складі підприємства система, в якій об'єднанні процеси	

Додаток В

Класифікація видів розвитку суб'єктів господарювання

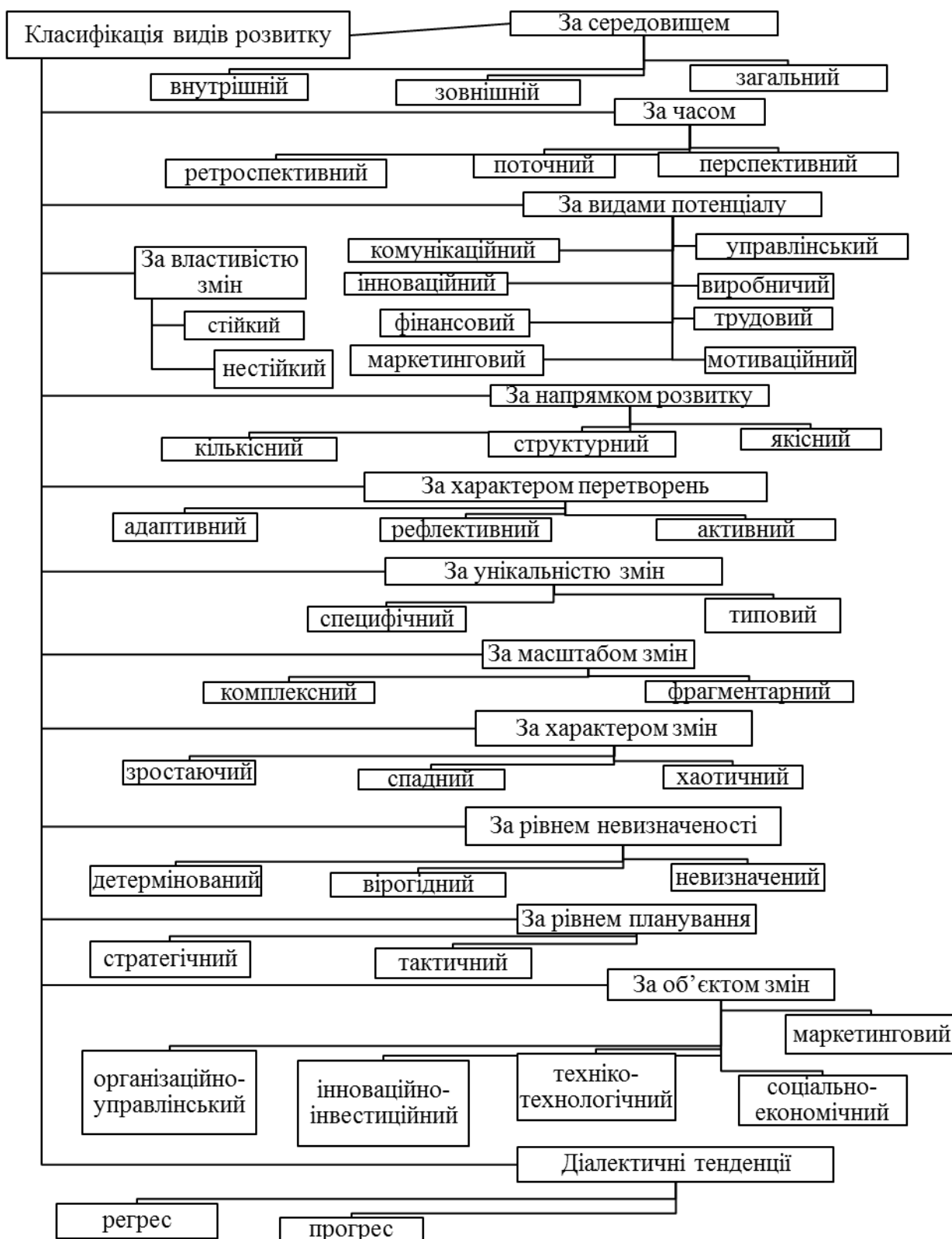

Рис. В.1. Класифікація видів розвитку суб'єктів господарювання

Додаток Д

Таблиця Д.1

**Перелік нормативно-правових документів щодо формування концепції
стійкого розвитку України**

Рік	Дата	Закони, постанови, укази та розпорядження
1996	28 червня	Конституція України
1997	8 жовтня	Постанова Кабінету Міністрів № 1123 Про утворення Національної комісії сталого розвитку України при КМУ
	30 грудня	Постанова Кабінету Міністрів № 1491 Про Національну комісію сталого розвитку України при Кабінеті Міністрів України
1999	22 жовтня	Постанова Верховної Ради № 1195-XIV Про прийняття за основу проекту Концепції сталого розвитку населених пунктів
	24 грудня	Постанова Верховної Ради № 1359-XIV Про Концепцію сталого розвитку населених пунктів
2001	7 березня	Розпорядження Президента № 51/2001-рп Про призначення О. Гнатцова Керівником Управління стратегії сталого розвитку Апарату Ради національної безпеки і оборони України
2003	26 квітня	Постанова Кабінету Міністрів № 634 Про затвердження Комплексної програми реалізації на національному рівні рішень, прийнятих на Всесвітньому саміті зі сталого розвитку, на 2003-2015 роки
	3 травня	Указ Президента № 388/2003 Про Положення про Національну раду зі сталого розвитку України та її персональний склад
	15 травня	Розпорядження Кабінету Міністрів № 273-р Про підписання Рамкової конвенції про охорону та сталий розвиток Карпат
	22 травня	Рамкова конвенція про охорону та сталий розвиток Карпат (Конвенцію ратифіковано Законом № 1672-IV від 07.04.2004)
	29 серпня	Указ Президента № 945/2003 Про роботу місцевих органів виконавчої влади щодо забезпечення сталого соціально-економічного розвитку регіонів
	4 вересня	Постанова Кабінету Міністрів № 1414 Про ліквідацію Національної комісії сталого розвитку України при Кабінеті Міністрів України
	3 листопада	Розпорядження Президента України № 362/2003-рп Про звільнення О. Гнатцова з посади Керівника Управління стратегії сталого розвитку апарату Ради національної безпеки і оборони України
	26 листопада	Розпорядження Президента України № 393/2003-рп Про науково-практичну конференцію «Стратегія сталого розвитку та структурно-інноваційної перебудови української економіки (2004-2015)»
	26 грудня	Постанова Кабінету Міністрів № 2033 Про схвалення і подання на ратифікацію Верховною Радою України Рамкової конвенції про охорону та сталий розвиток Карпат
2004	19 лютого	Розпорядження Кабінету Міністрів № 89-р Про фінансове забезпечення підготовки і проведення науково-практичної конференції «Стратегія сталого розвитку та структурно-інноваційної перебудови української економіки (2004-2015)»

Продовження додатку Д

Продовження таблиці Д.1

Рік	Дата	Закони, постанови, укази та розпорядження
	7 квітня	Закон України № 1672-IV Про ратифікацію Рамкової конвенції про охорону та сталий розвиток Карпат
	16 грудня	Постанова Кабінету Міністрів № 1691 Про затвердження Державної програми забезпечення сталого розвитку регіону видобування та первинної переробки уранової сировини на 2006-2030 роки
2006	11 січня	Розпорядження Кабінету Міністрів № 3-р Про схвалення Концепції Програми сталого соціально-економічного, екологічного і культурного розвитку м. Севастополя на 2006-2015 рр.
	27 липня	Постанова Кабінету Міністрів № 1017 Про затвердження Програми сталого соціально-економічного, екологічного і культурного розвитку м. Севастополя на період до 2015 року
2007	16 січня	Розпорядження Кабінету Міністрів № 11-р Про схвалення Стратегії виконання Рамкової конвенції про охорону та сталий розвиток Карпат
	1 березня	Постанова Кабінету Міністрів № 333 Про затвердження Порядку використання у 2007 році коштів, передбачених у державному бюджеті на міжнародне співробітництво у сфері охорони навколишнього природного середовища, сприяння сталому розвитку, екологічній освіті та поширенню екологічної інформації
2008	17 квітня	Постанова Кабінету Міністрів № 378 Про порядок використання у 2008 році коштів, передбачених у державному бюджеті на міжнародне співробітництво у сфері охорони навколишнього природного середовища, сприяння сталому розвитку, екологічній освіті та поширенню екологічної інформації
	11 червня	Розпорядження Кабінету Міністрів № 829-р Про підписання Протоколу про збереження і стале використання біологічного та ландшафтного різноманіття до Рамкової конвенції про охорону та сталий розвиток Карпат
2009	29 липня	Постанова Кабінету Міністрів № 802 Про подання на ратифікацію Верховною Радою України Протоколу про збереження і стале використання біологічного та ландшафтного різноманіття до Рамкової конвенції про охорону та сталий розвиток Карпат, підписаної у м. Києві 22 травня 2003 року
	12 серпня	Розпорядження Кабінету Міністрів № 936-р Про підготовку та проведення міжнародної науково-практичної конференції «Сталий розвиток Карпат та інших гірських регіонів Європи»
	21 серпня	Указ Президента № 664/2009 Про Національну раду з питань науки, інновацій та сталого розвитку України
	4 вересня	Закон України № 1621-VI Про ратифікацію Протоколу про збереження і стале використання біологічного та ландшафтного різноманіття до Рамкової конвенції про охорону та сталий розвиток Карпат, підписаної у м. Києві 22 травня 2003 року

Продовження додатку Д

Продовження таблиці Д.1

Рік	Дата	Закони, постанови, укази та розпорядження
	4 вересня	Закон України № 1621-VI Про ратифікацію Протоколу про збереження і стале використання біологічного та ландшафтного різноманіття до Рамкової конвенції про охорону та сталий розвиток Карпат, підписаної у м. Києві 22 травня 2003 року
	16 вересня	Постанова Кабінету Міністрів № 997 Про утворення Національної ради із сталого розвитку України
	4 листопада	Указ Президента № 899/2009 Питання Національної ради з питань науки, інновацій та сталого розвитку України
2010	3 лютого	Розпорядження Кабінету Міністрів № 121-р Про схвалення Концепції Державної цільової програми сталого розвитку сільських територій на період до 2020 року
	8 лютого	Указ Президента № 121/2010 Питання забезпечення діяльності Національної ради з питань науки, інновацій та сталого розвитку України
	17 лютого	Указ Президента № 186/2010 Про деякі заходи щодо сталого розвитку міста Одеси та Одеської області
	24 лютого	Постанова Кабінету Міністрів № 172 Про внесення змін до складу Національної ради із сталого розвитку України Указ Президента №. Про ліквідацію Національної ради з питань науки, інновацій та сталого розвитку України та її секретаріату
2011	18 травня	Розпорядження Кабінету Міністрів № 433-р Про підписання Протоколу про стале управління лісами до Рамкової конвенції про охорону та сталий розвиток Карпат
	25 травня	Розпорядження Кабінету Міністрів № 449-р Про підписання Протоколу про сталий туризм до Рамкової конвенції про охорону та сталий розвиток Карпат
2015	12 січня	Указ Президента України № 5/2015 Про Стратегію сталого розвитку «Україна – 2020»

Додаток Е

Таблиця Е.1

Морфологічна класифікація сутності поняття «стійкий розвиток»

Ключова ознака	Визначення	Об'єкт	Здатність об'єкта, умова	Автор
Властивість	Повертатися	Рівноважний стан	Після усунення збурювання, що викликало порушення останніх	Гончаренко М. О. [54, с. 243]
		Циклічний режим		
Здатність	Протистояти несприятливим впливам	Зовнішнього середовища	За рахунок оптимальної організації функціонування фінансових та виробничих ресурсів господарюючого суб'єкта	Хенс Л. [187]
	Забезпечити	Рівноважний розвиток		
	Збалансовано розвиватися	Динамічна рівновага	Між компонентами інтегрованої екосистеми	Прадун В. П. [164]
	Підтримувати на нормативно заданому з високим ступенем імовірності рівні	Ключові фінансові, маркетингові, виробничі й кадрові показники	Під впливом збурювань зовнішнього й внутрішнього середовища	Гамалій В. Ф. [43, с. 14]
Система відносин суспільного виробництва	При якій досягається	Оптимальне співвідношення	Між економічним ростом, нормалізацією якісного стану природного середовища, ростом матеріальних і духовних потреб населення	Данилишин Б. М. Шостак Л. В. [62]
Процес	Гнучкого реагування	Всі зовнішні та внутрішні впливи	Щоб не запобігати, а вміло використовувати нові обставини, властивості і відносини для їхнього постійного відновлення й самовдосконалення	Мельник Л. Г. [140]
	Формування	Всієї фінансово-господарської діяльності	Під впливом безлічі різних факторів	Світлична О. С. [56, с. 73]

Продовження додатку Е

Продовження таблиці Е.1

Ключова ознака	Визначення	Об'єкт	Здатність об'єкта, умова	Автор
	Забезпечення функціонування протягом необхідного проміжку часу	Територіальної системи із заданими параметрами	Що веде до гармонізації факторів виробництва та підвищення якості життя сучасних і наступних поколінь за умови збереження та поетапного відтворення цілісності навколишнього середовища	Герасимчук З. В. [46]
	Гармонізації	Продуктивних сил	За умови збереження та поетапного відтворення цілісності навколишнього середовища, забезпечення рівноваги між потенціалом природи та вимогами людей усіх поколінь	Шевчук В. О. [213, с. 6-8]
	Задоволення	Необхідних потреб усіх членів суспільства		
	Зміни		Стану	Які повинні забезпечувати підвищення економічної ефективності, соціальної прогресивності, екологічної безпечності та стійкості
Суспільства			На основі оптимального поєднання та раціоналізації економічної, екологічної та соціальної сторін такого розвитку з урахуванням потреб майбутніх поколінь	Мочерний С. В. [82]

Додаток Ж

Інтерпретація оцінювання рівня стійкого розвитку суб'єктів господарювання

Таблиця Ж.1

Шкала класифікації рівня стійкого розвитку [211]

Інтервал значень, %	Класифікація рівня стійкого розвитку
0 до 10	наявність кризової ситуації з відсутністю тенденцій до розвитку
від 10 до 20	відсутня збалансованість інтересів, дії керівництва не орієнтовані на зростання ринкової вартості
від 20 до 30	низький рівень збалансованості інтересів зацікавлених груп
від 30 до 40	рівень збалансованості інтересів зацікавлених груп нижче середнього, спостерігаються високі результати окремих показників
від 40 до 50	середній рівень збалансованості інтересів зацікавлених груп, умови нормативної динаміки не виконуються
від 50 до 60	збалансованість інтересів зацікавлених груп вища за середнє значення, є передумови для потенційного росту вартості бізнесу
від 60 до 70	високий рівень збалансованості інтересів
від 70 до 80	інтереси керівництва збігаються з інтересами більшості учасників зацікавлених груп, але в окремих напрямках діяльності інтереси керівництва превалюють
від 80 до 90	дуже високий рівень збалансованості інтересів, виконуються всі умови стійкого розвитку підприємства
від 90 до 100	вищий ступінь збалансованості інтересів зацікавлених груп, в найближчому майбутньому нічого не загрожує розвитку

Опис стійкості розвитку ($U_{оср}$) промислового підприємства [209]

Клас стійкості	Значення показника	Компоненти стійкості	Опис
Абсолютно стійкий розвиток	$0,9 < U_{оср} \leq 1$	Економічна	Економічний стан високоефективний
		Соціальна	Персонал забезпечений стабільною заробітною платою, створені оптимальні умови його праці, відпочинку та відтворення
		Екологічна	Дозволені всі екологічні питання виробничої діяльності підприємства з доробком на перспективу розвитку
		Ризикова	Виконання підприємством всіх зобов'язань не викликає сумніву
Високий стійкий розвиток	$0,8 < U_{оср} \leq 0,9$	Економічна	Характеризується стабільним збільшенням техніко-економічних показників в межах запланованих значень
		Соціальна	Рівень соціальної забезпеченості працівників високий з перспективами подальшого розвитку
		Екологічна	Проекти, що забезпечують екологічну безпеку підприємства, впроваджені і функціонують ефективно
		Ризикова	Всебічний аналіз діяльності підприємства показує високу ймовірність виконання ним усіх договірних зобов'язань
Нормальний стійкий розвиток	$0,7 < U_{оср} \leq 0,8$	Економічна	Характеризується рівномірним позитивним трендом показників, але значення нижче планованих величин
		Соціальна	Соціальна та матеріальна задоволеність трудового колективу на значному рівні
		Екологічна	Забезпечується мінімізація шкідливого впливу виробничо-господарської діяльності підприємства на навколишнє середовище
		Ризикова	Аналіз діяльності показує прийнятну ймовірність виконання основних зобов'язань
Середній стійкий розвиток	$0,6 < U_{оср} \leq 0,7$	Економічна	Економічний стан забезпечується стабільними техніко-економічними показниками
		Соціальна	Дозволені всі питання щодо соціальної захищеності та забезпеченості персоналу
		Екологічна	Характеризується розміром плат за забруднення навколишнього середовища в межах встановлених лімітів
		Ризикова	Підприємство може мати деякі труднощі з виконанням договірних зобов'язань
Слабкий стійкий розвиток	$0,5 < U_{оср} \leq 0,6$	Економічна	Економічний стан описується істотними стрибками, який характеризується його показниками
		Соціальна	Соціальна захищеність персоналу забезпечується

Продовження додатку Ж
Продовження таблиці Ж.2

Клас стійкості	Значення показника	Компоненти стійкості	Опис
		Екологічна	Характеризується несуттєвим перевищенням плат за забруднення довкілля понад ліміти
		Ризикова	Підприємство може мати певні труднощі з виконанням договірних зобов'язань
Нестійкий розвиток	$0,4 < U_{\text{оср}} \leq 0,5$	Економічна	Основні елементи компонента підтримують значення показників на належному рівні
		Соціальна	Соціальна захищеність персоналу не забезпечується
		Екологічна	Забезпечується слабо
		Ризикова	Підприємство постійно піддається небезпеки зриву або погіршення виконання своїх зобов'язань
Критичний стан	$0,3 < U_{\text{оср}} \leq 0,4$	Економічна	Велика частина показників знаходиться на низькому рівні, існують проблеми у виробництві або збуті продукції
		Соціальна	Рівень соціальної стійкості досяг критичного становища
		Екологічна	Рівень відходів великий, на підставі чого підприємство виплачує високі штрафи за забруднення навколишнього середовища
		Ризикова	Виникли труднощі, але виконання основних зобов'язань ще можливо
Кризовий стан	$U_{\text{оср}} \leq 0,3$	Економічна	Характеризується збоями в виробничо-господарській діяльності, випуск продукції ведеться нерегулярно, збут раніше виробленої продукції не здійснюється
		Соціальна	Значне скорочення робочих місць, висока заборгованість по виплаті заробітної плати
		Екологічна	Не забезпечується
		Ризикова	Підприємство не здатне самостійно виконати договірні зобов'язання

Таблиця Ж.3

Ранжування виробничих систем відповідно до інтегрованої комплексної оцінки стійкого розвитку виробничої системи [42]

Рівень стійкого розвитку виробничої системи	Діапазон зміни інтегрованої оцінки, %
Високий	[75; 100]
Середній	[50; 75)
Низький	[25; 50)
Критичний	[0; 25)

Таблиця Ж.4

Критеріальні оцінки функціонального стану (Φ_i) підприємства [57]

Найменування показника	Інтервал значень	Класифікація рівня розвитку
Критерій стійкості розвитку підприємства Φ_i	Кризовий стан	$0 < \Phi_i < 0,15$
	Передкризовий стан	$0,15 < \Phi_i < 0,25$
	Нестійкий стан	$0,25 < \Phi_i < 0,35$
	Задовільний стан стійкості	$0,35 < \Phi_i < 0,45$
	Інтервал біфуркації стійкого стану	$0,45 < \Phi_i < 0,55$
	Задовільна стійкість	$0,55 < \Phi_i < 0,65$
	Відносна стійкість	$0,65 < \Phi_i < 0,75$
	Стабільна стійкість	$0,75 < \Phi_i < 0,85$
	Абсолютно стійкий стан	$0,85 < \Phi_i < 1,0$

Таблиця Ж.5

Параметри стійкості розвитку підприємств [178]

Критерій стійкості	Інтегральна стійкість
Обмеження стійкості	$C=1$
Зона стійкості	$C \geq 1$
Зона нестійкості	$C < 1$

Таблиця Ж.6

Рівень сталості та напрямки розвитку соціально-економічної системи [206]

Розрахункове значення інтегрального показника	Рівень сталості системи	Пріоритетні напрямки розвитку системи
від 0 до 1	Система стало нестійка	Стратегія стабілізація економіки та відновлення рівноважного стану
від 1 до 2	Система стійка	Стратегія підтримуемого розвитку (створення економічних умов для сталого розвитку системи)
від 2 до 3	Система стабільна	Стратегія сталого розвитку соціально-економічної системи
від 3 до ∞	Система стала	Стратегія сталого розвитку суспільства

Додаток 3

Таблиця 3.1

Сучасні методичні підходи до оцінки рівня стійкого розвитку суб'єктів господарювання

Автор	Складові стійкого розвитку	Підходи до оцінки стійкого розвитку
Шандова Н. В. [211]	Фінансова, організаційно-управлінська, виробнича, соціальна, екологічна, інноваційна, наукоємності продукції, ринкова, ділової активності	На основі функції трьох змінних: змінна, що оцінює стан параметрів видів діяльності (економічна стійкість); змінна, що оцінює стійкість підприємства до стратегічних ризиків; змінна, що оцінює можливості збереження параметрів видів діяльності.
Хомяченкова Н. О. [209]	Економічна (фінансова, ринкова, організаційна, виробнича, техніко-технологічного рівня, інвестиційна), соціальна, екологічна, ризикова	За узагальненим показником з урахуванням інтегральних показників, узагальнений показник стійкості розвитку промислових підприємств розраховано на основі середньо геометричної з комплексних показників економічної, екологічної, соціальної і ризикової стійкості
Галюк Л. [42]	Техніко-економічна, фінансова	Розрахунок стандартного діапазону варіації та Евклідової відстані дали змогу обчислити власне інтегровану оцінку складових стійкості. Для визначення інтегрованої комплексної оцінки стійкого розвитку виробничої системи обчислено середньозважену величину цих складових із однаковою мірою вагомості (1/2)
Гончаренко О. М. [57]	Виробнича, фінансова, інноваційна	Узагальнений критерій оцінки стійкості розвитку підприємства базується на вагомих коефіцієнтах окремих критеріїв
Іванчук К. О. [92]	Економічна, товарна, організаційно-управлінська, інтелектуально-кадрова, матеріальна, фінансова	На основі використання коефіцієнтів рангової кореляції Кенделла і Спірмена
Демидова І. А. [67]	Кадрова, інноваційна, фінансово-ресурсна, техніко-технологічна, маркетингова	Інтегральний показник стійкого економічного розвитку машинобудівного підприємства враховує зведені показники напрямів інформаційного забезпечення стійкого економічного розвитку машинобудівного підприємства.
Сидоренко Ю. В. [178]	Технічна, фінансова, соціальна, екологічна	Інтегральний показник базується на багатовимірному аналізі показників із використанням таксономічного методу їх узагальнення.
Фоміна М. В. [206]	Соціально-економічна, науково-технічна, природно-ресурсна	За методикою індексної оцінки рівня сталості економічної системи, яку запропоновано Економічною радою ООН.

Додаток К

Таблиця К.1

Вихідні дані для побудови інтегрального показника оцінки рівня стійкого розвитку АПК

Показник	Значення показника по роках										
	01.01.2008	01.01.2009	01.01.2010	01.01.2011	01.01.2012	01.01.2013	01.01.2014	01.01.2015	01.01.2016	01.01.2017	01.01.2018
Індекс цін реалізації продукції сільського господарства сільськос. підприємствами, (%)	138,00	110,30	106,40	130,00	113,60	106,80	97,10	124,30	154,50	109,00	111,50
Обсяг інвестицій в сільське, лісове та рибне господарства, (млрд. грн.)	9,52	16,89	9,38	12,23	18,18	19,10	15,60	12,30	27,90	44,20	57,80
Обсяг експорту продукції АПК України, (млрд. дол. США)	6,20	10,80	9,50	9,90	12,80	17,90	17,00	16,70	14,60	15,30	17,76
ВВП сільського, лісового та рибного господарства, скоригована на індекс інфляції в Україні, (млрд. грн.)	35,08	38,59	58,24	73,68	101,87	110,01	128,10	129,02	167,35	246,62	268,42
Валовий збір зернових та зернобобових культур, (тис. т.)	29294,90	53290,10	46028,30	39270,90	56746,80	46216,20	63051,30	63798,00	60126,00	66088,00	61916,70
Чистий прибуток, (млн. грн.)	6854,10	5789,20	7584,80	17276,00	25383,50	26787,20	14984,50	21481,30	102849,00	90160,40	68858,50
Необоротні активи сільського, лісового та рибного господарства, (млн. грн.)	42718,70	59536,60	65693,90	69561,50	86875,30	101829,60	117942,30	123008,80	171147,00	218567,80	272513,70
Частка валового внутрішнього продукту сільського, лісового та рибного господарства в ВВП України, (%)	5,67	4,98	7,16	7,43	8,18	7,78	8,85	10,15	12,06	11,63	10,23
Частка продукції АПК в експорті товарів України, (%)	12,60	16,12	23,93	19,26	18,71	26,02	26,86	30,98	38,32	42,03	41,05

Додаток Л

Показники оцінки впливу зовнішнього середовища на фінансове забезпечення стійкого розвитку суб'єктів АПК.
Результати факторного аналізу зовнішніх показників та визначення інтегрального показника їх впливу на фінансове
забезпечення стійкого розвитку суб'єктів АПК

Таблиця Л.1

Вихідні дані для проведення факторного аналізу

Значення показника по роках	Показник										
	Видатки державного бюджету Міністерству аграрної політики та продовольства, (млн. грн.)	Видатки державного бюджету для сільського господарства, (млн. грн.)	Кількість державно-цільових програм розвитку АПК, (шт.)	Обсяг бюджетних коштів на пільгове кредитування АПК, (млрд. грн.)	Обсяг пільгового кредитування АПК, (млрд. грн.)	Обсяг непільгового кредитування АПК, (млрд. грн.)	Облікова ставка НБУ, (%)	Індекс інфляції в Україні, (%)	Офіційний курс гривні до долара США, (грн./дол. США)	Рівень безробіття, (%)	Короткострокові кредити банків в сільському, лісовому та рибному господарстві, (млн. грн.)
01.01.2003	1623,00	1251,40	1,00	0,12	2,20	0,50	7,00	99,40	5,32	10,30	1427,00
01.01.2004	2542,00	2625,70	2,00	0,33	3,20	1,40	7,00	108,40	5,33	9,70	2053,00
01.01.2005	3100,00	2749,40	3,00	0,14	3,60	5,40	9,00	112,30	5,32	9,20	2496,00
01.01.2006	5175,00	4628,00	4,00	0,42	7,60	2,80	9,50	110,30	5,05	7,80	2782,00
01.01.2007	7332,00	6310,20	4,00	0,32	7,00	5,80	8,50	111,60	5,05	7,40	4051,00
01.01.2008	8451,00	7956,00	2,00	0,66	7,80	6,80	8,00	116,60	5,05	6,90	5826,50
01.01.2009	10317,00	9493,00	3,00	1,36	15,10	5,00	12,00	122,30	5,27	6,90	11102,60
01.01.2010	6857,00	6173,00	5,00	1,24	2,60	3,20	10,25	112,30	7,79	9,60	8532,80
01.01.2011	8372,00	8818,00	6,00	0,60	1,40	8,30	7,75	109,10	7,94	8,80	8175,20
01.01.2012	9045,00	7208,00	6,00	0,40	3,80	8,20	7,75	104,60	7,97	8,60	12157,60
01.01.2013	8735,00	7365,00	5,00	1,21	1,30	12,20	7,50	99,80	7,99	8,10	15707,10
01.01.2014	7914,00	7561,00	5,00	0,00	0,00	14,20	6,50	100,50	7,99	7,70	22328,20
01.01.2015	6040,00	5759,00	4,00	0,00	0,00	11,00	14,00	124,90	11,89	9,70	27629,90
01.01.2016	2124,00	4733,00	4,00	0,29	7,80	6,00	22,00	143,30	21,84	9,50	27849,10
01.01.2017	2112,00	4000,00	2,00	0,29	6,80	10,90	14,00	112,40	25,60	9,70	29058,00
01.01.2018	5596,40	5500,00	2,00	0,30	12,20	15,40	14,50	113,70	26,60	9,90	46853,50

Variable	Correlations (Spreadsheet40) Marked correlations are significant at $p < .05000$ N=16 (Casewise deletion of missing data)										
	Видатки державного бюджету Міністерству аграрної політики та продовольства, (млн. грн.)	Видатки державного бюджету для сільського господарства, (млн. грн.)	Кількість державно-цілевих програм розвитку АПК, (шт.)	Обсяг бюджетних коштів на пільгове кредитування АПК, (млрд. грн.)	Обсяг пільгового кредитування АПК, (млрд. грн.)	Обсяг непільгового кредитування АПК, (млрд. грн.)	Облікова ставка НБУ, (%)	Індекс інфляції в Україні, (%)	Офіційний курс гривні до долара США, (грн./дол. США)	Рівень безробіття, (%)	Короткострокові кредити банків в сільському, лісовому та рибному господарстві, (млн. грн.)
Видатки державного бюджету Міністерству аграрної політики та продовольства, (млн. грн.)	1,000000	0,930417	0,577523	0,561822	0,100621	0,325520	-0,341991	-0,178198	-0,371911	-0,728348	-0,062448
Видатки державного бюджету для сільського господарства, (млн. грн.)	0,930417	1,000000	0,585337	0,545459	0,185013	0,420567	-0,084639	0,064011	-0,140256	-0,695479	0,116240
Кількість державно-цілевих програм розвитку АПК, (шт.)	0,577523	0,585337	1,000000	0,230868	-0,400757	0,248611	-0,123948	-0,076839	-0,203472	-0,259697	-0,042074
Обсяг бюджетних коштів на пільгове кредитування АПК, (млрд. грн.)	0,561822	0,545459	0,230868	1,000000	0,301339	-0,142159	-0,085518	-0,005692	-0,233568	-0,388137	-0,200167
Обсяг пільгового кредитування АПК, (млрд. грн.)	0,100621	0,185013	-0,400757	0,301339	1,000000	-0,041148	0,431755	0,436348	0,302758	-0,311293	0,228874
Обсяг непільгового кредитування АПК, (млрд. грн.)	0,325520	0,420567	0,248611	-0,142159	-0,041148	1,000000	0,179444	-0,053826	0,548892	-0,056415	0,789248
Облікова ставка НБУ, (%)	-0,341991	-0,084639	-0,123948	-0,085518	0,431755	0,179444	1,000000	0,874975	0,756991	0,319025	0,654652
Індекс інфляції в Україні, (%)	-0,178198	0,064011	-0,076839	-0,005692	0,436348	-0,053826	0,874975	1,000000	0,414216	0,060584	0,343509
Офіційний курс гривні до долара США, (грн./дол. США)	-0,371911	-0,140256	-0,203472	-0,233568	0,302758	0,548892	0,756991	0,414216	1,000000	0,487552	0,887669
Рівень безробіття, (%)	-0,728348	-0,695479	-0,259697	-0,388137	-0,311293	-0,056415	0,319025	0,060584	0,487552	1,000000	0,315155
Короткострокові кредити банків в сільському, лісовому та рибному господарстві, (млн. грн.)	-0,062448	0,116240	-0,042074	-0,200167	0,228874	0,789248	0,654652	0,343509	0,887669	0,315155	1,000000

Рис. Л.1. Результати проведення кореляційного аналізу

Продовження додатку Л

Variable	Factor Loadings (Unrotated) (Spreadsheet3.sta) Extraction: Principal components (Marked loadings are >,700000)		
	Factor 1	Factor 2	Factor 3
Видатки державного бюджету для сільського господарства, (млн. грн.)	0,157154	-0,898553	-0,279047
Кількість державно-цільових програм розвитку АПК, (шт.)	0,274816	-0,774069	0,214808
Обсяг бюджетних коштів на пільгове кредитування АПК, (млрд. грн.)	0,090935	-0,482104	-0,715195
Обсяг пільгового кредитування АПК, (млрд. грн.)	-0,514695	-0,054018	-0,738881
Обсяг непільгового кредитування АПК, (млрд. грн.)	0,055718	-0,674140	0,589679
Облікова ставка НБУ, (%)	-0,960414	-0,154725	0,108577
Індекс інфляції в Україні, (%)	-0,896336	-0,161802	-0,114556
Офіційний курс гривні до долара США, (грн.)	-0,749296	-0,152019	0,482719
Expl.Var	2,663762	2,169617	1,787109
Prp.Totl	0,332970	0,271202	0,223389

Рис. Л.2. Результати проведення факторного аналізу

Value	Eigenvalues (Spreadsheet3.sta) Extraction: Principal components			
	Eigenvalue	% Total variance	Cumulative Eigenvalue	Cumulative %
1	2,663762	33,29703	2,663762	33,29703
2	2,169617	27,12021	4,833379	60,41724
3	1,787109	22,33886	6,620488	82,75609

Рис. Л.3. Результати визначення кількості факторів впливу на фінансове забезпечення стійкого розвитку суб'єктів АПК

Додаток М

Таблиця М.1

Перелік суб'єктів агропромислового сектору економіки, обраних для дослідження

Позначення	Суб'єкт АПК	Секція	Код за КВЕД-2010	Основний вид діяльності	Регіон (область)
П1	ПАТ «Полтавський олійно-екстракційний завод – Кернел Груп»	С	10.41	Виробництво олії та тваринних жирів	Полтавська
П2	ПАТ «Миронівський хлібопродукт»	А	01.47	Розведення свійської птиці	Київська
П3	ПАТ «Сільськогосподарська виробнича фірма «АГРОТОН»	А	01.11	Вирощування зернових культур, бобових культур і насіння олійних культур	Луганська
П4	ПАТ «АПК-ІНВЕСТ»	С	10.11	Виробництво м'яса	Донецька
П5	ПАТ «Агро-Союз»	А	01.11	Вирощування зернових культур, бобових культур і насіння олійних культур	Дніпропетровська
П6	ПАТ «Гуляйпільське міжрайонне підприємство матеріально-технічного постачання АПК»	Г	46.90	Неспеціалізована оптова торгівля	Запорізька
П7	Сільськогосподарське ПАТ «Моївське»	А	01.11	Вирощування зернових культур, бобових культур і насіння олійних культур	Вінницька
П8	Сільськогосподарське ВАТ «Поділля»	А	01.11	Вирощування зернових культур, бобових культур і насіння олійних культур	Тернопільська
П9	ПАТ Сільськогосподарське підприємство «Чорноморська перлина»	А	01.21	Вирощування винограду	Одеська
П10	Сільськогосподарське ПАТ «Україна»	А	01.11	Вирощування зернових культур, бобових культур і насіння олійних культур	Миколаївська
П11	ПАТ «Вінницьке обласне сільськогосподарське виробниче підприємство по племенній справі в тваринництві»	А	01.41	Розведення великої рогатої худоби молочних порід	Вінницька

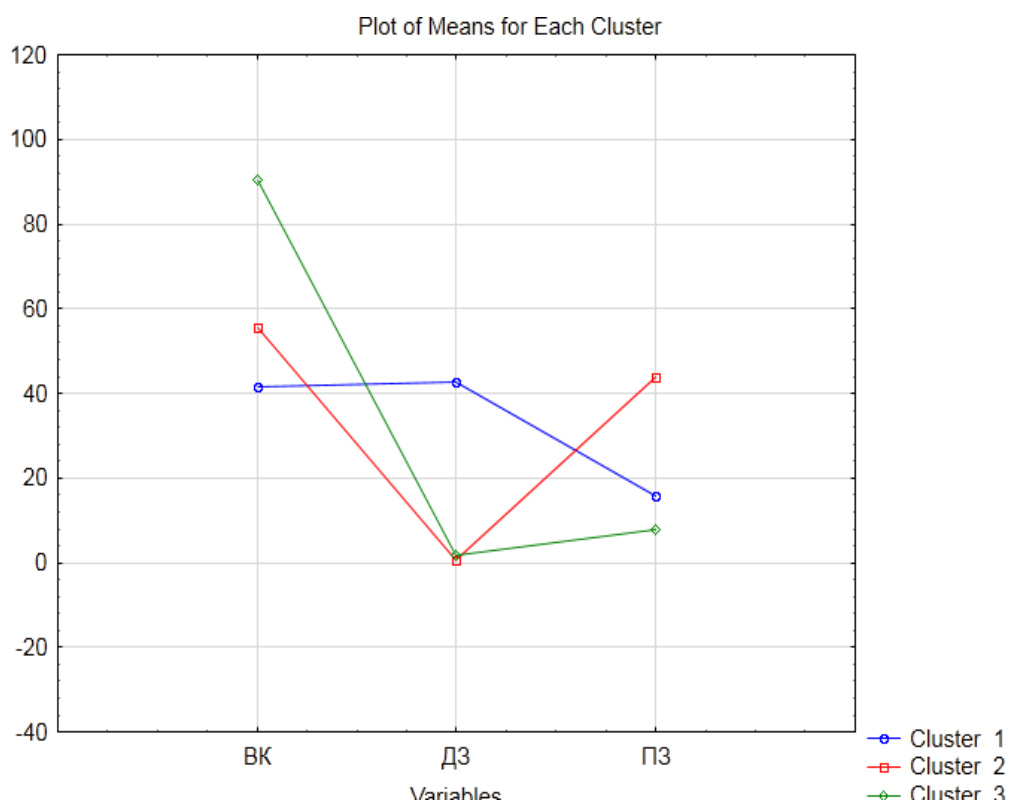
Продовження додатку М

Продовження таблиці М.1

Позначення	Суб'єкт АПК	Секція	Код за КВЕД-2010	Основний вид діяльності	Регіон (область)
П12	ПАТ «Сільськогосподарське підприємство «Селекція-племресурси»	А	01.11	Вирощування зернових культур, бобових культур і насіння олійних культур	Луганська
П13	ПАТ «Сільськогосподарське підприємство «Шубківське»	А	01.11	Вирощування зернових культур, бобових культур і насіння олійних культур	Рівненська
П14	Сільськогосподарське ПАТ «Київська овочева фабрика»	А	01.13	Вирощування овочів і баштанних культур, коренеплодів і бульбоплодів	Київська
П15	Сільськогосподарське ПАТ «Охоче»	А	01.47	Розведення свійської птиці	Харківська
П16	Сільськогосподарське АТ відкритого типу «Ольгівське»	А	01.47	Розведення свійської птиці	Херсонська
П17	Сільськогосподарське ПАТ «Надія»	А	01.11	Вирощування зернових культур, бобових культур і насіння олійних культур	Кіровоградська
П18	Сільськогосподарське ПАТ «УКРАЇНА»	А	01.11	Вирощування зернових культур, бобових культур і насіння олійних культур	Одеська
П19	ПАТ «Сільськогосподарське підприємство ім. Петровського»	А	01.11	Вирощування зернових культур, бобових культур і насіння олійних культур	м. Київ
П20	Сільськогосподарське ПАТ «Ім. Кірова»	А	01.11	Вирощування зернових культур, бобових культур і насіння олійних культур	Херсонська
П21	Приватне сільськогосподарське АТ «Ім. Шевченка»	А	01.11	Вирощування зернових культур, бобових культур і насіння олійних культур	Черкаська
П22	Сільськогосподарське ВАТ «Птахокомбінат «Тулчинський»	С	10.12	Виробництво м'яса свійської птиці	Вінницька
П23	ПАТ «Миколаївська аграрна компанія»	А	01.11	Вирощування зернових культур, бобових культур і насіння олійних культур	Миколаївська
П24	ПАТ «Бахмутський аграрний союз»	А	01.46	Розведення свиней	Донецька

Додаток Н

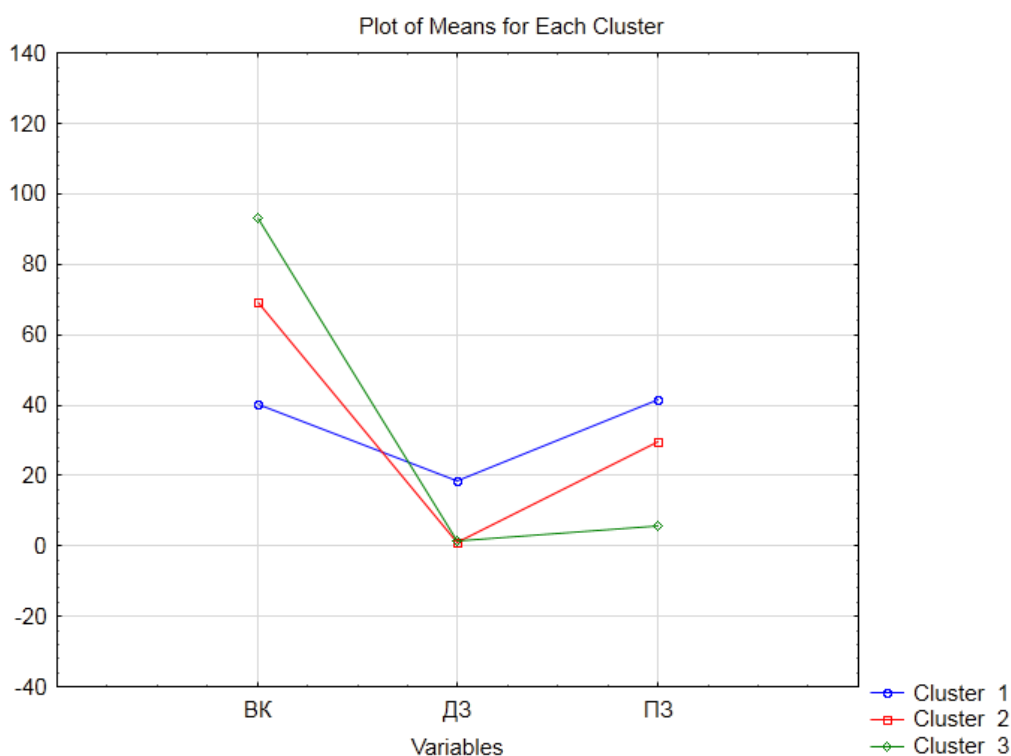
Результати реалізації методу кластерного аналізу за 2011-2017 роки

	1 ВК	2 ДЗ	3 ПЗ	4 CASE_NO	5 CLUSTER	6 DISTANCE
ПАТ "Полтавський олійно-екстракційний"	57,79	32,91	9,30	1	1	11,63
ПАТ "Миронівський хлібопродукт"	46,75	36,64	16,62	2	1	4,71
ПАТ "Сільськогосподарська виробнича ф	21,61	0,06	78,32	3	2	28,06
ПАТ "АПК-ІНВЕСТ"	19,84	58,84	21,32	4	1	15,87
ПАТ "Агро-Союз"	63,09	3,32	33,59	5	2	7,38
ПАТ "Гуляйпільське міжрайонне підприє	63,39	0,00	36,61	6	2	6,04
Сільськогосподарське ПАТ «Моївське»	98,09	0,00	1,91	7	3	5,73
Сільськогосподарське ВАТ "Поділля"	94,45	0,00	5,55	8	3	2,89
ПАТ Сільськогосподарське підприємство	86,14	0,07	13,79	9	3	4,28
Сільськогосподарське ПАТ "Україна"	86,33	4,53	9,14	10	3	2,93
ПАТ "Вінницьке обласне сільськогоспо	79,51	0,00	20,49	11	3	9,64
ПАТ "Сільськогосподарське підприємст	98,90	0,23	0,87	12	3	6,44
ПАТ "Сільськогосподарське підприємст	90,13	1,42	8,54	13	3	0,42
Сільськогосподарське ПАТ "Київська о	78,72	0,00	21,28	14	3	10,28
Сільськогосподарське ПАТ "Охоче"	90,41	7,27	2,32	15	3	4,56
Сільськогосподарське АТ відкритого т	85,83	2,55	11,62	16	3	3,42
Сільськогосподарське ПАТ "Надія"	78,69	7,02	14,29	17	3	8,27
Сільськогосподарське ПАТ "УКРАЇНА"	61,29	0,00	38,71	18	2	4,34
ПАТ "Сільськогосподарське підприємс	99,91	0,00	0,09	19	3	7,19
Сільськогосподарське ПАТ «Ім. Кірова	55,63	0,56	43,82	20	2	0,11
Приватне сільськогосподарське АТ «Ім	99,40	0,00	0,60	21	3	6,78
Сільськогосподарське відкрите АТ "Пт	69,07	0,00	30,93	22	2	10,67
ПАТ "Миколаївська аграрна компанія"	98,57	0,34	1,09	23	3	6,21
Приватне АТ «Бахмутський аграрний сою	90,58	2,16	7,25	24	3	0,48

Рис. Н.1. Результати реалізації методу кластерного аналізу за 2011 рік

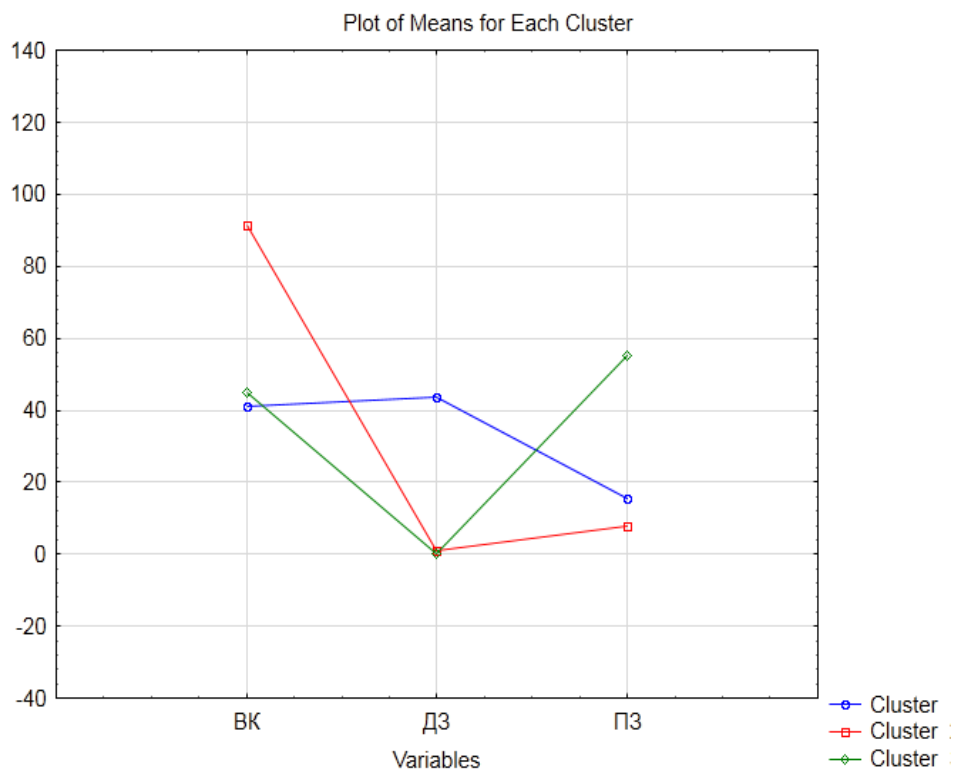
Продовження додатку Н

	1 ВК	2 ДЗ	3 ПЗ	4 CASE_NO	5 CLUSTER	6 DISTANCE
ПАТ "Полтавський олійно-екстракційний"	48,13	28,29	23,57	1	1	12,58
ПАТ "Миронівський хлібопродукт"	48,20	32,32	19,48	2	1	15,63
ПАТ "Сільськогосподарська виробнича ф"	31,87	0,00	68,13	3	1	19,40
ПАТ "АПК-ІНВЕСТ"	17,54	63,82	18,64	4	1	32,04
ПАТ "Агро-Союз"	58,21	3,12	38,68	5	2	8,36
ПАТ "Гуляйпільське міжрайонне підприє	41,16	5,10	53,74	6	1	10,56
Сільськогосподарське ПАТ «Моївське»	97,01	1,04	1,95	7	3	3,25
Сільськогосподарське ВАТ "Поділля"	94,05	0,00	5,95	8	3	0,95
ПАТ Сільськогосподарське підприємство	88,80	0,17	11,03	9	3	3,88
Сільськогосподарське ПАТ "Україна"	88,76	2,82	8,42	10	3	2,99
ПАТ "Вінницьке обласне сільськогоспо	71,38	0,00	28,62	11	2	1,46
ПАТ "Сільськогосподарське підприємст	98,96	0,35	0,70	12	3	4,59
ПАТ "Сільськогосподарське підприємст	89,60	1,41	8,99	13	3	2,66
Сільськогосподарське ПАТ "Київська о	78,62	1,16	20,22	14	2	7,64
Сільськогосподарське ПАТ "Охоче"	93,18	5,07	1,76	15	3	3,24
Сільськогосподарське АТ відкритого т	85,84	2,55	11,61	16	3	5,34
Сільськогосподарське ПАТ "Надія"	87,44	1,78	10,78	17	3	4,29
Сільськогосподарське ПАТ "УКРАЇНА"	44,55	0,00	55,45	18	1	13,67
ПАТ " Сільськогосподарське підприємс	99,83	0,00	0,17	19	3	5,19
Сільськогосподарське ПАТ «Ім. Кірова	49,65	0,00	50,35	20	1	13,09
Приватне сільськогосподарське АТ «Ім	99,64	0,00	0,36	21	3	5,04
Сільськогосподарське відкрите АТ "Пт	69,05	0,00	30,95	22	2	1,00
ПАТ "Миколаївська аграрна компанія"	93,61	0,59	5,80	23	3	0,52
Приватне АТ «Бахмутський аграрний сою	91,63	0,00	8,37	24	3	1,79

Рис. Н.2. Результати реалізації методу кластерного аналізу за 2012 рік

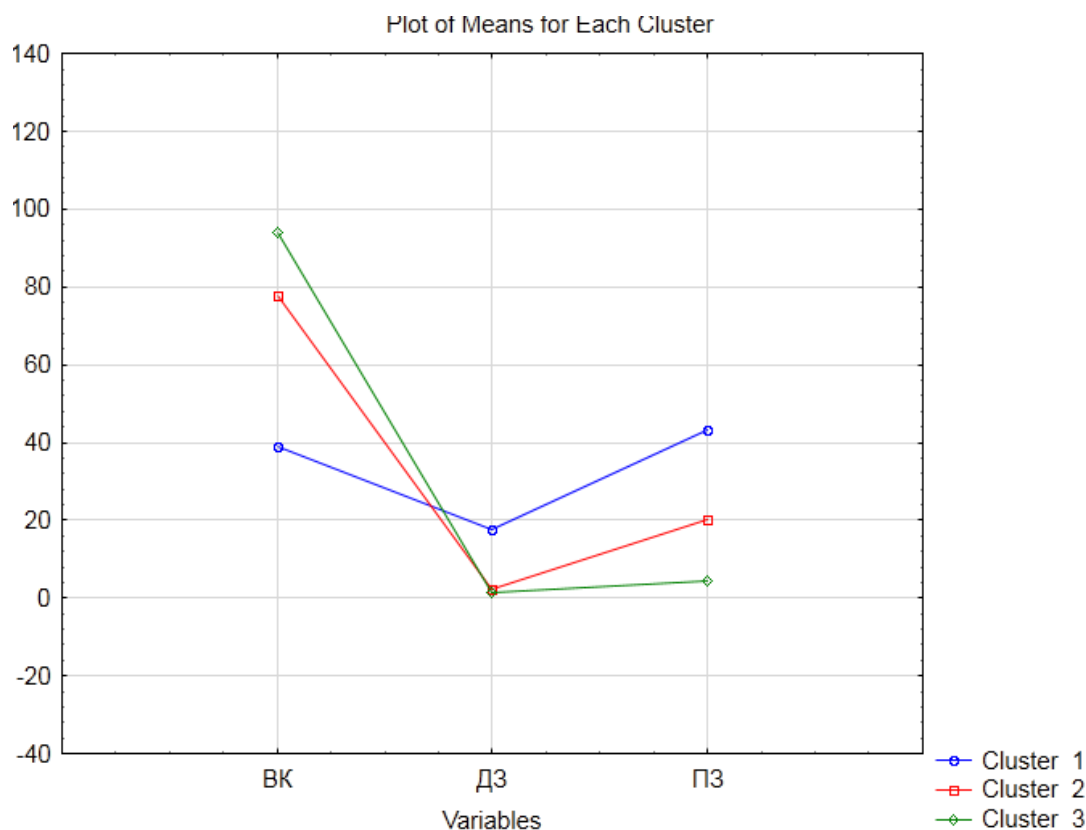
Продовження додатку Н

	1 ВК	2 ДЗ	3 ПЗ	4 CASE_NO	5 CLUSTER	6 DISTANCE
ПАТ "Полтавський олійно-екстракційний"	58,75	39,70	1,54	1	1	13,20
ПАТ "Миронівський хлібопродукт"	44,06	44,36	11,58	2	1	2,89
ПАТ "Сільськогосподарська виробнича ф"	45,35	0,00	54,65	3	3	0,36
ПАТ "АПК-ІНВЕСТ"	22,14	58,09	19,77	4	1	14,00
ПАТ "Агро-Союз"	49,52	0,48	50,01	5	3	3,95
ПАТ "Гуляйпільське міжрайонне підприє"	39,16	31,88	28,95	6	1	10,34
Сільськогосподарське ПАТ «Моївське»	96,11	1,15	2,74	7	2	4,00
Сільськогосподарське ПАТ "Поділля"	93,96	0,00	6,04	8	2	1,90
ПАТ Сільськогосподарське підприємство	89,50	0,21	10,29	9	2	1,86
Сільськогосподарське ПАТ "Україна"	94,77	2,26	2,97	10	2	3,48
ПАТ "Вінницьке обласне сільськогоспо"	78,96	0,00	21,04	11	2	10,50
ПАТ "Сільськогосподарське підприємст"	95,26	0,28	4,46	12	2	2,99
ПАТ "Сільськогосподарське підприємст"	88,99	1,40	9,62	13	2	1,74
Сільськогосподарське ПАТ "Київська о"	74,02	0,67	25,31	14	2	14,24
Сільськогосподарське ПАТ "Охоче"	88,94	4,25	6,81	15	2	2,38
Сільськогосподарське АТ відкритого т	90,18	2,68	7,14	16	2	1,22
Сільськогосподарське ПАТ "Надія"	88,05	1,82	10,14	17	2	2,39
Сільськогосподарське ПАТ "УКРАЇНА"	40,51	0,00	59,49	18	3	3,60
ПАТ "Сільськогосподарське підприємс"	99,82	0,00	0,18	19	2	6,59
Сільськогосподарське ПАТ «Ім. Кірова	42,24	0,21	57,55	20	3	2,10
Приватне сільськогосподарське АТ «Ім	98,80	0,00	1,20	21	2	5,77
Сільськогосподарське відкрите АТ "Пт	46,65	0,00	53,35	22	3	1,41
ПАТ "Миколаївська аграрна компанія"	98,31	0,03	1,65	23	2	5,38
Приватне АТ «Бахмутський аграрний сою	93,79	0,00	6,21	24	2	1,78

Рис. Н.3. Результати реалізації методу кластерного аналізу за 2013 рік

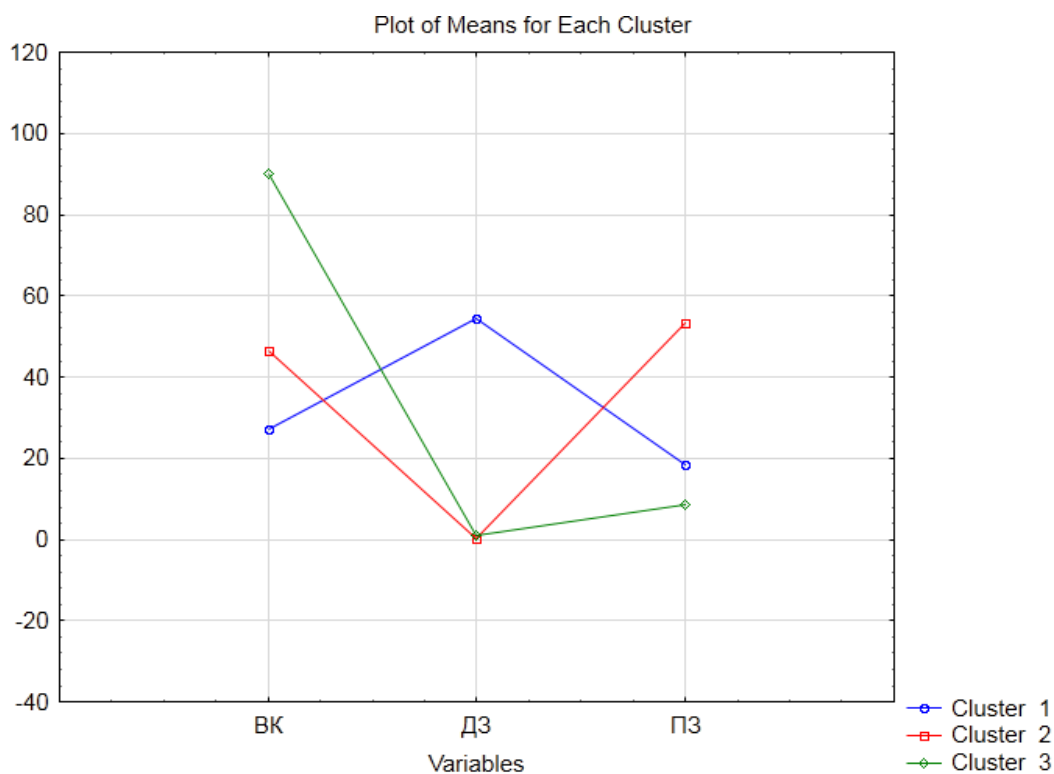
Продовження додатку Н

	1	2	3	4	5	6
	ВК	ДЗ	ПЗ	CASE_NO	CLUSTER	DISTANCE
ПАТ "Полтавський олійно-екстракційний"	42,55	55,89	1,56	1	1	32,76
ПАТ "Миронівський хлібопродукт"	10,59	37,43	51,98	2	1	20,49
ПАТ "Сільськогосподарська виробнича ф	67,07	0,00	32,93	3	2	9,72
ПАТ "АПК-ІНВЕСТ"	15,72	45,49	38,79	4	1	21,02
ПАТ "Агро-Союз"	49,71	0,12	50,17	5	1	12,58
ПАТ "Гуляйпільське міжрайонне підприє	49,11	0,00	50,89	6	1	12,60
Сільськогосподарське ПАТ «Моївське»	95,95	1,22	2,83	7	3	1,45
Сільськогосподарське ВАТ "Поділля"	92,70	0,00	7,30	8	3	1,96
ПАТ Сільськогосподарське підприємство	85,54	0,42	14,04	9	2	5,76
Сільськогосподарське ПАТ "Україна"	85,49	5,42	9,09	10	3	6,10
ПАТ "Вінницьке обласне сільськогоспо	70,95	0,00	29,05	11	2	6,60
ПАТ "Сільськогосподарське підприємст	97,05	0,06	2,90	12	3	2,08
ПАТ "Сільськогосподарське підприємст	88,62	1,40	9,98	13	3	4,47
Сільськогосподарське ПАТ "Київська о	81,96	6,09	11,95	14	2	5,79
Сільськогосподарське ПАТ "Охоче"	93,59	4,11	2,30	15	3	2,07
Сільськогосподарське АТ відкритого т	90,19	2,68	7,13	16	3	2,82
Сільськогосподарське ПАТ "Надія"	83,50	3,80	12,70	17	2	5,50
Сільськогосподарське ПАТ "УКРАЇНА"	41,64	0,00	58,36	18	1	13,50
ПАТ "Сільськогосподарське підприємс	99,97	0,00	0,03	19	3	4,34
Сільськогосподарське ПАТ «Ім. Кірова	55,73	3,06	41,21	20	1	12,98
Приватне сільськогосподарське АТ «Ім	99,81	0,00	0,19	21	3	4,21
Сільськогосподарське відкрите АТ "Пт	45,70	0,00	54,30	22	1	12,66
ПАТ "Миколаївська аграрна компанія"	97,62	0,00	2,38	23	3	2,50
Приватне АТ «Бахмутський аграрний сою	94,27	0,00	5,73	24	3	1,05

Рис. Н.4. Результати реалізації методу кластерного аналізу за 2014 рік

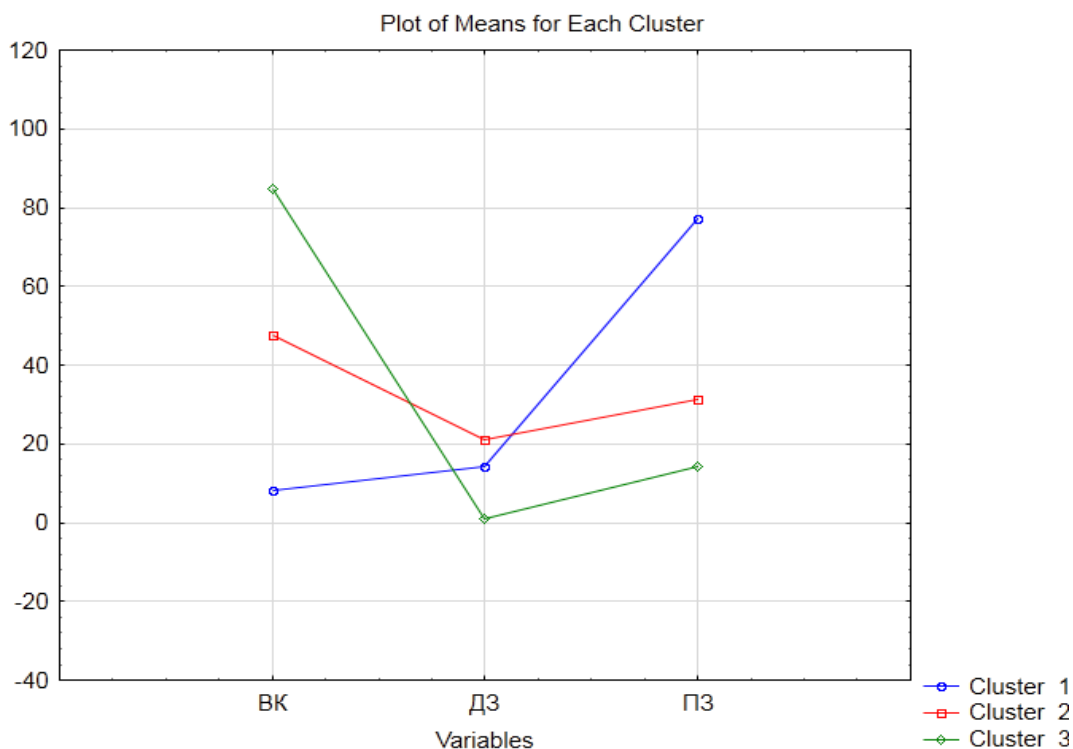
Продовження додатку Н

	1 ВК	2 ДЗ	3 ПЗ	4 CASE NO	5 CLUSTER	6 DISTANCE
ПАТ "Полтавський олійно-екстракційний"	32,79	66,13	1,07	1	1	12,60
ПАТ "Миронівський хлібопродукт"	23,06	38,98	37,97	2	1	14,49
ПАТ "Сільськогосподарська виробнича ф"	92,94	0,00	7,06	3	3	2,00
ПАТ "АПК-ІНВЕСТ"	25,64	57,82	16,54	4	1	2,49
ПАТ "Агро-Союз"	29,05	0,00	70,95	5	2	14,37
ПАТ "Гуляйпільське міжрайонне підприє"	26,44	0,00	73,56	6	2	16,50
Сільськогосподарське ПАТ «Моївське»	95,82	2,39	1,79	7	3	5,25
Сільськогосподарське ВАТ "Поділля"	91,38	0,00	8,62	8	3	0,96
ПАТ Сільськогосподарське підприємство	84,28	0,19	15,53	9	3	5,19
Сільськогосподарське ПАТ "Україна"	87,82	3,87	8,32	10	3	2,09
ПАТ "Вінницьке обласне сільськогоспо"	63,08	0,00	36,92	11	2	13,42
ПАТ "Сільськогосподарське підприємст"	96,07	0,07	3,85	12	3	4,49
ПАТ "Сільськогосподарське підприємст"	85,69	1,35	12,97	13	3	3,54
Сільськогосподарське ПАТ "Київська о"	93,09	0,10	6,81	14	3	2,12
Сільськогосподарське ПАТ "Охоче"	95,21	3,68	1,12	15	3	5,50
Сільськогосподарське АТ відкритого т	90,39	2,69	6,92	16	3	1,41
Сільськогосподарське ПАТ "Надія"	72,52	1,18	26,30	17	3	14,35
Сільськогосподарське ПАТ "УКРАЇНА"	62,08	0,00	37,92	18	2	12,60
Сільськогосподарське ПАТ «Ім. Кірова	53,41	0,82	45,76	19	2	5,88
Приватне сільськогосподарське АТ «Ім	99,75	0,00	0,25	20	3	7,44
Сільськогосподарське відкрите АТ "Пт"	45,41	0,00	54,59	21	2	1,02
ПАТ "Миколаївська аграрна компанія"	83,58	0,00	16,42	22	3	5,85
Приватне АТ «Бахмутський аграрний сою	93,33	0,00	6,67	23	3	2,30

Рис. Н.5. Результати реалізації методу кластерного аналізу за 2015 рік

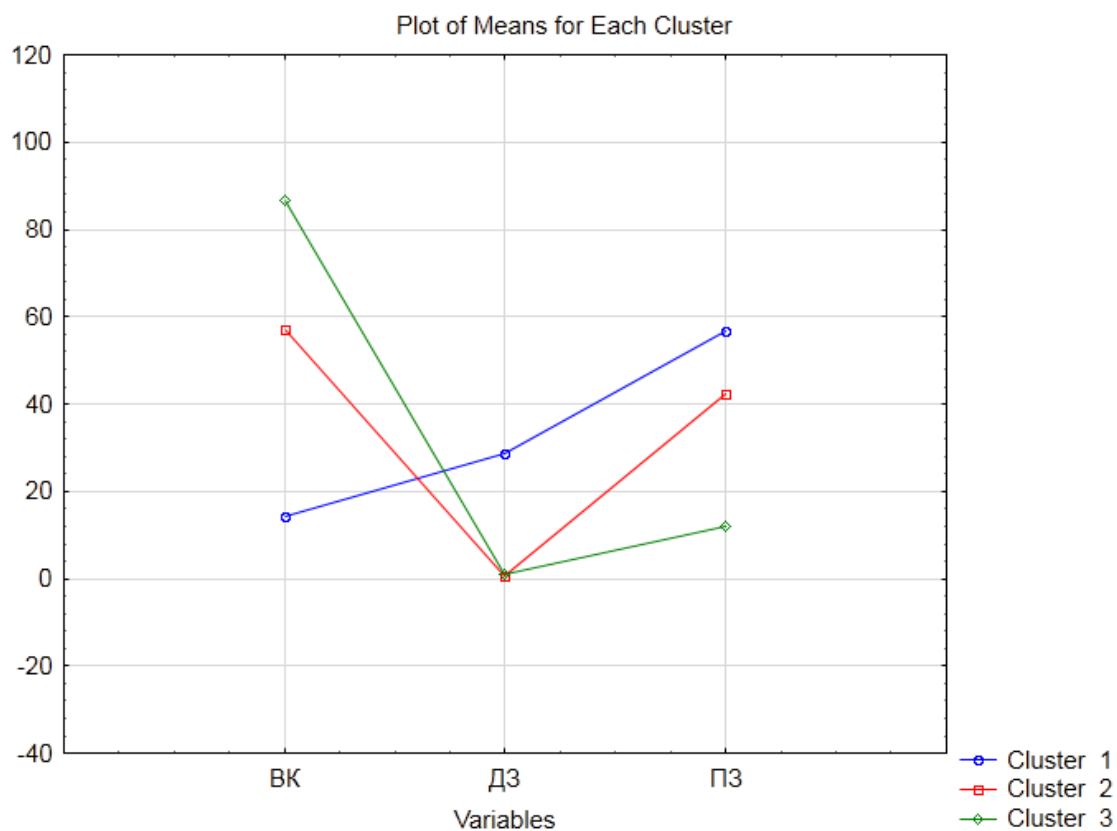
Продовження додатку Н

	1 ВК	2 ДЗ	3 ПЗ	4 CASE_NO	5 CLUSTER	6 DISTANCE
ПАТ «Полтавський олійно-екстракційний з	26,08	69,80	4,12	1	2	34,53
ПАТ «Миронівський хлібопродукт»	-17,88	41,74	76,13	2	1	21,90
ПАТ «Сільськогосподарська виробнича фірм	82,39	0,00	17,61	3	3	2,52
ПАТ «АПК-ІНВЕСТ»	47,79	35,47	16,74	4	2	11,77
ПАТ «Агро-Союз»	19,69	0,92	79,38	5	1	10,23
ПАТ «Гуляйпільське міжрайонне підприємст	11,38	0,00	88,62	6	1	10,74
Сільськогосподарське ПАТ «Моївське»	93,88	1,15	4,96	7	3	7,42
Сільськогосподарське ВАТ «Поділля»	61,31	0,00	38,69	8	2	15,09
ПАТ Сільськогосподарське підприємство «Ч	80,30	0,25	19,45	9	3	4,07
Сільськогосподарське ПАТ «Україна»	92,74	3,23	4,03	10	3	7,51
ПАТ «Вінницьке обласне сільськогосподарс	59,28	0,00	40,72	11	2	14,91
ПАТ «Сільськогосподарське підприємство «	80,81	0,00	19,19	12	3	3,78
ПАТ «Сільськогосподарське підприємство «	81,19	1,29	17,52	13	3	2,89
Сільськогосподарське ПАТ «Київська овоче	78,34	0,00	21,66	14	3	5,78
Сільськогосподарське ПАТ «Охоче»	84,56	3,16	12,28	15	3	1,67
Сільськогосподарське АТ відкритого типу	-3,44	28,98	74,46	16	1	10,96
Сільськогосподарське ПАТ «Надія»	86,95	1,59	11,46	17	3	1,99
Сільськогосподарське ПАТ «УКРАЇНА»	79,80	0,00	20,20	18	3	4,60
Сільськогосподарське ПАТ «Ім. Кірова»	32,12	0,31	67,57	19	1	16,89
Приватне сільськогосподарське АТ «Ім. Ше	95,15	0,00	4,85	20	3	8,01
Сільськогосподарське ВАТ «Птахокомбінат	44,49	0,00	55,51	21	2	18,68
ПАТ «Миколаївська аграрна компанія»	84,94	1,87	13,18	22	3	0,77
ПАТ «Бахмутський аграрний союз»	82,46	0,00	17,54	23	3	2,47

Рис. Н.6. Результати реалізації методу кластерного аналізу за 2016 рік

Продовження додатку Н

	1 ВК	2 ДЗ	3 ПЗ	4 CASE_NO	5 CLUSTER	6 DISTANCE
ПАТ «Полтавський олійно-екстракційний з	26,64	63,83	9,53	1	1	34,75
ПАТ «Миронівський хлібопродукт»	19,89	49,02	31,09	2	1	19,20
ПАТ «Сільськогосподарська виробнича фірм	81,59	0,00	18,41	3	3	4,71
ПАТ «АПК-ІНВЕСТ»	61,62	0,00	38,38	4	2	3,45
ПАТ «Агро-Союз»	13,93	1,72	84,35	5	1	22,27
ПАТ «Гуляйпільське міжрайонне підприємст	17,54	0,00	82,46	6	1	22,31
Сільськогосподарське ПАТ «Моївське»	92,40	1,08	6,52	7	3	4,62
Сільськогосподарське ВАТ «Поділля»	58,85	0,00	41,15	8	2	1,21
ПАТ Сільськогосподарське підприємство «Ч	76,43	0,97	22,60	9	3	8,47
Сільськогосподарське ПАТ «Україна»	83,87	5,34	10,79	10	3	3,07
ПАТ «Вінницьке обласне сільськогосподарс	57,37	0,00	42,63	11	2	0,31
ПАТ «Сільськогосподарське підприємство «	87,27	0,00	12,73	12	3	0,77
ПАТ «Сільськогосподарське підприємство «	56,56	1,00	42,44	13	2	0,49
Сільськогосподарське ПАТ «Київська овоче	94,58	0,00	5,42	14	3	6,01
Сільськогосподарське ПАТ «Охоче»	69,05	2,52	28,43	15	2	10,63
Сільськогосподарське АТ відкритого типу	-6,45	29,43	77,03	16	1	16,70
Сільськогосподарське ПАТ «Надія»	82,20	1,45	16,35	17	3	3,57
Сільськогосподарське ПАТ «УКРАЇНА»	68,06	0,00	31,94	18	2	8,70
Сільськогосподарське ПАТ «Ім. Кірова»	42,54	0,00	57,46	19	2	12,15
Приватне сільськогосподарське АТ «Ім. Ше	96,21	0,00	3,79	20	3	7,33
Сільськогосподарське ВАТ «Птахокомбінат	43,51	0,00	56,49	21	2	11,36
ПАТ «Миколаївська аграрна компанія»	92,48	2,05	5,47	22	3	5,13
ПАТ «Бахмутський аграрний союз»	80,35	0,00	19,65	23	3	5,71

Рис. Н.7. Результати реалізації методу кластерного аналізу за 2017 рік

Додаток П

Результати розрахунку коефіцієнтів рентабельності суб'єктів АПК та реалізації методу кластерного аналізу на основі самоорганізаційних карт Кохонена за 2011-2017 роки

Таблиця П.1

Коефіцієнти рентабельності суб'єктів агропромислового сектору економіки за 2011 рік

Суб'єкт АПК	Рентабельність власного капіталу	Рентабельність активів	Рентабельність діяльності	Рентабельність основного капіталу
ПАТ «Полтавський олійно-екстракційний завод - КЕРНЕЛ ГРУП»	0,15	0,07	0,20	0,07
ПАТ «Миронівський хлібопродукт»	0,33	0,14	0,20	0,36
ПАТ «Сільськогосподарська виробнича фірма «АГРОТОН»	0,36	0,09	0,26	-1,90
ПАТ «АПК-ІНВЕСТ»	0,08	0,01	0,04	0,05
ПАТ «Агро-Союз»	0,04	0,02	0,04	0,15
ПАТ «Гуляйпільське міжрайонне підприємство матеріально-технічного постачання АПК»	-0,06	-0,04	-0,03	1,53
Сільськогосподарське ПАТ «Моївське»	0,00	0,00	0,00	0,32
Сільськогосподарське ВАТ «Поділля»	0,00	0,00	0,07	-0,06
ПАТ Сільськогосподарське підприємство «Чорноморська перлина»	0,44	0,37	0,90	1,23
Сільськогосподарське ПАТ «Україна»	0,45	0,40	0,40	0,95
ПАТ «Вінницьке обласне сільськогосподарське виробниче підприємство по племенній справі в тваринництві»	-0,01	-0,01	-0,03	0,20
ПАТ «Сільськогосподарське підприємство «Селекція-племресурси»	-0,06	-0,06	-0,14	0,11
ПАТ «Сільськогосподарське підприємство «Шубківське»	0,00	0,00	-0,01	0,00
Сільськогосподарське ПАТ «Київська овочева фабрика»	0,04	0,03	2,06	0,00
Сільськогосподарське ПАТ «Охоче»	0,01	0,00	0,00	0,11
Сільськогосподарське АТ відкритого типу «Ольгівське»	-0,11	-0,05	0,00	0,00
Сільськогосподарське ПАТ «Надія»	0,64	0,44	0,44	2,10

Продовження додатку П

Продовження таблиці П.1

Суб'єкт АПК	Рентабельність власного капіталу	Рентабельність активів	Рентабельність діяльності	Рентабельність основного капіталу
Сільськогосподарське ПАТ «УКРАЇНА»	0,03	0,02	0,06	0,07
ПАТ «Сільськогосподарське підприємство ім. Петровського»	0,00	0,00	0,00	0,00
Сільськогосподарське ПАТ «Ім. Кірова»	0,56	0,28	0,25	1,33
Приватне сільськогосподарське АТ «Ім. Шевченка»	0,17	0,16	0,24	0,57
Сільськогосподарське відкрите АТ «Птахокомбінат «Тулчинський»	-0,08	-0,04	-36,08	-0,02
ПАТ «Миколаївська аграрна компанія»	-0,22	-0,09	-0,32	0,26
Приватне АТ «Бахмутський аграрний союз»	0,11	0,10	0,16	0,15

Таблиця П.2

Коефіцієнти рентабельності суб'єктів агропромислового сектору економіки за 2012 рік

Суб'єкт АПК	Рентабельність власного капіталу	Рентабельність активів	Рентабельність діяльності	Рентабельність основного капіталу
ПАТ «Полтавський олійно-екстракційний завод - КЕРНЕЛ ГРУП»	-0,01	0,00	-0,01	0,05
ПАТ «Миронівський хлібопродукт»	0,30	0,13	0,21	0,32
ПАТ «Сільськогосподарська виробнича фірма «АГРОТОН»	0,08	0,02	0,02	0,23
ПАТ «АПК-ІНВЕСТ»	0,10	0,02	0,05	0,04
ПАТ «Агро-Союз»	0,03	0,02	0,02	0,23
ПАТ «Гуляйпільське міжрайонне підприємство матеріально-технічного постачання АПК»	-2,25	-0,69	-1,60	0,49
Сільськогосподарське ПАТ «Моївське»	-0,38	-0,37	-0,46	0,47
Сільськогосподарське ВАТ «Поділля»	-0,01	-0,01	-0,30	0,02
ПАТ Сільськогосподарське підприємство «Чорноморська перлина»	0,17	0,15	0,62	0,41

Продовження додатку П

Продовження таблиці П.2

Суб'єкт АПК	Рентабельність власного капіталу	Рентабельність активів	Рентабельність діяльності	Рентабельність основного капіталу
Сільськогосподарське ПАТ «Україна»	0,15	0,13	0,20	0,61
ПАТ «Вінницьке обласне сільськогосподарське виробниче підприємство по племенній справі в тваринництві»	-0,32	-0,24	-0,83	-0,05
ПАТ «Сільськогосподарське підприємство «Селекція-племресурси»	-0,04	-0,04	-0,20	0,03
ПАТ «Сільськогосподарське підприємство «Шубківське»	0,00	0,00	-0,01	0,02
Сільськогосподарське ПАТ «Київська овочева фабрика»	-0,05	-0,04	-4,81	-0,02
Сільськогосподарське ПАТ «Охоче»	0,12	0,11	0,07	0,39
Сільськогосподарське АТ відкритого типу «Ольгівське»	-0,83	-0,06	0,00	0,00
Сільськогосподарське ПАТ «Надія»	0,30	0,25	0,34	1,65
Сільськогосподарське ПАТ «УКРАЇНА»	-0,28	-0,14	-0,99	-0,06
ПАТ «Сільськогосподарське підприємство ім. Петровського»	0,00	0,00	0,00	-0,01
Сільськогосподарське ПАТ «Ім. Кірова»	-0,61	-0,28	-0,31	0,94
Приватне сільськогосподарське АТ «Ім. Шевченка»	0,33	0,33	0,47	0,83
Сільськогосподарське відкрите АТ «Птахокомбінат «Тульчинський»	-0,05	-0,02	0,00	0,00
ПАТ «Миколаївська аграрна компанія»	0,15	0,14	0,19	3,14
Приватне АТ «Бахмутський аграрний союз»	0,12	0,11	0,17	0,15

Коефіцієнти рентабельності суб'єктів агропромислового сектору економіки за 2013 рік

Суб'єкт АПК	Рентабельність власного капіталу	Рентабельність активів	Рентабельність діяльності	Рентабельність основного капіталу
ПАТ «Полтавський олійно-екстракційний завод - КЕРНЕЛ ГРУП»	0,01	0,00	0,01	0,03
ПАТ «Миронівський хлібопродукт»	0,13	0,06	0,10	0,20
ПАТ «Сільськогосподарська виробнича фірма «АГРОТОН»	0,22	0,08	0,11	-0,24
ПАТ «АПК-ІНВЕСТ»	0,34	0,07	0,18	0,03
ПАТ «Агро-Союз»	0,11	0,06	0,13	0,08
ПАТ «Гуляйпільське міжрайонне підприємство матеріально-технічного постачання АПК»	-0,67	0,02	0,04	0,94
Сільськогосподарське ПАТ «Моївське»	-0,09	-0,08	-0,12	0,39
Сільськогосподарське ВАТ «Поділля»	-0,35	-0,29	-9,81	0,02
ПАТ Сільськогосподарське підприємство «Чорноморська перлина»	0,21	0,19	0,74	0,98
Сільськогосподарське ПАТ «Україна»	0,12	0,11	0,12	0,18
ПАТ «Вінницьке обласне сільськогосподарське виробниче підприємство по племенній справі в тваринництві»	-0,15	-0,11	-0,48	0,11
ПАТ «Сільськогосподарське підприємство «Селекція-племресурси»	-0,04	-0,04	-0,32	0,02
ПАТ «Сільськогосподарське підприємство «Шубківське»	0,00	0,00	0,00	0,02
Сільськогосподарське ПАТ «Київська овочева фабрика»	-0,04	-0,03	-3,13	-0,01
Сільськогосподарське ПАТ «Охоче»	0,13	0,12	0,06	0,55
Сільськогосподарське АТ відкритого типу «Ольгівське»	-1,62	-0,05	0,00	0,00
Сільськогосподарське ПАТ «Надія»	-0,01	-0,01	-0,03	0,45
Сільськогосподарське ПАТ «УКРАЇНА»	-0,21	-0,08	-0,15	0,09
ПАТ «Сільськогосподарське підприємство ім. Петровського»	0,00	0,00	-0,54	0,08
Сільськогосподарське ПАТ «Ім. Кірова»	-1,98	-0,35	-0,59	0,33

Продовження додатку П

Продовження таблиці П.3

Суб'єкт АПК	Рентабельність власного капіталу	Рентабельність активів	Рентабельність діяльності	Рентабельність основного капіталу
Приватне сільськогосподарське АТ «Ім. Шевченка»	0,14	0,14	0,35	0,42
Сільськогосподарське відкрите АТ «Птахокомбінат «Тульчинський»	-0,12	-0,06	-2,62	0,03
ПАТ «Миколаївська аграрна компанія»	0,06	0,06	0,63	-0,46
Приватне АТ «Бахмутський аграрний союз»	0,09	0,09	0,14	0,10

Таблиця П.4

Коефіцієнти рентабельності суб'єктів агропромислового сектору економіки за 2014 рік

Суб'єкт АПК	Рентабельність власного капіталу	Рентабельність активів	Рентабельність діяльності	Рентабельність основного капіталу
ПАТ «Полтавський олійно-екстракційний завод - КЕРНЕЛ ГРУП»	-0,64	-0,26	-0,45	0,07
ПАТ «Миронівський хлібопродукт»	-2,05	-0,45	-0,85	0,29
ПАТ «Сільськогосподарська виробнича фірма «АГРОТОН»	0,54	0,31	0,32	0,42
ПАТ «АПК-ІНВЕСТ»	-0,20	-0,04	-0,07	0,07
ПАТ «Агро-Союз»	-0,04	-0,02	-0,03	0,16
ПАТ «Гуляйпільське міжрайонне підприємство матеріально-технічного постачання АПК»	4,67	0,08	0,07	3,06
Сільськогосподарське ПАТ «Моївське»	-0,06	-0,06	-0,10	0,45
Сільськогосподарське ВАТ «Поділля»	-0,14	-0,11	0,00	0,00
Сільськогосподарське ПАТ «Україна»	0,05	0,05	0,06	0,52
ПАТ «Вінницьке обласне сільськогосподарське виробниче підприємство по племенній справі в тваринництві»	-0,08	-0,06	-0,26	0,28

Продовження додатку П

Продовження таблиці П.4

Суб'єкт АПК	Рентабельність власного капіталу	Рентабельність активів	Рентабельність діяльності	Рентабельність основного капіталу
ПАТ «Сільськогосподарське підприємство «Селекція-племресурси»	-0,01	-0,01	-0,07	0,01
ПАТ «Сільськогосподарське підприємство «Шубківське»	0,00	0,00	0,00	0,02
Сільськогосподарське ПАТ «Київська овочева фабрика»	0,11	0,08	0,38	0,10
Сільськогосподарське ПАТ «Охоче»	0,08	0,08	0,04	0,64
Сільськогосподарське АТ відкритого типу «Ольгівське»	0,00	-0,04	0,00	0,00
Сільськогосподарське ПАТ «Надія»	0,31	0,26	0,59	2,98
Сільськогосподарське ПАТ «УКРАЇНА»	0,46	0,18	0,20	0,52
ПАТ «Сільськогосподарське підприємство ім. Петровського»	0,00	0,00	0,00	0,00
Сільськогосподарське ПАТ «Ім. Кірова»	1,98	0,48	0,48	1,68
Приватне сільськогосподарське АТ «Ім. Шевченка»	0,22	0,22	0,41	0,77
Сільськогосподарське відкрите АТ «Птахокомбінат «Тулчинський»	-0,04	-0,02	-0,85	0,03
ПАТ «Миколаївська аграрна компанія»	0,38	0,37	0,50	2,87
Приватне АТ «Бахмутський аграрний союз»	0,10	0,09	0,14	0,13

Коефіцієнти рентабельності суб'єктів агропромислового сектору економіки за 2015 рік

Суб'єкт АПК	Рентабельність власного капіталу	Рентабельність активів	Рентабельність діяльності	Рентабельність основного капіталу
ПАТ «Полтавський олійно-екстракційний завод - КЕРНЕЛ ГРУП»	-1,70	-0,23	-0,28	0,07
ПАТ «Миронівський хлібопродукт»	-2,35	-0,14	-0,23	0,13
ПАТ «Сільськогосподарська виробнича фірма «АГРОТОН»	0,78	0,65	0,59	2,51
ПАТ «АПК-ІНВЕСТ»	0,10	0,02	0,04	0,12
ПАТ «Агро-Союз»	-0,19	-0,07	-0,12	0,17
ПАТ «Гуляйпільське міжрайонне підприємство матеріально-технічного постачання АПК»	1,20	0,11	0,05	6,64
Сільськогосподарське ПАТ «Моївське»	0,02	0,02	0,02	1,50
Сільськогосподарське ВАТ «Поділля»	-0,15	-0,11	0,00	0,00
ПАТ Сільськогосподарське підприємство «Чорноморська перлина»	0,21	0,17	0,35	3,54
Сільськогосподарське ПАТ «Україна»	0,40	0,36	0,36	1,33
ПАТ «Вінницьке обласне сільськогосподарське виробниче підприємство по племенній справі в тваринництві»	-0,18	-0,12	-0,70	-0,17
ПАТ «Сільськогосподарське підприємство «Селекція-племресурси»	-0,02	-0,02	-0,16	0,01
ПАТ «Сільськогосподарське підприємство «Шубківське»	0,00	0,00	0,00	0,09
Сільськогосподарське ПАТ «Київська овочева фабрика»	-0,05	-0,05	-0,81	0,03
Сільськогосподарське ПАТ «Охоче»	0,13	0,12	0,03	0,58
Сільськогосподарське АТ відкритого типу «Ольгівське»	0,04	0,00	0,00	0,00
Сільськогосподарське ПАТ «Надія»	0,87	0,66	0,89	17,59
Сільськогосподарське ПАТ «УКРАЇНА»	1,15	0,64	0,49	1,12
Сільськогосподарське ПАТ «Ім. Кірова»	0,74	0,38	0,19	3,81
Приватне сільськогосподарське АТ «Ім. Шевченка»	0,30	0,30	0,46	1,40

Продовження додатку П
Продовження таблиці П.5

Суб'єкт АПК	Рентабельність власного капіталу	Рентабельність активів	Рентабельність діяльності	Рентабельність основного капіталу
Сільськогосподарське відкрите АТ «Птахокомбінат «Тулчинський»	-0,01	-0,01	-0,32	0,01
ПАТ «Миколаївська аграрна компанія»	0,43	0,38	0,58	1,05
Приватне АТ «Бахмутський аграрний союз»	0,13	0,12	0,15	0,25

Таблиця П.6

Коефіцієнти рентабельності суб'єктів агропромислового сектору економіки за 2016 рік

Суб'єкт АПК	Рентабельність власного капіталу	Рентабельність активів	Рентабельність діяльності	Рентабельність основного капіталу
ПАТ «Полтавський олійно-екстракційний завод - КЕРНЕЛ ГРУП»	1,82	0,30	0,43	0,22
ПАТ «Миронівський хлібопродукт»	-0,39	-0,02	-0,03	0,17
ПАТ «Сільськогосподарська виробнича фірма «АГРОТОН»	0,53	0,46	0,57	1,07
ПАТ «АПК-ІНВЕСТ»	0,17	0,07	0,13	0,10
ПАТ «Агро-Союз»	-0,20	-0,04	-0,17	0,01
ПАТ «Гуляйпільське міжрайонне підприємство матеріально-технічного постачання АПК»	0,59	0,06	0,06	9,77
Сільськогосподарське ПАТ «Моївське»	0,02	0,01	0,02	2,38
Сільськогосподарське ВАТ «Поділля»	-0,24	-0,16	0,00	0,00
ПАТ Сільськогосподарське підприємство «Чорноморська перлина»	0,07	0,05	0,31	0,71
Сільськогосподарське ПАТ «Україна»	0,50	0,46	0,46	1,53
ПАТ «Вінницьке обласне сільськогосподарське виробниче підприємство по племенній справі в тваринництві»	-0,31	-0,19	-1,06	-0,29

Продовження додатку П

Продовження таблиці П.6

Суб'єкт АПК	Рентабельність власного капіталу	Рентабельність активів	Рентабельність діяльності	Рентабельність основного капіталу
ПАТ «Сільськогосподарське підприємство «Селекція-племресурси»	-0,30	-0,27	-1,20	-0,27
ПАТ «Сільськогосподарське підприємство «Шубківське»	0,00	0,00	0,00	0,11
Сільськогосподарське ПАТ «Київська овочева фабрика»	-0,01	-0,01	-0,04	0,23
Сільськогосподарське ПАТ «Охоче»	0,03	0,03	0,01	0,69
Сільськогосподарське АТ відкритого типу «Ольгівське»	0,02	0,00	0,00	0,00
Сільськогосподарське ПАТ «Надія»	0,26	0,21	0,83	11,08
Сільськогосподарське ПАТ «УКРАЇНА»	0,10	0,07	0,36	0,86
Сільськогосподарське ПАТ «Ім. Кірова»	-0,03	-0,01	-0,01	1,99
Приватне сільськогосподарське АТ «Ім. Шевченка»	0,77	0,75	0,60	5,31
Сільськогосподарське відкрите АТ «Птахокомбінат «Тулчинський»	-0,04	-0,02	-0,76	0,01
ПАТ «Миколаївська аграрна компанія»	0,31	0,26	0,49	4,25
Приватне АТ «Бахмутський аграрний союз»	-0,12	-0,10	-0,15	-0,16

Коефіцієнти рентабельності суб'єктів агропромислового сектору економіки за 2017 рік

Суб'єкт АПК	Рентабельність власного капіталу	Рентабельність активів	Рентабельність діяльності	Рентабельність основного капіталу
ПАТ «Полтавський олійно-екстракційний завод - КЕРНЕЛ ГРУП»	0,14	0,04	0,05	0,19
ПАТ «Миронівський хлібопродукт»	0,46	0,06	0,10	0,20
ПАТ «Сільськогосподарська виробнича фірма «АГРОТОН»	0,24	0,20	0,30	0,54
ПАТ «АПК-ІНВЕСТ»	0,34	0,19	0,33	0,12
ПАТ «Агро-Союз»	-0,27	-0,05	-0,23	0,12
ПАТ «Гуляйпільське міжрайонне підприємство матеріально-технічного постачання АПК»	-0,19	-0,03	-0,04	3,30
Сільськогосподарське ПАТ «Моївське»	0,02	0,02	0,02	7,06
Сільськогосподарське ВАТ «Поділля»	-0,10	-0,06	0,00	0,00
ПАТ Сільськогосподарське підприємство «Чорноморська перлина»	0,03	0,02	0,19	0,45
Сільськогосподарське ПАТ «Україна»	0,22	0,19	0,26	0,51
ПАТ «Вінницьке обласне сільськогосподарське виробниче підприємство по племенній справі в тваринництві»	-0,06	-0,04	-0,11	0,21
ПАТ «Сільськогосподарське підприємство «Селекція-племресурси»	0,15	0,13	0,18	-0,01
ПАТ «Сільськогосподарське підприємство «Шубківське»	-0,11	-0,08	-0,48	0,10
Сільськогосподарське ПАТ «Київська овочева фабрика»	-0,05	-0,04	-0,23	0,28
Сільськогосподарське ПАТ «Охоче»	0,02	0,02	0,01	0,51
Сільськогосподарське АТ відкритого типу «Ольгівське»	0,00	-0,03	-5,00	0,01
Сільськогосподарське ПАТ «Надія»	0,04	0,03	0,56	2,53
Сільськогосподарське ПАТ «УКРАЇНА»	0,03	0,02	0,21	0,31
Сільськогосподарське ПАТ «Ім. Кірова»	0,41	0,15	0,08	2,67
Приватне сільськогосподарське АТ «Ім. Шевченка»	0,33	0,32	0,74	4,54

Продовження додатку П

Продовження таблиці П.7

Суб'єкт АПК	Рентабельність власного капіталу	Рентабельність активів	Рентабельність діяльності	Рентабельність основного капіталу
Сільськогосподарське відкрите АТ «Птахокомбінат «Гульчинський»	-0,05	-0,02	-0,96	0,04
ПАТ «Миколаївська аграрна компанія»	0,15	0,13	0,53	0,20
Приватне АТ «Бахмутський аграрний союз»	0,06	0,05	0,06	0,19

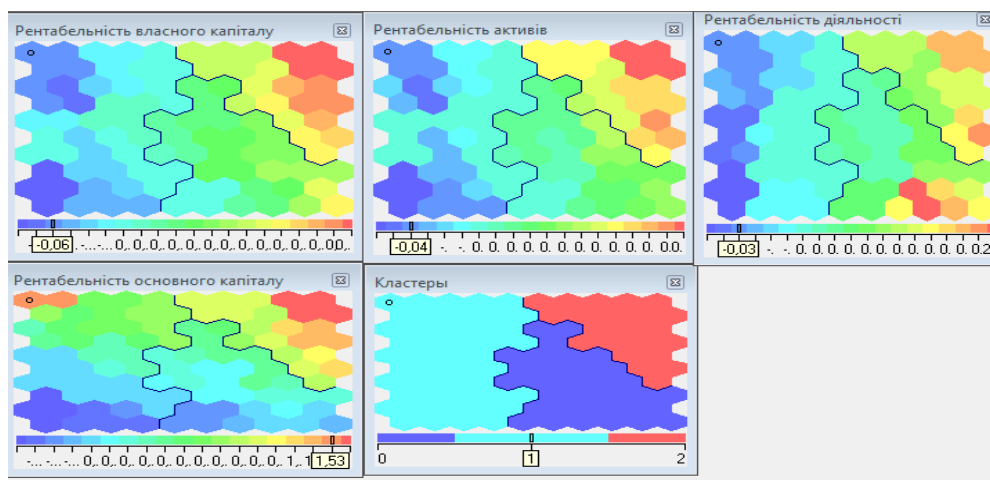

Рис. П.1. Результати реалізації методу кластерного аналізу на основі самоорганізаційних карт Кохонена за 2011 рік

Підприємство	Рентабельність власного капіталу	Рентабельність активів	Рентабельність діяльності	Рентабельність основного капіталу	Номер ячейки	Расстояние до центра ячейки	Номер кластера	Расстояние до центра кластера
ПАТ "Гуляйпільське мікрорайонне підприємство м. -0,06	-0,06	-0,04	-0,03	1,53	0	6,07113555750297E-10	1	0,622302879854073
Сільськогосподарське ПАТ «Моїське»	0,00	0,00	0,00	0,32	24	1,43964290366951E-10	1	0,316752056073111
ПАТ "Вінницьке обласне сільськогосподарське в. -0,01	-0,01	-0,01	-0,03	0,20	21	5,31212356930028E-6	1	0,299548657604873
ПАТ "Сільськогосподарське підприємство "Селек. -0,06	-0,06	-0,06	-0,14	0,11	20	4,90092787292404E-6	1	0,132977390260538
ПАТ "Сільськогосподарське підприємство "Шубкі 0,00	0,00	0,00	-0,01	0,00	50	5,53237395010804E-9	1	0,257173342847979
Сільськогосподарське ПАТ "Ожоче"	0,01	0,00	0,00	0,11	43	8,32834325873405E-11	1	0,218854825205106
Сільськогосподарське АТ відкритого типу "Ольгіє -0,11	-0,11	-0,05	0,00	0,00	62	1,75190637578992E-10	1	0,181259575341464
ПАТ "Сільськогосподарське підприємство ім. Пе 0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	73	1,29921927210897E-10	1	0,226028493606158
Сільськогосподарське відкрите АТ "Птахокомбін. -0,08	-0,08	-0,04	-36,08	-0,02	92	1,41213669520306E-10	1	0,328798679763887
ПАТ "Миколаївська аграрна компанія"	-0,22	-0,09	-0,32	0,26	12	1,26809836280583E-10	1	0,213966998148484

а) суб'єкти АПК, які мають низький рівень рентабельності

Підприємство	Рентабельність власного капіталу	Рентабельність активів	Рентабельність діяльності	Рентабельність основного капіталу	Номер ячейки	Расстояние до центра ячейки	Номер кластера	Расстояние до центра кластера
ПАТ "Полтавський олійно-екстракційний завод - П 0,15	0,15	0,07	0,20	0,07	78	2,95803655748004E-10	0	0,165387375152617
ПАТ "Сільськогосподарська виробнича фірма "АГ 0,36	0,36	0,09	0,26	-1,90	99	2,6681387227752E-12	0	0,410086432045026
ПАТ "АПК-ІНВЕСТ"	0,08	0,01	0,04	0,05	66	1,84881498637308E-10	0	0,187146505301255
ПАТ "Агро-Союз"	0,04	0,02	0,04	0,15	35	7,51595006624259E-10	0	0,223112628110026
Сільськогосподарське ВАТ "Поділля"	0,00	0,00	0,07	-0,06	95	3,89990650011067E-11	0	0,305841782764711
Сільськогосподарське ПАТ "Київська овочева фі. 0,04	0,04	0,03	2,06	0,00	97	1,47270888054677E-13	0	0,455893154897007
Сільськогосподарське ПАТ "УКРАЇНА"	0,03	0,02	0,06	0,07	54	7,81200889796054E-10	0	0,143782095714282
Приватне АТ «Бахмудський аграрний союз»	0,11	0,10	0,16	0,15	57	8,03413182421775E-10	0	0,252055321012457

б) суб'єкти АПК, які мають середній рівень рентабельності

Підприємство	Рентабельність власного капіталу	Рентабельність активів	Рентабельність діяльності	Рентабельність основного капіталу	Номер ячейки	Расстояние до центра ячейки	Номер кластера	Расстояние до центра кластера
ПАТ "Миронівський хлібопродукт"	0,33	0,14	0,20	0,36	27	2,66664212816748E-10	2	0,22457963494231
ПАТ Сільськогосподарське підприємство "Чорно 0,44	0,44	0,37	0,90	1,23	59	1,35749734633241E-5	2	0,222710990620375
Сільськогосподарське ПАТ "Україна"	0,45	0,40	0,40	0,95	49	1,33113269802833E-5	2	0,165717435824284
Сільськогосподарське ПАТ "Надія"	0,64	0,44	0,44	2,10	9	2,0048371657909E-9	2	0,355385086521032
Сільськогосподарське ПАТ «ім. Кірова»	0,56	0,28	0,25	1,33	38	3,26088420343865E-9	2	0,155471870293902
Приватне сільськогосподарське АТ «ім. Шевченк. 0,17	0,17	0,16	0,24	0,57	6	1,73583850445437E-10	2	0,18054756170316

в) суб'єкти АПК, які мають високий рівень рентабельності

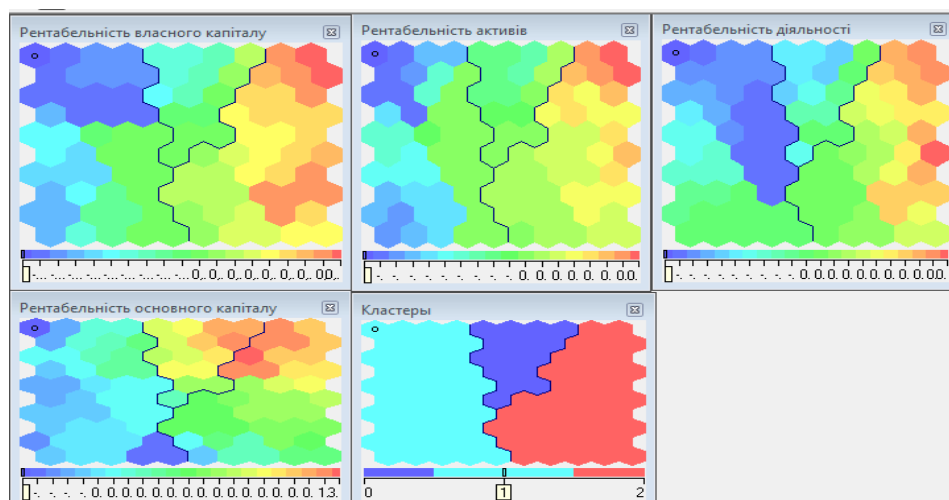

Рис. П.2. Результати реалізації методу кластерного аналізу на основі самоорганізаційних карт Кохонена за 2012 рік

Підприємство	Рентабельність власного капіталу	Рентабельність активів	Рентабельність діяльності	Рентабельність основного капіталу	Номер ячейки	Растояние до центра ячейки	Номер кластера	Растояние до центра кластера
ПАТ "Гуляйпільське мікрорайонне підприємство м.е	-2,25	-0,69	-1,60	0,49	35	1,54948155152555E-10	0	0,0640875034056
Сільськогосподарське ПАТ «Мойське»	-0,38	-0,37	-0,46	0,47	14	9,98995504454471E-10	0	0,178129789029038
Сільськогосподарське ПАТ «м. Кірова»	-0,61	-0,28	-0,31	0,94	6	1,05306791982699E-9	0	0,255377454818539

а) суб'єкти АПК, які мають низький рівень рентабельності

Підприємство	Рентабельність власного капіталу	Рентабельність активів	Рентабельність діяльності	Рентабельність основного капіталу	Номер ячейки	Растояние до центра ячейки	Номер кластера	Растояние до центра кластера
ПАТ "Полтавський олійно-екстракційний завод - П	-0,01	0,00	-0,01	0,05	23	1,43382564315155E-10	1	0,429631136943159
Сільськогосподарське ВАТ "Поділля"	-0,01	-0,01	-0,30	0,02	21	3,5616354419693E-11	1	0,362142712631116
ПАТ "Вінницьке обласне сільськогосподарське в	-0,32	-0,24	-0,83	-0,05	40	5,54423893701463E-11	1	0,115124884160668
ПАТ "Сільськогосподарське підприємство "Селе	-0,04	-0,04	-0,20	0,03	2	5,33344177590682E-11	1	0,279937155940816
ПАТ "Сільськогосподарське підприємство "Шубкі	0,00	0,00	-0,01	0,02	53	3,82577787150673E-12	1	0,431394839680863
Сільськогосподарське ПАТ "Київська овочева ф	-0,05	-0,04	-4,81	-0,02	80	5,72146969927754E-6	1	0,314624360193353
Сільськогосподарське АТ відкритого типу "Ольгі	-0,83	-0,06	0,00	0,00	82	2,48690327399075E-12	1	0,325809959173239
Сільськогосподарське ПАТ "УКРАЇНА"	-0,28	-0,14	-0,99	-0,06	61	4,67487876616205E-11	1	0,133539004248791
ПАТ "Сільськогосподарське підприємство ім. П	0,00	0,00	0,00	-0,01	94	5,40397297319225E-15	1	0,500639146561625
Сільськогосподарське відкрите АТ "Трахокомбін	-0,05	-0,02	0,00	0,00	81	5,3645344284245E-6	1	0,350928379661322

б) суб'єкти АПК, які мають середній рівень рентабельності

Підприємство	Рентабельність власного капіталу	Рентабельність активів	Рентабельність діяльності	Рентабельність основного капіталу	Номер ячейки	Растояние до центра ячейки	Номер кластера	Растояние до центра кластера
ПАТ "Миронівський хлібопродукт"	0,30	0,13	0,21	0,32	78	5,07358996347217E-11	2	0,195337031366528
ПАТ "Сільськогосподарська виробнича фірма "АГ	0,08	0,02	0,02	0,23	75	2,43210853089762E-9	2	0,277198400136188
ПАТ "АПК-ІНВЕСТ"	0,10	0,02	0,05	0,04	96	2,74913082833018E-11	2	0,319992346416824
ПАТ "Агро-Союз"	0,03	0,02	0,02	0,23	55	2,3356306184732E-9	2	0,308830136785471
ПАТ "Сільськогосподарське підприємство "Чорно	0,17	0,15	0,62	0,41	59	8,4715206579588E-11	2	0,3108494972515
Сільськогосподарське ПАТ "Україна"	0,15	0,13	0,20	0,61	38	5,1876020979583E-11	2	0,185566672424716
Сільськогосподарське ПАТ "Ожоче"	0,12	0,11	0,07	0,39	57	3,94146495001521E-11	2	0,100108396460015
Сільськогосподарське ПАТ "Надія"	0,30	0,25	0,34	1,65	8	7,39533162510775E-9	2	0,425311313609145
Приватне сільськогосподарське АТ «ім. Шевчен	0,33	0,33	0,47	0,83	19	9,73587769278378E-9	2	0,440351201472953
ПАТ "Миколаївська аграрна компанія"	0,15	0,14	0,19	3,14	27	5,00932406401345E-10	2	0,36858524652998
Приватне АТ «Бажитський аграрний союз»	0,12	0,11	0,17	0,15	99	3,27524408093329E-12	2	0,175304316455173

в) суб'єкти АПК, які мають високий рівень рентабельності

Продовження додатку II

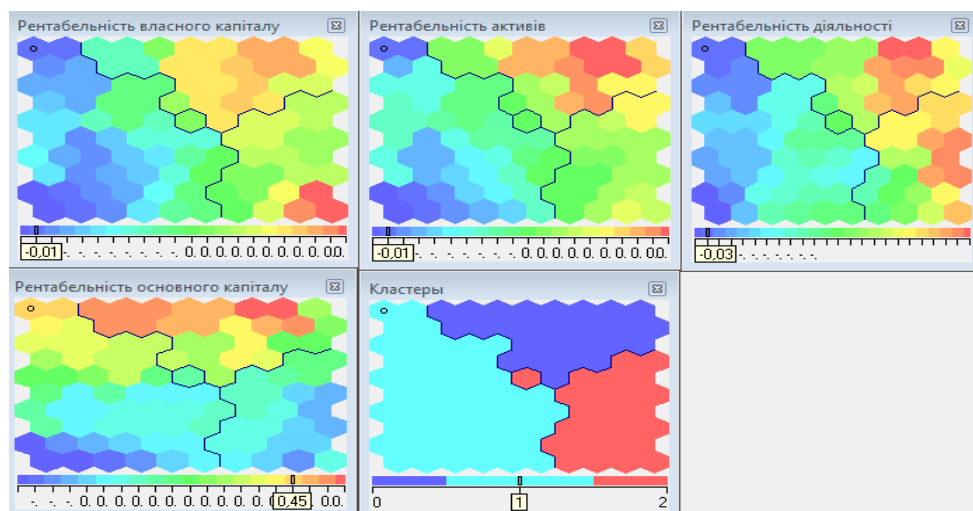

Рис. П.3. Результати реалізації методу кластерного аналізу на основі самоорганізаційних карт Кохонена за 2013 рік

Підприємство	Рентабельність власного капіталу	Рентабельність активів	Рентабельність діяльності	Рентабельність основного капіталу	Номер ячейки	Расстояние до центра ячейки	Номер кластера	Расстояние до центра кластера
Сільськогосподарське ПАТ «Моїсівське»	-0,09	-0,08	-0,12	0,39	21	9,83439696260074E-11	1	0,3775669688653784
Сільськогосподарське ВАТ «Поділля»	-0,35	-0,29	-9,81	0,02	54	1,21148924729667E-10	1	0,286746133780682
ПАТ «Вінницьке обласне сільськогоспо»	-0,15	-0,11	-0,48	0,11	40	3,24068884797465E-9	1	0,141813328211726
ПАТ «Сільськогосподарське підприємс»	-0,04	-0,04	-0,32	0,02	71	1,12135055187666E-10	1	0,26077937087255
Сільськогосподарське ПАТ «Київська с»	-0,04	-0,03	-3,13	-0,01	92	6,68667651776912E-11	1	0,455723697310359
Сільськогосподарське АТ відкритого ти»	-1,62	-0,05	0,00	0,00	94	9,05276628182224E-11	1	0,365695534927422
Сільськогосподарське ПАТ «Надія»	-0,01	-0,01	-0,03	0,45	0	6,6114405426978E-11	1	0,56813859912248
Сільськогосподарське ПАТ «УКРАЇНА»	-0,21	-0,08	-0,15	0,09	60	2,76453783667713E-9	1	0,124172192540955
ПАТ «Сільськогосподарське підприємс»	0,00	0,00	-0,54	0,08	75	1,26953443529258E-10	1	0,365961529829441
Сільськогосподарське ПАТ «м. Кірово»	-1,98	-0,35	-0,59	0,33	33	1,46010355219775E-10	1	0,404376757160627
Сільськогосподарське відкрите АТ «Пт»	-0,12	-0,06	-2,62	0,03	73	9,081019718709E-11	1	0,153853400430876

а) суб'єкти АПК, які мають низький рівень рентабельності

Підприємство	Рентабельність власного капіталу	Рентабельність активів	Рентабельність діяльності	Рентабельність основного капіталу	Номер ячейки	Расстояние до центра ячейки	Номер кластера	Расстояние до центра кластера
ПАТ «Полтавський олійно-екстракційн»	0,01	0,00	0,01	0,03	77	6,81141354664909E-9	2	0,25087515996138
ПАТ «Сільськогосподарська виробнич»	0,22	0,08	0,11	-0,24	98	7,0304972773741E-6	2	0,35103395032862
ПАТ «АПК-ІНВЕСТ»	0,34	0,07	0,18	0,03	99	6,40769005364614E-6	2	0,356757477192178
ПАТ «Агро-Союз»	0,11	0,06	0,13	0,08	57	3,57947552500774E-10	2	0,0985802651884199
ПАТ «Сільськогосподарське підприємс»	0,00	0,00	0,00	0,02	96	7,33995749449705E-9	2	0,309596971616698
ПАТ «Миколаївська аграрна компанія»	0,06	0,06	0,63	-0,46	69	1,19150128024452E-10	2	0,282631117824593
Приватне АТ «Бамхумський аграрний сою»	0,09	0,09	0,14	0,10	38	2,80012951418418E-10	2	0,256774767631289

б) суб'єкти АПК, які мають середній рівень рентабельності

Підприємство	Рентабельність власного капіталу	Рентабельність активів	Рентабельність діяльності	Рентабельність основного капіталу	Номер ячейки	Расстояние до центра ячейки	Номер кластера	Расстояние до центра кластера
ПАТ «Миронівський хлібопродукт»	0,13	0,06	0,10	0,20	35	3,22304128054678E-12	0	0,258518786273177
ПАТ «Тулчійське мікрорайонне підпри»	-0,67	0,02	0,04	0,94	3	1,03669345388112E-10	0	0,475227098454247
ПАТ Сільськогосподарське підприємс»	0,21	0,19	0,74	0,98	8	5,762986036189E-10	0	0,42607585394951
Сільськогосподарське ПАТ «Україна»	0,12	0,11	0,12	0,18	19	2,65111352576702E-10	0	0,223048105608334
Сільськогосподарське ПАТ «Ожоче»	0,13	0,12	0,06	0,55	5	3,05599127222795E-12	0	0,199601162340977
Приватне сільськогосподарське АТ «м»	0,14	0,14	0,35	0,42	27	2,72006448966214E-10	0	0,262730162349951

в) суб'єкти АПК, які мають високий рівень рентабельності

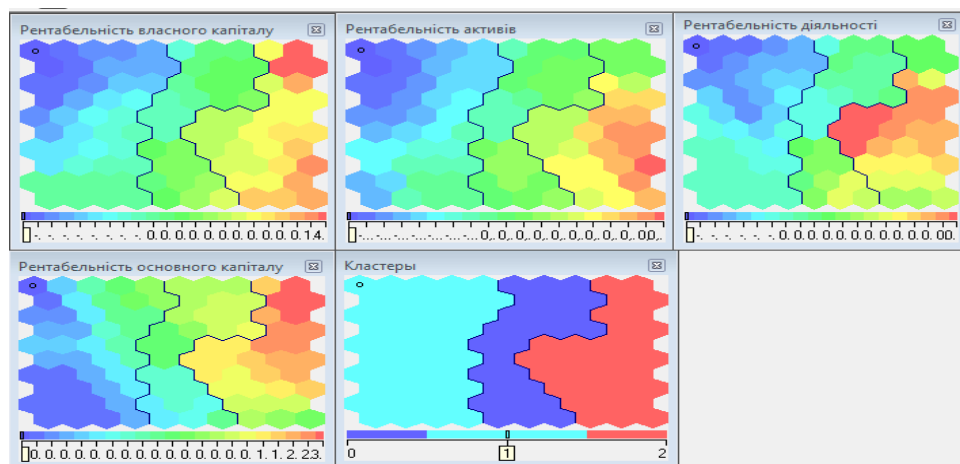

Рис. П.4. Результати реалізації методу кластерного аналізу на основі самоорганізаційних карт Кохонена за 2014 рік

Підприємство	Рентабельність власного капіталу	Рентабельність активів	Рентабельність діяльності	Рентабельність основного капіталу	Номер ячейки	Расстояние до центра ячейки	Номер кластера	Расстояние до центра кластера
ПАТ "Полтавський олійно-екстракційний завод"	-0,64	-0,26	-0,45	0,07	63	5,33492990551814E-10	1	0,150644042682934
ПАТ "АПК-ІНВЕСТ"	-0,20	-0,04	-0,07	0,07	42	5,14124818854438E-11	1	0,151119946194695
ПАТ "Агро-Союз"	-0,04	-0,02	-0,03	0,16	2	2,02702102172758E-11	1	0,310145661422093
Сільськогосподарське ПАТ «Моїєське»	-0,06	-0,06	-0,10	0,45	4	3,5900662196803E-11	1	0,394277274847648
Сільськогосподарське ВАТ "Поділля"	-0,14	-0,11	0,00	0,00	61	5,7043990327187E-11	1	0,226952484685105
ПАТ "Вінницьке обласне сільськогосподарське в"	-0,08	-0,06	-0,26	0,28	23	3,69511553253688E-11	1	0,231379176867715
ПАТ "Сільськогосподарське підприємство "Селек"	-0,01	-0,01	-0,07	0,01	21	7,10673615445921E-11	1	0,309860997386488
ПАТ "Сільськогосподарське підприємство "Шуфкі 0,00	0,00	0,00	0,00	0,02	93	6,21691117698425E-10	1	0,330083200949319
Сільськогосподарське АТ відкритого типу "Ольгіє 0,00	0,00	-0,04	0,00	0,00	90	5,67865803068604E-11	1	0,29904965125561
ПАТ "Сільськогосподарське підприємство ім. Пе 0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	82	7,0647667052373E-10	1	0,365782938368428
Сільськогосподарське відкрите АТ "Птахокомбін -0,04	-0,02	-0,02	-0,85	0,03	40	1,94033142514694E-10	1	0,200979398304276

а) суб'єкти АПК, які мають низький рівень рентабельності

Підприємство	Рентабельність власного капіталу	Рентабельність активів	Рентабельність діяльності	Рентабельність основного капіталу	Номер ячейки	Расстояние до центра ячейки	Номер кластера	Расстояние до центра кластера
ПАТ "Миронівський хлібопродукт"	-2,05	-0,45	-0,85	0,29	44	2,0307296654553E-11	0	0,245967996998982
Сільськогосподарське ПАТ "Україна"	0,05	0,05	0,06	0,52	6	1,24006668941348E-10	0	0,144166832845629
Сільськогосподарське ПАТ "Київська овочева ф 0,11	0,08	0,08	0,38	0,10	95	3,44134597796832E-10	0	0,360627122942237
Сільськогосподарське ПАТ "Охоче"	0,08	0,08	0,04	0,64	27	1,41320156443369E-10	0	0,203466975150204
Приватне АТ «Бажмугський аграрний союз»	0,10	0,09	0,14	0,13	74	4,4603042874584E-10	0	0,218733784634416

б) суб'єкти АПК, які мають середній рівень рентабельності

Підприємство	Рентабельність власного капіталу	Рентабельність активів	Рентабельність діяльності	Рентабельність основного капіталу	Номер ячейки	Расстояние до центра ячейки	Номер кластера	Расстояние до центра кластера
ПАТ "Сільськогосподарська виробнича фірма "АГ 0,54	0,31	0,31	0,32	0,42	99	5,68966357716585E-9	2	0,342462807062435
ПАТ "Гуляйпільське міжрайонне підприємство м 4,67	0,08	0,07	0,07	3,06	19	1,3797880023716E-12	2	0,44568304606461
ПАТ Сільськогосподарське підприємство "Чорно 0,18	0,16	0,72	1,09	1,09	56	2,32818503284146E-10	2	0,256915423857854
Сільськогосподарське ПАТ "Надія"	0,31	0,26	0,59	2,98	38	2,8899389413783E-9	2	0,19559527629099
Сільськогосподарське ПАТ "УКРАЇНА"	0,46	0,18	0,20	0,52	97	4,8360047633876E-9	2	0,264658444771841
Сільськогосподарське ПАТ «м. Кірова»	1,98	0,48	0,49	1,68	79	5,72212840616475E-10	2	0,27376331522308
Приватне сільськогосподарське АТ «м. Шевченк 0,22	0,22	0,41	0,77	0,77	77	4,27197043584812E-10	2	0,119036561038465
ПАТ "Миколаївська аграрна компанія"	0,38	0,37	0,50	2,87	58	2,96714238366704E-9	2	0,202286257970394

в) суб'єкти АПК, які мають високий рівень рентабельності

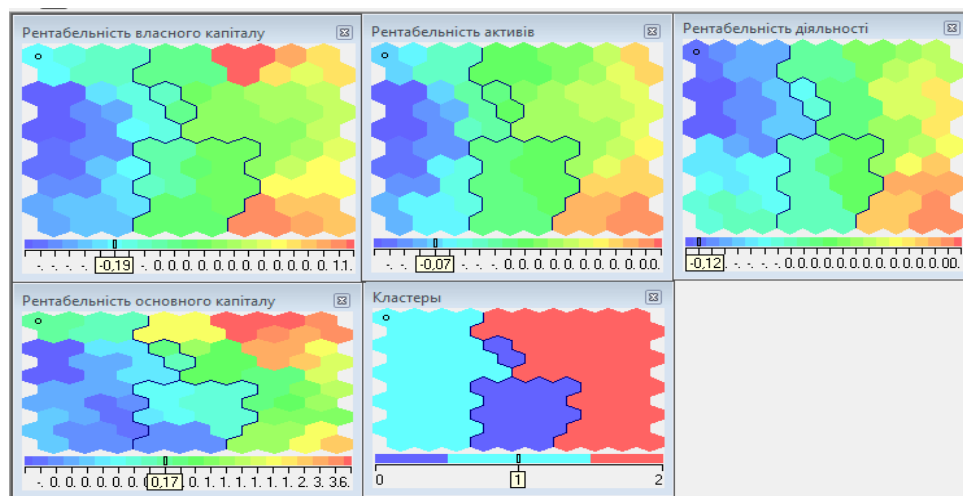

Рис. П.5. Результати реалізації методу кластерного аналізу на основі самоорганізаційних карт Кохонена за 2015 рік

Підприємство	Рентабельність власного капіталу	Рентабельність активів	Рентабельність діяльності	Рентабельність основного капіталу	Номер ячейки	Расстояние до центра ячейки	Номер кластера	Расстояние до центра кластера
ПАТ "Полтавський олійно-екстракційний завод"	-1.70	-0.23	-0.28	0.07	33	1,04897415735747E-10	1	0,267523819516516
ПАТ "Миронівський хлібопродукт"	-2.35	-0.14	-0.23	0.13	2	1,73965162256836E-12	1	0,327311190751222
ПАТ "Агро-Союз"	-0.19	-0.07	-0.12	0.17	0	1,3878783331992E-12	1	0,304801216742211
Сільськогосподарське ВАТ "Поділля"	-0.15	-0.11	0.00	0.00	91	2,28893137583192E-10	1	0,221831726059663
ПАТ "Вінницьке обласне сільськогосподарське"	-0.18	-0.12	-0.70	-0.17	72	2,53109695416229E-10	1	0,203936540527162
ПАТ "Сільськогосподарське підприємство "Се"	-0.02	-0.02	-0.16	0.01	42	1,54567110030181E-10	1	0,159210260658988
Сільськогосподарське ПАТ "Київська оленева"	-0.05	-0.05	-0.81	0.03	80	6,05766463258536E-11	1	0,164346343519438
Сільськогосподарське відкрите АТ "Ттахоком"	-0.01	-0.01	-0.32	0.01	61	9,32764122473731E-11	1	0,209827536427476

а) суб'єкти АПК, які мають низький рівень рентабельності

Підприємство	Рентабельність власного капіталу	Рентабельність активів	Рентабельність діяльності	Рентабельність основного капіталу	Номер ячейки	Расстояние до центра ячейки	Номер кластера	Расстояние до центра кластера
ПАТ "АПК-ІНВЕСТ"	0.10	0.02	0.04	0.12	66	2,06137624619103E-10	0	0,140808782248962
ПАТ "Сільськогосподарське підприємство "Шу"	0.00	0.00	0.00	0.09	64	3,29336603673107E-11	0	0,0872311234546455
Сільськогосподарське АТ відкритого типу "Олж"	0.04	0.00	0.00	0.00	94	2,27099864540044E-11	0	0,178998687111608

б) суб'єкти АПК, які мають середній рівень рентабельності

Підприємство	Рентабельність власного капіталу	Рентабельність активів	Рентабельність діяльності	Рентабельність основного капіталу	Номер ячейки	Расстояние до центра ячейки	Номер кластера	Расстояние до центра кластера
ПАТ "Сільськогосподарська виробнича фірма"	0.78	0.65	0.59	2.51	99	0,0481815044114731	2	0,449928138801097
ПАТ "Гуляйпільське мікрорайонне підприємство"	1.20	0.11	0.05	6.64	7	3,12049704355282E-15	2	0,441317341510848
Сільськогосподарське ПАТ «Моїське»	0.02	0.02	0.02	1.50	14	2,59170501867075E-14	2	0,406379643084795
ПАТ Сільськогосподарське підприємство "Чор"	0.21	0.17	0.35	3.54	28	1,49946266037544E-10	2	0,211706735431984
Сільськогосподарське ПАТ "Україна"	0.40	0.36	0.36	1.33	59	1,74618511462726E-9	2	0,124173424055471
Сільськогосподарське ПАТ "Дюже"	0.13	0.12	0.03	0.58	35	6,73038606982069E-11	2	0,311780232553234
Сільськогосподарське ПАТ "Надія"	0.87	0.66	0.89	17.59	99	0,0486242092487374	2	0,449928138801097
Сільськогосподарське ПАТ "УКРАЇНА"	1.15	0.64	0.49	1.12	97	2,278791648934E-10	2	0,364966123308716
Сільськогосподарське ПАТ «Ім. Кірова»	0.74	0.38	0.19	3.81	9	1,66376744228257E-10	2	0,292654717256141
Приватне сільськогосподарське АТ «Ім. Шевче»	0.30	0.30	0.46	1.40	39	2,03011653208945E-9	2	0,137900368351848
ПАТ "Миколаївська аграрна компанія"	0.43	0.38	0.58	1.05	78	1,81664121222902E-10	2	0,303630340345952
Приватне АТ «Бажмутський аграрний союз»	0.13	0.12	0.15	0.25	57	1,10890337104099E-10	2	0,283656777135036

в) суб'єкти АПК, які мають високий рівень рентабельності

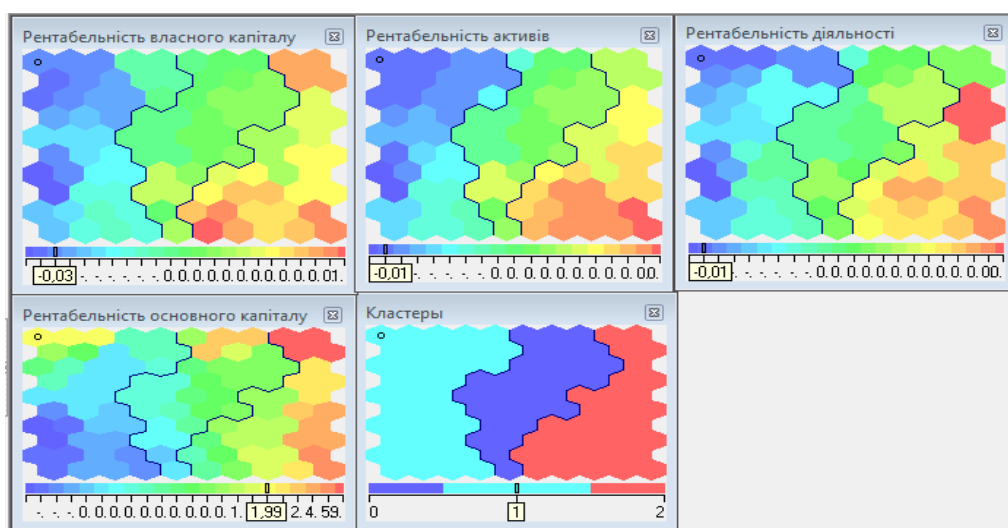

Рис. П.6. Результати реалізації методу кластерного аналізу на основі самоорганізаційних карт Кохонена за 2016 рік

Підприємство	Рентабельність власного капіталу	Рентабельність активів	Рентабельність діяльності	Рентабельність основного капіталу	Номер ячейки	Расстояние до центра ячейки	Номер кластера	Расстояние до центра кластера
ПАТ "Миронівський хлібопродукт"	-0,39	-0,02	-0,03	0,17	4	1,23826383107002E-11	1	0,265433014887659
ПАТ "Агро-Союз"	-0,20	-0,04	-0,17	0,01	41	1,40961375533563E-10	1	0,0359772415662527
Сільськогосподарське ВАТ "Поділля"	-0,24	-0,16	0,00	0,00	62	4,38614565973163E-11	1	0,252398960223901
ПАТ "Вінницьке обласне сільськогосподарське в"	-0,31	-0,19	-1,06	-0,29	82	3,70688703045954E-9	1	0,277367670501629
ПАТ "Сільськогосподарське підприємство "Селе"	-0,30	-0,27	-1,20	-0,27	93	3,72956311817868E-9	1	0,337098430615891
Сільськогосподарське ПАТ "Київська овочева фе"	-0,01	-0,01	-0,04	0,23	20	4,02093533857215E-11	1	0,302444180760027
Сільськогосподарське ПАТ «м. Кірово»	-0,03	-0,01	-0,01	1,99	1	9,8109865165578E-11	1	0,590825243837692
Сільськогосподарське відкрите АТ "Птахкомбін"	-0,04	-0,02	-0,76	0,01	22	1,29106626379191E-10	1	0,120185131165877
Приватне АТ «Бахмутський аграрний союз»	-0,12	-0,10	-0,15	-0,16	90	8,04550609925285E-15	1	0,230053459482304

а) суб'єкти АПК, які мають низький рівень рентабельності

Підприємство	Рентабельність власного капіталу	Рентабельність активів	Рентабельність діяльності	Рентабельність основного капіталу	Номер ячейки	Расстояние до центра ячейки	Номер кластера	Расстояние до центра кластера
ПАТ "АПК-ІНВЕСТ"	0,17	0,07	0,13	0,10	74	4,57643646367419E-11	0	0,308781072806623
Сільськогосподарське ПАТ «Моїське»	0,02	0,01	0,02	2,38	6	2,39203470139912E-14	0	0,375069483189484
ПАТ Сільськогосподарське підприємство "Чорно"	0,07	0,05	0,31	0,71	27	1,06793959813269E-10	0	0,172620318941182
ПАТ "Сільськогосподарське підприємство "Шубкі"	0,00	0,00	0,00	0,11	44	1,44284076252086E-10	0	0,235878874511616
Сільськогосподарське ПАТ "Окоче"	0,03	0,03	0,01	0,69	55	1,91853100343025E-10	0	0,0670916008828186
Сільськогосподарське АТ відкритого типу "Ольгі"	0,02	0,00	0,00	0,00	84	0,140664123743285	0	0,29877171649773

б) суб'єкти АПК, які мають середній рівень рентабельності

Підприємство	Рентабельність власного капіталу	Рентабельність активів	Рентабельність діяльності	Рентабельність основного капіталу	Номер ячейки	Расстояние до центра ячейки	Номер кластера	Расстояние до центра кластера
ПАТ "Полтавський олійно-екстракційний завод - К"	1,82	0,30	0,43	0,22	95	6,51532613091367E-11	2	0,383404295901905
ПАТ "Сільськогосподарська виробнича фірма "АГ"	0,53	0,46	0,57	1,07	76	1,18517119439957E-9	2	0,182457078139623
ПАТ "Туляйпільське мікрорайонне підприємство м"	0,59	0,06	0,06	9,77	9	2,66915717976242E-15	2	0,39173570356714
Сільськогосподарське ПАТ "Україна"	0,50	0,46	0,46	1,53	97	1,31731551674829E-9	2	0,122896967392988
Сільськогосподарське ПАТ "Надія"	0,26	0,21	0,83	11,08	39	3,52291394426589E-10	2	0,222265849948478
Сільськогосподарське ПАТ "УКРАЇНА"	0,10	0,07	0,36	0,86	57	4,98889645080719E-11	2	0,25933289618052
Приватне сільськогосподарське АТ «м. Шевченк	0,77	0,75	0,60	5,31	99	2,03034639159586E-12	2	0,334657871024731
ПАТ "Миколаївська аграрна компанія"	0,31	0,26	0,49	4,25	69	3,03622650020302E-10	2	0,164664063744191

в) суб'єкти АПК, які мають високий рівень рентабельності

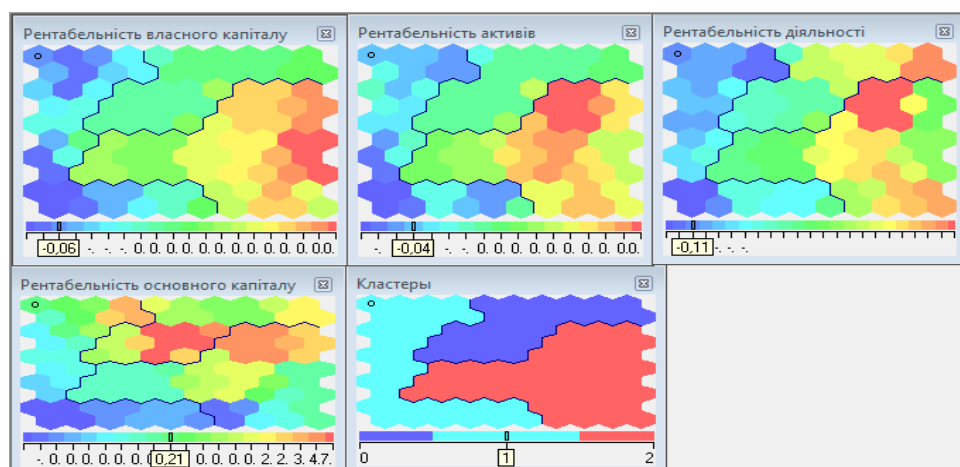

Рис. П.7. Результати реалізації методу кластерного аналізу на основі самоорганізаційних карт Кохонена за 2017 рік

Підприємство	Рентабельність власного капіталу	Рентабельність активів	Рентабельність діяльності	Рентабельність основного капіталу	Номер ячейки	Расстояние до центра ячейки	Номер кластера	Расстояние до центра кластера
ПАТ "Агро-Союз"	-0,27	-0,05	-0,23	0,12	41	5,80053608707682E-9	1	0,132282267236297
ПАТ "Гуляйпільське міжрайонне підприємство"	-0,19	-0,03	-0,04	3,30	3	6,74559941175904E-13	1	0,602344110846783
Сільськогосподарське ВАТ "Поділля"	-0,10	-0,06	0,00	0,00	92	8,63762941999032E-12	1	0,278782560554239
ПАТ "Вінницьке обласне сільськогосподарське підприємство"	-0,06	-0,04	-0,11	0,21	0	4,52008766127142E-10	1	0,206121630267326
ПАТ "Сільськогосподарське підприємство "Київська область"	-0,11	-0,08	-0,48	0,10	20	6,5955582497195E-9	1	0,182869850968242
Сільськогосподарське ПАТ "Київська область"	-0,05	-0,04	-0,23	0,28	11	4,25543341504844E-10	1	0,262009042489922
Сільськогосподарське АТ відкритого типу "Птаха"	0,00	-0,03	-5,00	0,01	94	7,00063777153344E-12	1	0,258460569591278
Сільськогосподарське відкрите АТ "Птаха"	-0,05	-0,02	-0,96	0,04	60	1,02993102834255E-12	1	0,233281193720116

а) суб'єкти АПК, які мають низький рівень рентабельності

Підприємство	Рентабельність власного капіталу	Рентабельність активів	Рентабельність діяльності	Рентабельність основного капіталу	Номер ячейки	Расстояние до центра ячейки	Номер кластера	Расстояние до центра кластера
ПАТ "Полтавський олійно-екстракційний завод"	0,14	0,04	0,05	0,19	62	1,50375375349604E-11	2	0,420559068313737
ПАТ "Миронівський хлібопродукт"	0,46	0,06	0,10	0,20	69	6,47210101862163E-13	2	0,300633161382509
ПАТ "Сільськогосподарська виробнича компанія"	0,24	0,20	0,30	0,54	67	1,71722523028173E-10	2	0,256770859729997
ПАТ "АПК-ІНВЕСТ"	0,34	0,19	0,33	0,12	88	5,05995780275256E-10	2	0,311602699503174
Сільськогосподарське ПАТ "Україна"	0,22	0,19	0,26	0,51	55	1,34106465597048E-10	2	0,172732294513937
ПАТ "Сільськогосподарське підприємство "Кіровоград"	0,15	0,13	0,18	-0,01	96	1,82909904576334E-12	2	0,515429163507431
Сільськогосподарське ПАТ «Ім. Кірова»	0,41	0,15	0,08	2,67	39	1,08407027840536E-12	2	0,373728036288464
Приватне сільськогосподарське АТ «Ім. Кірова»	0,33	0,32	0,74	4,54	37	5,32051730770649E-12	2	0,534336439684674
ПАТ "Миколаївська аграрна компанія"	0,15	0,13	0,53	0,20	99	4,32699940005206E-10	2	0,260539652240097
Приватне АТ «Бажмутський аграрний союз»	0,06	0,05	0,06	0,19	64	1,38860291922299E-11	2	0,385912351446802

б) суб'єкти АПК, які мають середній рівень рентабельності

Підприємство	Рентабельність власного капіталу	Рентабельність активів	Рентабельність діяльності	Рентабельність основного капіталу	Номер ячейки	Расстояние до центра ячейки	Номер кластера	Расстояние до центра кластера
Сільськогосподарське ПАТ «Могівецьке»	0,02	0,02	0,02	7,06	34	6,08746979647868E-12	0	0,29909610021593
ПАТ Сільськогосподарське підприємство "Ожоче"	0,03	0,02	0,19	0,45	5	8,45666406598129E-13	0	0,164954572490114
Сільськогосподарське ПАТ "Ожоче"	0,02	0,02	0,01	0,51	32	4,67167552245426E-12	0	0,244192817459852
Сільськогосподарське ПАТ "Надія"	0,04	0,03	0,56	2,53	9	3,547470945557E-14	0	0,37409865838883
Сільськогосподарське ПАТ "УКРАЇНА"	0,03	0,02	0,21	0,31	7	1,30275870038387E-12	0	0,233746168206556

в) суб'єкти АПК, які мають високий рівень рентабельності

Додаток Р

Список публікацій здобувача за темою дисертації

1. Берест М. М. Теоретичні засади та класифікаційні аспекти категорії «розвиток» / М. М. Берест, М. О. Дудка // Вісник економіки транспорту і промисловості: збірник наук.-практ. статей. – 2014. – Вип. 47. – Харків : УкрДАЗТ. – С. 173-179.
2. Берест М. М. Сутність та економічний зміст категорії «фінансове забезпечення» / М. М. Берест, М. О. Дудка // Економіка і фінанси: науковий журнал. – 2015. – № 1. – С. 36-41.
3. Берест М. М. Формування структури джерел фінансування підприємств АПК [Електронний ресурс] / М. М. Берест, М. О. Дудка // Економіка та суспільство. – 2017. – № 10. – С. 159-165. – Режим доступу: http://economyandsociety.in.ua/journal/10_ukr/30.pdf.
4. Берест М. М. Оцінка впливу факторів зовнішнього середовища на діяльність та розвиток суб'єктів АПК [Електронний ресурс] / М. М. Берест, М. О. Дудка // Глобальні та національні проблеми економіки: електронне наукове фахове видання. – 2017. – Вип. 18. – Миколаїв : МНУ ім. О. В. Сухомлинського. – С. 171-178. – Режим доступу : <http://global-national.in.ua/issue-18-2017/25-vipusk-18-serpen-2017-r/3282-berest-m-m-dudka-m-o-otsinka-vplivu-faktoriv-zovnishnogo-seredovishcha-na-diyalnist-ta-rozvitok-sub-ektiv-apk>.
5. Берест М. М. Оцінка рівня стійкого розвитку агропромислового сектору економіки України / М. М. Берест, М. О. Дудка // Економіка розвитку: науковий журнал. – 2017. – № 4 (84). – С. 27-37.
6. Берест М. М. Визначення факторів впливу зовнішнього середовища на фінансове забезпечення розвитку суб'єктів АПК / М. М. Берест, М. О. Дудка // Наукові записки Національного університету «Острозька академія»: науковий журнал. – 2017. – №7 (35). – С. 13-16. (Серія «Економіка»)

7. Дудка М. О. Морфологічний аналіз сутності поняття «стійкий розвиток» [Електронний ресурс] / М. О. Дудка // Глобальні та національні проблеми економіки: електронне наукове фахове видання. – 2018. – Вип. 22. – С. 357-362. – Режим доступу: <http://global-national.in.ua/archive/22-2018/70.pdf>.

8. Дудка М. О. Оцінка впливу структури джерел фінансування підприємств АПК на ефективність їхньої діяльності / М. О. Дудка // Науковий вісник Ужгородського національного університету. – 2018. – Вип. 19. – Ч1. – Ужгород : УНУ. – С. 133-137. (Серія: Міжнародні економічні відносини та світове господарство)

9. Дудка М. О. Оцінка рівня стійкого розвитку агропромислових підприємств / М. О. Дудка // Причорноморські економічні студії: науковий журнал. – 2018. – Вип. 30. – С. 94-98.

10. Дудка М. О. Методичний підхід до побудови куба стратегій фінансового забезпечення стійкого розвитку суб'єктів АПК / М. О. Дудка // Управління розвитком. – 2018. – № 3. – С. 23-29.

11. Дудка М. О. Financial stability monitoring / М. О. Дудка // Матеріали II Міжнародної інтернет-конференції «Формування стратегії науково-технічного, екологічного і соціально-економічного розвитку суспільства» (м. Тернопіль 5-6 грудня 2013 р.). – Тернопіль : Крок, 2013. – С. 163-165.

12. Dudka M. O. Financial regulatory mechanism at the enterprise / M. O. Dudka, L. O. Ignatenko // Integration processes and innovative technologies. Achievement and prospects of engineering sciences (in foreign languages): collection of scientific works. – 2014. – Issue 4. – Kharkiv : FOP Kramarenko Yu. M. – P. 195-197.

Продовження додатку Р

13. Берест М. М. Оцінка кризових явищ у діяльності підприємств агропромислового комплексу на основі комплексу діагностичних показників / М. М. Берест, М. О. Дудка // Матеріали Міжнародної науково-практичної конференції «Соціально-економічний розвиток України та її регіонів: проблеми науки та практики»: тези доповідей учасників конференції (м. Харків, 22-23 травня 2014 р.). – Харків : ВД «ІНЖЕК», 2014. – С. 431-437. – 1 електрон. опт. диск (CD-ROM): кольор., 12 см. – Систем. вимоги: Pentium; 32 Mb RAM; CD. – ROM Windows 98/2000/NT/XP; Adobe Acrobat Reader. – Назва з контейнера.

14. Дудка М. О. Аналіз сучасних тенденцій розвитку агропромислового сектору України в контексті забезпечення економічної безпеки держави / М. О. Дудка // Збірник матеріалів IV Всеукраїнської науково-практичної конференції «Сучасні проблеми фінансового моніторингу» (м. Харків, 10 квітня 2015 р.). – Харків : ХНЕУ ім. С. Кузнеця, ТО Ексклюзив, 2015. – С. 61-63.

15. Берест М. М. Оцінка кризових явищ в діяльності підприємств агропромислового комплексу / М. М. Берест, М. О. Дудка // Збірник матеріалів I Міжнародної науково-практичної конференції «Фінансово-кредитна система: вектор розвитку для України» (м. Ужгород, 23-25 квітня 2015 р.). – Ужгород : ПРАТ «Видавництво «Закарпаття», 2015. – С. 436-440.

16. Дудка М. О. Зарубіжний досвід фінансового забезпечення розвитку агропромислового сектору / М. О. Дудка // Збірник матеріалів II Міжнародної науково-практичної конференції «Фінансово-кредитна система: вектор розвитку» (м. Ужгород, 26 квітня 2017 р.). – Ужгород : Видавництво УжНУ «Говерла», 2017. – С. 146-147.

17. Дудка М. О. Фактори впливу на стійкий розвиток підприємств АПК / М. О. Дудка // Матеріали Міжнародної наукової конференції «Економічний розвиток і спадщина Семена Кузнеця»: тези доповідей (м. Харків, 1-2 червня 2017 р.). – Харків : ХНЕУ імені Семена Кузнеця, 2017. – С. 233-235.

18. Берест М. М. Дефініційна основа сталого розвитку суб'єктів АПК / М. М. Берест, М. О. Дудка // Збірник матеріалів Міжнародної науково-практичної конференції «Фінансова спроможність об'єднаних територіальних громад: очікування та реалії» (м. Рівне-Луцьк, 29-30 листопада 2017 р.). – Рівне : Волин. обереги, 2017. – С. 13-16.

19. Дудка М. О. Фінансове забезпечення стійкого розвитку суб'єктів АПК [Електронний ресурс] / М. О. Дудка // Збірник матеріалів I Всеукраїнської науково-практичної інтернет-конференції студентів, аспірантів та молодих вчених «Сучасні інструменти управління корпоративними фінансами» (м. Київ, 22 листопада 2017 р.). – Київ : КНЕУ, 2017. – С. 36-39. – Режим доступу: https://kneu.edu.ua/userfiles/Financial_economical_department/news/vseukr_kafedra_konf.pdf.

20. Берест М. М. Сучасні підходи до оцінки стійкого розвитку підприємств / М. М. Берест, М. О. Дудка // Матеріали Міжнародної наукової конференції «Економічний розвиток і спадщина Семена Кузнеця»: тези доповідей (м. Харків, 31 травня-1 червня 2018 р.). – Харків : ХНЕУ імені Семена Кузнеця, 2018. – С. 204-205.

21. Берест М. М. Фінансове забезпечення стійкого розвитку агропромислового сектору економіки як складова підтримки фінансової безпеки держави / М. М. Берест, М. О. Дудка // Збірник матеріалів VI Всеукраїнської науково-практичної конференції «Сучасні проблеми фінансового моніторингу» (23 листопада 2018 р.). – Харків : ХНЕУ ім. С. Кузнеця, ТОВ «ТО Ексклюзив», 2018. – С. 38-39.

22. Дудка М. О. Аграрні розписки: ефективний інструмент фінансування суб'єктів АПК [Електронний ресурс] / М. О. Дудка // Збірник матеріалів II Всеукраїнської науково-практичної інтернет-конференції студентів, аспірантів та молодих вчених «Сучасні інструменти управління корпоративними фінансами» (7 грудня 2018 р.). – Київ : КНЕУ, 2018. – С. 108-111. – Режим доступу: http://ir.kneu.edu.ua/bitstream/2010/26920/1/siukf_18_28.pdf.

Апробація результатів дисертаційної роботи

Тип конференції	Назва конференції	Місце і дата проведення	Тип участі
II Міжнародна Інтернет-конференція	Формування стратегії науково-технічного, екологічного і соціально-економічного розвитку суспільства	м. Тернопіль, Україна, 5-6 грудня 2013 р.	Дистанційна
Міжнародна науково-практична конференція	Соціально-економічний розвиток України та її регіонів: проблеми науки та практики	м. Харків, Україна, 22-23 травня 2014 р.	Дистанційна
IV Всеукраїнська науково-практична конференція	Сучасні проблеми фінансового моніторингу	м. Харків, Україна, 10 квітня 2015 р.	Дистанційна
I Міжнародна науково-практична конференція	Фінансово-кредитна система: вектор розвитку для України	м. Ужгород, Україна, 23-25 квітня 2015 р.	Дистанційна
II Міжнародна науково-практична конференція	Фінансово-кредитна система: вектор розвитку	м. Ужгород, Україна, 26 квітня 2017 р.	Дистанційна
II Міжнародна наукова конференція	Економічний розвиток і спадщина Семена Кузнеця	м. Харків, Україна, 1-2 червня 2017 р.	Безпосередня
I Всеукраїнська науково-практична інтернет-конференція студентів, аспірантів та молодих вчених	Сучасні інструменти управління корпоративними фінансами	м. Київ, Україна, 22 листопада 2017 р.	Дистанційна
Міжнародна науково-практична конференція	Фінансова спроможність об'єднаних територіальних громад : очікування та реалії	м. Рівне-Луцьк, Україна, 29-30 листопада 2017 р.	Дистанційна
III Міжнародна наукова конференція	Економічний розвиток і спадщина Семена Кузнеця	м. Харків, Україна, 31 травня - 1 червня 2018 р.	Безпосередня
VI Всеукраїнської науково-практичної конференції	Сучасні проблеми фінансового моніторингу	м. Харків, Україна, 23 листопада 2018 р.	Дистанційна
II Всеукраїнська науково-практична інтернет-конференція студентів, аспірантів та молодих вчених	Сучасні інструменти управління корпоративними фінансами	м. Київ, Україна, 7 грудня 2018 р.	Дистанційна

ПРИВАТНЕ АКЦІОНЕРНЕ ТОВАРИСТВО
"ПОЛТАВСЬКЕ ХЛІБОПРИЙМАЛЬНЕ ПІДПРИЄМСТВО"

36014, м. Полтава, площа Павленківська, 24, т/ф (0532) 66-94-93
elevator.poltava@kernel.ua
 р/р 26002500109991 у ПАТ «КРЕДІ АГРІКОЛЬ БАНК», МФО 300614,
 ЗКПО 05581898, ІПН 055818916320,
 Свідоцтво ПП № 100338663

№ 1348 14.12.17р

ДОВІДКА

про використання результатів та окремих пропозицій
 Дудки Майї Олександрівни, поданих в дисертації
 на здобуття наукового ступеня кандидата економічних наук

Даною довідкою підтверджується, що в діяльності ПрАТ «Полтавське ХПП» використано пропозиції та рекомендації, розроблені в дисертаційному дослідженні Дудки М. О.

Актуальність проведеного дослідження підкреслюється тим, що АПК є однією з провідних та бюджетоутворюючих галузей економіки України. При цьому підприємства галузі функціонують в середовищі з високим рівнем стохастичності та непередбачуваності, що потребує виділення системи факторів зовнішнього середовища, які здійснюють суттєвий вплив на формування фінансового забезпечення стійкого розвитку підприємств агропромислового сектору економіки.

Автором на базі застосування економіко-математичного інструментарію обґрунтовано та сформовано перелік факторів, що визначають пріоритетні напрямки залучення фінансових ресурсів підприємствами АПК у зовнішньому середовищі, а саме: монетарно-інфляційний фактор (представлений показниками «облікова ставка НБУ», «індекс інфляції», «офіційний курс гривні до долара США»), фактор прямої бюджетної підтримки («видатки державного бюджету для сільського господарства», «кількість державно-цільових програм розвитку АПК») та фактор державної підтримки пільгового кредитування АПК («обсяг бюджетних коштів на пільгове кредитування АПК», «обсяг пільгового кредитування АПК»).

Зазначені пропозиції та рекомендації використані в роботі ПрАТ «Полтавське ХПП» при формуванні стратегії розвитку підприємства на 2018 р. для обґрунтування вибору джерел фінансування з урахуванням факторів зовнішнього середовища функціонування.

Довідка видана без фінансових зобов'язань перед автором науково-практичних здобутків.

Директор ПрАТ «Полтавське ХПП»

Бридня С. О.

ТОВАРИСТВО З ОБМЕЖЕНОЮ ВІДПОВІДАЛЬНІСТЮ
“ГУТЯНСЬКИЙ ЕЛЕВАТОР”

Юридична адреса: Україна, 36029, Полтавська обл., м. Полтава, пл. Павленківська, 24
 Поштова адреса: Україна 62132 Харківська обл., Богодухівський р-н, с. Губарівка
 вул. Гутянська 91 -А тел. (05758) 3-20-51, 63-2-75
 ОКПО 31834605 р/р 26003500109989 МФО 300614 ПАТ “Креді Агріколь Банк”
 № податкового свідоцтва 100325742, індивідуальний номер 318346020048
 ел. адреса : guty_secretar@kernel.ua

№ 98/1 21.05.18р.

ДОВІДКА

про використання окремих пропозицій та положень, запропонованих
Дудкою Майєю Олександрівною у дисертаційному дослідженні
 на здобуття наукового ступеня кандидата економічних наук на тему:
 «Фінансове забезпечення стійкого розвитку суб'єктів агропромислового сектору
 економіки»

Даною довідкою підтверджується використання теоретико-методичних результатів наукового дослідження Дудки М.О. на тему «Фінансове забезпечення стійкого розвитку суб'єктів агропромислового сектору економіки» в практиці діяльності ТОВ «Гутянський елеватор».

Практичну реалізацію знайшов методичний підхід до вибору стратегії фінансового забезпечення стійкого розвитку (ФЗСР) на основі позиціонування агропромислового підприємства в кубі стратегій. Правила вибору стратегії ФЗСР враховують рівень розвитку підприємства, використовувану ним форму фінансування та напрям впливу зовнішнього середовища на можливості залучення фінансових ресурсів. Результатом реалізації розробленого підходу є обґрунтовані рекомендації щодо вибору стратегічного напрямку фінансового забезпечення діяльності суб'єкта господарювання.

Впровадження даної розробки дозволило підвищити рівень обґрунтованості фінансових та управлінських рішень, що формуються в контурі стратегічного управління підприємством та, зокрема, спрямованих на підтримку стійкого розвитку ТОВ «Гутянський елеватор». Все це надає належні підстави для високої оцінки наукових результатів дисертаційної роботи, використання яких суттєво підвищує якість та ефективність рішень щодо формування та використання фінансових ресурсів суб'єктів агропромислового сектору економіки.

Директор
 ТОВ «Гутянський елеватор»

О. В. Ус.

УКРАЇНА
БОГОДУХІВСЬКА РАЙОННА ДЕРЖАВНА АДМІНІСТРАЦІЯ
ХАРКІВСЬКОЇ ОБЛАСТІ
ВІДДІЛ АГРОПРОМИСЛОВОГО РОЗВИТКУ

вул. Молодіжна, 2, м. Богодухів, Харківська обл., 62103, тел. (8-258) 3-20-44, uapr_bog@ukr.net

17.09.2018 № 03-23/285
на № _____ від _____

ДОВІДКА

про використання результатів та окремих пропозицій
Дудки Майї Олександрівни, поданих в дисертації
на здобуття наукового ступеня кандидата економічних наук

Даною довідкою підтверджується використання результатів наукового дослідження Дудки М.О. на тему «Фінансове забезпечення стійкого розвитку суб'єктів агропромислового сектору економіки» в діяльності відділу агропромислового розвитку Богодухівської районної державної адміністрації.

Представлені у дисертаційному дослідженні методичні розробки спрямовані на розв'язання досить актуального в сучасних умовах завдання – формування та ефективного використання фінансових ресурсів суб'єктів господарювання, що функціонують в агропромисловому секторі економіки, з метою забезпечення їх стійкого розвитку. Актуальність розробок, запропонованих автором, підтверджується ключовою роллю агропромислового комплексу України в забезпеченні фінансової, економічної та продовольчої безпеки держави через наповнення бюджету, формування експортних надходжень та розвиток трудового та ресурсного потенціалу сільських територій.

Практичне застосування отримав представлений у дисертаційному дослідженні методичний підхід до оцінки рівня стійкого розвитку АПК за фінансовою складовою, що складається з трьох комплексних етапів та передбачає формування обґрунтованого переліку показників оцінювання, побудову інтегрального показника та розпізнавання рівня стійкого розвитку галузі за фінансовою складовою. Перевагою розробленого підходу є можливість його застосування як на мезо-, так і на мікрорівні з метою оцінки та виявлення тенденцій, що характеризують рівень стійкого розвитку агропромислового сектору економіки в цілому або окремих суб'єктів, що до нього відносяться. Вищевикладене надає належні підстави для високої оцінки наукових результатів дисертаційної роботи, використання яких суттєво

підвищує якість управлінських рішень щодо забезпечення стійкого розвитку в агропромисловому секторі економіки.

Довідка видана без фінансових зобов'язань перед автором науково-практичних здобутків.

**Начальник відділу
агропромислового розвитку**

С.М.Лобунський

УКРАЇНА

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ХАРКІВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ ЕКОНОМІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ІМЕНІ СЕМЕНА КУЗНЕЦЯ

61166, м. Харків, пр. Науки, 9-А, тел. (057) 702-03-04, факс: (057) 702-07-17
 E-mail: post@hneu.edu.ua, http://www.hneu.edu.ua

№ 18/86-39-162 від 01.08.18

На № _____ від _____

ДОВІДКА

про впровадження результатів дисертаційного дослідження
 Дудки М. О. на тему «Фінансове забезпечення стійкого розвитку суб'єктів
 агропромислового сектору економіки»

Цією довідкою підтверджується, що основні теоретико-методичні та практичні результати дисертаційної роботи Дудки М.О. на тему «Фінансове забезпечення стійкого розвитку суб'єктів агропромислового сектору економіки» використовуються у навчальному процесі на кафедрі фінансів Харківського національного економічного університету імені Семена Кузнеця при викладанні навчальної дисципліни «Фінансова діяльність суб'єктів господарювання» для студентів першого (бакалаврського) рівня вищої освіти, освітній ступінь бакалавр спеціальності 072 «Фінанси, банківська справа та страхування» спеціалізації «Фінанси і кредит».

Завідувач кафедри фінансів,
 д.е.н., проф.

 І. В. Журавльова

Заступник керівника
 (проректор з науково-педагогічної роботи)
 к.е.н., проф.

 В. Є. Єрмаченко

161645